

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Bindbetegnelse | Volume Statement:

Udgivet år og sted | Publication time and place:

Fysiske størrelse | Physical extent:

Goldschmidt, M.

Fortællinger og Virkelighedsbilleder, ældre og nye.

Vol. 2

København : Gyldendal, 1877

2 bd.

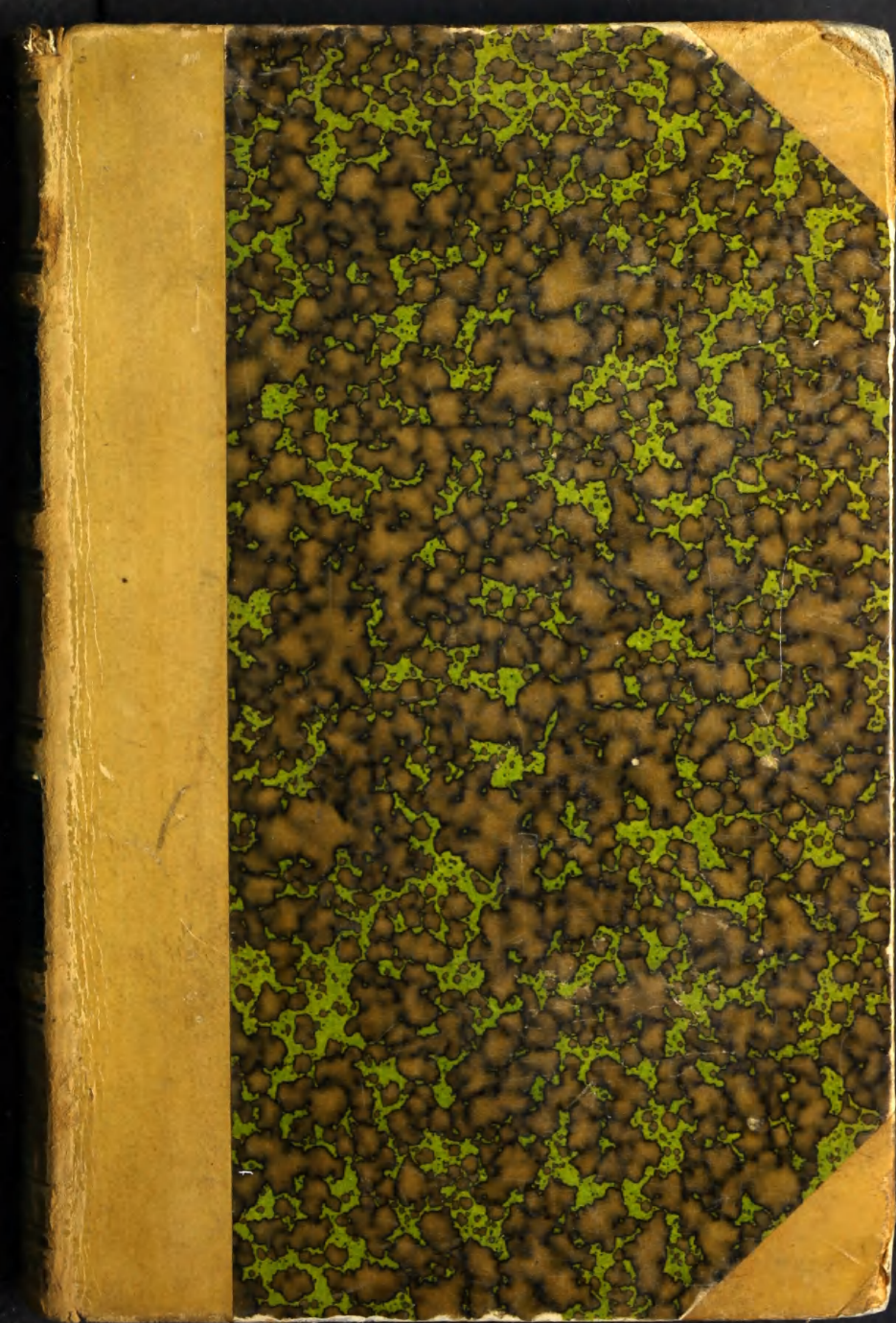
DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

52.-83.

EX1

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 52 8°

1 1 52 0 8 02740 9

+REX

FORTÆLLINGER
OG
VIRKELIGHEDSBILLEDER,

ÆLDRE OG NYE,

AF

M. GOLDSCHMIDT.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO.

1877.

Indhold af 2den Del.

	Pag.
Brudstykker af en Rejse-Dagbog:	
Fra Bøhmen til Italien	3.
Et Dagbogsblad fra Rom:	
Titusbuen	23.
Fra Sicilien	28.
Karl Heinzen	43.
Fra Republiken Bern	49.
Politiet	60.
Fra Verdensudstillingen 1851	63.
Krystalpaladset i Sydenham	99.
*Fra London og Kjøbenhavn	117.
Det sociale Anliggende:	
1. Mr. Ellis	154.
2. Besøg i workhouses	195.
Fra Paris, 1850	215.
— 1868	241.
* — 1871	288.
*Drømte Historier	311.
Breve:	
Fra Nord-Italien, 1859	323.
Czaren i Paris og London	363.
Hauchs Dødsleje	385.

De med * betegnede Skildringer ere nye.

Anmærkninger.

Skildringen Fra Paris 1850 blev trykt i Nyt dansk Maanedskrift, 1871, 4de H.

Fra Paris 1868 stod i Samlingen Fra nordiske Digtere, 1869.

Der er gjort Adskillelse imellem Rejseskildringer, Dagbogsoptegnelser o. desl., som jeg selv har ordnet og givet i Tryk hjemme, og Breve hjemsendte fra Udlandet og af Andre befordrede til Tryk. Brevene fra Nord-Italien 1859, her endel forkortede, bleve hjemsendte til „Nord og Syd“, da jeg rejste som Rekonvalescent strax efter en Sygdom og Hr. Kand. Thorson midlertidig redigerede Ugeskriftet. Czaren i Paris og London blev trykt i „Dagbladet“. Brevet om Hauchs Dødsleje stod i „Fædrelandet“.

Det øvrige Indhold af nærværende Bind, saa vidt det ikke er nyt, er fra „Nord og Syd“.

II.

Sværd og klirrende Sporer fore frem mod Lamperne, og hvilken fanatisk Bifaldsstorm i Huset! — Men hvad betød de to enkelte Danserinder, der først dansede ene og saa med Narren? De vare klædte i blodrøde Spencere, kantede med Sort og Sølv, og i sorte Skjorter, kantede med mat Sølv. Deres Ansigter vare saa tungsindige, de store, sorte Øjne saa melankolske. Betød det Bøhmen og Polen? Og Narren, de dansede saa vildt med, betød det, at de i Tant og Fjas glemme deres Smerte — eller hvad betød det? — Jeg stod ved Siden af en Tysker; han var vred. Han syntes ikke om det Hele, men mumlede: „Dummes Zeug!“ „Nationaldumm!“ Disse Tyskere have ikke Agtelse for nogen anden Nationalitet end deres egen; i Ungarn, Siebenbürgen, Bøhmen, Slesvigholsten tro de, at de ere Civilisationens udvalgte Folk, der engang skal forløse alle andre Nationer og føre dem til det germaniske Palæstina. Først havde han imod Dansen fra Dansens Side, fordi han ikke saa Vinkler paa 180°; saa fandt han det polsk og hele Tiden polsk; men tilsidst maatte han selv klappe med.

Dr. Kreutzberg, hvem jeg traf ved Udgangen, var ilde tilmode over Balletten. Han sagde:

Det er den slaviske Nationalitet, de nu kokettere med og give sig Mine af at befordre paa den tyskes Bekostning. Fordi Galizien er i Gjæring og det mulig bryder løs i russisk Polen, vil Østerrig lokke dem alle til sig; hedere er Ven-skabet med Rusland da ikke. Nu skal denne Ballet gaa hveranden Aften, og tilsidst kunne vi Tyskere ikke vove os ud paa Gaden mellem Czeckerne. Vi have en Pokkers dum Regering; den troer, den kan fange Polakkerne med en Ballet.

Wien, den 21de Novbr. 1846.

Det staaer idag officielt i Bladene, at Fri-staten Krakau er blevet østerrigsk Ejendom.

Igaar gjorde de Wienske Studenter Larm udenfor Universitetsbygningen, fordi en Professor havde givet en Student et Ørefigen. — „Hvad? hvorledes? er det muligt? Rebellion i Wien? Hvor var da Politiet, Gensdarmmerne, Soldaterne?“ — „Politiet“, svarede man, „holdt sig i Afstand; thi der var 800 Studenter, og Politiet indlader sig aldrig i en Strid, hvori det mulig kunde faa Prygl og blive prostitueret.“ En overvunden Politibetjent vilde, synes det, i Wien være det Samme, som paa Cortez's Tid en falden spansk

Rytter var for Mexikanerne: de vilde ikke længer tro paa hans Guddommelighed. — „Men hvad bliver Følgen?“ — „Aa, man lader dem gaa fra hinanden, og saa piller man dem ud enkeltvis og stikker Ophavsmændene ind mellem Soldaterne.“

— De sige her, at „Der Wanderer“ er et daarligt Blad; men et andet Blad, hvis Navn jeg ikke husker, kalde de et godt Blad. Ved Øvelsen blive Organerne skarpe under Censuren. De Vilde kunne paa Skriget skjelne en Jaguar fra en Kaguar, hvilket en Europæer ikke kan.

— I Forhold til den østerrigske Aand er den nordiske Aand som af Staal, haard, glimrende, elastisk. Vi Nordboere forholde os aandelig til Østerrigerne som de solvante og solbrændte ægyptiske Hjerneskalder til de persiske, der vare dækkede af den bløde, forkjælende Hue og selv bleve saa bløde, at man nogle Aar efter Slaget ikke kunde gjenfinde dem paa Valpladsen, medens de ægyptiske laa der i Række og Geled, haarde og ubøjelige endnu i Døden.

Mandag, den 7de Decbr. 1846.

Da jeg igaar hørte, at jeg ikke kunde faa Fyrst Metternich at se, besluttede jeg at gaa ud og se Strausz og høre ham. Aarsagen, hvorfor jeg ikke kunde faa Metternich at se, var, som man hemmelig betroede mig, „at man nu ikke gjerne viser ham frem.“ Han er ikke længere den smukke Mand, Damernes Yndling, han er endog lidt affældig; han repræsenterer ikke længere sig selv; naar man seer ham, kunde man faa en anden Mening om den kunstig byggede, glimrende Kejserstat, ligesom man ved at bese forgyldte Sale altfor nøje opdager, at der er Orm deri. Man kunde tvivle om hans Udødelighed og tænke paa en Tid, der laa efter hans Død. Altsaa til Strausz, der ogsaa faaer de gode Østerrigere til at danse.

Ved det første Øjekast tog den verdensberømte Mand sig ikke ud til sin Fordel. Han stod i Spidsen af sit Orkester og spillede Violin ligesom en anden dødelig Violinspiller. Han gjorde Grimacer med Munden, drejede Hovedet krampagtig til alle Sider, kort — han burde gjøre som Metternich og kun lade høre fra sig. I den snevre, langagtig-krumme Sal myldrede en utallig Mængde Wienere og Wienerinder, der

vare højst uenige om hans Præstationer; Nogle klappede og raabte ham frem, Andre hyssede — Wienere hyssede ad Strausz! Strausz vedblev at skjære Ansigter.

Men, alt som jeg betragtede ham nøjere, fik jeg en bedre Mening om ham. Dette lille, bevægelige Ansigt, dette glatte, sorte Haar, disse kulsorte, funklende Øjne, der snart antog et næsten vanvittigt Udtryk af Raseri, naar der skete en Fejl i Orkestret, snart funkledede i vild, glad Stolthed og Selvfølelse, Alt dette vidnede om en saadan Musikenergi, om en saa koncentreret Ungdommelighed, at jeg fuldkommen begreb, hvorledes Strausz en Morgen var blevet rasende ved at se, at han havde en Søn, en lang Lømmel, der var saa voxen, at han kunde dirigere et Orkester, og hvorledes han da, ude af sig selv over denne Døbeseddel, havde jaget Sønnen bort og erklæret, at det ikke var hans Søn.

Denne Historie med Sønnen vilde ikke ud af mine Tanker, medens jeg saa paa Strausz, og som Følge deraf forekom det mig, at den berømte Mand beskæftigede sig med de samme Tanker. En af hans bedste Kompositioner, „En Sommernatsdrøm“, blev spillet; de stridende Wienerere bleve pludselig enige, larmede, jublede som

besatte. Men Strausz gik ned uden at bukke; hans Ansigt fortrak sig, Øjnene rullede — han tænkte: Hvad hjælper det? Den fordømte lange Lømmel er dog alligevel min Søn!

Padua, den 27de Decbr. 1846.

Den østerrigske Officer sagde rigtignok ombord i Dampskibet mellem Triest og Venedig, at Østerrigerne foragte Italienerne; han anførte som Exempel paa disses Fejghed, at han i Aaret 1831 med tre Ulaner tog hundrede lombardiske Bønder tilfange. Men, naar man rejser her i det østerrigske Italien, skulde man snarere tro, at Regeringen anseer Italienerne for lutter Krudt og derfor passer saa nøje paa, om hver enkelt Fremmed ikke er en Ildgnist. Det gaaer indtil Mishandling, som man bliver behandlet, naar man vil rejse fra Venedig ind i Landet. De talrige Rejsende maa gaa igjennem en smal Gang til Jernbanegaarden og den aabnes først fem Minutter før Togets Afgang. Menneske for Menneske eller rettere sagt: Stykke for Stykke, bliver undersøgt. Nær havde man holdt mig tilbage, fordi en af Embedsmændene ved at undersøge mit Signalement i Passet fandt, at der stod „Haar, sort“, men at mine Haar faldt i det Brun-

lige. Jeg troede, det var Spøg; men han kaldte en højere Embedsmand til for at tage Overskøjn. Denne saa paa mit Haar og sagde: Lasz passiren. Og Sligt skeer uden Hensyn til, om Halvdelen af de Rejsende kommer for sildig til Vognen. Passet beholde de; det bliver sendt til det Bestemmelsessted, man opgiver, og i Mellemtiden er man som en Vareballe, der sendes fra Aflader til Speditør under Forsegling. Mødre kunde betro deres Smaa til at rejse ene paa østerrigske Landeveje; Politiet har en Opmærksomhed, som man kunde ønske mangan Amme, der staaer og sladrer med sin Kjæreste paa Kjøbenhavns Vold og lader Barnet skjøtte sig selv. Østerrigs Politi har ingen Kjærester.

Fra Italien.

Vi nærmede os Civita Vecchia. Efter at have passeret Overitalien i den usædvanlig barske Vinter (ved Nytaarstid 1847) og indskibet mig i Livorno havde jeg mødt en stærk Storm paa Havet. Ved Daggry, da jeg kom paa Dækket og saa længselsfuld efter Kysten, efter Syden, kom jeg i Samtale med en Mand, der gik frem og tilbage og syntes nok saa utaalmodig som jeg. Næsten ved de første Ord spurgte han, hvad Landsmand jeg var, og da han havde erfaret det, raabte han fornøjet: „O, en Dansk! Min Hustru var i første Ægteskab gift med en Dansk!“, og fra det Øjeblik var der imellem os et sympathisk Forhold, der alligevel maa have havt andre, instinktive Grunde end netop hint første Ægteskab; idetmindste droges jeg til ham

af ham selv, af den aabne og varme Natur, der slog En imøde. Hans Navn var Federigo Pescantini, og det er muligt, at Læserne kjende lidt til det; thi Hr. Licentiat Hagen har nyelig i sin Skildring af Pius d. 9de citeret et af ham udgivet Værk. Senere har han — i kort Tid naturligvis — været den romerske Republiks Gesandt i Paris.

I Rom indførte han mig i sin Familie, hos sin Søster, der var gift med en Advokat, og Aaret efter hos sin Hustru i deres smukke Villa ved Genfersøen; men allerførst, her paa Dampskibet, gjorde han mig bekendt med sine to Rejsefæller, Antonio Passetti og Beniamin Enea, og fortalte mig, at de alle Tre havde været landsforviste formedelst Deltagelse i Opstanden 1831 mod Gregor d. 16de og nu ved Pius d. 9des Naade gjensaa deres Fædreland. De to nævnte Herrer vare ligeledes behagelige Mænd; men der lyste ikke en saadan Natur ud af dem som af Pescantini; ham har jeg holdt inderlig af.

Efter et tvunget, langt Ophold i Civita Vecchia fik vi Vogn og naaede ved Nattens Frembrud Polo, omtrent halvvejs til Rom. Da jeg steg ud af vor Vogn, syntes mig, at jeg et-

steds mellem de mange Vogne og Rejsende hørte Dansk, og jeg spurgte højt: Er her Danske? — Nej, vi ere Norske, blev der svaret. Det var en Præst og en Digter med sin Hustru; de sluttede sig til os og bleve Vidner til den sælsomt-lykkelige Nat. Nu se de fra Fjeldene ned paa Verden, der siden er blevet saa urolig.

I den første, store Stue, hvor vi kom ind — Skjænkestuen vilde vi kalde den paa Dansk — sad endel Mænd om et Bord, og da vi kom, rejste de sig og raabte Evviva Pio Nono! Vi svarede Evviva Pio Nono! og de rakte os Vin. I det næste Værelse samme Raab, samme Scene; det kunde et Øjeblik forekomme En, som om hele Befolkningen havde rejst sig og i lang Afstand fra Rom holdt Vagt og passede paa, at Ingen nærmede sig Pavens Stad, der ikke elskede Pius den 9de.

Ovenpaa, i det store Spiseværelse, var Pescantini allerede i livlig Samtale med flere Italienere. Der blev politiseret, Gregor den 16des Testament, et satirisk Digt, blev oplæst, og endelig holdt Pescantini en Tale, en glødende Lovtale over Paven, den ædle Reformator, Folkets milde Fader, og da det forekom ham, at vi

Nordboere ikke vare begejstrede nok, lod han lave Punch.

Vi droge videre fra Polo, og de tre Italienere vare saa lykkelige, at de elskede al Verden, og da jeg var den eneste Fremmede iblandt dem, lode de deres Kjærlighed falde paa mig; de lærte mig Italiensk og Romagnolsk og klappe af Glæde i Hænderne, naar jeg begreb noget Vanskeligt. Da Vejen begyndte at blive bakket, steg vi ud og gik foran Vognen i den milde Sommernat mellem 4de og 5te Januar. Stjernerne blinkede svagt, men paa de fjerne Høje tilvenstre brændte Blus, som Gedehyrderne havde tændt, og man hørte undertiden deres gjennemtrængende Piben. De tre Italienere begyndte at synge en Hymne om Italien, og endelig sprang Enea over Grøften ind paa Marken, skreg, væltede sig paa Jorden og kyssede den. Pescantini, der i høj Grad havde den italienske Hang til Pathos og Deklamation — hvad der er det naturlige Udtryk for disse Menneskers Følelser, men blandt os Nordboere synes affektert — tog mig i Haanden, pegede paa Enea og sagde i sit fuldttonende Sprog, at saaledes droge nu mange, mange Italienere hjem til Mødre og Søstre, Koner og Børn; de fandt hine i Graven

eller spredte mellem Fremmede, deres Huse fattige, deres Børn vare voxede op uden at have Fader; han og hans Ledsegere vare i denne Henseende lykkelige Undtagelser, dem ventede Slægt og Venner i god Behold; men, selv i modsat Tilfælde, vilde det Onde være at tilregne Gregor, Mildheden og Højmodigheden Pius den 9de. Evviva Pio Nono! raabte han, stampede i Jorden og rev sig i Haaret.

Vognen nærmede sig, og vi stege ind, jeg troer lidt trætte efter de stærke Sindsbevægelser. Vi bleve siddende tavse, og rimeligvis vare vi faldne i Søvn, hvis der ikke med Et havde lydt højroastede Stemmer, og paa samme Tid standsede vor Vogn. Den første Tanke, der fór mig gennem Hovedet, var naturligvis: Røvere, italienske Røvere, Penge eller Livet, faccia in terra! Men Anledningen til det Hele — hvilken jeg dog først senere erfarede nøjagtig — var Følgende. I Civita Vecchia havde Pescantini tinget med en Vetturin om at kjøre os til Rom; Fordringen forekom ham ublu, men senere havde vi dog formedelst det store Antal af Rejsende maattet leje Vogn til samme Pris, imedens den første Vetturin havde faaet andre Passagerer. I Polo havde Vetturinerne talt sammen, og den

første Vetturin kunde ikke glemme, at han var bleven forsmaaet; han fandt deri en personlig Fornærmelse. Midt paa Vejen sprang han ned og yppede Kiv med vor Vetturin. Pescantini stak Hovedet ud, hørte efter et Øjeblik og sprang derpaa ud af Vognen; jeg, som ikke forstod et Ord af det Hele, sprang ud af den anden Vogn-dør, kom hen til de Højrøstede og befandt mig pludselig mellem Pescantini og Vetturinen, der havde draget sin Kniv og vilde give ham et Stik. Vetturinen stødte mig tilside med sin venstre Arm, men i samme Øjeblik kom Passetti, Enea og flere Rejsende fra andre Vogne til. Der blev nu en forfærdelig Larm, Alle talte i Munden paa hinanden; Pescantini tog mig tilside og sagde, at han skammede sig over, at en Fremmed skulde se Italiener paa italiensk Jord drage Dolk mod Italiener. Endelig skreg Vetturinen med en Stemme, der naaede over alle de andre: Jeg er en Romagnol! Jeg taaler ingen Fornærmelse! Jeg vil vise Jer, at jeg har en Kniv! — Passetti raabte: Er I en Romagnol? Det er jeg ogsaa! Jeg er fra Lugo! — Nu ilede Pescantini til, Blodet skjød ham til Hjertet, og Veltalenheden kom ham paa Tungen: I er en Romagnol? Og jeg er en Romer! I er ung, men

maaske har Eders Fader eller ældre Broder staaet Side om Side med mig, da vi Romere og Romagnolere rejste os mod Gregor den 16des Tyranni! Og I vil drage Eders Kniv mod mig, som efter 15 lange Aars Forløb i denne Nat atter betræder Romagnen, mod mig, hvem den hellige Fader Pius den 9de miskundelig har kaldet tilbage? — Vetturinen var overvunden, han kastede sin Kniv langt bort, raabte: Evviva Pio Nono! og sprang op paa sin Buk. De Andre raabte: Evviva Pio Nono! og stege i Vognene.

Det klinger maaske eventyrligt; men det er dog fortalt med næsten daguerreotypisk Nøjagtighed. Den Nat, og sikkert i hele hint Tidsrum, var Pave Pius den 9des Navn det Feltraab, der samlede Italienerne som Venner og Brødre i én Lejr, den Opmuntring, hvormed de styrkede sig til hver Dags Gjerning, jeg troer næsten, de hilste deres nyfødte Børn med Raabet: Evviva Pio Nono! og sænkede deres Døde i Jorden med en Velsignelse over den hellige Fader. I hine Dage, en af de skønneste Perioder i Italiens og maaske i Menneskeslægtens Historie, var Paven i Sandhed for Millioner Mennesker Guds Statholder.

Vi sad da atter i Vognen, og nu begyndte det alvorlig at vise sig, at Aanden er villig, men

Kjødet skrøbeligt. Efter nogle Forklaringer og Bemærkninger sank vi hen i Tavshed, Bjældernes ensformige Klang dyssede os i Søvn, og vi vaagnede først ved Roms Porte. Nattens Indtryk stode i dunkle Omrids for Bevidstheden, og som for aldeles at udslette dem var det Regnvejr.

Næste Dag saa jeg ham, Ham selv, Paven, da han var tilstede ved Messen i Kvirinalets Kapel og alle Kardinalerne, En efter En, gik op til Thronen og bleve stede til Haandkys, efter i Forvejen at være blevne røgede med den hellige Røgelse. Jeg forstod ikke Ceremonien, da en af Kirkens høje Betjente tre Gange svingede Røgelsekarret mod hver Kardinal; men det forekom mig, som om derved de Aander, der vare den hellige Fader fjendske, skulde forjages, omtrent som den unge Tobias's Engel gjorde ved Asmodæus, og i denne Betydning var Ceremonien som bekjendt ikke overflødig. Dog, jeg forbigaaer de kirkelige Højtider, Festerne, de larmende, jublende Fakkeltog til Pavens Ære, som andensteds ere omtalte, og gaaer over til en noget sildigere Tid, Girandola-Aftenen.

Der havde været mange Folkefester, Forsamlinger og Optog, og jeg var blevet træt af

at være i Menneskemassen. Imellem Menneskenes Mængde træder, om jeg saa tør sige, det Legemlige altfor stærkt frem, og det Individuelle, det Sjælelige, forsvinder; man taber Agtelsen og Kjærligheden til Folket, hvis Aand man elsker, men som her er tilstede i en raa Repræsentation, raa, om end Bevægelserne ere graciøse. Ofte paakom mig en Følelse, der lod mig forstaa, at Asiens Erobrere, der altid saa uhyre Skarer i deres Følge, bleve saa ligegyldige for Menneskeliv. Men maaske er jeg ikke istand til at forklare mig tydelig, nok sagt, jeg var træt, mismodig og utilbøjelig til paany at gaa i Folkestimlen og blev siddende ene i Café Luigi, medens alle mine Bekjendte gik ned til Tiberen. En tysk Kunstner, Höninghaus, kom forbi, saa mig sidde der, og spurgte, hvorfor jeg ikke gik ned til Festen. Jeg sagde ham det; han satte sig hen hos mig, og vi kom i Samtale; han talte om Düsseldorf og Rhinen, hvor han var født, og jeg om Østersøen, hvor jeg havde hjemme. Vi havde tidligere talt sammen paa den sædvanlige flygtige Maade; her, i Stilheden, kom vi hurtig hinanden nær, eller jeg maa snarere sige, at hans alvorlige, rolige, dybe Sind lukkede sig op for mig, ganske vist mere ved korte Bemærk-

ninger og Tonefaldet end ved nogen lang Pathos. Der er nu atter et Menneske, til hvem mit Sind sluttede sig, og som Forholdene saa snart skilte mig fra. Ofte kan det synes mig, naar jeg tænker tilbage paa den Slags Møder og Adskillelser, at jeg ved det sidste Farvel mistede Noget, fik Noget afrevet, at Noget af min Sjæl blev hængende, ligesom, naar et Faar eller Lam gaaer imellem Tjørne, Totter af Uld blive tilbage paa Tornene. Men medens man derved bliver fattig i Øjeblikket, forberedes Noget; det smertelig Afrevne opsamles af Mindet, forener sig til en Række vemodig-lyse Billeder, der tilsammen ere Erindringens gyldne Skind, saa at den Vejfarende bliver Argonaut. Men jeg maa bede om Undskyldning for denne Digression.

Da det blev mørkt, sagde Höninghaus: De burde dog i Grunden se Girondolaen; jeg har været her saa længe og seet det saa ofte, men De er her maaske den eneste Gang i Deres Liv. Har De Lyst, saa ville vi gaa op paa Taget af mit Hus, derfra seer man tydelig St. Angelo; min Værtinde tillader det nok. — Dette Tilbud modtog jeg med Glæde, og vi kom op paa det flade Tag, sex Etager over Jorden. Den gamle Dame tog i Mørket min Haand og sagde: Gaa

ikke længer frem; thi saa falder De ned paa Gaden; nu skal jeg bringe Dem Stole. Vi satte os og fortsatte vor Samtale i det dybe Mørke. Lidt efter aabnedes Lugen, og der kom to Damer med Stole og satte sig bagved os; det var Værtindens Datter og en Veninde. De spurgte, hvem den Fremmede var, som den Logerende havde bragt med, og da de havde hørt mit Navn, vilde de vide, hvad jeg var. Jeg vidste ikke, hvad jeg skulde svare, og sagde derfor: Ingen-ting. Det var det farligste Ord, jeg kunde sige; thi et Menneske, der Ingenting er og dog kan rejse, maa være en engelsk Lord. Begge Damer rykkede deres Stole nærmere til min, og Mørket samt de romerske Pigers ejendommelige Naivetet gav deres Tale et underligt Sving. — Jeg er atten Aar, sagde den Ene. — Og jeg er nitten Aar, sagde den Anden. — Den Første vedblev: Jeg kunde ikke være utilbøjelig til at gifte mig. — For Guds Skyld, hviskede Höninghaus, svar ikke, de tage øjeblikkelig Ægteskabs-løfte. Situationen var besynderlig: En Afgrund foran sig og to Damer eller unge Piger, der absolut vilde giftes, bagved sig. Jeg syntes dog, at Høfligheden fordrede et Svar, en Bemærkning, da fór pludselig en Raket i Vejret fra St. Angelo,

og man kunde et Øjeblik se Peterskirken og en uhyre sort Masse ved Tiberen. I samme Øjeblik hævede sig tæt ved os det Raab: Evviva Pio Nono! Min Bevidsthed famlede om sig, jeg troede, jeg var nede paa Gaden, og havde Møje med at begribe, at Raabet kom fra et Nabotag. Raabet svulmede fra Tag til Tag, Roms Befolkning var usynlig samlet oppe i Luften, Evviva Pio Nono! rullede som en Bølge, baaret af Tusinder, ud over Verdensstaden, og nu tændtes Fyrværkeriet, det uhyre Ildneg steg mod Himlen, som for at bære Budskab om, at den forventede Frelser rigtig var ankommen til Jorden.

Det var 1847.

Hvo skulde i saa kort Tid have ventet en saa stor Forandring? Og hos hvem var egentlig Skuffelsen? Vistnok hos dem, der troede, at et Folk kunde paa barnlig Maade, af en Konge-Præst, blive ført til Frihedens Paradis, medens den virkelige Frihedsvej gaaer ud af Paradiset gjennem Tidsler og store Veer.

Et Dagbogsblad fra Rom.

Titusbuen.

Den 9de Januar 1847.

En halvforglemmt Bøn er kommen tilbage i min Erindring: Schema jisroeil, adaunoi elauheinu adaunoi echod, Hør Israel, Herren vor Gud er en eneste Gud og Herre! Jeg har paany udtalt dette Ord, som jeg troede at have skilt mig ved, ja, jeg har gjentaget det for mig selv med den samme Inderlighed, hvormed en Katholik blandt Muhamedanere hemmelig kan gjøre Korsets Tegn; der var et Øjeblik, da jeg havde kunpet stige op paa Kapitolium og rystende, grædende skriget det ud over Rom og blive Martyr derfor — hvis ikke den moderne Martyrdom bestod i at blive latterlig.

Det var imorges første Gang godt Vejr siden min Ankomst til Rom. Solen spejlede sig

i Gadernes Vandpytter; en varm Damp steg op fra de efeubevoxede Tage; de spadserende Romere holdt ikke længer Kappen helt over Ansigtet. Jeg, som ikke havde seet Solen, siden den skinnede paa San Marco og Lagunerne, ilede henrykt ud i det Frie uden at bekymre mig om, hvorhen Vejen gik.

Endelig standsede jeg paa en Slette bedækket med Ruiner, Jordhøje, Søjler, Kirker, Køer, Hyrder og Tiggere. Blandingen af disse forskellige Ting var saa besynderlig, saa interessant, at Længselen efter at vide, hvor jeg var, efter at kjende Alt, næsten steg til Smerte, da opdagede jeg tre vidunderlig dejlige Søjler, som jeg kjendte igjen fra min Skoletid: det var Levningerne af Jupiter Stators Tempel; jeg var nedenfor Kapitolium, paa Forum romanum, som nu kaldes campo vaccino: Komarken.

Jeg vendte mig til Venstre og opdagede, ved Hjælp af Indskriften, Levningerne af Templum Antonini et Faustinae og skraaes overfor dem de mosgroede Ruiner af Kejserpaladset, Cæsarernes gyldne Residens. Saaledes stavede jeg mig frem, videre og videre, og selve Anstrengelsen ved at udfinde, hvad det var, jeg saa, var en Nydelse.

Med Et opdagede jeg en Triumfbue, næsten i samme Stil som Napoleons Stjernetriumfbue i Paris. Med usigelig Ynde hvævede sig Buen omgiven af de ædleste ioniske Søjler. Alle de enkelte Dele af dette harmoniske Værk udøvede en Indflydelse paa Sanserne som den blideste Musik. Jeg gik derind, og ved det første Blik var det mig umuligt at tvivle om, hvor jeg var.

I et Basrelief paa højre Side saa jeg den syvarmede Guldlysestage fra Jerusalems Tempel, baaren i Triumf af romerske Krigere. Derefter fulgte en fangen gammel Mand: formodenlig Jakob eller Floden Jordan; ligeoverfor saa jeg i et andet Basrelief Cæsaren Titus. Det var noget beskadiget; men selv gjennem Levningerne fremtraadte tydelig den romerske Imperator-Skikkelse, der drager frem i Triumf.

Saa var jeg da pludselig paa dette Sted! Havde jeg nogensinde kunnet glemme, at jeg var Jøde, havde jeg noget Øjeblik tvivlet om, at mit Folks Underkuelse var Andet end en Drøm, en Indbildning, var der i mit Sind opstaaet den Tanke, at Historien maaske ikke var Andet end et Eventyr, opfundet af ørkesløse Poeter, saa

stod den her, huggen i Sten, uforgængelig selv i Sønderlemmelsen!

Saa nær var jeg ved hint Øjeblik, da Jerusalem faldt og Templet brændte, at jeg næsten syntes mig at være foran det og at kunne holde Begivenheden tilbage.

Her var det altsaa, her var Øjeblikket! Fra den Stund af, da Mejselen klang i dette Marmor, begyndte det, at vi, knækkede som Nation, bleve fordelt mellem Nationerne. Fra det Øjeblik var det, at Hadet, som en Mængde Mennesker behøve til deres Religion, i os fik en Minoritet at øve sig paa gennem Aarhundreder eller vel Aartusinder, og at vi langsomt begyndte at leve vor særegne Mission mellem de menneskelige Massers Mangfoldighed.

Forbi min Erindring gik i brogede Billeder Folkets Historie: Templets Brand, Fortvivlelseskampen og Rædselsraabet, som de Døende udstødte, da de saa Luerne slaa ud af Templet; de Tusinder, der bleve korsfæstede langs Middelhavets Kyster! Jeg gjensaa Jødekirkegaarden i Prag med den stakkels Löbels rimfrosne Grav; ham radbrækkede de, fordi fordi ja hvorfor? Jeg saa Rabbineren flygte fra Bacharach ved Rhinen, medens hans Hus stod i Luer, lige-

som hans Embedsbroder flygtede fra Damaskus; jeg saa den ældgamle Jødestad i Frankfurt og deres Ghetto her ved Tiberen; jeg saa dem blive pryglede ved Elben, jeg saa dem blive spiddede ved Donau — — — min Gud, min Gud, Adau-noi, hvorfor?

Jeg, som sad her ensom ved Kilden, bar i dette Øjeblik hele mit Folks Ulykke; en hel Nations Smerte, Aarhundreders Lidelse gik igjennem min Sjæl, og jeg bøjede mig under Byrden, jeg satte mig paa en Marmorsten, og Taarerne gjorde mig vel, jeg gav dem frit Løb.

Saa blev jeg træt af at tænke og græde, og da jeg opløftede mine Øjne, kom atter den milde Glæde ved Synet af de skønne Buer, som de have opbygget for Titus, Jerusalems Forstyrrer.

Jeg rejste mig og gik ud af Buen tilbage mod Kapitolium. Himlen var uendelig klar, og den evige Sol skinnede i al sin Glans paa de brudte Søjler, paa Jordhøjene, paa de næsten ukjendelige Ruiner af, hvor Rom havde staaet og Titus hersket.

Fra Sicilien.

„Skal jeg saa rejse til Sicilien?“ spurgte jeg min Vært, den fortræffelige Ferrari. Sagen var, at jeg blot vilde høre et eneste lille ugunstigt Ord om Sicilien for at blive i Neapel. Den Rejsende, den poetisk anlagte Tunist, der kun er ude for at se, for at afvinde Tingene deres bedste eller skønneste eller mest stemningsvækkende Side, finder sig hurtig i det bourbonske Despoti og skaffer sig af endog med det Hæslige, at Boghandlerne knap tør forhandle andre Bøger end Paul de Kocks Romaner. Man kan ikke komme til at gjøre store menneskelige Fordringer paa et Folks Vegne, der synes saa barnligt og barnagtigt og tager sig saa lykkeligt ud i Solen og mellem Orange-Pyramiderne. Og hvo der har prøvet Morgen-Friskheden paa Sta

Lucia, vil ikke let tro, at Verden andensteds frembyder Mere af den Art. Derfor spurgte jeg Ferrari, og da han svarede: „Signore, Neapel er smuk; men Sicilien er ogsaa smuk; enten De rejser eller ikke rejser, vil De ikke fortryde det“ — saa havde jeg ingen Undskyldning for ikke at gjøre Rejsen, eftersom jeg nu engang havde talt om den.

Dampskibet Il Palermo skulde afgaa Kl. 1½; men det neapolitanske Toldvæsens Formaliteter ere saa uudforskellige, at det Kl. 3 endnu laa ubevægeligt ved Kajen. Vejret begyndte at forandre sig. Vesuv tog sin Skykrave paa, og en sagte Scirocco hævede sig fra Syden, viftede sært bedøvende, gjorde Blodet tungt og feberagtigt. Jeg kunde ikke ret aande; de mange Mennesker stode mig i Vejen, de bleve mig med hvert Øjeblik mere fremmede, næsten fjendtlige, og pludselig huskede jeg en Artikel, jeg Aftenen i Forvejen havde læst i „Augsb. allgemeine Zeitung“, men strax skudt tilside, nemlig en Beretning om, at Kongen af Preussen havde indkaldt Provinsialstænderne til en fælles Forsamling, de preussiske Rigsstænder, og aabnet Sessionen med en mærkelig Throntale. Jeg blev betaget af Længsel efter Berlin, Norden, kjølig Luft,

Frihed, politiske Kampe; det forekom mig, at noget Stort vilde ske i min Fraværelse, medens jeg var ude af Verden; tilsidst kunde jeg ikke længer holde ud for Længsel, greb min Vadsæk og vilde gaa iland — da løsnede Matroserne Tovet, Hjulene sloge i Vandet, og ved Skibets Bevægelse og de friske Pust af Søvinden forsvandt snart Uroen og den underlige Længsel efter Preussen. Udenfor Kapri brød Solen frem, Øens Klipper stode mørkeblaa paa en Baggrund af graa og purpurrøde Skyer; Delfiner kom i store Flokke og legede i Nærheden af Skibet, det saa ud, som om de morede sig med at svømme omkap med os, forbi og tilbage igjen, og af Glæde over deres Hurtighed engang imellem gjorde Kunster; den Fremmede, der her for første Gang saa Delfiner, betragtede dem nysgjerrig-andagtsfuld som helligede ved deres Fortids-Forbindelse med Arion; Sagnet om den af Guderne elskede Sanger malede sig i ubestemte Omrids for Øjet: et Skib ude paa de mørke Bølger mellem de kloge Søvæsner og i det Fjerne det høje Korinth. Lidt efter tiltrak et underligt Syn paa Himlen sig de fleste Passagerers Opmærksomhed: Solen gik ned bag Skybjerge og det saa ud, som om disse Bjerge vare virkelige

Granitmasser, der bleve naaede af Ilden og smeltede; det ene uhyre Stykke efter det andet styrtede ned i Ildhavet, der sendte alle Regnbuens Farver langt hen over Himlen; tilsidst stod kun et eneste Klippestykke og ovenpaa dette en Skikkelse, der lignede en Leopard eller Kat med Krone paa; Klippestykket bevægede sig, og endelig styrtede Katten i Ilden, Solen gik ned, det Hele var slukt. En Sicilianer, med hvem jeg i Forvejen havde vexlet et Par Ord, stod under dette Skuespil ved Siden af mig; han trak Vejret dybt og sagde halvhøjt: *Era coronato il gatto!* (o: Katten var kronet!). Lidt efter begyndte Havet at lyse, Dampskibets Hjul sprøjtede Ildfunke op paa Dækket, og vi syntes at sejle i Ild. Derpaa blev det diset Vejr, det Feagtige i Omgivelserne forsvandt, Skibet blev et almindeligt Skib, og vi fik os en almindelig Søvn.

Palermo. Tirsdagen d. 27de April 1847.

Det er underlige Mennesker, de to unge tyske Herrer Doctores, Mommsen og Hertz, hvis Bekjendtskab jeg gjorde paa Dampskibet, og med hvem jeg har aftalt at berejse hele Sicilien. De have en overordenlig Rejse-Energi, spillede ikke et Øjeblik, gaa fra Museum til Slot, fra Slot til

Kirke med en Hurtighed og Bestemthed som en Probenreuter, der i en given Tid skal besørge sine Kunder; desuden have de et paafaldende sikkert Instinkt til at finde Vej og opdage enhver Ting, der fortjener at sees. Jeg har Intet imod at gaa med dem og se og nyde; men jeg faaer ikke Tid til at fordøje. Kl. 8 imorges kom vi her til Palermo, og Kl. 9 vare vi allerede i Universitetets Museum med de mærkelige æginetiske Sager og i Malerisamlingen med etruske Vaser og med Værker af Van Dyck, Holbein og Pietro Novelli, kaldet Siciliens Rafael. Unægtelig, man kan blive træt, men ikke mæt af at se paa disse Ting, især paa Vaserne og især en med Fremstilling af Lapithernes og Centaurernes Kamp. Da vi kom ned paa Gaden og de Lærde strax vilde til Domkirken, vilde jeg ind til en Konditor for at spise Jordbæris og tænke lidt over de æginetiske Sager, og efter nogen Modstand fulgte Doktorerne brummende med. Herregud, sagde jeg, man skal dog gjøre sig Livet behageligt; den Dag, paa hvilken Sjælen og Legemet begge have nydt det Skjønne, hver paa sin Maade, præger sig langt bedre i Erindringen end en Dag, da man med tør Gane har holdt Klapjagt efter Kunstværker. Af disse

Ord tog Mommsen, der er en Schleswigholsteiner,* Anledning til at beskylde den danske Nation for Slikvurnhed og erklærede, at hele Slesvig var tysk med Undtagelse af Haderslev Amt, hvorpaa jeg beviste ham den tyske Nations Hykleri af den Begjærlighed, hvormed han havde spist sin Is og slikkede Skeen. Derpaa gik vi til Santa Rosalias Domkirke o. s. v.

— — Da vi kom tilbage til Byen, hvilede vi ikke, men gik strax op i S. Rogers Kapel, for endnu engang at se Mosaikbillederne. Oppe i Prædikestolen sad den tyske Arkitekt Linck og fire andre Kunstnere og tegnede Ornamenterne. Den ellers saa tavse Linck var idag meget talende af Begejstring over Kirken; med dæmpet Stemme holdt han en Art Forelæsning for os om den normanniske Bygningskunst, og hans schwabiske Dialekt, hans Inderlighed og Varme i Forening med hans imposante Figur, høje Pande og store sorte Skjæg, gav hans Ord en Fylde og Energi, saa at det var for mig, som om Bygningen, medens han talte, gik ud af sine Fuger og de enkelte Dele atter føjede sig sammen.

* Født i Oldesloe; det er den Mommsen, der senere er bleven berømt som Arkæolog og Historiker.

Derpaa gav Dr. Hertz et Par arkæologiske Oplysninger, en af Kunstnerne tilføjede nogle Bemærkninger om Mosaikerne, og nu fejlede det blot, at en Digter skulde have været tilstede og i Ord gjengivet den bløde, halvdunkle Tone, der hviler over Kirken, den romantiske Duft, der trænger frem, naar blot Noget rører haardt ved Marmoret, eller naar den menneskelige Stemme frembringer et Ekko. Da er det, som om alle Ridderhistorier i broget Hob vilde bryde frem i Erindringen, Øret lytter efter de klirrende Sporer, Øjet søger Nonner eller Ridderdamer, det hvisker bag Søjlerne, det slæber i Koret, man trænges af sine egne Forestillinger ud af Kirken, urolig-glad, længselsfuld-fornøjet.

Torsdagen den 29de April.

Palermitanerne have Ord for at være de blideste og høffigste af alle Folk i Syden, og man sander dette ved alle Lejligheder, hvor man kommer i Berørelse med dem. Alle, man faaer at gjøre med, forraade ligesom et fælles Fond af Hjertelighed og gammel Kultur. Deres By har et lignende stort Kulturpræg; den rækker sig fra ældgamle Tider indtil nu med Spor af Grækere, Saracener, Normanner, Spanske

og Franske; det Vilde i Kampene, som betingede disse Overgange, er forsvundet, og kun en mangfoldig, snart harmonisk, snart pikant Skjønhed er bleven tilbage. I de store Hovedgader, Cassaro og Macqueda, der lodret skjære hinanden, fremhersker, saavidt jeg kan skjønne, det Spanske: storslaaet, noget mørkt, mistænksomt og bigot. Der staaer Palads ved Palads og Kloster ved Kloster, Altsammen en tilgitret Rigdom.

Byen ligger ved Udgangen eller Udløbet af en yppig Dal mellem Bjerger. Dalen kaldes Concha d'oro, Overflødighedshornet, og svarer med sin Fylde af Oranger o. s. v. fuldstændig til den Forestilling, som Navnet vækker. Fra et Forbjerg, hvori den vestlige Bjergegn skyder ud, Monte Pellegrino, seer man over til det andet Forbjerg, Cap Zafferaneo, der er rødt og gult som Safran, og nedenfor ligger Havet i den vidunderlige Blaahed og Glans, som de græske Digtere besang. Følger Øjet Bjergrækken ind i Landet, standser det tilsidst ved en Mængde violette Toppe, over hvilke Ætna hæver sit snehvide Hoved.

En særegen Skjønhed er selve Stranden eller den Kai, der er beplantet med Træer og fører

ud til la Floriana. Der var idag stor Promenade, men ingen stor Pragt; det Prægtigste var Damernes Ansigter. Saa skønne ere Palermitanerinderne, at de ikke som andre Kvinder søge Skygge under simple Træer; nej, Alleen seer ud, som om den bestod af Kæmpeblomster, der løfte deres Kroner som Parasoller og drysse deres fine, farverige Blade paa Jorden for Kvindernes Fødder. Her paa la Marina ved Palermo kunde Muhamed have faaet Ideen til sit Paradis med alle Houris.

Fredagen den 30te April.

Naar Palermitanerne eller de Velhavende iblandt dem maa forlade deres skønne, rosenduftede Jord og klare Himmel med de fine Farver, lægge de sig ikke som andre Dødelige ned i en sort Grav. De drage ud til Kapucinerklostrets Campo santo, lade sig præparere og paaklæde og staa der i lange Hvælvinger ved Siden af hinanden, selskabelige som i levende Live, og den milde Luft kommer ind til dem. Vel ere de døde som andre Mennesker; men det er en anden Død; man troer at mærke, at de hvert Øjeblik ere beredte til at begynde forfra. Og Kapucinerne have stillet dem op med en forunder-

lig Naivitet, der næsten seer ud som Ironi. Saaledes staaer „Philippus d'Austria, Konge af Tunis,“ paa et ophøjet Sted, som det sømmer sig en Konge, og med Krone paa Hovedet; men Kronen sidder paa tre Haar, og Manden seer med Øjenhulerne underlig længselsfuld ned paa de simple Borgerfolk, der staa i Selskab. Kvinderne ligge i nette Senge og smukt paaklædte i lyse Dragter, med hvide Handsker og fine Kapper; men de ligge naturligvis i særskilte Værelser, fjernede fra Mændene. — Jeg opfatter enhver Ting, som man byder mig den, og jeg tog imod denne Udstilling som Livets energiske Trods imod Døden, som den menneskelige Sjæls Triumf, idet den har overvundet Rædselen for sin Arvefjende og i uendelig Livsfylde seer ham ind i Øjnene. Jeg anerkjendte i disse Omgivelser ikke Dødens Realitet, og besaa med det frieste og sorgløseste Sind Dødningehovederne og den psykologiske Forskjellighed i deres Udtryk og Miner. Men da jeg spurgte Kapucineren, der viste os Vej, om en Mand, som hang med en snild Mine, ikke havde været Advokat, svarede Kapucineren Jo, men vilde derpaa ikke tale mere, og Mommsen og Hertz vilde ud. Udenfor kom vi i Disput, fordi Mommsen temme-

lig tydelig ytrede Mishag med mig; han og Hertz havde hele Tiden seet „det frygtelige Dødningeudtryk“, der var blevet dem endnu afskyeligere ved Pynten, og min sorgløse, næsten glade Beskuen var forekommet dem „dæmonisk“. Det maa jeg lade staa hen; jeg tog Synet, som det frembød sig for mig, og kan Intet forandre deri.

Calatafimi, den 1ste Maj 1847.

Idag har det været en livfuld Dag, og jeg vil forsøge, om jeg daguerreotypisk kan fastholde den med alle dens Sindsbevægelser. De sicilianske Insekter lade En dog ikke Nattero; Hertz ligger og vaander sig i Sengen, Mommsen ligger paa det bare Gulv, indsvøbt i sin Kappe.

Imorges Kl. 5 kørte vi fra Palermo langs med Concha d'oro, i stadig Stigen mod Bjergene. Den vidunderlige Dal, der seer ud som en eneste Frugthave, uden Huse, strækker sig vist et Par Mil i Længden og har Form af en Hestesko, hvis aabne Side vender mod Havet. Om Vejret, Blomsterduften og Farverne i Luften er det næsten ikke værdt at tale. Vi kørte gennem Monreale og gemte den berømte Kirke til Hjemturen. Henad Middag kom vi til la Sala,

beliggende i en rig Olivendal, der ligner Concha d'oro.

Da vi kørte ind i Byen og holdt paa Torvet for at lade Hestene hvile, strømmede en Mængde Mennesker, Mandfolk og Fruentimmer, Voxne, Børn og Oldinge sammen om vor Vogn, med udtærede Ansigter, bedende, jamrende. En hel Befolkning samlede sig om os og skreg paa Brød. Mommsen og Hertz delte smaa Stykker Brød ud mellem dem, og saa sloges de derom og reve hinanden tilblods. Jeg var ikke istand til at give denne Mængde en lille Almissee, og jeg havde ikke Hjertelav til at give den Alt, hvad jeg ejede. Jeg laa sammenknuget i Kalechen og var forbitret paa mig selv over min Ubarmhertighed, og jo vildere de skreg, desto vredere blev jeg paa dem og paa mig selv, saa at jeg tilsidst var ved at gaa fra Sans og Samling. Med Et rørte en lille Haand mit Ansigt; det var et dejligt, men forsultet udseende Barn med store, sorte Øjne, der var krøbet op i Vognen og stirrede tavs paa mig, som om dets barnlig-kloge Sjæl undrede sig over, at et Menneske kunde ligge ligegyldigt ved en saadan Scene. Jeg følte i dette Øjeblik, at jeg enten maatte dø eller rejse mig og tage Barnet i mine Arme og gaa bort med

det, hvor Ingen saa os. Da jeg kom tilbage, havde en forbitret Medlidenhed ogsaa grebet Hertz og Mommsen, og vi kom op at skjændes, hvortil jeg gav Anledning, ved at erklære, at jeg kun gav de Smukke. Mængden forlod os. Jeg lagde mig atter ned i Vognen. Solen brændte med en utaalelig Hede; jeg kom tilfældigvis til at tænke paa Slottet Stolzenfels ved Rhinen og de friske Skove ved Lurelei, derfra gik Tankerne til Kongen af Preussen, og saa kom atter den urimelige, ubændige Længsel efter de preussiske Rigsstænder. Ved Siden af os holdt en Vogn, der skulde til Palermo; jeg sluttede Akkord med Kudsken om at kjøre med ham. Da Hertz og Mommsen hørte, at jeg vilde bort, troede de, at jeg var syg; men da jeg med bedrøvelige Ord fortalte dem om den Længsel efter Berlin, hvoraf jeg blev plaget, saa de betænkelig paa hinanden, og for ikke at blive anseet for sinds-svag, lod jeg den fremmede Kudsk beholde min Piaster, skjønt Følgen rimeligvis var, at jeg af ham blev antaget for gal. Disse to unge Lærde have let ved at rejse; de have et bestemt Ærinde, ville afskrive gamle Indskrifter og maa derhen, hvor Indskrifterne ere at finde. Men jeg rejser ja, jeg véd i dette Øjeblik ikke,

hvorfor jeg egenlig rejser. Jeg gaaer som en Ballon, og her paa Sicilien udvikler formodenlig Temperaturen en saadan Mængde Gas i Sindet, at min Ballon farer vildt afsted.

Da vi kørte videre, var jeg aldeles demoraliseret af det Nederlag, jeg havde lidt i mit eget Sind, og jeg skammede mig for mit Rejseselskab, i hvis Øjne jeg havde baaret mig ad som et Barn. Vi kom forbi neapolitanske Soldater, der skulde ud at fange Oprørere; nogle af dem laa spredte paa Marken, andre havde søgt Ly under store Træer. Pludselig blev i en Hulvej vor Vogn standset; en Soldat stod med fældet Bajonet foran Hestene og forlangte at køre med. Vetturinen og de to Tyske overgave sig, og Soldaten steg op. Jeg var ikke stemt til at taale eller frygte nogen Ting; fra det Hjørne af Vognen, hvor jeg laa, spurgte jeg Soldaten, ved hvilket Regiment han stod, og hvad hans General hed, og da han havde svaret, sagde jeg: Vi ere Fremmede, der ikke savne Beskyttelse. Naar vi komme tilbage til Palermo, melder jeg Dig til Generalen, saa bliver Du tugtet som en Røver, fordi Du har anfaldet vor Vogn. Stig ned! — Soldaten steg ned og bad om Forladelse, og nu fik han Lov til at køre med. Fra dette Øje-

blik var den moralske Ligevægt gjenoprettet mellem mig og mine Rejsefæller, og den gode Forstaaelse blev ikke oftere forstyrret.

Vi droge nu rolig videre; vor Vinflaske blev taget frem og gik flittig om; Soldaten bad om Tilladelse til at synge og sang derpaa en Barkarole, og Vetturinen stemte i. Mommsen blev snaksom, fortalte om Athen og fremtog sin Rejsemappe. Man kan visselig ikke nægte dette Menneske Respekt; han har aldrig før været ude af sin Fødeby, er rejst fra Oldesloe til Athen, derfra gennem Apulien til Neapel og er nu den egenlige Fører for Toget i Sicilien, uden at hans Sind nogensinde løber løbsk. Han har et stort Talent til Karikaturtegning og har overalt opfanget Folkemelodier, som han synger smukt; med sit lille blonde Overskjæg og de blaa Øjne gjør han vist megen Lykke blandt Damerne. Nu ligger han derhenne paa Gulvet og sover nok saa trygt.

Karl Heinzen.

Karl Heinzen er nu rejst til Nordamerika. Det er skeet efter Indbydelse af de Tyske i Ny-York, der have dannet et „Heinzens-Fond“, og desuden er der over hele Tyskland, hemmelig og aabenlyst, blevet samlet Penge til ham, dels for at betale hans Skrifter, dels for at skaffe ham og hans Familie Midler til Rejsen. Denne Mand, der er bleven jaget som et vildt Dyr gennem Europa og tilsidst fandt Tilflugt i Genf, skal nu fra Nordamerika fortsætte sin Virksomhed for Tyskland ved Hjælp af Pressen — thi Amerika ligger nu ikke længere fra Europa, end at man magelig derfra kan redigere et Tidskrift for Tyskland. Og naar Skrifterne ankomme, ville de, trods alle Forbud, blive bragte ind i de tyske Stater: Have Folk ikke allerede vovet Frihed

og Velfærd derfor, have Mænd ikke i Sommer sat deres Liv paa Spil for at redde Heinzens Svoger Moras af preussisk Fangenskab, har Heizen-Literaturen ikke allerede sine Martyrer?

Hvo er da denne Mand, der i vor egoistiske Tid har forstaaet at vække en saadan Enthusiasme, at man for hans Sag ofrer ikke blot Penge, men Liv og Blod?

Karl Heizen har tidligere tjent i hollandsk Indien, var indtil 1844 kongelig preussisk Landeværns officier og ernærede sig med sin Pen. I bemeldte Aar skrev han en Bog om Bureaukratiet i Preussen, hvori han indtrængende viste Forvaltningens Mangler og for Statstilværelsens og Folkelykkens Skyld forlangte Reformer i denne Retning. Svaret herpaa var en Arrestbefaling; men en god Ven gav Heizen et Vink, og han undveg til Belgien. Bogen blev konfiskeret og Forf. dømt in contumaciam til et Aars Fængsel. Nu saa Heizen, at der Intet var at gjøre ad fredelig Vej, han opgav Regeringen og vendte sig til Folket. Slag i Slag fulgte hans „Deutscher Tribun“, „der Democrat“, „Herzensmeinungen eines ächten Preussen und Deutschen“, „Dreisszig Kriegsartikel für Officiere und Gemeine“ o. s. v., i hvilke Skrifter han med

en beundringsværdig Klarhed og Skarphed i Tanken undersøgte de tyske Regeringers Berettigelse ligeoverfor Folket og kom til det Resultat, at de som frihedsfjendske og blodbestænkte havde tabt al Ret, vare at erklære fredløse, og at Folkets Pligt var at gribe den første, den bedste Lejlighed til at forjage dem. En Anvisning, Plan og Ledetraad til at gjøre Revolution blev uddelt i alle tyske Stæder og Borgerne opfordrede til at skaffe sig Vaaben.

Det er næsten umuligt at læse disse Smaaskrifter uden at blive revolutionær, idetmindste for Tysklands Vedkommende, saa overbevisende, indtrængende, klare og fattelige ere de skrevne. Det Eneste, der mangler Heinzen, er Vid, Lune. Ofte er denne Sjælsevne fornøden i Kampen mod det gamle Europas forældede, latterlige, Former; Heinzen har forsøgt sig deri, men er plump. Og, besynderligt nok, han troer, at hans Fortjeneste i stilistisk Henseende er hans Vid. Men saaledes ere vi Mennesker.

Man kan nok vide, at Heinzens Virksomhed ikke undlod at fremkalde Modstand; men navnlig udmærkede sig i denne Retning Augsb. allg. Zeitung og Rheinischer Beobachter. For at give et Begreb om deres Taktik er det nok

at sige, at sidstnævnte Blad beskyldte Heinzen for at have ægtet sin egen Datter — som om de tyske Regeringer bleve bedre ved et saadant Ægteskab. Men, er Noget hæderligt i Heinzens private Liv, saa er det Forholdet til hans Familie. En Enke, han kjendte, døde og efterlod sine Børn uden Bistand og Forsørger, men anbefalede dem paa Dødslejet til Heinzen. Han ægtede den ældste Datter, førte den hele Familie med sig gennem Europa, trodsede med sit herkuliske Legeme alle Anstrængelser og Farer, arbejdede paa Rejsen, paa Flugten og skaffede Brød. Hans Kone er elleve Aar yngre end han.

I Foraaret 1847, da Preussen havde faaet ham udjaget fra Baselland, ja endog fra Bern, uagtet Ochsenbein havde lovet ham Beskyttelse, drog han til Genf, hvor Folket nylig havde gjort en Revolution, og der satte han sig ved Genferfolkets Arne, og den, som skulde have udjaget ham, maatte først have brændt St. Gervais.

Han boede i en lille Villa ved Genfersøen, da jeg besøgte ham. En Junidag (1847) gik vi en Spadseretur ud imod Jurabjergene og diskuterede Indholdet af hans Skrifter. Endelig sagde jeg: Men hvad opnaaer De derved? Véd De ikke

ligesaa godt som jeg, hvor kuert det tyske Folk er, hvor udygtigt til at danne en Republik, og hvorledes De ved Deres Skrifter bringer de Rige og Fornemme til at slutte sig tæt om Regeringerne mod den fælles Fjende, Folket?

Den tre Alens Mand hævede sig til sin fulde Højde, saa at jeg maatte se op til ham som til et Taarn, og svarede med tindrende Blik: Hvad jeg opnaaer derved? Hvad bryder jeg elendige Orm mig om at se Resultaterne og nyde Frugten af min Møje? Jeg udsaaer en Sæd, og naar den om tyve, tredive Aar bærer Frugter, saa er jeg fornøjet. Er der nogen anden Vej i mit ulykkelige Tyskland, og har det ikke allerede frugtet? Her staaer jeg ved tre Landes Grænser, paa fri menneskelig Jord, under Menneskenes Himmel. Saa sandt som der i Tilværelsen er en evig Fornuft: Preussen havde ingen Landdag faaet, om jeg og mit Parti ikke havde været! Læs Kongen af Preussens Aabningstale og se, om ikke Frygten for min Revolution skinner igjennem! Lad dem nu benytte denne Institution, de fordømt-underlige tyske Kjødthoveder! Men se, om de have gjort det! Ingen af Førerne elsker Folket, Ingen vil ofre det allerringeste af sin lillebitte Forfængelighed og arbejde trofast i

Hjemmet, endsige vove det, jeg har vovet, og blive en fredløs Mand.

Med disse Ord fortsatte han sin Gang. Der var i hans Tale, ved Siden af Berettigelsen, Noget af den Landflygtiges bitre Ensidighed. Jeg følte det uden at kunne dadle ham; maa-ske han selv i Øjeblikket fornam, at han var ført i yderligere Drift, end han selv oprindelig og egenlig vilde. Vi kom begge stille og nedstemte tilbage til Søen, netop som Montblanc glødede og Sollyset trak sig tilbage fra Genfersøens blaa Vande.

Fra Republiken Bern.

Tirsdagen den 6te Juli 1847.

Jeg ønsker mig tilbage til Genf, til Søen og Rhonefloden, fra denne By, der ligger som i en Kjedel mellem to Bjerger, gennemstrømmet af Floden Aare, den bernske Eurotas.

Denne By har unægtelig noget Spartansk ved sig. Naar jeg om Eftermiddagen gaaer udenfor Porten, seer jeg Studenterne og det øvrige unge Mandskab nede i de forrige Fæstningsgrave beskæftigede med at kaste svære Lanser, bære mægtige Sten, hugge med lange Kaarder og foretage gymnastiske Øvelser, der fordre en saadan Smidighed og Kraftanstrængelse som den, jeg hjemme i Kjøbenhavn undertiden beundrede paa Prices Theater. Det kalde de at turne. Jeg gaaer nogle faa Skridt videre og kommer

til Aare, hvor Andre forfriske de stærke Lemmer i den stride og kolde Flod og undres over den Fremmede, der er vant til den salte Sø og finder det ferske Vand ubehageligt. Om Aftenen vederkvæge de sig efter Anstrængelsen i broderlige Lag, hvor Øllet skummer eller den fyrige Veltliner perler, og hvor fabelagtige Stykker Kjød forsvinde i fabelagtig kort Tid.

Her er Kraft og Styrke og Ungdomsmod, og den Krig, Alle vente og forberede sig paa, forklarer tilstrækkelig, hvorfor de øve sig saa ivrig. Men i Genf var der ogsaa Tanke om Krig; dog, der opfattede den Fremmede Krigen, som tilhørende den moderne Tid, efter Krudtets Opfindelse; her synes ham, at det er homeriske Mænd, der forberede sig til en Kamp med Kobberlanser og Oxehudsskjolde og Markens Grændsesten, „som tolv af de nulevende Mennesker knap mægte at løfte.“ Og over Genf breder Søen og Floden og Folkets egen Aand en Skjønhed, der kvæger og forfrisker midt i den mandige Alvor; hvilken Glæde at gaa paa Kai'erne mellem det muntre, belevne, høflige Folk, med dets skønne Kvinder! Hvilken Stemning hin Aften, da Tordenskyen laa paa Jura-bjergene og Lynene fore ud fra Bjerget og Søen

i dyb Tavshed saa til! Her derimod synes Skjøn-
hedens Gudinde Afrodite at høre til de Guder,
der ere Byen fjendske (Sønnen Eros er Staden
huld); Kvinderne ere ikke stygge af Ansigt; men
Størstedelen er stærk og kraftig bygget og min-
der mig for saa vidt om det store Juno-Hoved i
Vatikanet; det var saa stort.

Meget behager mig her, Meget overrasker
mig; thi det er som en ny Menneskerace, med
en Friskhed og Naturlighed, jeg aldrig før har
seet; naar Noget støder eller mishager mig, lig-
ger det vel dels i Nyheden, dels i min Stem-
ning — jeg har jo forladt Sicilien, Rom og
Genf!

Iforgaars kom Dr. Seeger og Advokat Voigt
og hentede mig til en Spadseretur; nedenfor
stode nogle Herrer og ventede, de vilde gjøre
Følgeskab. Jeg blev ikke forestillet for dem —
Sligt er ikke Skik i Bern. Naar man vil vide,
hvem en Mand er, saa spørger man ham selv
eller en Anden derom; er man paastaaelig, kan
man blive behandlet med Formaliteter, men
saa kalde de En en „Berliner“ eller en „dum-
mer Jung“, og saa kan man ikke omgaaes med
dem og lære af dem. Seegers Venskab har jeg
vundet ved, at jeg, den første Aften jeg var her,

drak mere Vin end han og strax sagde Du. Dog i Grunden mener Seeger det næppe alvorlig; thi han er en god Digter og elsker Skjønheden; men han maa tage sig meget iagt for at blive upopulær, da han som Fremmed er blevet ansat ved Universitetet.

Blandt de Herrer, jeg ikke kjendte, var der en ung Mand med et mærkelig kløgtigt Fysiognomi; en fin, kroget Næse, en høj Pande, mørkeblaa Øjne og et stærkt Mundskjæg lode mig i Uvished, om det var en Ingenieurofficer, en Digter eller en Journalist. Han talte lidet, var stadig forud for os Andre, som dreven af stærke Tanker. Jeg havde gjerne talt til ham; men en saadan tavs Person er ikke let tilgængelig for en Fremmed, og desuden hænger jeg endnu ved Formerne. Han talte naturligvis heller ikke til mig.

Vi kom ud i en Skov, og pludselig syntes en underlig Livfuldhed at vaagne i den unge Mand, han raabte med høj Stemme: „En Hundsvot den, der følger banet Vej!“ — og ilede forud ind i Tykningen mellem Grantræerne og den tætte Underskov. Alle fulgte. Toget gik over de skovgroede Bakker, over dybe Svælg, hvor vi med tilsyneladende Fare glæde ned, og hvor

Kildevæld rislede, atter op ad Skrænter og gennem Skovens vexlende Træarter. Endelig vidste Ingen, hvor vi vare, og vi maatte benytte Kirkeklokkerne, der fjernt lode til os fra Staden, til at orientere os.

Da jeg endelig udmattet, med sønderrevne Støvler og blødende Hænder befandt mig paa Landevejen ved Siden af Seeger, sagde jeg pustende: Men hvem er dog den skrækelige Fyr, der gaaer saadan ud at spadserere om Søndagen? — Det er Stämpfli. — Stämpfli, Finansministeren? — Ja. — Er det Skik og Brug blandt Eders Ministre saaledes at løbe grassat? — Der have vi Berlinereren! Begriber Du ikke, at det unge Menneske, der maa sidde stille og arbejde sex Dage om Ugen, den syvende Dag kan behøve en ordenlig Motion? Desuden vilde han idag undersøge denne Del af Berns Domaineskove; naar Du kommer hjem til Dit Danmark, kan Du prale med, at Du har deltaget i en ministeriel Domaine-Undersøgelse. — Jo, jeg takker for Æren! Se, mine Støvler! — Det vil lære Dig, ikke at gaa med Dansestøvler i Republiken Bern. Se mine Støvler!

Efter en dygtig March kom vi tilbage til Bern og gik ind i Kafé Milano for at styrke

vore kjære Hjerter med Mad og Drikke. Der vare mange Borgere, og En spurgte Stämpfli, om han vilde spille et Parti Pinocle. Det er en Blanding af Lhombre og Whist og spilles af Fire. Stämpfli sagde Ja, og kort efter sad alle Fire fordybede i Spillet; en af de Spillende, en tyk, trivelig Garvermester, blev ivrig og slog i Bordet, saa Kaffekopperne væltede; Stämpfli trumfede igjen og lo og var højrrøstet, jeg kjendte ham ikke igjen.

Mit kongelig danske Gemyt var blevet altereret nok ved at se Finansministeren ude i Skoven mellem Grantræerne; det tabte fuldstændig Ligevægten ved at se ham spille Kort paa et Kaffehus. Finansminister Stämpfli — Finansminister Moltke! Jeg sagde til mig selv, at saaledes maatte og burde det vel være i en Republik, og Dr. Abt, med hvem jeg lempelig begyndte en politisk Samtale, sagde mig, at Advokat Stämpfli var den populæreste Mand i Regeringen. Han havde foreslaaet progressiv Formuesskat, og Forslaget var rigtignok faldet igjen; men man kunde være vis paa, at naar den forestaaende Krisis og Uro var forbi, vilde Regeringen falde og Stämpfli og maaske Ochsenbein ene blive gjenvalgte.

Desuagtet kan jeg endnu idag ikke ret for-
sone mig med det, jeg har seet. Det er ikke de
monarkiske, højkongelige, bureaukratiske Tradi-
tioner hjemmefra, som naturligvis ere gaaede
lidt over i mit Blod, der forvirre mig. Jeg véd,
at jeg opholder mig i en Republik, at Folket,
jeg seer, er suverænt, at det har erhvervet sig
Frihed og Lighed med sit Blod. Naar jeg be-
finder mig paa Republikens Grund og under dens
Vilkaar, saa vil jeg ikke, idet jeg nærmer mig
en af dens Regeringsmænd, føle nogen ængstelig
Respekt, træde ind i en mystisk Underdan-
Atmosfære som en kongelig Undersaat, der nær-
mer sig sin Konge eller sin Konges Kammer-
tjener. Men jeg kan dog ikke undlade at be-
tragte ham som en Gjenstand for almindelig
Agtelse; jeg ønsker at vise ham den ærbødige
Høflighed, der tilkommer den, man agter; jeg
kan ikke lide at berøre ham, tage ham i Haan-
den, tænde min Cigar ved hans o. s. v. Jeg
kan heller ikke lide, at Folket netop skal have
betydelige Mænd at famle paa istedenfor at se
op til.

Jeg er overbevist om, at, naar jeg ytrede
dette for mine herværende Bekjendte, vilde jeg
faa en ordenlig Prædiken imod min „Romantik“

og „Æsthetik“, imod mit Frafald fra den „evige menneskelige Fornuft“, da Fornuften fornuftigvis ikke kan indrømme, at en Regeringsmands Anseelse lider ved et Haandtryk eller ved Cigartænden eller desl.

Men, vilde jeg da svare, hvoraf kommer det, at Professor Voigt, der ikke søger Embeder, af Alle bliver behandlet med Høflighed og Ærbødighed? Dette og Mere vækker hos mig den hemmelige Mistanke, at hin gjensidige Befamlen er Affektation, at Regeringsmanden nu fraterniserer med Alle og Enhver for ikke at synes stolt og derved tabe sin Popularitet, og at Enhver behandler ham uden Distinktion for ikke at synes servil og derved ligeledes tabe sin Popularitet.

Det er rigtignok sandt, at man ikke uden Fare for Republikanismen eller rettere: for Demokratiet, kan ophøre at være skinsyg paa den absolute Lighed; det er muligt, at de Regerende ellers lidt efter lidt vilde fjerne sig fra Folket, stige op i en højere Dunstkreds, og at den samme dunkle, anelsesfulde Respekt, der tilhyller andre Regeringer, vilde lægge sig om dem. Det nyttede da lidet, at en saadan Regering kun eksisterer fire Aar; thi dens Medlemmer kunne skaffe sig

utallige Midler til at blive gjenvalgte; man véd, hvorledes det gaaer, naar først slig en mystisk Ærefrygt har betaget et Folk: det bidrager selv af alle Kræfter til at forøge den — Folket har altid selv opbygget sine Bastiller.

Men der er en Middelvej. James Fazy, Republiken Genfs Præsident, spiser til Middag i en Restauration, hvor Enhver kan komme; han har ingen bestemt Plads, og hans Sidemand er snart en fremmed Rejsende, snart et Medlem af Statsraadet, snart en Haandværker. Men paa den Tale han fører, kjender man strax Manden, og jeg oplevede ikke noget Tilfælde, hvori nogen Tilstedeværende gjorde sig skyldig i Mangel paa Takt eller paa Selvstændighed.

Dog, her kommer nok den egenlige Forskjel: Folket i Genf har kæmpet 300 Aar for Friheden og lidt efter lidt erhvervet sig den i dens hele Udstrækning. Den bernske Frihed er en Yngling paa sytten Aar — for sytten Aar siden listede de bernske Borgere, der nu ere saa ivrige paa absolut Frihed og Lighed, sig med sky Angst forbi deres strenge Herrer, Patricierne. Og Genf har været og er endnu et Hjem for Videnskab, Kunst, Poesi og Industri — Bernerne ere ikke komne meget længer end hine gamle

Romere, der udjog de græske Filosofer, for at den romerske Kraft ikke skulde lide Skade af den græske Politur.

Et andet Tilfælde, som jeg oplevede i disse Dage, har givet mig Adskilligt at tænke paa. Fürspreh Mathys kom op i min Stue, idet han havde forvexlet mig med Dr. Abt, der havde Affære med ham om en Skjorte. Han havde en Politibetjent med og skjældte mig paa godt Bernsk dygtig ud. Da han hørte, at jeg ikke var Abt, skjældte han mig alligevel ud, og jeg blev nødt til at følge med til Politikammeret, fordi jeg ikke havde løst Opholdskort. Der beklagede jeg mig over, at Mathys havde været saa grov; men han nægtede det, og Politibetjenten, til hvis Vidnesbyrd jeg appellerede, erklærede, at Hr. Fürspreh Mathys havde været meget anstændig. Alle toge hans Parti, og jeg var tilsidst nærvæd at tvivle om mine Høreorganer. Mathys gik, og jeg blev for at faa Opholdskortet. Under Samtalen, som da opstod, kom jeg igjen tilbage til Skjældsordene, og Politibetjenten ytrede nu: „Ja, Hr. Mathys var rigtignok noget slem i sin Mund!“ — „Men, Herregud!“ raabte jeg, „hvorfor sagde De ikke det før? Og hvorfor behandlede De mig Alle næsten som en Forbryder, medens De nu

ere meget pæne Folk?“ — „Ja“, svarede en af Mændene trohjertig, „isch soll Ihne säge: mit den Fürsprechs isch nit gut zu thun zu han“ (Ja, jeg skal sige Dem: det er ikke behageligt at have at gjøre med Sagførere). — Senere erfarede jeg imidlertid, at Mathys hører til det radikale Parti og er Medlem af det store Raad.

De Radikale kunne være brave Mænd og ganske uskyldige i, at en af deres Parti fornærmer mig; men Sagen synes mig at være betegnende. Her er Frihed o: Konstitutionen er overordenlig fri, og Folket er suverænt. Men Folket undertrykker sine Embedsmænd, holder dem i en stedsevarende Afhængighed, og i Længden kan det næppe vedblive, uden at Folkets egne Anliggender lide Skade derved. Naar en af det herskende Parties Førere kommer i Kollision med Enker, Faderløse og Svage ligeoverfor Embedsmænd — hvad skeer saa?

Dog, en Bemærkning er at knytte hertil. Hvorfor kan man her opdage disse Ting? Fordi en Republik holder sin Husholdning for aabne Vinduer og Døre.

Politiet.

Leipzig, den 15de September 1847.

Dersom jeg engang kommer til at lade Noget af min Dagbog trykke, saa kan jeg give Fortællingen om denne lille Tildragelse idag til Overskrift: En Hverdagshistorie.

Jeg spadserede med Rösche paa „Promenaden“, og han underholdt mig med en livlig Fremstilling af Begivenhederne i Stutgardt. Det er formodenlig ikke ganske sandt; men han sagde, at Kongen havde forsøgt at dæmpe Tumulten ved sin blotte Nærværelse. Hs. Majestæt troede, at Tvedragtens Dæmon skulde flygte bort med et Rædselsskrig, naar den saa den kongelige Person Ansigt til Ansigt. Men i Stedet derfor lød pludselig fra den i Aftenens Dunkelhed indhyllede Folkemængde: „Es lebe die Re-

publik!“ Da vendte Kongen sin Hest og gav Ordre til at skyde.

Næste Dag red Kongen atter ud og søgte at vinde Folkestemningen ved mild Nedladenhed. Han kom forbi en Schwarzwalder-Bonde, der saa stivt paa ham uden at tage Hatten af, og Hs. Majestæt red da hen og spurgte ham smilende, hvorfor han ikke hilste. Bonden svarede: „Jeg har selv betalt min Hat.“

Se, vedblev Röttsche, saaledes skal det komme! De have kuet Bevægelserne rundt omkring: i Stutgardt, mellem Ertzgebirge, i Gallizien, i Köln. Men Folket har uddraget en Lærdom af Begivenhederne; det vil fremtidig ikke gjøre enestaaende Forsøg, det vil fra alle Kanter rejse sig paa engang, og da ville vi snakke et Ord med de høje Herrer. Jeg stemmer for, at vi stille dem tildoms for en Jury af Folket! Det vil blive et Syn, naar

Ved disse Ord brød Röttsche af for med den dybeste Ærbødighed at hilse en Mand, der kom os imøde. Et helt Minut efter at Manden var gaaet forbi, vedligeholdte han en fuldstændig Tavshed, som om Manden havde efterladt en tæt Ærefrygts-Atmosfære.

Jeg spurgte ham, hvem det var, og fik med en Stemme, hvoraf al Enthusiasme var forsvundet, til Svar: Der Herr Ober-Polizei-Direktor.

For Mange vil det være nyt, for Andre halv glemt, hvad de foregaaende Linier minde om, nemlig de revolutionære Bevægelser kort før 1848.

Selve Bevægelserne 1848—50 ere her udeladte, dels som rent politiske, dels som sociale Skildringer, der ere samlede i „Blandede Skrifter“.

Fra Verdensudstillingen 1851.

London, den 6te August.

Her er jeg da, trods min Ulyst til at rejse over og besøge dette Land, som jeg er opdraget i Fordom imod. Her er jeg, midt i det!

Men hvor skal jeg begynde, hvad skal jeg fortælle? Det er, som om jeg skulde pakke min Kuffert, men istedenfor Linned- og Gangklæder laa Taarne, Huse, Floder, Dampvogne og flød i Uorden og skulde anbringes. Jeg vil aldeles prosaisk begynde med Begyndelsen . . . prosaisk? Alting er her saa uformelig stort, jeg kan ikke engang sige, hvilken Dag jeg første Gang gik i Udstillingen, uden at møde det Usædvanlige ved højlys Dag: Det var Solformørkelsesdagen. Solformørkelsesdagen er mærkelig ved, at jeg paa den første Gang betraadte Udstillingen, og jeg

er mærkelig ved, at Solformørkelsen ved min Indtrædelse første Gang var formørket nej —

Alting er her saa stort, at man ikke engang kan kjøre en Tur, som Alverden kjører, uden at Kjørselen bliver en Mærkværdighed. Men det Mærkværdige er ogsaa, at hele Verden synes at være kommet op at kjøre, at Jordens tusinde Millioner Mennesker synes at have samlet sig ved Banken i City med hele deres Familie og Tjenerskab, Husdyr, Bagage og ville kjøre rundt om Jorden tilbage til Banken og City. Deres Efterkommere samle sig allerede bagved dem og ville ogsaa stige op, hvis vi ikke skynde os. Men om og denne Overdrivelse eller Billedtale giver en bedre Forestilling om den umaadelige Vrimmel og Mylren, end et Forsøg paa nøjagtig Udmaling vilde være istand til, saa mangler dog i Maleriet endnu Noget, nemlig Trygheden, Ordenen, det Præg af Individets eller Personlighedens Værd og Betydning, som ved mangfoldige større og mindre Ting mærkes at hvile over det Hele. Det er det egenlig Imponerende; det kan føre Tanken hen paa Verdensregimentet, hvor alle Hovedhaar ere talte.

Endelig, igjennem det Nye, Særegne, Mægtige, Bedøvende, naaer man til en stor, grøn Park, og fra Omnibussens Tag seer man Glaspaladsets Kuppel tindre over Parkens Træer. Endnu nogle Øjeblikke, og vi ere i en Slags Stilhed, Storheden, der frembyder sig for Øjet, bringer Øret til ikke at høre, og som Millioner Forgængere glide vi nu ind for at beundre. Det har noget Ubehageligt ved sig, at man egentlig kommer ligesom med et Skilt paa Ryggen, hvorpaa staaer skrevet: Ny Udstillings-Beundrer. Jeg tilstaaer idetmindste, at jeg havde denne Følelse og gik ganske undselig forbi de vagthavende Politibetjente.

Her vil jeg standse lidt og trække Vejret og tage Mod til mig. — Jeg velsigner Himmel og Jord, fordi jeg er kommen til London. Det var det, jeg egentlig vilde sige, da jeg begyndte Brevet.

Der var en stor Mængde Mennesker ved Indgangen, og da jeg ikke kan lide Trængsel, blev jeg staaende for at lade Mængden løbe af; men her i London er Mængden en evindelig Strøm ligesom Oceanets Flod, der iler ud af Gudens omstyrtede Urne. Jeg maatte altsaa tilsidst fremad

i Trængselen og blev ikke lidet forundret over, at Alt gik saa tyst og rolig; ganske lempelig blev jeg som en anden Draabe gydt ind i Glas-hvælvingen. Man har seet en Afbildning af den hjemme paa Kunstudstillingen; men om Størheden gjør man sig intet Begreb, selv om jeg siger, at Bygningen rimeligvis er større end Kristiansborg Slot med alt Tilhørende. Den er firkantet, har en Længde af 1851 Fod og er omtrent Fjerdedelen saa bred; to brede Gange skjære hinanden i det Indre, ligesom i en korsdannet Kirke. Man pynter gjerne Stuer med Urtepotter og Blomster. I denne Hal er Vorherres Jord Urtepotten og Blomsterne firehundredaarige Elmetræer. Under en af disse Elme er et Springvand, der falder i et Bassin, omgivet af Palmer, og hvori kunstige Lotusblomster svømme. Denne Prydelse er saa meget mere passende, som den er anbragt udenfor den Afdeling, der omfatter Indien. — Jeg stod nu og saa lidt herpaa, kiggede ned ad den brede Gang, hvor alle Nationers Flag hænge ud over deres respektive Afdelinger mellem de lyseblaa, smækre Søjler og det røde Drapperi, og vilde have et Overblik; men hidtil har jeg tilbragt omtrent 30 Timer herinde, og endnu har jeg intet „Over-

blik“ faaet. Jeg er ikke engang rigtig fortrolig med Bygningen. Uhyre Maskiner arbejde i den, mange hundrede tusinde Punds Vægt er oppe i øverste Etage, og dog gik jeg forleden uvilkaarlig af Vejen, da jeg i den østerrigske Afdeling saa en vældig Jernstang og en Møllesten stillede op imod en af de spinkle Piller; jeg troede i Hast, at Bygningen maatte falde overende ved denne Uforsigtighed. Sagen er, at Bygningen seer ud som et luftigt Telt, eller rettere sagt, den er kun den gjennemsigtige Grænse for de Ting, som befinde sig i den.

Men jeg stod altsaa udenfor Indien, og i samme Øjeblik brød Solen gennem Skyerne og skinnede ind i Bygningen gennem Transeptens (den brede Tværgangs) Glashvælvning, og saa glimtede det fra Indiens Indre, og det skinnede som Diamanter fra Springvandet og Lotusblomsterne; saa tænkte jeg nej, oprigtig talt, jeg tænkte ikke, jeg gik ind i Indien, jeg blev draget til Hindustan.

Da jeg havde været der i fire Timer, havde jeg vel seet Tiendedelen af denne Afdeling; min Opmærksomhed blev bortdraget først ved Orgelspil, saa ved Sang. Fjernt i Bygningen blev spillet paa det franske Orgel, akkompagneret af

Basun, og for mig lød det, som om hele Menneskeheden var samlet og takkede Gud for sin Magt og Vælde. Sangen, der strax efter fulgte, kom fra en Pige-Skole, som var herinde med Lærere og Lærerinder og drog ud under Sangen: God save the Queen! Da Børnene kom forbi Dronningens store Statue, raabte de tre Gange Hurra! og pludselig gav den store Mængde Mennesker, som stod paa Børnenes Vej, sig til at klappe og raabe Hurra!

I dette Øjeblik var jeg meget lyksalig. Al Livets Lyst og Henrykkelse var i mig, og det slet ikke paa mine egne Vegne; det var, som om Menneskeslægten drog syngende gjennem mit Sind.

Men siden den Tid fulgte adskillige Nedslagenhedsdage. Jeg kom ikke til at gaa efter min egen Vilje, men i Følge med Andre, som undertiden søgte med Velvilje at vejlede mig i Ting, jeg ikke forstod; men jeg tabte kun derved Traaden, jeg var vildfarende, husvild og kunde ikke forstaa. Man har beregnet, at naar En vilde se paa hver Gjenstand i Udstillingen blot tre Minutter, saa behøvede han 37 Aar til at se det Hele. Men skjønt der saaledes er haandgribelig Umulighed for at se Alt, er det

dog en yderst pinlig Følelse, hvormed man overfladisk skynder sig forbi en Mængde Ting; idet Øjet møder Gjenstanden, kommer der en Forbindelse mellem denne og Sindet, en Længsel, et Ønske om nærmere Bekjendtskab knytter os til den, og i samme Øjeblik er Traaden reven over, man er kommen forbi og glider paa samme Maade forbi en ny Gjenstand. Det er en hel Række af smaa, smertelige Fornemmelser, ligesom naar man er elektriseret og en Anden trækker Gnister af En. Hver Gnist er et lille krillende-stikkende Ryk, og her var tusinde Ting, der trak Gnister. Dertil kommer, at selve Forklaringen over mærkelige Sager ikke tilfredsstiller; man skulde kjende Lovene, i Kraft af hvilke Opfindelsen er skeet, eller ifølge hvilke Bevægelsen finder Sted. Man føler, at man savner en utrolig Mængde Specialkundskaber, og i saadanne, den yderste Utaalmodigheds og Fortrydelses Øjeblikke, rækker Sindet sig tilbage for at gjøre Fortiden om igjen og leve en anden Ungdom, griber ubestemt ud for at bemægtige sig mere Liv og mere Tid, og synker tilbage i sig selv i stor Mismodighed. Hvergang jeg i nogen Ro og med Anstrængelse lærte Noget, blot Lidt, kom igjen den lykkelige Stemning;

det er virkelig sandt, at naar man lærer Noget, uegennyttig og af Kjærlighed, er Sjælen til Gjæst hos Guderne og spiser ved deres Bord. Men flere Gange er jeg ogsaa gaaet ud af Bygningen med den Tanke, at jeg var fuldstændig tilovers her.

Udenfor Bygningen, i selve London, er det heller ikke saa let at finde sig tilrette. Af falsk Stolthed fordølge Mange, at Rejse er Andet end at komme, se og sejre. Jeg bekjender, at jeg ikke er Cæsar. Ja, de, der rejse med Kurér forud, Tjener bagpaa, Lejetjener til Vejviser, de spille ingen Time, gaa ikke halve Dage forgjæves, møde faa lukkede Bomme, sidde ingen Aften mismodige over en tabt Dag og mistvivlende om den næste. Dog troer jeg, at hvad der betales til Erfaringen, er bedre anvendt end til Lejetjenere. Jeg har nu betalt min Regning til Erfaringen, troer jeg. Bl. A. vilde jeg helst bo i City, fordi denne Del af Byen synes mig den mest karakteristiske, det ægtteste Udtryk af engelsk Liv og Sædvane; men jeg vilde ogsaa bo 5 eller 6 (engelske) Mile derfra ved Udstillingen. Jeg lejede Værelse tæt ved Udstillingen, men kunde ikke bekvemme mig til at flytte fra City; mit Sind og jeg selv gik som en

Perpendikel mellem Londons East- og Westend, og hvor jeg end sov, var der dog en Husvært, som sagde, at jeg var ude om Natten. Naa, nu boer jeg her ved Krystalpaladset, har opgivet at ville skræve over hele London, har opgivet at ville sluge hele Udstillingen, har fulgt et godt Raad: at begrænse mig.

Jeg vil nu fortælle Dig, hvad der har tiltalt mig i de Egne, jeg hidtil har seet, nemlig Syden og Østerland. Det er, at her slet ikke er nogen egenlig Industriudstilling, men en uendelig Fortælling, Beskrivelse af Luft, Jord og Hav, af Bjergenes Indre, Menneskenes Liv og Historie. Paa denne Maade er Udstillingen ordnet i Alt, hvormed Engelskmændene have havt at gjøre, Alting er simpelt, storartet, klart og belærende, „praktisk“ for Skoledisciplen, der bliver ført her-til af sin Lærer, for Kjøbmanden, der vil foretage en ostindisk, australisk, spansk eller tyrkisk Expedition, for Statsmanden, der vil beregne Sydens eller Orientens Kræfter, Karakter, Sæder og Fordomme, for Digteren, der vil se dets Skjønhed og Ejendommelighed.

Du kommer til Indien — ja, gid Du var her! — og seer først Produkterne af Jorden: Sække af Hvede fra Nerbhudda-Dalen, Mais,

Hirse og utallige Sorter Ris; Straaet med Kjærnen er vedlagt, saa at man næsten seer Sæden gro; en Slags Ris, Ketana, er sort; jeg troer, den er fra Pendschab. Mig interesserede denne sorte Plante fra Pendschab, bl. A. fordi Jøderne sige om Noget, der kan udeblive længe: In Pendschab togt's (det dages i Pendschab). Livets Frugt er sort ude paa denne Jordens yderste Odde, hvor Solen siges at komme sildig. Videre er af Jordens Frugtbarhed en Mængde Arter Oliefrø, Meloner, en uhyre Mængde Prøver af Kaffe, en Række aabenstaaende Kasser The, der dufter stærkt og liflig; men en egen Sort blygraa The, der er sammenpresset i Kager som store Klodstørv, lugter af Hvideløg; ved Siden heraf strækker sig en Række gul, vellugtende Tobak, Nødder i alle Størrelser, fra den sædvanlige europæiske til Kokospalmens Frugt. Man gjør en Vending, og Luften er fyldt af Vellugt fra store Masser Kanelbark, udstillede i alle Arter til Kjøbmændenes Bedømmelse. Tæt derved staaer under Glas en sort Frugt, saa stor som et Menneskehoved og besat med Pigge som en Morgenstjerne; dens engelske Navn er Dorian-Fruit. Saa møder Øjet skønne Farver; det er Muskatfrugten — thi man seer ikke blot Nødden,

men selve Frugten gjennemskaaret i alle Retninger, saa at den røde Skal, der er udenom Nødden, og det ferskenagtige Kjød, der ligger tykt og tæt udenom det Røde, kommer tilsyne. Hele Frugten er som en stor, gul Pommerans; men de indre Farver, som bringes frem under Kniven, vidne om Indiens Sol og Indiens Blod. Erindrer Du Plums Maleri: de to Indianerpiger og Hinduerne? Man saa ligesom Aftensolens Ild gløde under Pigernes brune Hud og dens Guld-farve paa den ene Mands Ansigt — nu, saadan er Muskatfrugten. Saa er der Nelliker fra Malakka, hvidt og purpurrødt Peber fra Nepaul, Kardemomme, Ingefær fra Travancore, en lille Række ganske smaa fine Glas med Essenser og ætheriske Olier, Indigo fra Sindh og en uendelig Mængde Farvestoffer samt de skjønneste Træsorter, en Samling af Stykker, saa store som en almindelig Bog, der fylde dobbelt saa meget som alle danske Produkter paa Udstillingen. Derpaa følge Havets Beboere, alle Sorter Fiske; Slinger, Oxehorn og Elefanttænder, Prøver af Kjød, f. Ex. et Bryst af et Vildsvin, og i næste Værelse aabner sig Bjergenes hele Rigdom, ædle Stenarter og Metallerne, der ere bundne i Erts, men undertiden kaste Glimt som

en sicilsk Nonne under Sløret. I en særskilt Afdeling møder Øjet en ringe, beskeden Ting, klædt i Uskyldighedens hvide Farve, og dog vækker den meget alvorlige Tanker. Den repræsenterer Kampen mellem to store Stater, maa-ske mellem to Verdensdele. Det er Bomulden, som Engelskmændene saa møjsommelig søge at opelske i Ostindien for at emancipere sig fra Nordamerika. Den er udstillet i en Mængde smaa, rene, smukke Prøver; men jeg har været hos en af de største Bomuldsimporters i City, og der viste man mig ikke Prøver, men hele Baller og indrømmede, at den ostindiske Bomuld trods alle Anstrængelser stod langt tilbage formedelst slet Behandling især under Transporten, da den ofte maa føres flere hundrede Mile paa Lastdyrs Ryg, udsat for Vejrlig, Støv og Smuds. Det er ikke for Intet, at Amerikanerne og andre kloge Folk holde gode Veje og Jernbaner. — Ved Siden af Bomulden ligger Silken i alle Faser fra Kokon'en til Væven, i alle de utallige skønne Farver, som staa til Indiens Raadighed. Hertil grænser Ulden, hvoraf de tilberede deres Shavler, og Basten, hvoraf Mattrerne forarbejdes.

Men dette er kun Jorden med dens Produkter, der vidne om den glødende Sol og den gjennemsigtige Luft, og hvor Meget jeg end har nævnt, er det langt fra en fuldstændig Beskrivelse; nu komme vi til Menneskene og til de Gjeringer, hvori de have lagt deres Kløgt eller deres Skjønhedssans.

Lad mig nu strax sige Dig, at Alt, hvad der kan gjøre et Menneske glad, er her: Skjønhed, Rigdom, Simpelhed, Smag — jeg mener naturligvis, hvad der ved Beskuelsen kan glæde et Menneskes Sind. Men hvad skal jeg nu nævne for Dig, Du Stakkel, som kun længselsfuld kan række Dig ud efter det, som kun kan se, ligesom den Blinde, gennem en Andens Ord? Dog, Du kjender jo et Kashemirshavl; tænk Dig nu et saadant, hvidt i Bunden som det fineste, hvideste Musselin, men fast i Stoffet og blødt for Øjet at hvile paa. Nu kommer Borden. Den er tegnet eller vævet ind, ligesom det i danske Kæmpeviser fortælles om Marsk Stigs Hustru og Døtre: De vov deres Sorg, de vov med en forunderlig Kjærlighed, lagde al deres Tanke i Vævens Figurer, og ved det sidste Skytteslag lagde de sig til at dø. I Indien er ingen saadan Hjertesorg; men der er stille, kom-

templativ, inderlig Kjærlighed til den levende og døde Natur. Deres Palmer og Blomster, deres Luft og Hav, deres Mænd og Vaaben, deres Tigre, Slanger, Krokodiller, lægge de i Væven, med al den Ærefrygt, som saa mange østlige Folkeslag have for Naturen og dens symbolske Betydning. Men ingen enkelt Skikkelse er tydelig; det er lutter Brudstykker, det er som enkelte Takter af en eller flere forskellige Melodier, der møde En i en genial Musikers Spil, Fantasien følger ham, gjækkes, glædes — saaledes ved dette Kashemirshavl. Jeg kunde endnu nævne Dig en Mængde Ting; men det er ikke blot Stoffet, det her gjælder om, men Mønstret og Farverne og især det forbavsende Kjendskab, Indierne have til Blandingens Skjønhed, f. Ex. en hvid Kjole eller Tunika med en Garnering, der seer ud som grønne Ædelstene indfattede i Guld; hvidt Musselin med en Bord, der bestaaer af afvexlende røde og grønne Silkeblade og Guldblade; et Slør med yderst fint tegnede gyldne Blomster; en hvid Musselinskjole med Garnering af Silke, hvori Palmeblade og Paafuglefjer synes indvævede; et kongeligt Skjærf, purpurrødt med en Guldbord, hvori smaa røde Striber. Men hvad der maaske nok saa meget fortjener Beundring,

er Indiernes Jernarbejder, Husgeraad. Ej alene ere de paa kunstig Maade saaledes indlagte med Sølv, at de faa et yderst fint Udseende, hvad Stoffet angaaer; men Formen er næsten ligesaa ædel som de græske Vaser og Kar fra Oldtiden. Højst beundringsværdig er navnlig en Kande, som noget ligner en europæisk Kaffe-kande eller kunde tjene til Model derfor, dels formedelst den ædle Form, dels formedelst Stoffets Skjønhed; den er matgrøn, men indlagt med Sølv i Kashemirshavlets Figurer.

Af Messingarbejder er der bl. A. en kolossal Lampe, hvorpaa nitten Haner ere forestillede, og hvorpaa der er omtrent 70 Blus. Den er fra Templet i Mumpore. Hinduerne have selv taget den ud af Templet, for at den kunde fremvises paa Udstillingen i London — jeg skal sige Dig: Indiens Konge boer ude i City, nærved Englands Bank.

Af de levende Mennesker kan man se nogle, skjønt de rigtignok ikke høre til Udstillingen og heller ikke ganske ere Hinduer; de gaa her omkring i deres Turbaner, lyse Dragter og blaa Skjærf. Men inde i selve den indiske Udstilling ere fortræffelige smaa Modeller i Træ af den indiske Befolkning; der seer man Brahminen

med den fornemme, gule Hudfarve prædike for Folket eller andægtig knæle i Bøn; Krigeren, der skrider stolt frem med Sværd og Skjold, og der er virkelig Mandighed i ham, det seer man, og man véd det da ogsaa f. Ex. af Sikhernes Kampe og af Engelskmændenes Nederlag i Kabul. Krigeren er af mørkere Ansigtifarve end Brahminen, endnu mørkere er Kjøbmanden; man kan virkelig paa Kasterne kjende forskellige Racer, der have overvældet hinanden; allermørkest, næsten negersort er Haandarbejderen eller Daglejerer. Morsomst er Barberen og den Maade, hvorpaa han udøver sin Kunst. Han sætter sig paa den bare Jord med Benene under sig; Manden, der skal rages, gjør ligesaa, og saa sidde de saadan ligeoverfor hinanden, som om de gjorde Kunster, Mandens Hoved balancerer ude i Luften ved Siden af Barberens fremstrakte Kniv. Videre: Skomager, Snedker, Smed o. s. v., Damer i rød Tunika og med gyldne Armbaand og Ring i Næsen, en lysebrun Amme i hvid, folderig, græsk Dragt, nydelige Tjenestepiger, der ligne Wienerinderne, kun lidt brunere, Gjøglerere, der lade Slinger danse, og endelig de blodtørstige Thugs, Manddraberselskabet, der bære Huen paa tre Haar og se ud som drukne af

fanatisk Blødtørst. Derpaa følge de krigerske Forlystelser, Løve- og Tigerjagterne, og de mindre krigerske, skjønt ikke ufarlige: Bajaderernes Danse. Bajadererne ere klædte i Guldmor og i gyldne Tøfler. Men det Mærkeligste af denne Afdeling er maaske Portræter og Malerier, udførte af Indiere, der, hvad Stil og Udførelse angaaer, ganske paafaldende ligne de antike, æginetiske Basrelieffer og de ægyptiske Freskomalerier, dog lettere og friere end de sidstnævnte.

I de nærmest liggende Værelser eller aabne, dekorerede Rum ere Mændenes Vaaben: Buer, Pile af kostbart Træ med Staalspids og Kolibri-fjedre, gyldne og simplere Skjolde, Lanser, Spyd, krumme Sværd, der ere indlagte med Guld og Ædelstene, yderst pragtfulde, men gammeldags Bøsser, Geværer og Pistoler, samt udenfor: en Række Kanoner, af hvilke den ældste har en Tigermund til Munding. Imellem disse Vaaben hænge indiske Krigerdragter i al deres maleriske Skjønhed, og tæt ved er en Mængde musikalske Instrumenter, Guitarer, Fløjter, Trommer, Gongons, Tamtams o. s. v. I det tilstødende Værelse ere de fyrstelige Palankiner, af Elfenben med Purpur og Guld, til at bæres dels af Dra-

gere, dels af Elefanter. Elefanterne staa sadlede med Guldsmors Dækkener og vente paa Kongen. Hvor er han? Stille, vi kunne gaa ind i hans Thronsal; der staaer Thronen omgivet af højrøde Fløjlsputer, og ved Puderne ligge Vifterne, to store hvide og gyldne Overflødhedshorn, hvorfra en tæt Busk af hvide Fjer strækker sig ud. Alt er beredt til Audiensen, endog Kronen og Scepteret ligger beredt, at Kongen strax kan vise sig i sin Højhed. Hvor er han? Stille, vi kunne gaa ind i hans Sovekammer; der staa de utallige Toiletsager, saa pragt- og smagfulde, som det sømmer sig Stormogulen i Delhi; der staaer Sengen af Elfenben og med de svære Silkeomhæng — stille, han sover. Det siges rigtignok, at han er død, at Indiens virkelige Konge og Herre boer ude i det mørke Kompagnipalads i City tæt ved Englands Bank. Men herudenfor springer Vandet af Fontænen og pladsker mellem Lotusblomsterne — kan Du undlade et Øjeblik at tro, at Du er i Indien, og at dets Konge lever? Det bliver endnu vanskeligere for Fantasiens at holde sig i Europa i de næste Sale, hvor store Modeller staa af Indiens Paladser og Pagoder, Mahratterfyrstens Palads, saa stort, saa simpelt og rigt som vist-

nok faa europæiske Paladser. I Nærheden af dette ligge Indigofabrikerne og Landstederne, omgivne af grønne Træer og med alle Agerdykningsredskaber og med Sæden og Frugterne, der fylde Lade og Forraadskamre, og med Befolkningen, der forretter Arbejdet. Saa følge Modeller af Indiens Broer over de store Floder, endelig meget store Modeller af Skibe, ligefra Kompagniets Orlogsmænd til Indiernes Flodbaade. Det er en uendelig Mængde at se paa, man er mellem en Skov af Master, og saa livagtig er Besætningen afbildet paa nogle Baade og Roskibe, at man kunde tro sig paa Ganges's Bredder.

(D. 7de August). Jeg er stadig i Indien. Vel seer jeg ogsaa andre Lande, men begynder dog hver Dag i Indien; det er, som om jeg kan se Solen rejse sig der, før Europas Mennesker ere oppe. Ikke langt fra mig pladsker det store Springvand, endnu uforstyrret af Vrimlen som Gangesfloden, naar Brahminen foretager sin første Renselse og hilser den store Brahma. Saa stiller jeg mig ved det indiske Throntelt og ved de indiske Skikkelser. — — Véd Du,

hvorledes jeg lever? Jeg boer paa en compound,
 en lille, grøn Slette eller en stor Græsplaine;
 mit Hus har én Etage, er tægget med et fladt
 Straatag og har et Gulv af Cement, der seer ud
 som Marmorsten og er bedækket med hvide
 Matter. Jeg kunde have valgt en nærliggende
 Borg, som en Normanner har bygget, forsynet
 med Taarne og Vindebro; men jeg er beskeden.
 Omkring paa Plainen bo mine Tjenestefolk, hver
 i sin lille Hytte; thi da de høre til forskellige
 Kaster, tør de hverken spise eller sove sammen.
 Mine to sirdars eller Palankinbærere sove under
 Verandahen udenfor min cottage. Luften er her
 saa mild, den blaa Himmel er deres Tæppe.
 Tæt udenfor min Bolig staaer en Banyan eller
 et Rodskydertræ, der allerede er ifærd med at
 danne en Familie, en hel Skov med hvælvede
 Gange. Rundt omkring staa Bambustræer, nogle
 af Jordens skønneste Væxter; de se ud som
 høje Grædepile, der have aftørret Taarerne og
 gynges sig fornøjede i Solskinnet for den lette
 Morgenvind. Min Græsplet er indhegnet af Aloer
 og Kaktus og med en mig ubekjendt Plante, der
 voxer vild her og bærer nallikefarvede Blomster.
 En af mine Kaktus'er staaer just nu i Blomst;
 hver Gren eller hvert Blad er næsten et Kvarter

i Tykkelse; Blomsten er stor og hvid og lukker sig om Dagen; men om Natten udbreder den i hemmelighedsfuld Tavshed sine hvidgule Blade og seer mellem Løvet ud som en nordisk Maane. I min Kjøkkenhave groer Platan, Mais, Vin og en utallig Mængde vilde Roser. Jeg vil plante et Muskattræ. Jeg red imorges ud at spadseres langs Floden; der mødte jeg Bira Singh fra Pendschab. Han er paa Rejsen til Juggernaut og vil hilse paa Poree, naar hun bliver kjørt frem i sin store, røde, guldbræmmede Vogn med de uhyre Hjul og Folket kaster sig ned for at lade sig knuse og derved spare nogle tusinde Aars Sjælevandring. Dog er Bira Singh en fornuftig Mand og vil nøjes med at se til. Da vi mødtes, lagde jeg efter indisk Skik den flade Haand paa Panden, idet jeg bøjede mig dybt over Hestens Hals; Bira Singh lagde begge Hænder paa Panden og viste derved sin udmærkede Ridekunst. Han er en høj Mand med gul Ansigtifarve, svært, sort, kruset Skjæg, hans Turban sidder paa Kant og giver ham et flot, krigersk eller chevaleresk Udseende. Turbanen er hvid med en blegrød Fjer; den sidder fast i en Smaragd; han bærer en rød Tunika og Kappe, hans Sattel er grøn, høj og

broderet med Perler, ligesaa hans Tøfler og brede, gyldne Stigbøjler. Han pegede paa den Eskorte af ridende, krigersk udseende, sortegraa Seapoys, som Generalguvernøren havde medgivet ham, og var meget tilfreds over dem. I Pendschab, sagde han, kan jeg paa Rejser ikke sove om Natten, uden at min nærmeste Slægt er med mig, og vi skiftes til at holde Vagt under Vaaben, og jeg tør aldrig betro Nogen uden mine tro gamle Tjenere at gaa et Ærinde for mig med Noget af Værdi. Her er jeg sikker under Burra Bibi's (den høje Frues o: det ostindiske Kompagnies) Beskyttelse. Ja, tilføjede han, Burra Bibi er en meget god og stor Konge.

Lidt efter mødte jeg Mr. Bullington, Fredsven, Forfatter, forhenværende Parlementsmedlem, en smuk gammel Mand med frisk Ansigtsfarve og hvide Haar. Ham havde jeg gjort Bekjendtskab med i London, og jeg gjensaa ham med Fornøjelse her i Indien, hvor han tidligere har boet i flere Aar. Han begyndte Samtalen netop der, hvor vi havde endt den i London, som om Intet var passeret; men man rejser ogsaa saa hastig nuomstunder. „Har jeg ikke Ret?“ raabte han; „ere Engelskmændene her i Kraft af Andet end Krig, Erobring, Barbari?“ Da Engelsk-

mændene sætte deres Partianskuelser langt højere end Patriotismen, men dog ikke gjerne lade deres Patriotisme saare af Andre, svarede jeg forsigtig, at det ostindiske Kompagni dog holdt god Justits, det havde Bira Singh nylig sagt mig, og man saa ogsaa gode Vejanlæg, uhyre Driftighed ved Hjælp af engelske Kapitaler, og jeg vidste fra god Kilde, et udmærket Værk af den danske Orlogskommandør Steen Bille, at Engelskmændene her vise megen Tolerance og vedligeholde ypperlige Undervisningsanstalter; men de lode rigtignok ikke Indierne høste praktisk Nytte af Undervisningen og holdt dem mistænksomt fjernede fra alle betydelige Embeder. „Saa?“ sagde Mr. Bullington, „det er ret godt; men jeg vil forresten sige Dem, at jeg hellere lod mig deportere paa fem Aar end levede under en indfødt indisk Embedsmand. Jeg har ingen Fordomme og holder ikke med vor dovne, ødsle, blodtørstige, skidenfærdige Regering; men Sandhed er Sandhed. Jeg skal strax give Dem Bevis. Her hersker for Tiden megen Sygdom, alle Hvide have fri Lægehjælp af Kompagniets Kirurger, de Indfødte kunne dø en naturlig Død uden at besvære en Kirurg-Samvittighed.“ — Herimod gjorde jeg ingen Indvendinger, men bemærkede blot, at

jeg ikke havde villet sige, at Engelskmændene overhoved ere intolerante i Indien. — „Vel, vel, min Kjære“, svarede Bullington, „jeg siger heller ingenlunde, at Engelskmændene ere tolerante. Der havde vi nu nylig en ganske udmærket lærd, from og modig Brahmin, der for Sandhedens Skyld trodsede alle Fordomme og gik over til Muhamedanismen og igjennem denne kom til Kristendommen. Kun Treenigheden kunde han ikke forstaa og paastod, at naar han kunde antage tre Guddomme, kunde han gaa tilbage til Hinduernes Lære og antage 1000 Millioner. Ellers var han Kristen som Faa, i Handling var han Kristen; men fik de anglikanske Præster ham ikke forkjættet og hans Liv forbitret, saa han døde? Jeg tør sige Dem: Det gjorde de. Jeg tør overhoved sige, at man mellem Brahminerne træffer mærkværdige Mennesker, som ere bedre end mange af vore Præster.“ — „Ja“, sagde den velærværdige Mr. Auckland, der kom til, „jeg ynkes over disse stakkels Mennesker; man véd ikke i Europa, hvilket godt og mildt Gemyt der er i dem, og hvor de holde af En, blot man ikke slaaer dem.“ — „I Sandhed“, svarede Mr. Bullington, „De har Ret; men det er dog, i det Hele taget, et dovent, fordoms-

fuldt, overtroisk, afguderisk, fejgt, underfundigt, vellystigt, kort sagt: nederdrægtigt Folkeførd.“ — De to Herrer skulde til en Thetotal-Frokost, som blev givet af Officererne i 7de lette hindustanske Regiments Officersmesse, og vi skiltes.

Da jeg red videre, gik min Stigbøjle itu, og jeg sagde til min consummar (Hushovmester), at han skulde gjøre den istand; men det vilde han ikke, hvorpaa jeg kaldte paa min kitmayar (Opvarter), som tilfældigvis kom forbi; men han vilde heller ikke, hvorimod han løb hjem og hentede min dirdschee (Skræder), der hurtigt stak et nyt Hul i Remmen. Man har sin Nød med Tjenestefolkene her; de ere meget dyre, de faa 3—10 Rupier (Rbd.) om Maaneden, og man maa have mange, fordi den Ene vilde tro, at hans Sjæl blev besmittet og fjernet fra Brahma, hvis han gik ind i den Andens Haandtering.

Jeg mødte en Jøde og hans Hustru, to høje, smukke Folk, men ganske hvide som Europæere. Er det ikke underligt, at Jøderne her for det meste ere hvide eller lyse og høje, medens de i Norden ere mørke og smaa? Jeg spurgte Manden, hvorledes han var kommet hertil, og han sagde, at hans Forfædre havde boet i Indien siden den babylonske Landflygtigheds Tid, hvorimod hans

Kones Forfædre vare komne hertil som Slaver; de vare af rejsende Indiere blevne kjøbte i Rom, da Titus lod dem sælge ved offentlig Auktion.

Nærved sad en engelsk Officer i hvid Nankins Trøje og do. Benklæder og drak Vin, som en Bajadere kredensede ham; han sad under en Palme udenfor en Veranda, der var omsnoet af Vinløv; en af hans Oppassere var oppe paa Verandaens Top ifærd med at dræbe en Slange; Officeren drak langsomt den kolde Vin uden at værdige Slangen et Blik.

Det begyndte at blive varmt, og jeg tog en Palankin for at lade mig bære til en Skræder, der skulde sy mig en Turban af hvidt Musselin med Bordt af Guldblomster og grønne Silkeblade. Her har jeg Raad dertil; jeg behøver kun at udstrække Haanden for at plukke Diamanter og Ædelstene. Desuden er det udtrykkelig forbudt at ansætte Varernes Pris paa Udstillingen.

Jeg har lært den Sang, som Palankinbærerne sang, da de bar mig.

Hu! hvor han er tung at løfte!

Hu!

Ak, det er en Elefant!

Jeg maa stønne, jeg maa snøfte —

Puh!

Lad os sætte Palankinen paa Kant!
 Lad ham ligge paa Flodens Bred!
 Put ham kun i Mudderet ned!
 Nej, saa bliver han farlig vred!
 Saa naaer han os!
 Saa slaaer han os!
 Og det gjør saa ondt!
 Nej, jeg tør ikke gjøre ham vred.
 Jump, jump, jump!

Men naar de bære en europæisk Dame,
 synge de:

Hun er ikke tung!
 Cubbadar! (Tag vare!)
 Hun er saa smuk og ung,
 Cubbadar!
 Løft hende sagtelig,
 Cubbadar!
 Bær hende lempelig,
 Cubbadar!
 Før hende blidelig,
 Cubbadar!
 Hun er saa ung,
 Hun er saa smuk,
 Hun er ej tung!
 Cubbadar!

Paa Vejen kom jeg atter forbi den gamle
 Brahmin. Han havde nys badet sig endnu en-
 gang og laa paa Knæ med Hænderne foldede
 og rakte mod Himlen; hele hans Væsen vidnede
 om den dybeste, inderligste Andagt. Det er
 hans Tro, at Brahma eller Gud er Verden, og

Gudens Sjæl er adsplettet i uendelig mange Stykker, der udgjøre Livet i de levende Ting og stræbe efter igjen at forene sig med Brahma, løbe sammen i ham, ligesom utallige Kviksølvkugler forene sig til en. For at Sjælen kan naa denne Salighed, maa den gjennemgaa mange Forvandlinger (Sjælevandring); men Brahminen staaer nærmest for Tur, hans hele Liv er en Forberedelse og Renselse, en stille Hvile og Forventning, en tryk Vandring henover den lille Stribe, som skiller ham fra Guden — en Vandring, hvorunder kun Sjælen bevæger sig og Legemet hviler under Verdens skønneste Vegetation. Derfor bekymrer Hinduen sig saa lidt om Verden; derfor kan herske over ham, hvo vil, blot det ikke befales ham at røre ved en Mand af ringere Kaste og derved tabe sin Anciennitet. Derfor have saa mange Erobrere fra Alexander til Tamerlan, fra Nadir Schah til Oberst Clive og Lord Ellenborough kunnet oversvømme Indien, hvor de Fleste efter nogen Tids Forløb ere druknede i Befolkningen — kun Normannen holder sig kold og stiv og skrider stolt, som en Jernmand, alene, herskende, frem mellem Millioner. Jeg kan desværre ikke forstaa disse gule Mænds Sprog; deres Væsen, deres skønne, milde,

kloge Ansigter, deres Skikke og Dragt, Alt er for mig som en fjern Musik, der bevæger Sindet paa en skjøn, men uforstaaelig Maade. Fra Europa har jeg medbragt en Fortælling, som jeg her erindrer. En Brahmin sagde til sin Søn, at nu vilde han om kort Tid dø, og han kunde gaa over i Brahma, hvis Guden blot ikke havde fattet den vilkaarlige Beslutning, at han først skulde gaa over i et Svin. Nu skal Du, min Søn, Dagen efter min Død gaa ud i Skoven, og det første Svin, Du møder, skal Du dræbe. Han døde; men Sønnen glemte, hvad der var ham paalagt. Dog, Aarsdagen efter Faderens Død, huskede han det saa levende, og dreven af en ubetvingelig Magt gik han ud i Skoven. Alt havde han hævet Spydet mod det Svin, han mødte, da talte det til ham med Faderens Røst og sagde: Nej, min Søn, nu har jeg Kone og Børn, og nu er det for silde, nu foretrækker jeg at leve hos dem. — I denne underlige Historie er dog en dyb Visdom; hvor Jordelivet og de Tilbøjeligheder, som knytte Medskabninger til hinanden, ere satte frem i Sandbed og Klarhed, i deres Berettigelse endog i en lav Sfære og overfor Brahminens Himmel! Det er ogsaa en mild Grublen, hvori disse Mænd synes nedsunkne;

Fred og Kjærlighed lyser af deres sagtmodige Øjne, naar de engang hæve dem imod den Forbibragende eller tale til det forsamlede Folk.

Skræderen boer paa en stor Plads ligeoverfor et Tempel. Dette muselmanske Tempel er en meget fast og stor Stenbygning, der hviler paa syv Søjlegange, oven forbundne med Spidsbuer. Taget er fladt; men midt paa det hæver sig en overordenlig stor Kuppel, saa at det Indre af Moskeen er et umaadeligt, hvælvet Rum, beklædt med Elfenben, Guld og Purpur og oplyst af 70 gyldne Lysekroner. Ibrahim Adt Schah kom netop fra Gudstjeneste — — har jeg fortalt Dig, hvor i Indien jeg er? For Øjeblikket er jeg i Beyapoor. Ibrahim kom altsaa ud af Templet; han bar en hvid Tunika med Epauletter af Perler; de nedhængende Kantiller vare Smaragder. Udenfor holdt hans Elfenbens Bærestol med rød Fløjls Baldakin og tunge Guldfrindser; Bærerne løftede de Elfenbens Stænger op paa deres Skuldre, Ibrahims Følge steg tilhest paa graa og hvide arabiske Heste, Folket knælede, og de fire Dervischer, der hang paa Hjørnet snurrede rundt. Imellem al denne Rigdom, under denne skjønne Sol og i den krydrede Luft, er der nemlig ogsaa højst uskjønne Ting at se. De fire Der-

vischer hang ned fra en Slags Galge, ved en Krog, som var fæstet i deres Kjød. Denne Pinsel paalægge de sig frivillig for at finde Yndest hos Mahadeo.

Skræderen kom nu for at modtage min Bestilling. Jeg sagde ham, at jeg vilde have Turbanen med mig, hvorpaa han lod bringe et Silketæppe og et Fløjlshynde, som blev lagt ovenpaa den hvide Matte, og han bød mig en Pibe Opium. Jeg tog et Par Drag af denne sorte, lakritslignende, bedøvende Tobak, men fandt den ubehagelig. Nej, sagde jeg, lad hellere Drengen springe over i Persien og hente mig lidt af den gule Tobak og en af Piberne med Rosenvand og Ambraspid; det er lige tversover Transepten ved Hampdens Statue; han kan sige til Politibetjenten, at jeg strax skal bringe Piben igjen. — Jeg fik Piben og satte mig til at smøge og saa henover Pladsen og nedad Gaden: den besynderlige Vrimmel, de halvnøgne, forskjelligfarvede Mennesker, med en Blanding af Godmodighed, Skyhed og Vildhed i Blikket; jeg hørte dejligt, mildt Spil som af en spansk Guitar; Kunstneren var en lysegul Mand med flad rød Kaskjet; jeg hørte i det Fjerne Trompeter og Cymbler, og jeg skuede ud og ventede uvil-

kaarlig, at Bakkus skulde komme dragende som forhen, vinløvkrandset, med Leopardhuden, omgiven af dansende Bakkantinder og tibiaspillende Fauner, med gule Løver til Livvagt. Solen begyndte at helde og farvede med sine vidunderlige Straaler alle Omgivelser, alt det Særegne og Fremmede, saa at det blev endnu mere eventyrligt end i Dagens Lys med den uendelige Horizont. Alt, hvad jeg tænkte og følte, samlede sig i et Ord, der ligesom blev til Musik: Indien! Indien! Og saa tænkte jeg ikke mer, men lyttede, hensynkende, lyksalig.

Turbanen var færdig. Den skinnede som Nordens Stjernehimme! her kan man ikke bruge Nordens Stjernehimme til Andet. Men den var saa tung, og da jeg vilde gaa, faldt den mig ned over Øjnene. Det var min egen Hat, der i Trængselen blev skudt mig ned over Øjnene. Springvandet kunde ikke længer høres gennem Vrimlen, hvorimod et lidet Barn gav sig til at skrike i Trængselen. Thi en Mængde Mødre af Almuen tage deres nyfødte Børn med sig i Udstillingen — Nogle sige: fordi de ikke have Raad til at holde Pige og derfor ikke kunne lade Barnet blive hjemme; men jeg siger, at det er,

fordi Børnene med Modernælken skulle inddrikke Englands Storhed.

Den 23de August.

— — — Da jeg endelig kom ud fra Ægypten, var jeg træt og satte mig ved Landets Indgang paa en Bunke Hampelærred ved Siden af Daddeler og Mynte-Essens. Overfor mig, i faa Skridts Afstand, stod en skjøn Marmorstatue, en blomsterbærende Nymfe af den afdøde engelske Kunstner Wyatt. Den førte igjen tilbage til Ægypten ved at minde om en Episode fra de sidste Ptolemæers Tid; en skjøn Kvinde og Blomster og en Slange under Blomsterne. Omgiven af Orientens og Occidentens Luxus, udrustet med Østerlandets mest forføriske Skjønhed, modtager Kleopatra Verdens Overvinder og Behersker, Cæsar, og behersker ham. Han maa kæmpe om hende, og engang maa han svømme ud til sine Skibe med Manuskriptet til Cæsars Kommentarer i den ene, højt opløftede Haand — ak, hvor tidt have vi ikke i Skolen ønsket, at Manuskriptet var blevet vaadt! Efter ham kommer Antonius og bliver ligeledes lagt i Blomsterlænker, ja, han elskede hende med et romantisk Raseri, som Oldtiden ikke kjendte Mage til; men endelig

kommer Octavianus Augustus, og da var Kleopatra ikke længer ganske ung, og hun lod Slaven bringe en Kurv med Blomster, hvori var skjult den giftige Slange, som befriede hende fra at blive ført i Triumf efter Octavians Imperatorvogn over via sacra i Rom.

Hvilket Spring i Tanke og Følelse, naar Øjet forlader Statuen og hvad den minder om, og fæster sig paa det levende Liv omkring! Menneskemængden strømmede som Havets Bølger, uoverskuelig, uendelig, og med den sagte Mumlen, som naar Bølgerne rulle mod Stranden. Fra et fjernt Sted i Bygningen, jeg troer fra Amerika, lød Musik. Ind i Ægypten gik to Armeniere med hvide Skjæg og hvide Turbaner; de fulgtes af en Græker med rød Fes og en fransk Tolk. Lidt derfra samledes Mængden et Øjeblik i stor Klynge om fire Indianere fra Kanada med Fjerdiadem, røde Striber i Ansigtet og klirrende Perler om de nøgne Ankler; de skulde se Dronningens Diamant Koh-i-nur, Lysbjerget. En Arbejdsmand fra Birmingham eller Manchester kom ind med sin Kone; de satte sig ved Siden af mig og fremtog af en lille Kurv deres Frokost. Det er dem, der have bygget dette Glasslot, og beskedent søge de en Krog

i deres Palads for at spise deres tørre Hvedebrød. Det er dem, der endelig have rejst Taarnet paa Sinears Sletter, hvorom alle Jordens Folkeslag samles. Ikke i tankeløs og letsindig Rigmands-Trods er denne Bygning rejst, men møjsommelig samlet fra de ydmyge, mørke Værksteder, hvor Menneskene arbejde i deres Ansigts Sved for at erhverve Lys og lovbunden Frihed; aaben og gjennemsigtig lader den Verden og hvad der er over Verden skue ind i sig og se. Man seer — ikke just med Legemets Øjne —, at Grunden er megen Lidelse og Selvfornægtelse, at Rigdommen efter de menneskelige Vilkaar voxer op af saadan Bund for efter Omveje at naa tilbage og formindske Lidelsen i Verden. Vemodig-stolt betragter man derfor Herligheden, som er fremgaaet af Kampen — en Kamp, hvori England paa mange Maader gaaer forud. Dette er et stort Monarki, Solen gaaer aldrig ned over dets Besiddelser og over dets rastløse Arbejde. Skal ogsaa dette engang styrte ligesom dets Forgængere, ligesom de, hvis Vælde det har arvet, ligesom det Monarki, hvori Solen heller aldrig gik ned? Hvo kan tro paa menneskelige Tings Fasthed, siddende ved Ægyptens Ruiner, skuende paa Kredsløbet, hvori Sesostris's og Ptolemæernes

Rige sank hen, hvori Alexanders Stad forgik, da Søvejen til Indien blev funden, for atter at rejse sig og blive til en britisk Jernbanestation, da Landvejen atter foretrækkes for Søvejen? Forgængelighed er den Hieroglyf, som er skreven over Indgangen. Men der er ikke Sorg i denne Forgængelighedstanke; farvel Ægypten, farvel Englands Storhed, om saa skal være, jeg misunder kun dem, som senere skulle fødes og se endnu større menneskelig Herlighed.

Krystalpaladset i Sydenham.

Park House, ved Sydenham, 4de Juli 1854.

Den mægtige Bygning af Glas og Jern, hvori Verdensudstillingen blev holdt for tre Aar siden, er bleven flyttet herud paa det store, skovfulde Højdedrag, og den skal staa her til permanent Udstilling af Kunst, Industri, historiske Sager eller saagodtsom alt skjønt og dygtigt Menneskeligt. Det engelske Ord for Bygningen, the Crystal Palace, kan rigtignok oversættes: Glaspaladset; men Fantasien paavirkes rigtigere ved at gjengive Ordet med: Krystalpaladset, og det tindrer da ogsaa som Krystaller.

Jeg har taget Bopæl her tæt ved Bygningen for ret at kunne gjøre mig bekendt med den og har været her en halv Snes Dage, men kan desuagtet ikke give en udtømmende Beskrivelse.

Det kunde snarere været skeet, hvis jeg var bleven i London og havde læst Bladene og oversat deres mangfoldige Skildringer.

I Virkeligheden kan man behøve mange Dage blot til at se det assyriske Hus eller Tempel. Alene Beskrivelsen over, hvordan de have fundet og udgravet det gamle Ninives Ruiner, hvordan de have famlet og stavet og tilsidst lært at forstaa det Udgravede, udgjør et ordenligt Bind, som maa læses paa Stedet; ved Siden af Bogens Tegninger har man da selve den store Efterligning. Men da den øverste Del af Bygningerne ikke har været til at udfinde af de smuldrende Ruiner, har man bygget anden Etage efter de beslægtede gamle Perseres Huse, og der seer man tydelige Præg af, at dette Folks Moral bestod i: „at ride, skyde med Bue og tale Sandhed.“ Grækerne brugte som Søjlekapitæl f. Ex. Efterligningen af en Bikube og prydede den med Akanthusblade; men dette stærke Rytterfolk satte som Kapitæl paa Søjlen en hel Hest eller en Oxe, som den ligger paa Knæ, betvungen af Rytteren, „den tankesnilde Mand“. Den assyriske Nederdel af Bygningen er saa tyk, at man i det Indre af Muren har kunnet indrette et rummeligt Værelse. Indgangen til Kongens Hus

eller til Templet — mulig begge Dele i Forening — finder Sted mellem de mægtige symbolske Skikkelser, der danne Porten; de have Bøffelkrop, Ørnevinger og Menneskehoved: Styrke, Hurtighed, Kløgt. Og paa de indre Vægge staa afbildede de gamle Kampe mellem Assyriere og Jøder, Belejringer, Stormløb, Feltslag, Hæres Overgang over Floder, Jagt- og Offerscener o. s. v. Enden er, at Jøderne bortføres i Trældom. Kongen er stedse omgivet af sine Skytsguder, der række ham Vaaben og Overflod, ere hvide og gyldne, med store sorte Øjne og glinsende sort Haar som Assyrierne selv. Alt bærer Præg af en Slags grum Højtidelighed; dette Folk skjønnes kun at have havt Frygt for én Ting ligesom Thormod Kolbrunarskjald, der var gudrød.

Dette Hus er det nærmeste tilhøjre, naar man staaer i Paladsets nordlige Del og vender sig mod Syd. Man er da ligesom i Indgangen til en By, der bestaaer af tre paralelt løbende Gader — den midterste meget bred —, som overskjæres af tre Tvergader; den hele By, bygget tre Etager høj og vel Rundetaarns Højde, er Krystalpaladset.

Næst ved det assyriske Hus sidde to ægyptiske Skikkelser, afbildede efter Figurer, der i

Ægypten endnu sidde ved Indgangen til et omstyrtet Tempel. Hvor stort selve Templet har været, kan dømmes deraf, at en voxen Mand ikke rækker til Figurernes Knæ. Derefter kommer den arabiske Bygningskunst, repræsenteret af Løvegaarden i Alhambra, med Parti af Abencerragernes Hal eller Retfærdighedshallen. Saa komme: den græske aabne Gaard, fyldt med antike Billedstøtter, den romerske (ligeledes), den ægyptiske med Templer, Søjlehaller, Begravelser, Frescomalerier og Hieroglyfer. Gaden fortsættes langt, langt; men overfor det her Beskrevne staa: den byzantiske Gaard med Hvælvinger, Buegange, Mosaikværker, Sarkofager o. s. v., en Række Gaarde, der indeholde den tyske, engelske og franske Middelalder i Henseende til Arkitektur og Billedhuggerkunst, derpaa Renaissance-stilen og den moderne italienske Stil. Dette udgjør omtrent $\frac{1}{20}$ af Bygningen.

Den store, brede Gade, der strækker sig gennem 4000 Aar af Menneskehedens Liv, er anlagt med særligt Hensyn til alle de berømte Personer, der høre hjemme i disse Aartusinder og mulig om Aftenen, naar det er svalt, kunne føle Lyst til at staa op ligesaa godt som deres Bygninger, Fortid og Gjerninger og spadserere i

denne Historiens By. De finde da al mulig comfort. Igjennem hele Gaden strømmer Vand, der sprudler himmelhøjt gjennem en Fontaine (eller egenlig: skal til det), og udenfor Husene ere Haver med duftende Blomster, foruden at en Allé af Orangetræer strækker sig gjennem Byen langs Haverne.

Den sydlige Halvdel, hvor Gaden paa eventyrlig Maade dannes af et Hus fra Pompeji, af Huse, der repræsentere Sheffield, Birmingham, den engelske Industri og den europæiske Industri, af alle Nationers Musikhalle o. s. v., er anlagt Landskaber, forestillende Asiens, Afrikas og Amerikas Vegetation med nøjagtige Efterligninger af Mennesker og Dyr. Man seer en Tigerjagt med Elefanter, Indfødte paa Borneo sidde og forhandle om en Dødsdom, en Jakal springer paa et Dyr, der modtager det paa sit spidse Horn og dræber Angriberen, Karavanen har naaet en Kilde i Ørkenen og vander sine Kameler, Isbjørnen ligger og brummer.

Der mangler endnu overordenlig Meget. Ikke alene er Haven endnu i Uorden; men Bygningen er næsten tom; jeg seer den daglig voxet. Hvad jeg gjerne vilde se, bliver ikke færdigt, medens jeg er her: Et Hus (court), hvori alle Nationers

bedste og skønneste Industrigjenstande ere samlede i faa Exemplarer, saa at man vel ikke faaer en saa stor Oversigt som i 1851 over, hvad der nu frembringes, men tydeligere kan se, hvad der er det bedste. Kjøbmænd kunne gaa ind i dette Hus og handle med hele Jorden, istedenfor at gjøre Rejser.

Men der er ogsaa her meget mere Anledning til Kritik, end man skulde tro; bl. A. har jeg sendt Direktørerne et Brev, der i Oversættelse vilde lyde saaledes:

Mine Herrer!

Jeg er herved saa fri at henlede Deres Opmærksomhed paa, at i den officielle Haandbog til Vejledning i Afdelingerne for moderne Billedhuggerkunst har den danske Mester Thorvaldsen faaet Plads under den tyske Skole, netop mellem Schwanthaler og Tieck.

Der er visselig intet Sted, hvor national Ømfindtlighed og Egenkjærlighed eller Erindringer om indbyrdes nationale Stridigheder høre mindre hjemme end i det mægtige Palads, der indenfor sine Glasmure har samlet i stille, stolt Harmoni Værker af begravne og endnu levende Folkeslag og ikke kjender til anden Kamp end Kappe-

striden i det Godes og Skjønnes Tjeneste. Men paa den anden Side troer jeg, at Alle, der blive opmærksomme paa den her udhævede Omstændighed, ville forundres, ligesom Tilfældet vilde være, hvis de saa Pradier eller Pollet, Lough eller Jones henførte til den italienske Skole, eller Dannecker, Rauch, Schwanthaler til den engelske Skole, og dog — kan jeg tilføje — er ingen af disse Kunstnere fremtraadt med saa original Skaberkraft, med saa ophøjet Krav paa at faa sin rette Plads anvist, som Thorvaldsen.

Grunden til den her paa pegede Fejltagelse har maaske været, at Forf. af Haandbogen kun saa Værker af én dansk Kunstner i Krystalpaladset og derfor ikke fandt det Umagen værdt at oprette en Skole alene for ham. Men, som De vide, m. H., er Sandheden den, at Thorvaldsen ikke er den eneste danske Billedhugger; vi have en fuldstændig Skole. Mellem de døde Mestere, saasom Wiedewelt og Freund, og yngre Kunstnere, som Stein, Ussing, Holbech, staa Mænd som Jerichau og Bissen, hvis Værker ere kjendte i Europa og beundrede ikke blot for den Skjønhedsnydelse, de skjænke, men ogsaa for de nye, store Ideer, de vække hos Beskueren — jeg griber med Glæde Lejligheden til be-

undrende at nævne f. Ex. Jerichaus Gruppe „Adam og Eva“.

Endskjøndt der i Haandbogen ikke er reserveret Plads for disse Mestere som for den italienske Kunstner Tenerani og Andre, (se Haandbogen Pag. 13), ere de rimeligvis ikke glemte; men deres Værker, antager jeg, ere blot endnu ikke ankomne — idet jeg nemlig ikke betvivler, at dHr. Kunstnere have været villige til for deres Vedkommende at bidrage til Krystalpaladsets Prydelse. Tillad mig derfor, m. H., at udhæve det Ønskelige i, at naar de komme, de da maa mødes som Danske omkring deres Landsmand og Mester.

Jeg ønsker, at denne min Bemærkning ikke maa synes at kaste Skygge paa min oprigtige og dybe Taknemlighed for den Nydelse og Belæring, som Deres store Værk har forskaffet mig, og som det sikkerlig har forskaffet Tusinder og i Fremtiden forhaabenlig vil yde Millioner.

Jeg har den Ære m. H. at være

O. S. V.

Til

Direktørerne for Krystalpaladset i Sydenham!

Det er harmeligt, at medens noget af det Sletteste, vi frembringe, de danske Angreb paa Danmark, breder sig i engelske Blade, og det engelske Folks Opmærksomhed skjænkes os i denne Retning, bliver derimod det Bedste, vi frembringe, tilsidesat i Nationernes Forsamling, i det store aandige Stevnemøde under Glaspaladsets Tag. Om nu dette Brev udretter Noget, véd jeg ikke; men jeg troer det ikke. Direktørerne ville næppe for en saadan privat Ankes Skyld sende Bud til Danmark og hente Gibsafstøbninger — thi de have ikke bestilt dem hos Jerichau og Bissen — og lade heller ikke Kataloget omtrykke. Saa Meget har jeg alt seet her, at jeg ikke troer paa deres rent videnskabelige Interesse og ideelle Sans. Hvad der skulde været gjort, véd jeg nok. Hvis i den Tid, da Bunsen var preussisk Gesandt her, et saadant Værk var blevet forberedt, og Diplomaterne — som Tilfældet har været med dette Glaspalads — længe før dets offentlige Aabning havde faaet jevnlig Adgang, og en preussisk eller tysk Kunstner af Betydenhed var bleven glemt, saa vilde Bunsen have standset og spurgt: Hvor er min Landsmand, den berømte N. N.? Og han vilde have sagt det med en Mine, der tilføjede: Hvilken

Engelskmand er saa uvidende ikke at kjende vor berømte Kunstner? — Og da vilde vedkommende Direktør være blevet rød af Undseelse og Fejlen rettet, inden Publikum kom. Ridder Bunsen er nemlig en Mand af borgerlig Fødsel, der har hævet sig ved egen Dygtighed, en sand Viden-skabsmand, begejstret for tysk Lærdom, Poesi, Kunst og Nationalitet, og tilhører et Folk, der nu engang har Ord for at være saa umaadelig lærdt og dygtigt i Filosofi og Kritik. En dansk Gesandt har ikke en saadan Autoritet i Ryggen; han véd maaske heller ikke altid, hvilken dansk Kunstner der savnes, og véd han det, saa véd han det dog ikke med Bestemthed: de Fremmede have maaske afgjort, at den danske Kunstner ikke er stor, det er bedst, ikke at udsætte sig for Noget ved at tale.

Tyskerne have betydelig Indflydelse her. Dette hidrører dels fra hin literære Berømmelse, fra deres Verdensliteratur, fra deres store Personlighed Goethe og andre udmærkede Poeter, Musici o. s. v., dels fra den Iver, hvormed Bunsen som Gesandt har taget sig af talentfulde Landsmænd og gjort sig en Ære af dem, dels ogsaa fra en lignende Iver, som Prins Albert, Dronningens Gemal, har víst. Det maa jo virke-

lig ikke glemmes, at Tyskland har leveret Dronningens Gemal; paa Baldakinen over Thronen staaer tysk Indskrift: „Treu und fest“, ved Siden af engelsk. Endelig er der ogsaa gjort Meget for Tyske af private Tyske; hvad Prins Albert og Bunsen have virket blandt Adelen, have Mænd som Gerstenberg rigelig udrettet i Borgerstanden ved evindeligt, utrættelig Anbefaling og stor, hæderlig Opofrelse. Naar man seer en Mand gjøre saa Meget for sine forfulgte, landflygtige Landsmænd, faaer man Agtelse baade for ham og dem. Jeg har aldrig seet Danske vise saa megen Iver for hinanden udenlands; de mangle ikke Følelse, men Personlighed; de Borgerlige have ligesaa lidt som de Adelige den rette Selvfølelse til at turde rose og anbefale. Mere end En, der hjemme, hvor han og de Andre hang sammen som Ærtehalm, troede at kunne udrette — jeg véd ikke hvad — i England, har følt Hjertet synke, naar han skulde staa ene, som Folk staa her, afsluttede, skjønt tæt, lig Hvedestraa. Da gik Munden i det afgjørende Øjeblik i Baglaas; men bagefter sagde man: Det var nu bare min danske Beskedenhed. Ja, vist!

Men jeg troer ikke, at Tyskerne kunne vedligeholde Indflydelsen i Længden. Holde de

hjertelig med hinanden i nogen Tid, saa gribes dog Mange af den sædvanlige Landflygtigheds-sygdom: Stridbarhed, Kjævlery og Vrøvl. Saa danne de Kliker, beføjede hinanden, falde i Foragt. Andre Tyske ere for uforskammede, saasnart det gaaer dem godt, og slaa om sig med geniale Floskler, der først forbavse og blænde, derpaa ærgre Engelskmændene. Atter Andre sidde stille, resignerte, elskværdige og slide paa et Kontor for at erhverve Brødet til dem og deres, saaledes som Digteren Freiligrath. Naar Engelskmanden da tillidsfuldt nærmer sig denne blide Mand og ved Lejlighed hører, at han er Digter, og læser et af disse Digte — saa er det Blod og Brand, den røde Revolutions Lovsang:

„Pulver ist schwarz,
Bluth ist roth,
Golden die flackernde Flamme!“

Men Magt have de endnu, og de have brugt den i Krystalpaladset.* Der er næsten overfyldt

* Ogsaa andensteds. Der er en „tysk Udstilling“ i Pall-Mall; men flere end Halvdelen af Malerierne ere af nordiske, især norske Kunstnere; ogsaa af vor Marinemaler Sørensen er der to Stykker. Vedkommende, der har arrangeret Udstillingen, kalder den uden videre tysk. Stod Danmark offentlig bedre anskrevet her, kunde man protestere.

med tysk Kunst. Alle Rauchs „Sejrsgudinder“ ere der; med stor Bekostning har man faaet en Gibsafstøbning af den kolossale, smagløse Allegori „Franken“; af „Bavaria“ er Hovedet opstillet, medens Kataloget roser hele Kroppen; Kunstnere, hvis Navn man aldrig før har hørt, og som kun sende en Slags Nürnbergerarbejde, staa her og brede sig, faa Navn, faa sandsynligvis Bestillinger — medens som sagt „Adam og Eva“ o. desl. ere holdte borte. Tyskerne have til Dato ikke givet Bevis paa, at de ere et plastisk Folk; selv Rauchs bedste Sejrsgudinde — hvoraf man har seet en Afstøbning i Figursalen paa Charlottenborg — er lidt romantisk; endnu mere træder det Romantiske frem hos Schwanthaler; man seer først tilfulde hans nationale Hang til det Ueberschwengliche, naar hans Værker staa ved Siden af Thorvaldsens. Jeg troer, først her har jeg tilfulde fattet Thorvaldsens store, barnlige Simpelhed og mageløse Skjønhedssans, det Milde, Maadeholdne, Elskelige og dog saa Kraftige. Her kan man ogsaa sammenligne ham med Benvenuto Cellini, der af alle hin Tids Kunstnere ligner ham mest, med della Robbia, Donatello og Ghiberti, der med noget mindre Magt over Formen havde den forbavsende, gribende, ka-

tholske Inderlighed. Hvor falder Michel Angelo dog igjennem! Han havde store, dristige, vel ogsaa barokke Ideer, men hverken della Robbias Tro eller Thorvaldsens Simpelhed og Skjønhedsintuition; tvertimod er det aldeles tydeligt, at han har jaget Effekt. Her staaer hans „Bakkus“, som han nedgravede, og som Kardinalerne, da den blev opgravet, antog for en Antike. De havde vistnok ikke seet mange Antiker; thi denne Bakkus er kun en halvdrukken, vinbegjærlig, italiensk, nøgen Bondekniøs; Ideal og Guddom er borte, Intet forraader den sande Bakkus med hans halv kvindelige Skjønhed i de afrundede Former.

Billedhuggerkunsten er maaske i det Hele taget den Branche, der forholdsvis er fuldstændigst og bedst repræsenteret i Krystalpaladset, ikke alene ved Mængden af Antiker, af den hele middelalderlige og sildigere italienske Kunst, men ogsaa ved den næsten utrolige Fuldendthed i Gibsafstøbningen. Jeg har faaet et Fotografi af Donatellos Madonna med Barnet, og det seer ud, som om det var taget efter Marmor. Men Smagløshed har man ikke kunnet undgaa. Paa de fire Hjørner, hvor de to Hovedskibe skjære hinanden, skulde man have kolossale Figurer,

og saa har man overfor den antike, nøgne farnesiske Herkules opstillet den frakkeklædte Sir Robert Peel, fordi de vare lige høje, ganske som en Tjenestepige ordner Bøger i en Reol. Man har ogsaa med en næsten utrolig Tankeløshed udstillet en meget stor Samling af italienske Mesteres Malerier, kopierede i Vandfarve, alle udførte af samme Kopist. Derved er det skeet, at de alle se ens ud: Rafael, Titian, Carlo Dolce, Giorgione, Vasari, Andrea del Sarto o. s. v. ere ikke til at skjelne fra hinanden, og dog skal det engelske Publikum her studere „den italienske Skole“. Her er megen Smagløshed og megen Humbug; men alle Korrespondenter beundre pligtskyldigst. Her er ogsaa overordenlig, uendelig Meget at lære; man kan her nyde en sand, intellektuel Lyksalighed; men man maa med Møje opsøge sig en Plet, hvor det Store eller Skjønne er aldeles rent og ublandet — i Paladset af 1851 havde man Møje med at opdage en Krog, hvor det Store og Udmærkede ikke var. Her opføres ogsaa en skingrende Musik, hvormed man lokker Massen, og Paladset er saadan indrettet, at hele Flanvæsenet kan indfinde sig; nogle Dage om Ugen, Krone- eller Halvkronedagene, komme nogle hundrede nye

Hatte, Mantiller og Kjoler, spadserer op og ned, maale hinanden og tale om Kunst.

Hvad derimod er ublandet stort, er dette samme Palads, betragtet blot som en Anstalt, hvor Almuen, den umiddelbare, troende, modtagelige Mængde, kan komme og glæde sig, faa Begreb om Verdens Skjønhed og Herlighed, lære at arbejde og nyde med mere Aand og Sans end hidtil. Jeg maa navnlig gjøre opmærksom paa, at Engelskmændene ikke følge det Raad og det Exempel, som gives af Selskabet for nordisk Kunst og dets Præsident, Hr. Prof. Høyen. Thi medens dette dybsindige Selskab vil afspærre Danmark eller Norden, aabner England derimod alle Tilgange for det Udenlandske, for det Vælske, Franske, Græske, Tyske o. s. v., blot det er godt; thi England troer at have prøvet, hvad der følger af Afspærring, af den stedse sig selv gjenspejlende og tilbedende nationale Ejendommelighed; England følte 1851, at i Smag, Aand og Finhed stod dets Befolkning tilbage, at blev det saaledes ved, vilde andre Nationer ofte sejre i den industrielle Konkurrence, og forsaavidt som dette Palads skal bøde herpaa, er det i Virkeligheden et Nationalpalads. Er det ikke naturligt

nok? Sunde Folk ville se Verden, syge Folk lukke sig inde.

Nok saa højt som Tilfredsheden over, at man selv lærer Noget derinde, sætter jeg de smaa Sammenstød med Folket, der begiver sig hertil for at se. Som man af et elektrisk Batteri ved den ringeste Berørelse faaer en Gnist, saaledes faaer man ogsaa her, hvor Luften er svanger med Storhed, ved en ringe Berøring noget Stort, Usædvanligt. Saadan kørte jeg forleden herud fra London og havde et Par af Haandbøgerne* med mig. Jeg var paa tredje Plads. Medens jeg læste i den ene Bog, bad en simpel Mand om Tilladelse til at læse i den anden. Det var Beskrivelsen af Pompeji, og medens han læste, huskede jeg paa, at den begynder med Plinius's Brev, hvori han beskriver Vesuvs Udbrud og Ødelæggelsen af den By, hvoraf nu et Hus staaer nøjagtig efterlignet under Glas-taget. Til Venstre for os hævede sig Towers Taarne; man saa Flaaderne paa Themsen; tæt ved os fór et Jernbanetog under den Vej, vi kørte paa, derpaa op ad en Skraaning og

* Der er vidtløftige Haandbøger over hver enkelt lille Afdeling. Mængden kjøber det almindelige, kortfattede Katalog.

ind paa Greenwich-Banen; vi fore afsted med umaadelig Hast, Lokomotivet larmede, Arbejdsmanden sad fordybet i Plinii Brev, læste det med den dybe, inderlige Interesse, som forøgedes ved, at han nu kørte til Pompeji, og da han saa op og gav mig Bogen tilbage, var det med hint Udtryk af Intelligens, der er saa mageløs skjønt i Fysiognomier, hvor det ligesom med Magt bryder sig Vej. Ved et saadant Glimt fra Menneskeøjne faaer man en stor og glad Fornemmelse: Lokomotivet kunde nu tørne mod et andet, og i Hastigheden kunde vi blive knuste, det vilde kun være en lille Afbrydelse.

Fra London og Kjøbenhavn.

1.

I Finsbury, der hører til den gamle, østlige Del af London, er der en middelstor, temmelig uregelmæssig Plads, som dannes af smaa Huse og blandt dem ikke færre end syv Kapeller tilhørende forskjellige Bekjendelser eller Sekter: græsk-katholsk, wesleyansk, presbyteriansk, armenisk o. s. v. De staa fredelige i Kredsen, indbyrdes kun skilte ved faa Huse, men have i deres Ydre, i deres tunge, skønhedsløse Stil noget Gnavent eller Muggent ved sig, som om de endnu bevarede Mindet om de bitre Tider, de blodige Kampe, som det kostede, inden de naaede til at blive taalte af den herskende Kirke og taale hinanden.

I visse Maader er denne Plads et Billede af det londonske eller maaske det hele engelske

Samfundsliv, som er saa splittet i religiøse Meninger, men er naaet til høflig Tolerance, skjønt Lidenskaben bestandig ulmer og Kamp bestandig føres. Og det er ikke en Kamp blot mellem Præster, men ogsaa imellem Lægfolk. Hele denne mylrende Mængde, der i Almindelighed skildres som aristokratisk eller demokratisk, kjøbmandsmæssig, industriel, materiel, og som i Reglen ikke er poetisk eller fantasirig, faaer sine poetiske Evner beskjæftigede i religiøs Retning, er religiøst bevæget, bekræftende eller fornægtende, højst sjelden indifferent. Hvad man forlanger af hinanden er, at man skal have en Mening og vedkjende sig den; saa kan man agte hinanden, mens man strides; den Meningsstomme staaer udenfor Agtelse.

Hvis den Slags Strid, hvori man kan komme ved den mindste Anledning, meget hyppig ikke er aandfuld og trætter ved de Spindsfindigheder, hvortil den religiøse Følelse tager sin Tilflugt, saa bøder det londonske Liv derpaa ved det Fremmede, som indfinder sig fra alle Verdenskanter og bevæger sig i det. Jeg har særlig Grund til at mindes nogle af disse Fremmede, som jeg under mine tidligste Besøg i London traf sammen med.

Der var i 1852 en Parser, som havde opholdt sig en Tidlang i Europa og i Dragt lignede en Europæer med Undtagelse af, at han bar den høje, skyggeløse, ejendommelig tilspidsede Papir- eller Filthat. Han talte gjerne og næsten udelukkende om den Bevægelse, der var hos hans Troesslægtninge, navnlig i Indien, idet Nogle — hvortil han hørte — vilde afskaffe de overtroiske, tildels hæslige Ceremonier, som under de blodige Forfølgelser, det tunge Tryk og den deraf følgende materielle og aandige Tilbagegang havde indsneget sig hos Folket, og gjenoprette det Oprindelige. Men hvad var det Oprindelige? Det var den rene Tilbedelse af Ahura-Mazda, Ormuz, og af den hellige Ild som hans Symbol; men for at skaffe sig Sikkerhed i saa Henseende maatte man igjen sætte sig i Besiddelse af og rigtig tyde Zendavesta, de gamle, hellige Skrifter, og i dette Øjemed vilde man behøve et grundigt Kjendskab til Forfædrenes Sprog, Zend, som nu kun Præsterne forstode, og dem havde han ikke Tillid til. Udenfor deres Kreds, i Europa, hos Lærde udgaaede af den kristne Civilisation, skulde han have Hjælp; men overfor dem havde han ogsaa Betænkeligheder og vidste heller ikke, hvor han skulde søge dem.

Jeg kunde ikke være ham til Nytte med nogen Henvisning, fordi jeg var uvidende i hele den Retning. Det var, saavidt jeg kan finde, første Gang, at Nogen talte til mig om et levende, afgjørende Sammenhæng mellem Religion og Sprog, og jeg var saa lidet forberedt paa at modtage Tanken — tilmed da den var uklar for Parseren —, at den saa at sige „gik ind ad det ene Øre og ud ad det andet.“ Men hvad der blev i Sindet, var Billedet af den blide Mand af fremmed og dog saa verdensbekjendt Race, med hans Udtryk af Fantasi og drømmende Længsel efter at gjenoprette en religiøs Nationalitet og finde Livssandhed i en Tid og i Forhold, som vi ikke pleje at regne med blandt vore Kulturbetingelser.

Paa anden og svagere Maade blev samme Grundtanke berørt af en Armenier, en flittig, anseet Kjøbmand, skjønt ikke af første Rang. I Dragt og Adfærd var han endnu mere engelsk end Parseren; hans Udtale var aldeles korrekt, med Undtagelse af en lille, særegen Blødhed, og dette Særegne svarede til noget Mildt, næsten Frygtsomt i hans temmelig brede, brune Ansigt med de store, mørke Øjne.

Han var overvejende Forretningsmand og indlod sig ugjerne i Samtale om andre Ting;

men da vi engang vare sammen til en Middag og kom til at sidde ved Siden af hinanden, førtes Samtalen, i Mangel af andet Fælles, hen paa, at vi Begge vare Fremmede, og derfra til det Nationale og Religiøse. Han vilde nødig erklære sig som Armenier; men da jeg havde sagt, at jeg var Jøde, tonede ogsaa han Flag, og saa kom det med Lidenskab: Vi ere de Undertrykte; det er skeet, at man har taget vore store Lande fra os; vi ere spredte over al Verden; men vi skulle komme tilbage; thi fra os er Alt fremgaaet; fra vore Bjerge udgik det, som er blevet Jødedom og Kristendom; paa et af vore Bjerge standede Noahs Ark. — Der var en saa jødisk Klang i dette, at jeg glemte, hvad jeg ellers vidste om Armenierne, og talte til ham som til en Jøde. — De tager fejl, sagde han, jeg er Kristen, men ikke som de Fleste her, for vi stemme ikke med dem om Treenigheden; vi ere en Slags Katholiker, men ikke ganske. Vi have gamle Erindringer, og jeg troer nok, at vore Præster kjende dem. Kommer De til Øen St. Lazzaro ved Venedig, saa spørg derom, og De skulde ogsaa gjøre en Rejse til vor store Helligdom Etschmiadschin; der véd man Besked om de gamle Ting. Jeg er kun Lægmand, jeg er Kjøbmand.

Undertiden spillede jeg Shak med en Muselmand fra Indien. Han handlede med ostindiske Shavler og var en af de største Kjøbmænd af den Art i London. I Almindelighed blev han i den Kreds, hvor jeg traf ham, kaldt Tyrken, og hans Fysiognomi mindede ogsaa mere om det Tartariske end om det blide Indiske eller Hinduiske. Han var mørkladen, med stort, sort Skjæg og i europæisk Dragt med Undtagelse af den røde Fez, som han aldrig tog af. Naar han kom ind i en Stue, var der noget Skræmmende, Vildt i hans mørke Ansigt og hastige Blik; men saasnart han hilste med Haanden paa Brystet eller begyndte at tale, mildnedes det Ubehagelige. Han skred altid frem med overordenlig Anstand, med Majestæt vilde jeg sige, hvis der ikke havde været en lille Svingning ved Hofterne, der altid for mig nærmede sig det Komiske, fordi den ikke vilde passe til den sorte Frakke. Hvis jeg dengang havde søgt at bringe de Ting, det Liv, jeg saa, i System, vilde han være bleven udenfor, og endnu kan jeg ikke faa ham ret til at passe ind nogensteds. Skjønt Skikkelsen i mange Maader hørte til vor Kultur, stod dog Personligheden udenfor. Han talte ugjerne til Damer, og naar unge Piger nærmede

sig ham, viste han en uvilkaarlig Tilbøjelighed til at vende Ryggen til dem. Han kunde, syntes det, ikke forstaa den Slags Væsner udenfor et Harem. Vi Andre ere saa grundforskjellige derfra; selv i vore Lidenskaber gjemme vi paa Følelsen af et Ideal. Han indlod sig aldrig paa egenlig Samtale af national eller religiøs Art, men forraadte ved et Ord eller et Blik, at han følte sig ophøjet over eller uberørt af Alt, hvad der ikke var ham selv. Han appellerede hverken til en Fortid eller til en Fremtid, stod udenfor alt Historisk, men levede med urokkelig Tillid i sit eget Selv og sin Nationalitet samt, hvad vel maa tilføjes, Religion. Hvor lidet denne Selvtillid havde at gjøre med hans Rigdom og Betydning som Kjøbmand, blev synligt, da jeg gjensaa ham Aaret efter; thi da var han gaaet fallit, og det havde ikke forandret det ringeste i hans Væsen. Vi mødtes i samme Hus som før og spillede igjen Shak. I Stuen blev talt om en Bankier, hvis Fallit paa den Tid vakte stor Opsigt og frembragte en Slags Krise i den londonske Pengeverden. Han holdt et Øjeblik op med Spillet, lagde begge Arme paa Bordet og sagde over til mig: Hvad har en saadan Engelskmand, naar han ikke længer har Noget? I Lon-

don er en fattig Mand en Hund; i min Hjemstavn staaer han paa Himlens Rand. — Efter denne henkastende Ytring om den europæiske Civilisation fordybede han sig igjen i Spillet. Hans Ord havde noget Overraskende, saa jeg ikke svarede, og hans Væsen indbød heller ikke til noget Forsøg paa Diskussion. Han havde givet en Erklæring om sig og Sit, og denne Erklæring tilligemed hans Person repræsenterer endnu for mig det Foruroligende, Usikre, Fremmedartede, som flere af de menneskelige Racer frembyde for os. Naar vi berøre dem, have de ikke netop Evne til at berige vore Forestillinger, men gjøre Verdenskredsen videre for os.

2.

Nogle Bevægelser i Jødedommen — hvilke jeg om lidt kommer til — bragte mig i Berøring med Unitarierne, en kristen Sekt, der forkaster Treenigheden. Den Art Kristendom er som bekjendt meget gammel, paastaaes endog at være den oprindelige, men har nu ført sit Liv som Kjætter i halvandet tusinde Aar. I den moderne Tid har Anskuelsen mest tildraget sig Opmærksomhed ved Lægen Servet, hvem Calvin lod brænde som Kjætter i Genf Aar 1553.

Hvad den særlig engelske Unitarisme angaaer, kjendte jeg den kun som knyttet til James Martineau, en af dens Præster. Han havde nylig i Anledning af, at en Komet nærmede sig, udgivet et Foredrag om Kometer og om Troen paa, at de bebude Ulykke. Han omtalte Tiden fra denne Komets første Fremkomst eller fra dens Opdagelse til dens nuværende Gjenkomst og viste, at den vel kunde siges at lyse over Ondt og Ulykker, som hørte hver Tid og hver Dag til; men ved Siden fremhævede han hvilke Forandringer, hvilke Fremskridt i Samfundene, hvilken Udvikling af Menneskeaaanden den hver Gang ved sin Fremtræden blev Vidne til. Foredraget var i høj Grad lyst, vækkende og tiltalende, og dette kom af, at Taleren istedenfor at fordybe sig i theologisk Søgen efter Guds mystiske Væsen havde vendt sig til Søgen efter det Guddommelige i Verden og dens Gang. I den Tid var Sligt noget Nyt, idetmindste for mig, og det Nye i Forening med det Kundskabsrige og Energiske gjorde Virkning som af et Geni.

Det var den samme Mand, som i en offentlig Kritik domfældte sin Søster, den bekjendte Forfatterinde Harriet Martineau, da hun — i Atkinson Letters — havde vedkjendt sig

Atheisme, og af hendes Selvbiografi, der nys er udkommet efter hendes Død, erfarer man, at hun, der ikke troede paa noget Seende og Viddende i Tilværelsen, dog med besynderlig stærk og bitter Selvfølelse var overbevist om, at Enhver, der forarsagede hende den ringeste Fortræd eller viste hende endog den mindste Uhøflighed, blev af Noget i Tilværelsen ubarmhertig forfulgt og tugtet — Enhver, med Undtagelse af ham, Broderen. Dette kunde jeg naturligvis ikke have Kundskab om i hin Tid (1852); men, havde jeg vidst Noget derom, vilde det ikke have forringet min Interesse for Familien Martineau.

Saadan som det var, fik jeg ingen af dem at se; thi hun boede paa Landet, ved the lakes, og han var i Liverpool. I Stedet derfor blev jeg gjort bekendt med Mr. Ierson som Leder eller Præst for den unitariske Menighed. Hvad levende Virkning Unitarismen gjorde paa mig, maa jeg altsaa væsenlig henføre til ham og kan ikke bedømme, om den igjennem en Personlighed som Martineaus vilde have gjort et andet, dybere Indtryk. Ierson var øjensynlig et Talent, men ikke et genialt Menneske. Gjennem ham fremtraadte Unitarismen mindre som en selvstændig Religion, der havde en stor historisk

Fortid at støtte sig til, end som en moderne Rationalisme eller som en Sekt, der havde revet sig løs fra den orthodoxe Kristendom, men ikke kunde vende Ansigtet fra den og saaledes vendt imod den stod udenfor og kritiserede. Selvfølgelig er der i en saadan Kritik Noget, som jeg godt kan forstaa og deltage i; men en Guds-tjeneste, som er gjennemvævet med Kritik, lader mig kold. Naar Ierson i en af sine Prædikener udviklede den Doktrin, som skulde være hans Religionssamfunds Grundlag, og sagde, at Kristus havde været en Reformator, der gjenoprettede og i Herlighed forkyndte „Naturens Religion“*, saa maatte jeg spørge: Hvilken Natur? Og naar han tilføjede, at Kristus kun havde kjendt Jødedommen, men ikke Hedninger og Barbarer, saa maatte jeg spørge, om da „Naturen“ havde været indskrænket til Jøderne og ikke havde víst sig i Barbarerne? Men deslige Spørgsmaal havde, naar de opkom i mig, den Egen-skab at gjøre mig sløv. Jeg havde intet Middel til at diskutere dem i mig selv, og tildels fordi jeg ikke kunde spørge rigtig, viste det sig snart, at Jerson ikke kunde svare klart.

* Jeg citerer efter trykte Prædikener, *Five Lectures* by Henry Ierson, London 1850.

Gudstjenesten bestod naturligvis kun i Prædiken eller Foredrag og Sang. Paa Sangen syntes at blive lagt megen Vægt som Middel til Liv og Sammenhold; der var et forholdsvis meget stort Kor af unge Damer og Herrer, og man sang korrekt. Under Sangen paakom mig i Reglen en Række henglidende Forestillinger, som jeg troer at kunne gjengive rigtig i de Ord: Hvor det Altsammen er net, velopdraget, agtværdigt! Hvor der indenfor denne Kreds maa kunne føres et respektabelt Liv i Middelmaadighed! Men kan noget Samfund i det Hele og Store leve derpaa? Behøves der ikke langt mere Mulighed til Lidenskab, Ord og Toner med Glød i sig, Ord, der komme af Menneskehedens Dyb og bringe Begejstring eller Forfærdelse med sig?

En Sang var der unægtelig, som første Gang lød for mig med sand Højtidelighed. Det var Popes Sang:

Father of all, in every age,
In every clime adored,
By Saint, by Savage and by Sage:
Jehova, Jove or Lord!

Den lød i Sandhed som en befriende, høj Menneskehedens Hymne til den eneste, fælles Gud. Men snart trængte sig uafviseligt det Spørgsmaal frem: Med hvad Ret siger Pope

dette? Paa hvilken Maade have i Virkeligheden Helgenen, den Vilde og Vismanden været enige i deres Syn paa Gud? Jeg sagde ikke Nej, men kunde heller ikke sige Ja; der manglede mig Noget.

3.

Som alt berørt var jeg bleven ført til Unitarierne ved en Bevægelse indenfor Jødedommen. Jeg havde gjort Bekjendtskab med en jødisk Familie af usædvanlig omfattende Begavelse. Af dens Medlemmer var En Advokat, en Anden Maler, en Tredje Komponist, og medens de fleste jødiske Familier i London leve meget isolerede, indskrænkede til deres Kreds, kom hin formedelst sine Anlæg og sine Beskæftigelser i livlig Berørelse med den kristne Omverden, med Engelske saavelsom med Udlændinge. Jeg kan ikke tænke tilbage paa den uden med Glæde og Erkjendtlighed. Den havde sluttet sig til den jødiske Reformbevægelse — — men her er igjen Noget, som maa forklares.

Endel dannede jødiske Familier, der vare utilfredse med den gammeldags Gudstjeneste og en Mængde af de tyngende Ceremonier, havde, paavirkede af en jødisk Theolog, der igjen var

paavirket fra Tyskland, sluttet sig sammen for at danne en ny Menighed. De havde holdt en Generalforsamling og afstemt over alle væsentlige Spørgsmaal. Guds Tilværelse var uden Diskussion gaaet igjennem ved Haandsoprækning, enstemmig. Meningen var naturligvis, at han var den bibelske Gud; men af selve det Bibelske, der hørte til hans Kultus, antog eller forkastede man efter Theologens Forslag ved Haandsoprækning. Saa indrettede man en ny, smuk Synagoge, hvor Gudstjenesten holdes paa højst tydelig og agtværdig Maade. Der er endog paa Festdage et højtideligt Øjeblik: Præsten træder frem foran det Allerhelligste og fremsiger, paa Engelsk, de ti Bud. Et andet imponerende Øjeblik er, naar det smukke Drengekor ved Højtiderne synger Mirjams Sang til den gamle Melodi. Til denne „Reform-Synagoge“ havde hin Familie sluttet sig. Men saa stor er hos dybere Gemytter, om end ubevidst eller dunkelt, Trangen til historisk Sammenhæng, eller saa stærkt kommer, saa snart man unddrager sig det Specielle, det meget Afsondrede, en Længsel efter det Almene, at nogle Medlemmer af Familien søgte hen til Unitarierne. Man antog, maaske uvilkaarlig paavirket af Noget i selve Navnet (unitas),

at her var en Enhed mulig, at Unitarierne vare en Avantgarde, som den hele Kristenhed vilde følge, og at man altsaa ved at nærme sig dem bevægede sig hen imod det fælles Mødested, hvor en Panther skal ligge hos et Kid og en Kalv og en Løve gaa sammen, og en liden Dreng skal føre dem.

Familien var lidt længere Tid end jeg om at komme ud af Skuffelsen, og imidlertid henvendte jeg mig med nogen Forsken til den gamle, orthodoxe Jødedom. Den nærmeste Anledning dertil var, at jeg en Dag havde gjort et fremragende Medlem af Reform-Synagogen et Spørgsmaal om Troen, navnlig i Henhold til, at Præsten fremsagde de ti Bud. Jeg spurgte: Hvad er Meningen? Blev de ti Bud aabenbarede paa Sinai som noget Nyt, paa overnaturlig Maade? Steg Gud ned i Lyn og Torden, og dikterede han Moses Loven? — Skjönt Manden var blevet en moderne Jøde, en Reformjøde, svarede han dog med ægte gammeldags Ironi: Hvad véd jeg? Vor Synagoge er jo den yngste og véd altsaa Mindst om de gamle Ting; spørg hellere En af den gamle Synagoge!

Det gjorde jeg da ogsaa. Den Mand, med hvem jeg gjennem fælles Venner kom i Berørelse,

var en aldrende, lærd, mild Personlighed, vant til Indvendinger og Tvivl, saa at man ikke saarede ham ved at tale ligefrem. Jeg fortalte ham om Unitarierne. Han havde strax historisk Sans rede og sagde: Ad den Vej opnaaes Intet. Styrken, som den herskende Kristendom har, ligger i det Greb, som den paa sin Maade gjør i det Historiske, den Magt, hvormed den gjør Billederne baade til Virkelighed og Sandhed. Den har ikke alene sat sig fast i vor Historie, men vil ogsaa kaste os ud af den. Vi maa blive paa vor Grund eller give aldeles tabt. — Jeg forestillede ham, at det, han kaldte „vor Grund“, netop blev undergravet af Noget i Tiden, der vilde gjøre Forskjel paa indbildt-hellig og sand Historie.* — Han svarede: Lad det være usikkert, om Folket, der stod ved Bjerget, virkelig hørte eller blot troede at høre Stemmen; ligefuldt var det Sandheden, som brød frem, og den er en saadan Nødvendighed, at intet Samfund kan undvære den. Og den kommer fra os! Deri er vor Hæder og vor Forpligtelse til at holde fast.

* Over-Rabbineren i Belgien, Hr. Astruc, fremstiller i sin *Histoire abrégée des Juifs* Biblens Skildring af Begivenheden paa Sinai som et poetisk Billede.

Jeg trængte ikke paa med den Bemærkning, som frembød sig, at der ved hans Ord blev Uklarhed med Hensyn til selve den historiske Grund, og i Virkeligheden kommer man da heller ikke til en tilfredsstillende Formel, medmindre man faaer Syn paa, at al menneskelig Historie, som Aandshistorie, er hellig, at den viser en Væxt, en Udvikling fra Urtiden eller Urdybet, fra den guddommelige Aande, hvormed vor hele Slægt fødes, og ifølge hvilken dens Afdelinger, i Mangfoldighed og Forskjellighed, og dog tillige med indbyrdes Slægtskab, frembringe Lov, gjen-skabe Guds billedet og stræbe efter Enhed. Indenfor dette kan da indrømmes Jødefolket en høj, men ikke en særskilt Plads som Aandsredskab, og den bibelske Beretning om Sinai-Begivenheden bliver da rigtignok, som Rabbi Astruc mener, Poesi, men i ægyptisk Betydning, idet nævnte Folket brugte Ordet Akhu til at betegne baade Guds Aand og den guddommelige Aande, Inspiration, Poesi, hvormed Samfundet skaber sin Religion. Men dette er en sildigere Tanke, og jeg vender tilbage til hin Samtale for 25 Aar siden.

Han vedblev: Jeg mener ikke, at Jødedommen skal staa stille, eller at den ikke bærer

Evne i sig til Udvikling. Jeg har mine egne Ideer derom. Men allerførst maa vi værne om at blive sammen og beholde os selv, og i den Henseende ere vi vanskelig stillede, udsatte for Fare. Jeg mener den lavere Middelstand og de fattige Familier. Saasnart vi ville gjøre et Skridt frem mod nye Ideer og aabne vore Huse blot paa Klem, sniger man sig ind til os for at lokke Børnene fra Forældrene og opløse vort Familieliv. Vi leve i en særegen Krigstilstand, saa at vi endog maa frygte vore Tjenestefolk. Gaa ud til Palestine-Place; der er Hovedkvarteret, hvorfra man angriber os.

Efter at have faaet lidt nærmere Oplysning om Anstalten paa Palestine-Place tog jeg dertil, langt ude i den østlige Del af London.

Det er en ret smuk Samling Bygninger i en Have, med Skolestuer, Spise- og Sovesale, Arbejdsværelser og en lille Kirke. Naar man lader sig døbe, kan man en Tidlang faa Ophold og Arbejde her; Arbejdet er mest Bogbinding og Trykkeri; men størst Vægt lægges naturligvis paa Undervisning og Gudstjeneste.

Den unge, venlige Præst, som førte mig om, blev kaldt hen til et andet Sted i Anstalten, og saaledes blev jeg en lille Stund ladt alene med

det Dusin unge Mennesker, døbte Jøder, der vare beskjæftigede i Trykkeriet. Man flokkedes om mig og vilde strax omvende mig. Den Ivrigste eller Ordføreren var en smækker, koparret, men alligevel ret kjøn Fyr, med det ægte jødiske, dobbelte Udtryk i Øjet: Varme og Skarpsindighed. Ved det første Blik holdt jeg af ham. Det var ham tydelig magtpaaliggende at vise, at han ikke var kommet her for Fordels Skyld, men af Overbevisning; Synet af en Jøde var for ham ingen Bebrejdelse, men en Opfordring til at kalde, som han selv var bleven kaldt, og han anførte Pauli Brev til de Romere I, 16, ifølge hvilket vi Jøder ere bestemte til at spille en Rolle i Kristendommen, ja til at være de Første. Dernæst fremhævede han selvfølgelig Kristendommens guddommelige Overlegenhed over Jødommen og kaldte denne en Hadets Religion. — Jeg svarede, at jeg gjerne vilde agte hans Overbevisning, men det Sidste, han havde sagt, var ligefrem ikke sandt. — Man spurgte fra alle Sider, hvordan jeg kunde tale saadan; man havde sin Kundskab fra den højærværdige Hr. M'Caul, en af Anstaltens Forstandere, der baade i Tale og i Skrift havde bevist, at Jøderne i deres Bønner forbande de Kristne, ja Kristus

selv. — Men, svarede jeg, derom kunne I jo selv afgive Vidnesbyrd! Have I som jødiske Børn lært det? Eders og mine Forfædre vare en Nation, der stred haardt og bukkede under, og naar har man i en saadan Nation ikke følt Had? Er der ikke overalt, ogsaa mellem kristne Nationer, Nationalhad? Vi have jo ogsaa lidt meget; det er et Under, at vi ere slupne igjennem de barbariske Forfølgelser, Baal og Brand, Korsfæstelse, Spidning og Fodspark, som vore Fædre og Mødre gik igjennem, og er det ikke i Naturens Orden, om der har lydt Forbandelsesskrig fra os? Men med vor Religion, vore fælles Bønner til Gud, er det en helt anden Sag! Jeg var i min tidlige Barndom i et gammeldags jødisk Hus, og jeg har som voxent Menneske gjennemseet de Bønner, man lærte mig: de indeholde kun Velsignelser. I maa kunne vidne det Samme. Jeg holder ikke paa Jødedommens Former; men den er i sin Grund en stor Kjærlighedens og Retfærdighedens Religion. Lad der ikke blive kastet Sten eller Snavs paa vore Fædres Grave!

Den unge Præst kom tilbage og studsede ved at se os i Gruppe i den dybe Tavshed, der pludselig indtraadte ved hans Nærmelse. Man

vogter i Reglen paa, at der ikke kommer den Slags Besøg uden under klogt Tilsyn; thi man har Exempler paa, hvorledes Naturen kan gaa over Optugtelsen. Blandt adskillige Andre var der navnlig en ung Mand, Hoga, som brød ud og blev Daabsanstaltens ivrige Fjende, en Anti-Missionær blandt Missionærerne.

Man viste mig ogsaa over i en Skolestue, hvor der sad omtrent fyrretyve hvidklædte Drenge og Piger, i en Alder af 5—8 Aar. Dem har man samlet mængstedsfra, saavel fra England, Holland, Tyskland som fra Indien og Palæstina — thi selve Anstalten er kun Del af den større Daabsinstitution i Jerusalem.

Forstanderinden var strax villig til at lade mig erfare, i hvor høj Grad man agtede Børnernes jødiske Blod: jeg behøvede blot at ønske en jødisk Sang, saa vilde den blive sunget. Men der var en fin Ironi i disse Ord; thi Principet er jo, at Kristendom er den sande Jødedom, og derfor var der enten til de gamle, jødiske Melodier sat kristne Ord, eller jødiske Højtidssord bleve sungne til nye, kristne Melodier. Paa mig maatte dette selvfølgelig virke disharmonisk, forstyrrende, ja tirrende. Et sælsomt, gribende, sørgmodigt Indtryk fremkom i det Hele ogsaa

af, at disse Børn vare tilstede her som Planter satte i anden Jord, eller at man havde givet dem nye Forældre, hvad der netop for det jødiske Blod, der knyttes saa stærkt til Familielivet, synes haardt og unaturligt. Derfor var det, at jeg, enten med Rette eller ved Fejltagelse, hist og her i de smaa Ansigter saa en Strid mellem det legemlige Velvære, hvori de øjensynlig befandt sig, og et sjæleligt Savn.

Der var især en lille Pige, paa omtrent sex Aar, bleg, med store, orientalske Øjne, som syntes at være klog paa sin Stilling, men barnlig-klog, dunkelt og dog dybt. Hun blev ved at se paa mig, som om hun følte, at jeg paa paa en eller anden Maade bragte Hilsen med til hende, og i det lange Afskedsblik var der Noget, som om hun gav Besøget, der var flygtigt som de sejlene Skyer, Gjenhilsen med til Hjemmet:

„Grüszet mir freundlich mein Vaterland!“

Da jeg kom ud derfra, købte jeg en Avis for at blive af med mine egne Tanker og Stemninger. Det Første, mine Øjne faldt paa, var en Tale af John Bright, hvori der mærkedes en paafaldende stærk Erindring om de blodige Forfølgelser, som hans Sekt, Kvækerne, har været udsat for, og hvori der endvidere var bitter

Klage over den herskende Kirke i dens nuværende Forhold til Dissenterne. Naar jeg under Kjørselen afbrød Læsningen og saa mig om, opdagede jeg hist og her paa Mure Ord skrevne med Kridt: „No wafer!“ „No Popery!“ „Down with the Pope!“ — Tegn paa, hvorledes den protestantiske Almue tager Del i Kampen mod Katholicismen, der truende udbreder sig. Hvilket Liv, hvilket bevæget, fejdende Liv!

Mange ville mene, at det er interessant at færdes i et saadant Liv. Ja; men det er ikke godt, at det Religiøse bringes ind under det Interessante. I Længden bliver man træt og tom af at være paa Besøg mellem Stemningerne og ikke kunne finde Fred imellem dem.

De bedste, mest nærende, mest velgjørende Indtryk fik jeg ved enkelte Scener af det verdslige Livs Storhed eller savnfulde Kamp. Jeg har allerede omtalt Noget deraf (fra Udstillingen og Glaspaladset) og kommer til at berøre Mere, navnlig fra de Elliske Skoler, hvor der netop ikke læres Religion direkte.

En Mærkedag blev for mig den Dag, da jeg var paa et saadant Skolebesøg i Peckham-Rye, en fjern, landlig Del af London, og efter at være bleven mættet af gode Indtryk kørte hjemad

med en af Lærerne. Vi kom i en af den Slags Samtaler, hvori man giver sig hen og dog holder sig selv fast. Efter en Stunds Forløb spurgte han, til hvilken Religion jeg da egentlig bekjendte mig, og jeg svarede, at jeg var født i Jødedommen og vel maatte regnes til den. — Han sagde: Det synes mig, at De har alle Menneskers Religion.

Alle Menneskers Religion! Dette Ord behagede mig, skjønt jeg ikke rigtig forstod det. I Øjeblikket havde det en ganske ny Klang, med Bebudelse af en Menighed og af Fred.

4.

Omtrent hele Aaret 1862 tilbragte jeg i London og besøgte i den Tid jevnlig Robert Chambers. Det var et Bekjendtskab fra ældre Tid, som blev fornyet og forstærket ved, at jeg leverede nogle Bidrag til et af hans periodiske Skrifter „Chambers' Journal“.

Han og hans Broder William vare i ganske ung Alder komne til London fra Skotland og havde først under temmelig tunge Vilkaar tjent som Butikdreng, men havde samtidig med mærkelig Flid holdt sig til dygtig Læsning og skaffet

sig aandig Udvikling. Hermed forenede de den skotske Foretagelsesaand: Hvad de erhvervede, begyndte de at meddele Andre, de bleve under megen Kamp og Anstrengelse, men paa bestandig stigende Maade Udgivere af sund Folkelæsning, og skjønt de gjorde det til overordentlig billig Pris, betalte det sig dog i Længden saa godt, at de bleve rige Folk. De stod i stor Anseelse for deres heldbringende Virksomhed. Universitetet i Edinburgh gjorde Robert til Doktor.

Han boede paa den Tid, jeg nævnte, i et Sted kaldet Verulam House i Hall Road nær ved Regent's Park. Selve Navnet Verulam mindede om Francis Bacon, om Lærdom og dyrebare britiske Traditioner. Der var ogsaa noget næsten Højtideligt i den Stilhed og solide, smagfulde Formuenhed, hvormed Huset laa indenfor den høje Mur, i en Have. Der var ikke Pragt og intet stort Tjenerskab som hos en Lord; men Alt vidnede om, hvad Engelskmændene kalde high respectability, hvorved forstaaes en hæderlig Samstemning med alle Selskabsvedtægter i Forening med agtværdig Formue. Naarsomhelst jeg var der, enten ene med Familien — Herren, Fruen og to Døtre — eller i Selskab, blev jeg

paavirket af en ret behagelig, dæmpet, mild Livlighed af egen Art: jeg havde en Fornemmelse, som om der op til Dagligstuen stødte et Kapel, og det ikke blot et anglikansk, men et ægte skotsk, presbyteriansk. Dette Udtryk maa dog strax vogtes mod en Misforstaaelse som den, at noget Bigot eller Heldøreagtigt prægede Selskabeligheden. Fruen syntes at være en klog Husmoder og hørte gjerne om danske Haver, om danske Husmødres Syltetøjer eller om vor danske Levevis, og ved saadanne Lejligheder var Doktoren ivrig for, at man fortsatte; thi han blev sin tidligste Livsopgave tro og mente, at man altid skulde spørge, altid lære af Fremmede. Døtrene vare af meget fint Udseende; de syntes opdragne i Læ af ethvertsomhelst haardt eller skadeligt Pust; men det var ikke til Hinder for noget elskværdigt Frejdigt i deres Adfærd og faa Ord. Selve Doktoren havde rigtignok et stærkt, graat Skjæg; men det kunde ikke give hans Ansigt med de temmelig svære Kindben og de skarpe, graa Øjne et egenlig ærværdigt Udseende. Jeg har altsaa kun villet sige eller antyde, at det hele Hus uden at være ærværdigt syntes at aande stille i villig og tilvant Disciplin under

den givne Orden og især i Tilslutning til church eller kirk.

En Juli Formiddag besøgte jeg Doktoren for at tale med ham om noget Manuskript. Han bød mig ud i Haven, og da vi havde gaaet lidt op og ned, spurgte han, om vi ikke skulde sætte os i et Lysthus, og om jeg ikke vilde drikke en Kop Kaffe. En Kop Formiddagskaffe er den simpleste og naturligste Ting for Danske, men noget Usædvanligt i et ægte engelsk Hus. Man drikker overhoved ikke meget Kaffe, og der er en vis Franskhed i at byde en Gjæst Kaffe om Formiddagen. I disse Omgivelser lød Tilbudet for mig, som om Huset vel ikke selv vilde begaa Frafald fra gammel Tugt, men afsides, i et Lysthus, vilde komme os frivole Fremmede lidt imøde, altsaa dog række os en Finger.

Man véd nok, hvem jeg sigter til, naar jeg taler om at række en Finger, og det tilhørende Ordsprog eller Mundheld gjorde sig strax gjældende paa mig; thi da den duftende, brune Drik stod for os, brød det ud af mig: Har De Noget imod, Doktor Chambers, at jeg ryger en Cigar? — Jeg fortrød Ordene, inden de vare helt ude; thi det er egenlig respektstridigt at ryge i et engelsk Hus eller i dets Have, naar Damerne

hvert Øjeblik kunne komme nær. Men Ordet var nu sagt, og Doktoren svarede øjeblikkelig: Hvis De blot selv har Cigar, saa gjør De mig en Fornøjelse. Hav det godt hos mig. Der er Noget, jeg vil spørge Dem om — noget Intimt.

Spørgsmaalet kom ad Omveje. Efter at have spurgt om den egenlige Mening i Noget af mine Skrifter, især „En Jøde“ og „Hjemløs“, sagde han: Ja, ja, De er en uafhængig Mand, og har rejst meget og talt med mange Mennesker; har De truffet nogen Mand, der syntes Dem fuldstændig at tro paa Mysterierne? — Det var mig et meget overraskende Spørgsmaal, à brûle-pourpoint, som de Franske sige, og jeg svarede lidt undvigende: Jeg kan ikke tale om Præsterne; de have altid en myndig Tone og lade sig ikke udspørge, men spørge selv og ligesom stævne En. — Ja, ja! Men ellers? — Ellers, naar jeg har talt med Folk og vi ere komne til rigtig Alvor, er der blevet sagt mig Noget, som lignede, hvad en Mand engang sagde til mig her i London: at vi mødtes i alle Menneskers Religion.

Til min Forundring rejste den gamle Mand sig, greb min Haand, trykkede den og sagde:

Thank you! Thank you! It is a relief! Tak, Tak! Det er en Lindring!

Der gik lang Tid, og da jeg havde søgt og endelig mente at have fundet, vilde jeg tilskrive ham og melde, at hint Ord om alle Menneskers Religion rigtignok ikke var nøjagtigt, men at der historisk og sproglig syntes mig at kunne paavises en almenmenneskelig Religiøsitet, udvoxet af vor menneskelige Organismes Grund, af Sprogets og Tankens Spirer, en Religiøsitet, hvorfra alle Myther og Religioner ere stigende Former — og endvidere: at Livskraften i Spirerne, det Tilskyndende i deres Væxt, det Bærende og Førende i al Mangfoldigheden, den frugtbare, fødende Magt i Ideerne og i de Personligheder, som bære Ideerne, hedder — saavidt Menneskesproget slaaer til overfor den sidste, uransagelige Grund — Gudspustet eller Nemesis eller Tilværelsens hellige Aand. Men da jeg vilde afsende Brevet, erfarede jeg, at han var løftet ud over al vor Længsel, Forskning og Gjetning, over al den Kamp, som er „vor Herlighed og vor Kval.“

5.

I det Foregaaende omtalte jeg en londonsk Afstemning over Guds Tilværelse og over Gudsdyrkelse; selv har jeg været tilstede ved en Begivenhed af lignende Art, som foregik her i Kjøbenhavn.

Det var i 1848, kort efter Revolutionens Udbrud. I Adresseavisen stod en Dag en Indbydelse til at møde etsteds i Lille Kongensgade ved en Diskussion om fri, religiøs Tanke; Indbydelsen var undertegnet af en ung Uhrmager, som jeg kjendte lidt til. Jeg fik P. Berg — dengang Lærer ved Landkadetakademiet, senere Præst i Sværdborg, omtalt i Livs-Erindringer — til at gaa med derhen. Der var et halvhundrede Mennesker tilstede; af hvad Slags Publikum kan jeg ikke sige; nogle syntes at være Studenter. Istedenfor Talerstol var der i Salens Ende en lille aaben Plads, hvor Uhrmageren, snart staaende, snart gaaende op og ned, holdt sit Foredrag. Det gik ud paa, at der ikke var nogen Gud. Det var et fladt-forstandigt Foredrag, med smaa Forsøg paa raillerende Overlegenhed over de Troende, men uden Sving; det bar Præg af et skikkeligt Forstandsmenneske, som ved mangelfuld Læsning og Tidens Bevægelser

var kommet i intellektuel Gjæring. Hvad Hovedsagen angaaer, var jeg ikke sikker i mig selv; jeg billigede adskillige Angreb paa gængse eller materielle Gudsforestillinger, blev frastødt af endel Aandløst, men var ikke rede til at hævde Noget. Dette syntes mig at maatte ligge nærmere for Berg som theologisk Kandidat, og jeg spurgte ham, om han ikke vilde tale; men uden at se op rystede han tavs paa Hovedet. Det Hele var ikke alvorligt nok; saaledes forklarede jeg hans Hovedrysten.

Men med Et blev jeg opmærksom paa tre aldrende Mænd, der sad paa 1ste Bænk, skraas for mig, til Venstre, saa at jeg blot kunde se noget af Hovederne og de brede Rygge og den Nærmestes højre Øre; men det Øre var stort og hæsligt, og idet jeg da gav Agt og opfangede ethvert Glimt, jeg under deres ringe Bevægelighed kunde faa af disse Mænds Fysiognomier, fandt jeg hos alle Tre noget paa-faldende Hæsligt, og den Følelse betog mig, at det var tre gamle Syndere, der vare komne for at høre Gud udslettet af Tilværelsen og finde Lettelse deri. De store, stygge Ører syntes mig at bevæge sig og med Vellyst indsuge enhver Fornægtelse, og Følelsen heraf blev saa stærk, at jeg med fuldstændig Ligegyldighed for Situa-

tionen tog Ordet imod Uhrmageren. Hvad jeg sagde, var maaske ligesaa usammenhængende som hans Tale; men jeg sagde udtrykkelig, at Ingen skulde være tilstede og uhindret gribe efter, om end kun et Øjeblik, Lettelse ved at høre Verden gudløs. Uhrmageren forsikrede med Uvilje, at Gud aldeles ikke generede ham, hvis han virkelig var til; det var blot Usandheden, han vilde have ud af Verden. Striden blev nu haardnakket og lang; men endelig maatte der skrides til Afstemning, for at Forsamlingens Mening og Døm kunde blive tydelig. Uhrmageren, der selv baade var Præsident, Dirigent og første Taler, stillede det saaledes: „De Herrer, der med mig ikke ere blevne overbeviste om Guds Tilværelse, behage at række Hænderne i Vejret.“ Han rakte selv først Haanden op, Andre fulgte, og de tre „gamle Syndere“, der ved at skotte om sig saa mange Hænder oppe, rakte saa ogsaa deres op. „Jeg troer, her er Majoritet“, sagde Uhrmageren. Men nu lød fra Salen et stærkt Raab om Kontraprøve, og saa viste det sig, at „Gud“ havde sejret med otte Stemmers Overmagt, og al Diskussion var dermed tilende. I dette Øjeblik saa jeg eller bildte mig ind at se de tre Mænds Rygge blive rundere: de sank

igjen ind i deres Rugen. Jeg havde ikke Sans for Andet.

Denne lille Begivenhed giver Lejlighed til at se Nemesis i Samfundslivet. Der kan siges, at vi vare bragte sammen af Tilfældet; men Sandheden er dog, at vi kom fra Danmark, det danske Folk, og medbragte Noget af dets Bevidsthed, af den Uro, der var i dets Tilværelse. Hvor uafhængig eller blot nysgjerrig hver Enkelt — eller de Fleste — maaske fra Først havde villet staa, saa kom der dog Øjeblikke, da vi bleve et Samfund, glemte alt Andet end det, Talen var om, tænkte, talte, handlede ud af det, der var tilvejebragt i os, ud af samtlige Omstændigheder, og bleve Redskaber for og imod hinanden. Det bevidste Udbytte, Erindringen om, hvad der foregik, Ansvarret for Delagtigheden deri, er naturligvis højst forskjelligt, efter Deltagelsens Art og Styrke. Den, der som en Sporhund havde forfulgt de tre hæslige gamle Syndere, skulde komme til at se, at de samme hæslige Skikkelser vare inde i ham selv, og at han maatte gjøre Jagt paa dem der.

Men er nu dette ikke en Hverdagsbegivenhed? Ere ikke alle Møder og Sammenstød mellem Mennesker under samme skjulte Orden

og Lov, viser ikke enhver Begivenhed, ethvert Forhold, hvori vi indtræde, sig i sit Sammenhæng og sine Følger, lige sælsom-simpelt, naturlig-vidunderligt? Og dette Tilværelsens levende, ordnede, magiske Sammenhæng hedder fra gammel Tid af Nemesis.

6.

Berg kom ofte sammen med en dengang meget bekjendt Mode- og Manufakturhandler, der førte et elegant Hus og havde Omgang med mange, ret ansete Familier. Skjønt han de fleste Steder spillede en vis komisk Rolle, gjorde han sig dog tillige gjældende, fordi han som sagt gjorde Hus, og fordi han altid var livlig, høfflig og indførte de nyeste Moder, ikke blot i sin Handel, men i sit Hus og i sin Person. For dem, der ikke kjendte ham, havde han noget Fornemt ved sig, kunde være stolt og nedladende, var altid omhyggelig friseret og bragte mangan ung élégant til Fortvivlelse ved sin Dragt og især sit uovertræffelige Linned. Ikke blot var det mageløst hvidt og fint; men aldrig saa man en Krølle eller en Fold, hvad enten han gik eller sad. Berg betragtede ham som et tomt, frivolt Menneske, med hvem han nu engang var bleven

bekjendt, hvem han skulde give Haanden, vexle et Par høflige Ord med, og i Stilhed smile over.

Vi — Berg og jeg — disputerede ofte om den Sætning, at ethvert Menneske, selv det letsindigste eller det mest forhærdede, vil give en sand menneskelig Lyd, naar man banker paa med de rette Ord, og Berg kunde da med Lune sige: Ja, men med Undtagelse af — — (her nævnte han hin Mand).

Engang i et Selskab sad Berg i en Krog og saa til. Modehandleren var paa sin vante Vis højst livlig, ivrig, behagelig, indrettede en Leg, førte en Dans op og kom endelig hen til Berg og sagde: De sidder saa ene og alvorlig, Hr. Berg!

Jeg morer mig med at se til.

Ak, ja, Hr. Berg! Hvem der kunde! Hvem der ikke behøvede at spille med!

Behøver? De er da ikke tvungen! De er jo med af Hjertens Lyst!

Hr. Berg! — De anseer mig for en letsindig Person, det er jeg vis paa.

Men hvor falder De paa det!

De véd ikke, hvad jeg lider.

Men hvordan? Af hvad?

Af Selskabslivet, af dette dumme, indholdsløse, hjerteløse Selskabsliv, hvor Enhver spiller en Rolle og dog bliver gennemskuet!

Det er sandt! Det er meget sandt! — Men hvorfor trækker De Dem da ikke tilbage?

Tilbage? Hvorhen? Der spilles op, man danser med — til Musiken standser.

Det er ogsaa sandt. Man har Vanskelighed ved at høre op, naar man først er i det.

De er en alvorlig Mand, Hr. Berg, og en Mand med Følelse. Jeg trænger til at tage Maasken af et Øjeblik for et Menneske. Maa jeg sætte mig hos Dem? Har De ikke hele Tiden seet mig smile? Seer De min Skjortekrave? De har beundret den — alle Mennesker beundre den. Véd De, at jeg har en Snor, der naaer fra Kraven ned til min store Taa! Det er Hemmeligheden! Jeg kan altid trække Kraven glat. Men hvad jeg lider!

I Deres store Taa?

Ja, og i min Bevidsthed. — Men saa er der Noget, der trøster mig, Hr. Berg.

Saa? Hvad er det?

Det er det, at jeg tænker, at maaske alle de Andre, hver paa sin Maade, have Noget at glatte ud, værre end mit, og have saadan en

Snor, som strammer dem op og gjør ondt, mens de smile allerbedst. Og kommer jeg til Vorherre, og han bebrejder mig Noget, saa vil jeg sige: Jeg har gjort mit Bedste i min Forretning, jeg har spillet min Rolle saa godt jeg kunde, og jeg vilde ikke have valgt at sidde i en Krog og se til.

Et Par Maaneder efter var Manden død.

Nogen Tid senere fortalte Berg mig, med den ham egne Blanding af Alvor, Ironi og Selvironi, denne Samtale.

Det sociale Anliggende.

Af den Række Artikler, Afhandlinger eller Skildringer, vedkommende Samfundsforholdet mellem Rige og Fattige, der naaer fra „Corsarens“ tidlige Tid gennem „Nord og Syd“, optages her kun to. Den første, om Undervisning til uformuende Dreng og Piger, vil formentlig altid være af Betydning overfor det store Spørgsmaal, hvorledes den forholdsvis saa ufuldstændige Vejledning, som Skolen formaaer at give, skal i størst muligt Omfang styrke Børnene til selve Livet, bringe Barnelærdommen som virkelig nærende og beskyttende Element ind i Personligheden.

I.

Mr. Ellis.

1852.

Paa Hjørnet af New-Broad-Street og Winchester-Street, ikke langt fra Banken, er et Sø-

assurance-Kontor. Kommer man mellem Kl. 10 og 4 og spørger efter Direktøren, Mr. Ellis, bliver man vist ind i et Værelse, hvor der sidder en lille, mørkladen Mand paa omtrent 40 Aar, fordybet i Policer og Bøger. Paa Slaget 4 rejser han sig, knapper sin sorte Kjole og gaaer — hvorhen? Om dette Spørgsmaal blev gjort af den korinthiske Sphinx og det gjaldt Livet at besvare det rigtig, vilde Læserne dog næppe gjettede det. Velan, han gaaer hen at give Almuebørn Undervisning i Statsøkonomi. Er dette noget Godt at lære saadanne Børn? Forøger det ikke Tyngden af Skolens Stof? Vi kunne følge med og skjønne; men vi maa være forberedte paa, at ved pludselig at komme midt ind i et Skolekursus faaer man i Førstningen kun en ufuldstændig Forestilling. Men saa ville vi følge Mr. Ellis Dag for Dag, indtil vi maaske ligesom Bjergvandrere tilsidst faa en vid Udsigt.

Jeg fulgte først med til Southampton-Buildings, Chancery-Lane, hvor der er en Birckbeck-Skole for Haandværkeres Børn. Hvad en Birckbeck-Skole er? Det er en af de syv Skoler, som Mr. Ellis har oprettet paa egen Bekostning, med en Udgift af 20,000 Lst., og som han har givet dette Navn, fordi han aldrig nævner sig selv,

men altid den for 22 Aar siden afdøde Dr. Birckbeck, af hvem han vil have faaet Ideen. Jeg forraader Dig dette altfor tidlig, kjære Læser; men maaske Du herved føler en stille Respekt og beslutter at gaa ufortrøden med.

Skolen er en gammel Bygning og Skolestuen en stor, rund, meget høj Hal med amfiteatralsk ordnede Bænke paa Siderne og nogle Bænke i Midten. I dette Øjeblik befandt sig her kun de øverste Klasser, omtrent 50 Drengene paa 8—12 Aar. Vi gjøre Bekjendtskab med Inspektøren, Mr. John Runtz, af Fødsel en Tysker, samt fem unge Mennesker, der overvære „Forelæsningen“, eftersom Mr. Ellis lader dem opdrage til at blive Lærere.

Drengene vare simpelt, men vel klædte. De ere Børn af Nabolagets Haandværkere og mindre shopkeepers (Detailhandlere, f. Ex. Spækhøkere, Kukkenbagere o. s. v.), der betale 6 Pence, ca. en Rigsort, om Ugen for deres Skolegang. Altsaa have vi her ikke nogen almindelig Fattigskole.

Undervisningen begyndte med, at Drengene, En efter Anden, oplæste af en Bog, betitlet „En gammel Arbejdsmands Erindringer og Betragtninger“; men i hele Timen kom man ikke til-

ende med én Side; thi hvergang et Punktum var oplæst, maatte Drengene forklare Tanken, og snart var en livlig Samtale igang imellem Mr. Ellis og hans Elever. Han standsede f. Ex. et Sted ved Ordet „leve“ og spurgte: Hvoraf leve Menneskene?* — Af Spise og Drikke. — Er Føden ligesaa hurtig beredt for os, som vi kunne fortære den, eller tager det i Almindelighed lang Tid, inden Høsten kommer igjen? — Det Sidste. — Er Du nu bestemt til, at Du hele Dit Liv skal have Spise og Drikke, naar Du blot siger til den, der har høstet, at Du er sulten og tørstig? — Nej, svarede Drengen leende, jeg maa give ham Noget for det. — Hvorved har han frembragt Høsten? — Ved Arbejde. — Hvad maa Du give ham for den? — Arbejde eller Noget, som er frembragt derved. — Hvoraf leve Menneskene altsaa? — Af Arbejde. — Hvoraf lever Agerdyrkeren om Vinteren, Foraaret og Sommeren? — Af den foregaaende Høst. — Og hvoraf leve de Andre, der arbejder? Bliver Skomageren mæt af de Sko, han syer paa, eller af de Sko, han har syet? — Af det Sidste. — Vi

* Jeg giver Svarene, som de tilsidst fremkom, ikke med al den Famlen og Gjættten, som selvfølgelig hyppig ikke kunde undgaaes.

leve altsaa af foregaaende Arbejde, af opsparet eller nedarvet Arbejde, ikke sandt? Hvad kalder Du den hele Mængde af opsparet Arbejde? — Formue. — Naar jeg nu f. Ex. er Skræder og har opsparet Arbejde eller Formue og vil vinde Mere, hvad gjør jeg saa? — Saa sætter De Andre i Arbejde. — Hvad er det for Andre? — Det er Saadanne, som ikke selv have opsparet Arbejde eller Formue, men ville erhverve den, — Hvad kalder Du den Formue, der sætter Andre igang med Arbejde, for at de kunne leve og opspare? — Kapital. — Hvad er altsaa Kapital? — Formue, der frembringer mere Formue. — Naar jeg sætter Andre i Arbejde for mig, hvad kaldes saa det, jeg giver dem derfor? — Løn. — Giver jeg dem Alle ens Løn? — Nej, der er stor Forskjel. — Ej, hvad siger Du? Der er Forskjel paa Løn? Hvo faaer da mest Løn? — Den Flittigste. — Den Flittigste, siger Du? Er det ret? Naar jeg er Skræder og vil have en Kjole syet, giver jeg da højest Løn til den, der arbejder ivrigst, om han saa aldrig har haft en Naal i Haanden før? — Nej, han maa ogsaa være den Dygtigste. — Den Dygtigste! Saadan er det; den, der har lært mest. Men er det nu nok? Betænk Dig vel. Jeg har f. Ex. ti Ar-

bejdere. Den Dygtigste og Flittigste vilde jeg gjerne betale en meget høj Løn; men . . . — Den Ærligste! — Den Ærligste! Der traf vi det! Den Ærligste, Dygtigste og Flittigste faaer den højeste Løn. Lønnen vil aftage med Dygtighed og Flid, men især med Ærlighed, saa at, hvis Nogen mangler Ærlighed og tillige er kløgtig, vil han finde det vanskeligt at sælge sit Arbejde. Men hvis Alle vare lige ærlige, kløgtige og flittige, vilde de da Alle erhverve lige Meget? — Nej, det beroer paa mange Omstændigheder, f. Ex. om Nogen har opsparet eller arvet Kapital til at hjælpe sig. — Ja, det er virkelig en vigtig Omstændighed. Kan Du nu sige mig, hvorledes en saadan Kapital anbringes, eller hvori den bestaaer? Hvori bestaaer f. Ex. Møllerens Kapital? — I hans Mølle, hans Korn og hans rede Penge til at betale Løn. — Naar han opgjør sit aarlige Regnskab, hvad kalde vi da det, han har tilovers? — Hans Profit eller Fortjeneste. — Hvori bestaaer den? Hvad maa fradrages fra det Indkomne? — Slid paa Redskaber, Forbrug af Korn, Løn til Arbejderne. — Og hvad er hele Landets Kapital? — Jorden, Sæden, Bygningerne, Klæderne, Maskinerne, Skibene, Minerne, rede Penge. — Og hvad er Lan-

dets aarlige Profit? — Hvad der bliver tilovers efter Forbrug og Slid. — Hvortil anvendes Løn? — Til Fortæring eller Forbrug og til Opsparing af Formue, hvis den er høj nok. — Er Lønnen her i Almindelighed høj eller lav? — Den er lav. — Der gives altsaa rige Folk, som lønne Arbejderne lavt? — Ja. — Er det ikke en besynderlig Ting? Vilde det ikke være rigtigt, ved en Lov at tvinge dem til at give højere Løn? — Nej. — Hvorfor ikke? Lad os ikke sige Nej til et saa vigtigt Spørgsmaal uden at have undersøgt det nøjagtig. Hvad vilde ske, hvis vi tvang dem til at give højere Løn? — Vi vilde forhindre dem fra at arbejde med Fordel... bringe dem til at ophøre med Virksomheden og med at sætte Andre i Arbejde... forbruge den opsparede Formue. — Saa at, hvis vi bleve saaledes ved, vilde hele Landets opsparede Arbejde fortæres, og vi vilde Alle lide Nød. Ikke sandt? — Jo. — Men kan da Kapitalisten sætte Lønnen saa lavt, som ham tykkes? Kan Mølleren, naar han nu betaler f. Ex. 13 sh. i Ugeløn, pludselig sige, at han kun vil give 7 sh., og alligevel beholde sine Folk? Eller hvorpaa beroer Lønnens Størrelse? Afhænger den af Omstændigheder? — Ja, f. Ex. om Handel og Om-

sætning (the trade) er god. — Der nævnede Du en vigtig Sag: Handelen god. Naar Du kommer til Urtekræmmeren og vil købe et Pund Sukker og Du hører, at Du skal betale 3 Pence istedenfor som tidligere 4 Pence, siger Du saa, at Du har gjort en god Handel? — Ja! — Men siger Urtekræmmeren det Samme? — Nej, han gjør ikke! — Hvorfor gjør han da en slet Handel? Hvorfor tager han 3 Pence istedenfor 4 Pence? — Fordi Andre sælge for 3 Pence. — Og naar Du hørte det, vilde Du gaa fra ham og købe, hvor der var billigere, hvis han ikke slog af, ikke sandt? — Jo. — Men hvorfor sælge de Andre billigere? — Fordi der er kommet meget Sukker fra Vestindien. — Det vil sige, fordi der er mere Sukker, end vi for Øjeblikket behøve? — Ja. — Men hvad der gjælder om Produkter, baade raa og forarbejdede, gjælder ogsaa om Arbejdet, ikke sandt? Saa at, naar der er flere Arbejdere at faa, end man behøver, saa synker Arbejdslønnen, og ligesom Du gaaer til den Urtekræmmer, der sælger billigst, saaledes søger Urtekræmmeren ogsaa det Arbejde og den Arbejder, der er billigst? — Ja. — Vi nævnte Ordet „raa Produkter“; kan Nogen af Eder nævne mig et Raaprodukt? — En raabte: Kjød!

og de Andre lo. — Ja, min unge Ven, som talte sidst, havde Ret; Kjødet er et raat Produkt, og vi foretrække det, naar det har passeret Køkkenet. Men et andet Raaprodukt? — Korn. — Og vi ere enige om, at det gaaer med Kornet som med Sukkeret, saa at dets Pris beroer paa en god Høst? — Ja. — Og naar et Land høster Mere end et andet, saa indvirker det paa Prisen, fordi det indfører sit Korn i det andet Land? — Ja. — Har det altid været saaledes her i England? — Nej, for faa Aar siden var her en kunstig Pris. — En kunstig Pris? Lad mig høre, hvad mene I med dette Ord? — Der var en Lov, ifølge hvilken fremmed Korn ikke kunde indføres uden mod en meget høj Told, medmindre Kornet her var meget dyrt. — Og den Lov er hævet? — Ja. — Lide da vore Agerdyrkere ikke Tab derved? — Jo, de sige det. — Sige de det? Nu, hvad mene I derom? Hvad vilde I svare en Landbruger, naar han kom og klagede og forlangte den gamle Lov indført igjen? — At naar vi ikke forlange høj Løn fastsat ved Lov, saa kan han heller ikke fordre det. — Ja, men naar han dog lider et Tab ved Forandring af gamle Forhold? Kunne vi ikke svare ham Noget i denne Henseende? — Jo, han kan

anvende mere Kløgt og Dygtighed paa sin Jord, saa vil han ogsaa faa mere Løn. — Vistnok. Og vi kunde maaske tilføje lidt endnu. Lad os se. Betaler Agerdyrkeren ikke store Skatter baade til Staten og dens Embedsmænd og til Understøttelse for dem, som lide Mangel? Hvad om vi nu henvise ham til at virke tilligemed os for, at Staten er mere sparsommelig og ned-sætter Skatterne, og vi desuden sige ham, at naar Livet bliver billigere og lettere, bliver de Trængendes Antal og Understøttelsen til dem mindre? — Ja. — Men tro I nu ikke, at Enkelte dog lide et virkeligt Tab, som de ikke havde ventet, og som Andre have Fordel af? Jo, det kan ikke nægtes. Men det er ofte uundgaaeligt endog ved de mest gavnlige Forandringer. Da Jernbanerne bleve anlagte, lede Vognmændene Tab; men have I ikke hørt Tale om Chaplin og Horne, de store Lastvognejere? — Jo! Jo! — Vel, de vare tidligere Postvognmænd, men forandrede deres Vogne til Godstransport fra og til Stationerne og ere nu rige Folk. Hvorved ere de blevne det? — Ved Klogskab og Virksomhed. — Ja, og hvorfor hjælper deres Virksomhed? Hvorfor faa de Gods at transportere? — Fordi de ere ordenlige og ærlige. — Ja. Og

vi have som frie Borgere diskuteret og gennemført en Lov, der tjener Klogskab og Virksomhed, Orden og Ærlighed, og vi have saaledes gjort, hvad vi maa anse for Ret. Kan nogen Agerdyrker komme og sige, at I spise hans Brød, eller have Eders Forældre arbejdet for det, før de gave Eder det? — De have arbejdet for det.

Den skriftlige Gjengivelse af Scenen bliver tør og stiv i Forhold til Virkeligheden. Man troer her at høre eller se en enkelt Dreng; men Samtalen fløj frem og tilbage mellem Læreren og hele Klassen; thi Alle vare ivrige, Alle følte sig hendragne til denne Underholdning om det daglige, virkelige Liv, deres hele aandige og moralske Tilværelse rakte sig frem, uvilkaarlig tiltrukken af noget saa Simpelt, der tillige var en Videnskab og en Moral. Jeg bruger Billedet: „deres aandige og moralske Tilværelse rakte sig frem“, og det er maaske noget materielt; men det staaer mig levende for Øje, fordi det er Skik i denne som i de fleste engelske Skoler, at naar et Spørgsmaal gjøres, maa Ingen svare, men udstrækker Haanden til Tegn paa, at han kan svare, og et Blik af Læreren udvælger da den Enkelte. Og nu se denne Klasse spændt paa

det yderste! Ofte, naar han spurgte, kom Armene frem, som naar en Bataillon fælder Gevær, og alle Øjne vare begjærlig fæstede paa hans. Engang imellem brød forresten Svaret frem trods al Disciplin, de fældede Gevær og fyrede paa engang. Nogle Spørgsmaal vare for vanskelige, og saa kunde man se en enkelt Arm vakle og trække sig tilbage igjen, men en anden Arm langsomt, engelsk-betænksomt settle the matter, med al Magt bøje Spørgsmaalet ned — jo, jeg kan svare! Men saa kom Kontraspørgsmaalet: Er det rigtigt, I Andre? — Forekom under Samtalen et usædvanligt Ord, blev der spurgt om, hvorledes det staves; thi her udvikler man først Forestillingerne, saa beskjæftiger man sig med Ordet og saa med Bogstaverne.

Næste Gang, en Onsdag, fulgte jeg med Mr. Ellis til den jødiske Friskole i Bell-Lane. Der bliver senere Anledning til en nærmere Beskrivelse af Kvarteret om Bell-Lane, og jeg skal kun her bemærke, at efter hvad jeg har kunnet skjønde, bærer det Prisen blandt alle Londons snavsede Distrikter. Skolen kan ikke sættes i Klasse med en ragged-school; thi trods al den Fattigdom og Usselhed, hvori Tusinder af Londons Jøder leve, er Familiebaandet sjelden sprængt,

uægte og forladte Børn ere ikke hyppige, og maa end en Mængde Børn søge Livsopholdet paa Gaden, saa have de dog et Hjem, hvis religiøse Ceremonier vel ikke formaa at hæve deres Aand, men holde dem afsides fra adskillige Laster. Hvor fattigt, raat og vildt dette Hjem forresten ofte er, saaes tydelig af Børnenes Ansigter, af det ægte londonske Proletariat-Udtryk, af den sachsiske Brutalitæt, der paa en besynderlig Maade var blandet med de østerlandske Træk.

Mr. Ellis havde denne Dag en lille Regning at opgjøre med sin Klasse (Drenge paa 10—12 Aar) i Anledning af, at der i den foregaaende Time var forefaldet Uordener. Han holdt en kort Tale, hvori man vel allerede efter det korte Bekjendtskab med Manden hverken formoder en sødlig Barnlighed eller en streng Tugtemestertone; han talte til dem som en Mand til forstandige Mennesker. Han sagde til disse Fattigskolebørn, at han havde en ubehagelig Sag at omtale; han mente, at de havde begaaet en Fejl, og maatte bede dem selv undersøge og bedømme den; nu var der jo hengaaet en Uge, og i den Tid havde Gemytterne vel beroliget sig; han haabede, at de selv kunde indse, at de havde fejlet, dels mod en Lærer, der havde Krav paa

Agtelse og Opmærksomhed, dels mod en Mand, de selv havde indbudt; thi da han var blevet enig med Skolens Bestyrelse om at give Undervisning her, havde han dog ikke villet komme, før Sagen var forelagt Eleverne og de selv havde meddelt ham deres Ønske om at høre hans Foredrag. — Efter nogle Øjeblikkes Tavshed rejste sig en af disse smaa pjaltede Jødedrenge og erklærede paa sine Kammeraters Vegne, at de indsaa deres Fejl, og at de haabede, at Mr. Ellis vilde modtage deres Undskyldning. Det vil jeg ganske vist, svarede Mr. Ellis, og det glæder mig nu at kunne sige, at vor Uenighed er blevet bilagt paa en hæderlig Maade.

Paa det Sted af Bogen, hvormed Oplæsningen begyndte, var Banken omtalt, og Mr. Ellis fremtog en Fempunds-Banknote. For Børnenes Forestilling var dette en hel Formue, og den gik nu fra Haand til Haand imellem dem. Hvor meget er den værd? spurgte han. — Fem Pund, Sir! raabte en Mængde Stemmer. — Fem Pund Sterling? Den Lap Papir? — Ja, Sir, for Englands Bank har underskrevet den. — Ja; men hvad Nytte er den Underskrift til? — Naar De gaaer hen med den til Banken, faaer De fem Pund i Guld for den. — Ere I ganske sikre

derpaa? Vilde Enhver af Eder modtage den for fem Sovereigns? — Ja! — Hvoraf kommer den Sikkerhed, hvormed I vilde veksle den for mig? — Fordi Banken er rig. — Rig? Sæt nu, at naar I kom med Noten, var Bankens Bestyrelse løbet bort med Pengene! — Nej, Sir, det er ærlige Folk. — Ah, nu seer jeg det, I have Tillid til Banken, fordi den er rig og ærlig? — Ja! — Hvorpaa er Englands Bank altsaa grundet? — Paa Formuenhed og Ærlighed. — Men er det nok? Er det tilstrækkeligt, at vi for mange Aar siden have erfaret, at Banken havde mange Penge og var bestyret af ærlige Folk?... Nu, behøver man ikke at vide, hvorledes og med hvilket Held Forretningerne drives? — Jo. — Og hvorledes udbredes en saadan Kundskab om Banken? — Ved Forespørgsel ... ved Rygte ... ved Offenlighed. — Rigtig, min unge Ven, der talte sidst, havde Ret: ved Offenlighed. Derfor bekjendtgjør Banken sit Regnskab hver Uge; I kunne hver Løverdag læse det i Bladene. — Dette interesserede Drengene i høj Grad, og Mr. Ellis spurgte nu, om de ansaa Offenlighed for en god Ting, hvortil de svarede Ja. Han vedblev: Vel, her er en anden Slags Banknote; kjender Nogen af Eder den? — Det er en check, Sir! — En

check, det er rigtigt; men hvad er Betydningen af dette Ord? — De har Penge staaende hos en Banker, og De trækker en Anvisning paa ham, og denne Anvisning kaldes en check. — En Banker, hvad er det? Hvori bestaaer Banker-Forretningen? — I at opbevare Penge for Folk og holde dem rede til Udbetaling. — Kan det være en Forretning og kan den betale sig? — Ja, for han gjør Pengene frugtbringende. — Hvorledes tør han vove det, naar jeg hvert Øjeblik kan komme og hente mine Penge tilbage? — Jo, Sir, for det er ikke rimeligt, at Alle ville komme paa engang. — Rigtig; vi sige altsaa, at Bankerforretningen er grundet paa den Sandsynlighed, at en vis Mængde Penge altid blive staaende urørte, fordi alle Folk ikke have Brug for alle deres Penge. Men vi sagde, at jeg ikke betalte Bankeren Noget, er det sandt? — Ja. — Lad os se. Hvad gjør Bankeren med Pengene? — Han gjør dem frugtbringende. — Hvad vil det sige? — Han sætter dem i Virksomhed til at frembringe mere Formue og faaer saa en Del deraf. — Vel, faaer han saa ikke de Renter af mine Penge, som jeg kunde have faaet? — Jo. — Hvad betale vi ham altsaa? — Den Rente, vi selv ikke faa. — Hvorfor betaler jeg dette?

Hvorfor tager jeg ikke selv Renten? — Fordi saa vilde Deres Penge ikke være rede til Udbetaling, hvilketsomhelst Øjeblik De ønskede det. — Rigtig. Saa vide vi da, hvorledes det hænger sammen med, at der her i London er Folk, som tjene aarlig omtrent 12000 Lst. med Andres Penge; ja, 12000 Lst. Er det ikke egenlig en Skam, at enkelte Mænd saa let skulle tjene saa Meget? — (Nølende:) Nej. — Hvorfor ikke? Lad os gjøre os det rigtig klart. Viser Bankeren mig en Tjeneste ved at gemme mine Penge? — Ja. — I Sandhed, det gjør han; der vises Publikum en stor Tjeneste ved, at man kan sikre sine Penge f. Ex. mod Ildebrand og have dem liggende i Bankerens Hus, der med store Bekostninger er indrettet til at yde Sikkerhed. Men hvad maa Bankeren gjøre for at faa Pengene frugtbringende? — Han maa være virksom. — Og? — Og klog; han maa have lært Meget. — Og hvad maa han især være? Nu, hvad forlange vi af en Mand, vi betro vore Penge? — Ærlighed. — Rigtig! Han maa være bekendt for sin Ærlighed. Hvad er altsaa de 12000 Lst. om Aaret Betaling for? — For Bankerens gode Navn, for hans Opdragelse, Klogskab og Tjenstvillighed. — Ja, deraf kan I se, at Enhver af

os meget godt kan blive Banker, og dersom vi end ikke kunne blive Bankere med 12000 Lst. om Aaret, saa kunne vi dog fortjene noget mindre ved Hjælp af Ærlighed, Kløgt og Tjenstvillighed, ikke sandt? —

— En smuk Sommermorgen kørte jeg udenpaa Omnibussen fra Gracechurch-Street til Peckham for efter Indbydelse at besøge en af de Skoler, som Mr. Ellis selv har bygget. Peckham er et af Londons Yderpunkter mod Sydost, hinsides Themsen. Husrækken hører op; idet man kommer forbi den sidste Bygning, Værtshuset „Lord Nelson“, drejer Vejen tilhøjre, og man kommer til en Bæk, Willow-brook, Pilebækken, gaaer over en landlig Træbro og befinder sig strax efter mellem Marker og Enge. Paa en grøn Eng, tæt ved Landevejen, ligger et ensomt, nyt, hvidt Hus med rødt Tag; det er Skolen. — Gjennem Forstuen kommer man ind i infant-school, Børneskolen, en rummelig, luftig Stue, simpelt, men yderst net og renlig indrettet; den ene Side af Værelset er amfitheatralsk med Bænke, hvor Børnene lettelig kunne oversees, naar de ere samlede til „Forelæsning“. Paa Væggene hang en Mængde kolorerede Afbildninger af Dyr og Planteriget, og i et Glasskab stode i smaa

Glas Prøver af allehaande Produkter: Korn, Bomuld, Muskatnød, Cochenille, Mineralier o. s. v. I dette Værelse løb (det var lidt før Skoletiden) ganske smaa, renlig klædte Børn og legede, nærmede sig ogsaa frejdig og venlig den Fremmede. Op til Stuen støder et smalt, lyst Rum med Vadskefade og Springvand. — Det næste Værelse er den store Skolestue, hvor alle Børnene (ca. 250 i Tallet) kunne samles; men forresten er der særskilte Værelser til Pigeskolen og Drengeskolen. Paa Væggene i den store Stue, hvis Loft er Taget, hang: Landkort, naturhistoriske Afbildninger, et stort Kort med arkitektoniske Tegninger, simpelt, men fortræffelig udførte af „en Ven af Skolen“; kolorerede Afbildninger af det menneskeskelige Legeme efter Ben-, Muskel-, Aare- og Nervesystemet, Noder, astronomiske Kort, nemlig over Sol- og Maaneformørkelser, Planeternes Bevægelse og relative Afstand, Ebbe og Flod. Alt dette læres som sagt her for en Sixpence om Ugen, og man vil strax faa en Forestilling om, hvorledes det læres.

Mr. Ellis kom kjørende med sin Hustru og Datter. Jeg vilde nu gjerne beskrive disse Mennesker; thi de staa for mig som noget af det Elskeligste, jeg nogensinde har mødt; men ofte,

naar man mest ønsker at bruge Ordet, er det et utilstrækkeligt og ubehjælpsomt Materiale. Hvad nytter det at tale om Ansigtstræk o. desl., naar man ønsker at frembringe en tydelig Forestilling om en stille, simpel Fordringsløshed, en sund, forstandig Menneskekjærlighed, en Blidhed uden Sentimentalitet, menneskelige Fysiognomier, der bære Præget af Sindsro, Glæde over Tilværelsen, godt Humør. Selve det, at Manden kom med sin Hustru og Datter, maatte vække en Følelse af Glæde hos den Fremmede, der allerede var velstemt, næsten opløftet af den lyse Skole; thi det vidnede om en Enhed i denne Mands Liv; i det, han levede og virkede for, blev han forstaaet og hjulpet af sine Nærmeste, den Kjærlighed og Omhu, han viste sine Medmennesker, vendte tilbage, styrkede og forskønnede hans Hus. Vi se kun altfor hyppig, at dyb Sorg og Lidelse maa gjøre et Menneske opoffrende; maaske Læseren troede, at Manden, der forlod Assurancekontoret for at give Undervisning, var en Pebersvend eller Enkemand, et ensomt Menneske; jeg tilstaaer, at jeg troede det, medens en nærmere Undersøgelse maaske viser, at Ensomheden kun gjør et Menneske theoretisk-menneskekjærlig.

Mr. Ellis kom for at give en af sine sædvanlige Timer; de øverste Klasser, Dreng og Piger, samledes i den store Stue, omtrent 80 i Tallet; Pigerne indtog de forreste Bænke, alle med hvide Forklæder, alle renlige og nette, nogle meget smukke.

Samtalen begyndte med „Fattig“, Forskjellen mellem Fattige og Uformuende, den Ulykke og Ydmygelse, det er at modtage Fattigunderstøttelse eller leve af Fremmedes Arbejde. Men, spurgte han, er der nu Rimelighed for, at f. Ex. Alle I, som ere tilstede her, skulle erhverve Eder Formue, om I endog Alle ere kløgtige, flittige og sparsommelige? — Nej. — Hvorfor ikke? — Fordi En eller Anden kan have Uheld, f. Ex. blive syg. — Velan, hvad vil da den, som har erhvervet Formue, gjøre ved sin mindre lykkelige Kammerat? — Hjælpe ham. — Hvorfor? ... Nu, kan Ingen sige mig, hvorfor? ... Du? — Fordi jeg har Lyst dertil. — Ja, det er godt, og jeg agter Dig derfor; men skulle vi altid gjøre, hvad vi have Lyst til? Er Lysten tilstrækkelig til at begrunde eller forsvare vore Handlinger? Lad os da søge efter en fornøftig Grund. Talte vi ikke sidst om Assurance-væset, om Brandassurance, Hagl-Kvæg-Livs-

assurance, Sygekasser o. desl., samt deres Indretning? Er der nogen Assurance, som sikrer alle Mennesker mod Uheld, store Lidelser, Følger af Sygdom, kloge og ærlige, men mislykkede Beregninger o. s. v.? — Nej. — Jo, der er! Den er tilstede i os, fordi vi Alle ere Mennesker og have Trang til at blive lykkelige. Vi danne Alle en Forening for Menneskelykke. Og hvori bestaaer Lykken? Nu, det have vi undersøgt forhen; hvori bestaaer den? — Deri, at vore Evner svare til vore Pligter. — Rigtig. Og i den store menneskelige Assurance have vi altsaa forsikret vor Evne til at blive lykkelige imod den Forpligtelse at gjøre lykkelige? — Ja. — Følger saa ikke heraf, at den Ulykkelige, som henvender sig til os, kommer og indkræver vor Assurancepræmie? — Jo. — Men hvorledes ville vi nu hjælpe den Kammerat, der henvender sig til os, eller hvis Ulykke vi opdage? Sætte ham istand til Arbejde eller til Lediggang? — Til Arbejde. — Hvis han kan arbejde, ikke sandt? — Jo. — Lad os nu betragte dette nøjere i et Exempel fra Livet her i Byen. Der er Folk, som have lagt Mærke til Sypigernes beklagelige Stilling og dannet et Selskab for at hjælpe dem. Formaalet er at sikre dem en daglig Fortjeneste

af 1 sh. 6 d eller om mulig 2 sh., og dette skulde ske ved en Overenskomst med Butikholdere, saa at Selskabets Medlemmer forpligtede sig til, kun at købe i saadanne Butiker, som betalte en højere Arbejds løn. Hvad vilde blive Følgen? Vilde Sypigerne have Gavn deraf? — Ja ... Nej ... Ja. — Jeg hører Nogen sige Nej. (En 10 eller 11aarig Pige med et klogt, skarpt Ansigt holdt Haanden udstrakt.) Nu, hvorfor siger Du Nej? — Fordi, hvis Arbejds lønnen blev forøget, vilde Antallet af Arbejderinder ogsaa blive forøget, og naar Selskabet saa ikke kunde opkjøbe alle Varerne, vilde Arbejds lønnen strax synke igjen. — Jeg er ganske af samme Mening som min lille Veninde. Hvad skulle vi da finde paa for at hjælpe hin Klasse af Arbejdere? (Usikre Haandbevægelser.) Velan, hvoraf kommer denne Mængde af Piger og Koner, der sy? Have de alle af Naturen faaet de samme Evner eller forskellige? — Forskjellige. — Og ere deres forskellige Evner blevne udviklede fuldstændig? — Nej. — Hvad har manglet dem? — Lærdom, Oplysning. — Ja, sikkerlig! Men lad os se dette noget tydeligere. En af mine Venner kjender en Dame, som var af formuende Forældre og gift med en Mand, der indtog en

meget agtet Stilling i Samfundet. Han døde for et Par Aar siden og efterlod hende med to Børn, men uden Formue. Hun lagde ikke Hænderne i Skjødet, men søgte Arbejde, og da hun naturligvis ikke kunde ernære sig og sine Børn med at sy for 1 sh. om Dagen, faldt hun paa at pynte Dukker, og herved har hun stadig paa en let og behagelig Maade fortjent 2 Lst. om Ugen. Hvorfor tjente hun nu 2 Lst. om Ugen, medens saa mange andre Fruentimmer knap ere istand til at erhverve 6 sh.? — Fordi hun var kløgtig. — Og? — Og vel lært og opdraget. — Og? — Flittig. — Og? — (Tavshed.) — Fordi hun var en resolut, retsindig Kvinde. Hvad lære vi heraf? Hvad mangler saa ofte den arbejdende Klasse? — Kløgt... God Opdragelse... Kloge Forældre... — Ja, og hvad vil ske, naar vi bidrage til, at de blive kløgtige, velopdragne, dygtige, ærlige? — De ville ikke behøve at beskæftige sig med det laveste Haandarbejde. — Rigtig. De ville paa selvstændig Maade træde ind i mangehaande Stillinger i Livet. Og hvad er det for en Lov, for en Bevægelse, de derved følge? Jeg vil sige Eder det: Den hele menneskelige Bevægelse; Menneskeheden bliver bestandig kløgtigere, de ypperste Mænd gaa forud i store og herlige Op-

dagelser, de skabe nye Beskjæftigelser, nye Erhvervsgrene, der udkræve mere Aand end Haand, og vi have Alle den Pligt at følge dem.

Da Timen var endt, brøde Tilhørerne op i en Slags militær March; de andre Piger og Drengene kom i lignende March dragende ind i den store Sal, og i overordenlig kort Tid var ved Hjælp af denne Orden hele Skolen opløst i Klasser og Afdelinger. De ældre Piger, der et Øjeblik havde seet helt krigerske ud under deres March i sluttede Rækker, sad i næste Øjeblik ved Sytøjet i deres egen Klasse; de andre Pige-børn havde Time i Skrivning. Drengene vare i den store Stue opløste i Klasser paa 10 à 12, og her blev, efter den lankasterske Methode, undervist i Geografi foran Kortene, i Regning, Læsning, Stavning. Intet Ord blev stavet, før dets Betydning var klar eller den Gjenstand, det betegnede, fremvist; ingen Sætning blev oplæst, uden at Tanken tillige blev gjengivet i andre Ord. I hver Afdeling gaves Undervisningen af den flinkeste Dreng under Opsyn af Skolens Overlærer eller Bestyrer, Mr. Shields, og en Underlærer; i Pigeskolen bestod Lærerpersonalet af Mrs. Shields og en ung Pige. Mr. Ellis havde tidligere omtalt Mr. Shields med stor Tilfreds-

hed og opfordret mig til at gjøre hans Bekjendtskab: det var den mest begavede af de Mænd, han havde vundet og dannet for sine Skoler. Jeg ventede altsaa en Time for at høre et Foredrag af Mr. Shields, og jeg kan ikke sige, at Tiden faldt mig lang. Man føler jo Glæde, Velbehag ved at gaa over en Kornmark, ved at se den velberedte Jord og de friske, grønne Spirer, medens Solen skinner og Insekter summe. Men hvad er det i Sammenligning med en Mark, hvor menneskelige Spirer voxe i god Jord, i frisk Luft, hvor Kjærlighed sender Solvarme og den vaagnende Barnekløgt summer, og hvor man ikke behøver at have overnaturlig fine Øren for at høre Græsset gro.

Kl. 10 $\frac{1}{2}$ samledes Drengene i en amfitheatrisk indrettet Sal, og Mr. Shields holdt et Foredrag over et lille Stykke hvidt Sukker og en Theskefuld Puddersukker. Først maatte Børnene angive Sukkerets Egenskaber, f. Ex. fremmed, haardt, sprødt, porøst, krystallisk, opløseligt, sødt. Han spurgte dem, hvor det blev tilvirket, af hvilken Plante (Sukkerrøret blev fremvist), og paa hvilken Maade. Han tegnede Maskinen, Valsen, gennemgik og forklarede Renselsesmetoden. — „Saa I det ikke ifjor paa Ud-

stillingen?“ — Saa angav Drengene alle de Steder, hvor Sukkeret tilvirkes, og beskrev Rejsen, som Skibet gjør for at bringe det til England. Dernæst blev undersøgt, stadig gjennem Spørgsmaal og Svar, hvad England udfører til Gjengjæld for Sukkeret, saasom Manufakturvarer, Maskiner, og der blev spurgt, hvorfor England ikke selv tilbereder Sukker og Indien eller Brasilien ikke selv forfærdiger Bomuldsvarer, Klæde, Jernvarer, Maskiner. Det blev da lidt efter lidt oplyst, at Industrien væsenlig beroer paa de af Naturen givne Betingelser og Handelen paa gjensidigt Tarv. Der blev nemlig spurgt: Var det umuligt at vende Forholdet om? — Nej. — Hvorfor forandrede man det da ikke? Fransk-mændene havde jo virkelig tildels gjort det. Men deres Sukker (af Roer) vilde i England komme paa 6 Pence Pundet og var dog ikke saa godt. Saaledes ogsaa, naar de i Indierne eller Brasilien vilde give sig til at frembringe, hvad England ifølge de af Naturen givne Betingelser er nærmere til, og hvad det derfor kan levere billigst. Samtalen vendte tilbage til Sukkerproduktionen og Kolonierne og var snart dybt inde i den engelske Kolonial- og Handelspolitik, uden at Disciplene mærkede det, ja jeg tør vel sige:

uden at Sproget, hvori der blev talt, vidste Noget derom. Og Alt dette kom fra en Theskefuld Sukker.

„Ja“, sagde senere Mr. Shields spøgende, „naar Børnene drikke The eller Kaffe, skulle de dog vide, hvad de drikke.“ Det er ikke sandsynligt, at mange danske Børn paa den Maade vide, hvad de spise og drikke, knap mange danske Studenter, ja selve de ærede Rigsdagsmænd maa ikke tage det fortrydeligt, naar der rejses nogen Tvivl for deres Vedkommende; men det kan maaske trøste dem, at da Richard Cobden engang var tilstede i Skolen, erklærede han, at Trefjerdedelen af det engelske Parlement ikke kan Statsøkonomi saa godt som disse Spækhøker- og Haandværkerbørn.

Intet synes, naar man hører deslige Undervisnings-Samtaler, at være saa vanskeligt og indviklet, at det jo kan gøres aldeles tydeligt og Spørgsmaalet derom besvares af livlige Børn. Men det kommer rigtignok an paa, hvo der spørger. En Mængde Ting, der betragtes som meget vanskelige, ere vel kun en sammenhængende Række af simple Sandheder; men der hører Geni til at se og benytte denne simple Sammenhæng. Og saa meget er vist, at man

ikke godt kan være tilstede her uden at ønske, at man endnu var Barn og kunde gaa i en saadan Skole.

Kl. 12 gav Mrs. Shields en lesson for Pige-børnene. Det var over en Pennefjer, og derfra steg man lidt efter lidt til de forskjellige Fuglearter. Jeg var den vakkre Kone meget forbunden for hendes Foredrag, dels fordi hun gjorde sig megen Umage, dels fordi jeg af hendes Mangler tydelig kom til at se, hvilke eminente Mænd Ellis og Shields ere.

Jeg véd ikke, om denne Sag interesserer Læserne saa meget som mig; men jeg ønsker at interessere dem levende derfor og beder dem derfor have Taalmodighed og følge med for at se, hvorledes man vækker Børnenes Længsel efter at modtage denne Slags Undervisning, f. Ex. i Fysiologi. Ved en saadan Begyndelse har jeg ikke selv været tilstede og benytter derfor en Meddelelse af Mr. Combe, en af Mr. Ellis's Venner, Forfatteren af „The constitution of man“.

„Jeg havde en Klasse af 22 Dreng, Arbejds-mænds Børn, som aldrig havde lært Andet end en Smule Læsning og Skrivning i en anden Skole. De vare meget uartige og ulydige, saa at det i Førstningen var næsten utaaleligt. Efter at jeg

med nogen Vanskelighed havde faaet dem til Sæde, spurgte jeg: Hvo har skabt Eder? — De raabte Alle: Gud! thi de havde etsteds faaet nogen Religions-Undervisning. — Jeg spurgte: Hvoraf vide I, at Gud har skabt Eder? — Kun to af dem angave en Grund, og denne Grund var, at Biblen fortæller det. Det er en god Grund, sagde jeg; men tyve af Eder vidste det ikke, og have I ikke Lyst til at kjende et andet Bevis? — Jeg hentede nu et Skelet og begyndte med at vise dem Nøglebenet og dets Forbindelse med Skulderen, og da der i Værelset var en Gaslampe med et lignende Knæ, viste jeg dem Ligheden. Børnene aabnede deres Øren, ja Munden med. Derpaa viste jeg dem Albuen, Haanden, Benet og deres sindrige Indretning. Jeg bad dem føle paa dem selv, om der var et Skelet i deres egne Legemer; de gjorde saa, og det interesserede dem overordenlig. Jeg spurgte dem: Hvo har frembragt Alt dette? Have I selv gjort det eller kjende I noget Menneske, som har forarbejdet det? — De svarede Nej. — Er det saa rimeligt at antage, at Gud har frembragt det? — Ja. — Kjende I nu en anden Grund end Biblen for at antage dette? — Ja. — Velan, ville I da agte Eders eget Legeme

som et Guds Værk, siden I se, at det er saa fortræffelig, saa skjønt gjort? — Dette var en ganske ny Tanke, og de aabnede alle deres Forstandsredskaber; deres Øjne straaledede af et nytændt Lys. Jeg vedblev: Nu har jeg et andet Spørgsmaal at gjøre, og I maa betænke Eder vel, før I svare. Mindes I, at undertiden lide I meget af Sult; ofte falde I og slaa eller saare Eders Hoved eller Albue, og det foraarsager en stærk Smerte; til andre Tider møder Eder en anden Tilfældighed, og I lide igjen. Nu, husker paa, at Alt dette kommer af Eders Legemes Bygning, og siger mig: Blev Eders Legeme skabt til Velvære eller til Lidelser? — Det skønne menneskelige Instinkt, der uvilkaarlig føler, at det er en god og kjærlig Aand, fra hvem Op-havet kommer, bragte Børnene til hurtig at svare: Det er skabt til Velvære. Jeg tør ikke sige, at det var deres Forstand, som fattede det; de talte af Instinkt. Mit næste Spørgsmaal var: Kunde I nu have Lyst til at vide, hvilke Aarsagerne ere til, at I lide, og hvorledes I kunne fjerne Lidelserne? Og hvad det er, der frembringer det Velbehag, som Eders Sjæl og Legeme ere modtagelige for? — Hvert Ansigt lyste

ved Udsigten til at erfare slige Ting, og de raabte ivrig Ja. — Vel, sagde jeg, det vil jeg fortælle Eder; men det er umuligt i en eneste Time. Men hvis I ville være gode Børn, skal jeg ikke sky nogen Umage, men søge at faa Eder Alt fortalt før Sommeren. Og fra dette Øjeblik af var jeg fuldstændig Herre over Klassen.“

Saauidt Mr. Combe. Jeg var tilstede ved et Foredrag, hvori Mr. Shields gjennemgik Fordøjelsesprocessen, Lungernes og Hjertes Brug, Arterierne, Venerne, Blodcirkulationen o. s. v. Foredraget blev helt igjennem ledsaget af Tegninger og Billeder, var beundringsværdig simpelt og klart og holdt Børnene i den ivrigste Opmærksomhed.

Da jeg havde forladt Skolen, var gaaet tilbage over Bækken og paa Toppen af en Omnibus igjen kom nær til Londonbridge med dens Trængsel, Larm, Røg og Damp, var det for mig, som om jeg havde et umaadeligt Glædesbudskab at bringe ude fra hint Hus paa den grønne Mark til denne travle, brusende Menneskestrøm. Der var et Par Dage i Forvejen fra en Valgtribune blevet sagt: Efter Lord Derby kommer

Oversvømmelsen*. Ja, det var sandt, nu vidste jeg det, og de kunde vælge Whigger, Peeliter eller lutter Toryer, og den vilde komme alligevel. Men hvilken Oversvømmelse bliver det! Hvilket Land maatte ikke ønske at blive truet af et saadant Demokrati, som stille forberedes af Mr. Ellis og hans Venner! De maa nu vælge Whigger, Peeliter, Toryer — dog nej, ikke lutter Toryer, der ville have den gamle Beskyttelses-told igjen; thi da kvæles disse Skoler. De have først kunnet oprettes, efterat Frihandelen har gjort Livet lettere for Almuen og den lavere Borgerstand, ligesom Ellis ikke kunde have bygget billig, før Tolden paa Mursten og Tømmer var nedsat; ej heller kunde man i Korntoldsperioden have faaet deslige Lærere for moderat Betaling. Den ældste Skole er fra 1848, de øvrige endnu yngre. Ialt besøges de for Tiden af 2000 Drenge og 300 Piger; men Mr. Ellis har desuden bidraget betydelige Summer til lignende Skoler andensteds, navnlig i Manchester

* Meningen var, at hvis den konservative Regering blev styrtet, vilde der ikke længer være nogen Dæmning mod Demokratiet. Senere har det vist sig, at netop de Konservative, førte af Lord Derby og af d'Israëli med hans radikale Tilbøjeligheder, have kunnet udvide Valgretten betydelig.

og Edinburgh. Efter engelsk Skik gaaer han sin egen Vej og arbejder selvstændig; men efter engelsk Skik forener han sig ogsaa med Ligesindede og navnlig med det Parti, som vi ved Valgene have seet repræsenteret af Osborne og Hume og hørt udtale sig om Undervisningen.

Men Mr. Ellis fordømmes af Præsterne. Saa snart han aabner en Skole i et Sogn, tordne de imod ham fra Prædikestolen. De paastaa, at der ikke kan komme noget Godt ud af en Undervisning, der er „ureligiøs“, og af en Moral, der ikke udtrykkelig hidledes fra Bibelen, af en Videnskab, der forklarer Regnen uden at sige, at Gud sendte den. Han maa ikke finde det Guddommelige ved Fordybelse i Menneskelivet; han maa ikke paa sin simple, storartede Maade vise, hvorledes det Besværlige, Kamp- og Savnbetyngede i Tilværelsen, de mest materielle Fornødenheder, staa i uopløselig Sammenhæng med det Ædleste, Fineste og Skjønneste; han skal med virkelig eller affekteret Ringeagt betragte denne Verden og i Bevidstheden vedligeholde et gabende Svælg mellem „Guds Rige“ og Menneskene, og medens han, Præsterne, Børnene, vi Allesammen, ere tilbøjelige til at lade os lede af en instinktmæssig Beregning, der ofte svigter

og fører til en indbildt Fordel, som maa betales med hele Livets Lykke, skal det ikke være ham tilladt at forbedre Instinktet med Videnskaben og forene den med Moralen. Det er ikke nok, at han lærer dem, med Sandhed og Frihed at erkjende Guddommen, han skal lade dem lære Gud udenad som en Lektie. Men selv dette vilde naturligvis ikke være nok, da Sagen egentlig gjælder om den anglikanske Kirkes mystiske Dogmer og Præstevælden. Og naar han ikke vil tjene denne, fordømmes han i Guds Navn fra Prædikestolen. Men Mr. Ellis er altfor god en Kristen — for at tale denne Slags Sprog — til at efterligne Præsternes Exempel. Han har tilbudt Præsterne, at de maa komme i hans Skoler og give Undervisning, naar Forældre og Børn ere enige med dem derom; men herpaa have de ikke villet indlade sig; de anse den hele Institution, Alt, hvad der gjør Paastand paa „verdslig Undervisning“ (secular education), som ugudeligt. Selv optræder han aldrig mod nogensomhelst Kirke, Sekt eller Tro, men tilbyder uegennyttig sin Undervisning overalt, idet han mener, at den overalt kan gavne og frigjøre. Saaledes have vi seet ham i den jødiske Friskole, og ved en af de mange Uregelmæssigheder, som findes i Eng-

land, idet de utallige Sekter umulig altid kunne holde sig strengt adskilte i Skolerne, er han Medlem af en Skolekomite, hvori en anglikansk og en Baptist-Præst have Sæde.

„Jeg lærer Børnene, hvad de ere, hvor de ere, og hvad de have at gjøre“, plejer han at sige; „jeg lærer dem de moralske Betingelser for menneskelig Velvære (the moral conditions for human well-being). Saadant som vort Liv er, med dets politiske, sociale og industrielle Udvikling, med alle de Fordringer, det gjør til den Enkelte, og de Farer, hvormed det omgiver ham, nytter det ikke, at sende Børn ud i det med Kjendskab til nogle Skolebøger og lidt paa-klitret Religiøsitet.“

En Aften, da jeg var Gjest i hans Hus tilligemed Chevalier de Cocqui, der rejste paa sin Regerings Vegne for at undersøge det britiske Undervisningsvæsen, drejede Samtalen sig naturligvis om hans Livs Hovedopgave, og det forekom mig, at jeg denne Aften nød en Lykke lig den, Sokrates's Disciple havde i Samtale med deres Lærer. Jeg troer ikke at kunne tydeligere beskrive den Kjærlighed og Beundring, som denne Mand indgyder, end ved at sammenligne ham med hin Oldtidens praktiske Vise, hvem han da

ogsaa ligner deri, at han spørgende forstaaer at udlokke Sandheden af den, han taler med. Af det, han fortalte for at gjøre os sit System tydeligt, skal jeg tillade mig at gjengive Følgende. „Der er ingen vigtig menneskelig Sag“, sagde han bl. A., „som jeg ikke kan berøre i Samtale med Børnene. Endog saadanne Ting, som ved at nævnes i andre Skoler frembringe en uhyggelig Fnisen, et Vidnesbyrd om Børnenes altfor store Viden, kan jeg omtale, uden at nogen forstyrrende, uvedkommende Tanke trænger sig frem. Jeg spurgte i en Klasse af fattige Børn En, hvilken Kone han vilde have. En styg, urenlig? — Nej. — En renlig, flittig, ærlig? — Ja. — Troer Du, naar Du engang finder en saadan, at hun vil have Dig? — Nej, svarede Drengen modfalden og saa ned ad sig. — Hvorfor ikke? — Fordi jeg er saa snavset og pjaltet. — Kan Du da ikke, naar Du selv vil, med Tiden blive renlig og velklædt? — Jo, jeg troer det. — Anseer Du det for en Lykke at blive gift med en renlig, smuk, vakker Pige? — Ja. — Vil Du saa stræbe derefter? — Ja, jeg vil.“

„Jeg troer ikke“, vedblev han, „at man, naar man vil opdrage Børn, skal vende sit Ansigt bort fra det, der staaer i Forbindelse med

Lidenskaberne. Man skal i rette Tid og næsten umærkelig lede dem den rette Vej og skjærpe Sansen for legemlig og moralsk Renhed. — Jeg har havt Exempler paa, hvad man paa saadan Maade kan udrette med Børn. Jeg har havt Dreng, der begyndte at spare en Penny om Ugen og efter et Aars Forløb naaede til at spare en Sixpence om Ugen. Jeg har vaaget over den tankefulde Kamp og Selvfornægtelse, som laa i denne Sparen, og har jeg i mit Liv udrettet Noget, saa er jeg bleven opmuntret, ja, jeg har havt et opløftende Exempel i saadanne Dreng.“

En revolutionær Ytring overraskede mig. Der kom en Sætning, hvis første Del nøjagtig var den samme, som man i sin Tid opstillede for at revolutionere Arbejderbefolkningen i Schweiz og Tyskland. Men Eftersætningen viser, hvorledes Ellis er revolutionær. Han sagde: „Den laveste Del af Befolkningen lever paa Vestkysten af Island. Hvis jeg kom dertil — og det er jo ikke umuligt — troer jeg, at jeg skulde være istand til at udrette Noget; jeg vilde begynde med at gjøre dem misfornøjede, ja, misfornøjede med dem selv, bringe dem til at betragte sig selv. Hvad vort Folk behøver, er Belærelse (education),

at faa Bevidstheden vakt om Verden, om sig selv og om de Pligter, som deraf naturlig fremgaa. I dem selv ligger den Kraft, der kan hæve dem, og den skal vækkes.“

Herpaa fulgte en Samtale, hvori man søgte at faa oplyst, om dette var nok, og den sluttede med de Ord af Ellis: „Vel, Skolen er meget; men den er ikke Alt. Vi faa Børnene fra Forældrene, og saa er allerede et lille menneskeligt Væsen bragt tilveje med en vis Retning og et vist Præg. Vi maa have gode Forældre. Ikke billigt Brød, ikke Frihandel og ej heller Udvandring, men en Generation af gode Forældre, der give deres Børn et godt Exempel, vil frelse England fra Proletariatet.“

— Det vilde formentlig være ønskeligt, om de, der have Børn at være ansvarlige for, vilde lægge Mærke til de Ellis'ske Anskuelser.

De have maaske standset et Øjeblik ved den Ytring, at man kan tale til en Dreng om hans Kone. Hos os lærer man jo ogsaa Børn Noget om Kjærlighed og Ægteskab, d. v. s. man lader dem f. Ex. læse om en Prins og en dejlig Prinsesse, der faa hinanden. Hvad der er forstandigt og sundt, udelader man og fører Børnene ind i en Verden af „blauer Dunst“. Siden

gaa saa Mange om som Berusede, de staa med en romantisk Gadedørsnøgle i Haanden og vente ligesom „Poeten Evard“ paa, at deres Gadedør skal komme.

Andre ville mulig sige, at den Ellis'ske Opdragelsesmaade frembringer Materialisme; men Spørgsmaalet er snarere, om ikke netop det Modsatte finder Sted. Hvad er mest materielt: at lære Børn at udregne, hvor mange Skilling der er i en Daler, eller tillige lære dem, hvilken moralsk Betydning Daler og Skilling har? Hvad tynger det barnlige Gemyt mest, hvad berøver det mest Frihed: en Mængde udenads Læsning eller en Mængde Viden om Livets Forhold og Betingelser? Mange lægge stor Vægt paa, at Barnets Indbildningskraft tidlig udvikles ved Fantasiens Værker, ved forarbejdet Poesi; men har en sparsom Brug heraf end sin Nytte, saa er det vist, at en rigelig Anvendelse deraf gjør Barnets Indbildningskraft nervøs og usund og tjener til at udslukke al Oprindelighed eller Originalitet. I Læsebøger for Børn og i Børnelitteraturen, der har begyndt at voxe saa frodig, lægger man saa megen Vægt paa at underholde Børn og tilfredsstille deres Fantasi, at man staaer i stor Fare for at gjøre dem fantastiske og svække

deres Evne til at tage kraftig fat paa Livet. Vor Tid gjør ikke Fordringer til Sværmeri; den har ikke sit poetiske Indhold i mirakuløse Begivenheder, men i Aandens og Karakterens Højhed, i Videnskabens vidunderlig store og vidunderlig simple Resultater, i Menneskelivets arbejdsomme, stille Lykke, beskyttet af undertvungne Naturkræfter. Den har arvet en overordenlig Mængde forskellige Anskuelser, Stemninger og Følelser, utallige religiøse, nationale, politiske og sociale Sympathier og Antipathier; at lade disse blive beherskede af et sundt og kraftigt Sind, blive anviste deres relative Værd i Henhold til Tidens Hovedformaal, det Humanes Herredømme, synes at være en værdig Opgave for dem, der forberede de opvoxende Slægter, og hertil turde Ellis's Methode vistnok egne sig vel. Den kan, som alt paavist, føjes til enhver somhelst Skole, og Ellis har til dette Øjemed skrevet nogle Bøger, som jeg har det Haab, at kyndige Folk her hjemme ville tage sig af, saa at de kunne blive oversatte eller omarbejdede efter vore Forhold, til Brug saavel for Lærere som for Forældre.

II.

Besøg i workhouses.

Den 7. Juli 1854.

For syv Aar siden ved denne Tid gik jeg udenfor Genf henimod den franske Grænse. Jeg examinerede mig selv i det, jeg havde lært, især Historie og Statsret, og var fornøjet med det Overblik, jeg troede at have — da kom pludselig det Spørgsmaal: Til hvad Nytte er det Altsammen? Og dette Spørgsmaal var ikkun en rigtig Anelse; thi Intet har i verdslig Henseende skadet mig mere, end hvad jeg lærte i Schweiz om Nationalitet og Frihed. Derfor blev jeg hjemme sat i Ban og udskjældt, ja, hvad har man ikke gjort!

Til hvad Nytte er det Altsammen? Er det ikke snarere til Skade at se og lære? Saaledes spørger jeg ogsaa undertiden her, naar jeg møder noget Godt og Smukt, der kunde efterlignes hjemme, men ikke vil blive det. Saadan med Hensyn til de Ellis'ske Skoler og saadan ogsaa i disse Dage ved Synet af workhouses. Egenlig vil jeg ikke kunne fortænke Nogen i, om de ikke ville tro, hvor godt disse ere indrettede. Nylig var jeg selv saa langt fra at tro det, at jeg ikke vilde besøge workhouses for ikke at

blive ørkesløst Vidne til en umaadelig Elendighed, for ikke at gaa som blot Nysgjerrig gennem Industriens, den almindelige Konkurrences og Forbrydelsens store Lazarether. Ja, jeg forestillede mig her Fattigdommen behandlet som Forbrydelse, pidsket til Arbejde af barske Fangevogtere, eller ventede i alt Fald en Slags Ladegaard, og jeg havde som Hjemmel herfor ikke blot franske Forfattere, men ogsaa Dickens. Jeg havde glemt, at Dickens undertiden gjør sig Arbejdet let ved at være Karikaturtegner. Saavel i Poesien som i Politiken bestaaer Vanskeligheden i at være sanddru, uden Overdrivelse til nogen Side. (Hvad der i Politiken er Retfærdighed, er i Poesien Objektivitet).

Jeg havde valgt to Fattighuse, som maa antages at give den tydeligste Forestilling om denne Slags Anstalter, nemlig Bethnalgreens og Marylebones. Begge høre til de største, ja Marylebone workhouse er sandsynligvis det største i Verden, eftersom det er anlagt og vedligeholdt af et Sogn med 500,000 Indvaanere, kan rumme 3000 Fattige og desuden daglig udsender Hjælp i Penge eller Næringsmidler til 20,000 Mennesker. Begge ere omgivne af Fattigdommens gros, hint af Bethnalgreens og Spitalfields Væver-

familier og Østlondons Fabrikarbejdere, dette af den særegne Befolkning, der mylrer i Krogene bag Regentstreet og Oxfordstreet, med begjærligt Blik er Vidne til Rigdommen og skal leve af dens Affald. Hin Anstalt er nyopført, denne gammel; men desuagtet er Principet i Hovedsagen det samme. The workhouse optager Enhver, som tyer dertil. Det gjør ikke Propaganda, søger ikke Folk, beder dem ikke til sig saadan som ragged schools og nogle dormitories; thi det underholdes af Borgernes tvungne Fattigskat og bestyres af Borgere, som selv betale Skatter. Men det aabnes for Enhver, der banker. Det har særskilt Plads for Syge, for Afsindige, for Gamle og Affældige, for Arbejdsdygtige af begge Kjøen; det har Skoler for Børn, Værksteder til at oplære dem i, Asylskoler, ja, det holder Ammer. Hvad der andensteds, og navnlig hjemme i Kjøbenhavn, er adsplittet paa mangfoldige Maader og just ikke altid paa den ordenligste, er saaledes samlet her; Huset er indrettet paa hele Menneskelivet : det forladte, ulykkelige Menneskeliv, fra Vuggen til Graven. I den nyopførte Anstalt ere de enkelte Dele, navnlig Hospital og Fattighus, fuldstændigere og bedre sondrede end i Marylebone; der er ogsaa mere Plads,

større Gaarde og Haver, højere, luftigere og lysere Værelser, Bade, Sovesale, Spisehaller o. s. v., bedre Maskiner til Kogning, Vadsk, Tørring m. M. Bethnalgreens workhouse tager sig overhoved ud som et Palads mellem Haver, medens Anstalten i Northumberland-Street med dens mørke Mure tydelig nok skjønnes at være enten et Fængsel eller et Fattighus men begge Steder er dog den samme beundringsværdige Orden og Renlighed. Jeg kom netop i Middagsstunden til Bethnalgreen; man var ifærd med at gaa tilbords; den overordenlig høje, lyse Sal, under hvis Loft løber et Galleri, kan rumme over 1000 Personer. De toge Plads i sex strengt afsondrede Partier: Omtrent 200 Mandfolk fra 60 til 80 Aar, ligesaa mange Fruentimmer fra 40—60 Aar; 30—40 arbejdsføre Mænd; ligesaa mange yngre Fruentimmer; omtrent 150 Dreng og 150 Piger. Før Maaltidet blev holdt en kort Bøn. Middagsmaden bestod af Kjød med Kartofler; hver Ration blev afvejet paa en stor, snildt indrettet Vægtskaal midt i Salen, Kokken stod med hvid Hue og Forklæde og skar for. Kjødet var saa appetitligt og velmagende, som de Fleste i Danmark maaske knap have rigtig Forestilling om. Man fik kun Vand at drikke, dog fandt

Undtagelse Sted med nogle Gamle og med 20 à 30 unge Fruentimmer, der idag havde stor Vadsk; de fik en fortræffelig Porter. De voxne Folk faa fire Gange om Ugen til Middag: 10 Lod skjært Kjød og $\frac{1}{2}$ Pd. Kartofler, en Gang Grød og to Gange Pudding. Desuden faaer Enhver afvejet sin ugenlige Portion The og Sukker, Mandfolkene tillige lidt Tobak.

Efter Bordet gik de Yngre til Arbejdet, de Gamle, det langt overvejende Flertal, begave sig til deres Værelser eller ud i en af Haverne, og røg deres Pibe eller strikkede. De Gamles Stilling her er ikke væsenlig forskjellig fra Invalidernes i Paris eller i Greenwich Hospital. Kun vide Sidstnævnte, at de komme efter Handling og Daad og komme med Ære, medens Befolkningen her indfinder sig knækket, ofte træt til Døden, med tilintetgjort Selvfølelse, uden Haab. Derfor er der saa faa Smil at se paa disse furede Ansigter, Mismod og Misundelse er det fremtrædende Udtryk, idetmindste hos de Arbejdsføre; de ligne Planter, der aldrig have faaet Sol. Kun de Gamle syntes hjertelig tilfredse med at vegetere, og Børnene vare naturligvis sorgløse, da de fik Lov at lege.

I intet workhouse findes Fabrikvæsen, ej heller er det nogen egenlig Tvangsarbejdsanstalt. De rørige Fruentimmer besørge Husets Gjerning, fornemlig Vadsk; i Værkstederne syer man Klædningsstykker og Fodtøj til Beboernes Brug, aldrig sælges Noget; der er ogsaa stadig Anvendelse for Snedkere, Smede og andre Haandværksfolk. Men der arbejdes ikke overmaade meget, og der vanker heller ingen Prygl; et Slag eller en Forbandelse fra Opsynsbetjentenes Side straffes meget strengt, med en Bøde af 20 Pund eller Fængsel i sex Maaneder; Bestyrelsen kan for grove Brud paa Disciplinen idømme Fængsel i 24 Timer; enhver større Forseelse henhører under Fredsdommerens Myndighed. Og man kan gaa, hvad Øjeblik man vil; de Borgere, som betale denne Anstalts Udgifter, have ikke Lov til at holde noget Menneske tilbage imod hans Vilje; men de ere forpligtede til at modtage, føde og klæde ham, hvis han er forsørgelsesberettiget. Og desuagtet er Antallet af arbejdsdygtige Mænd og Kvinder, der ty hertil, saa overordenlig ringe. En Belgier, der kort før mig har besøgt Bethnalgreens workhouse, har skrevet i Protokollen: Jeg forstaaer ikke, hvorfor ikke halve England samler sig her for at bo og leve saa godt! Ja,

det vilde de Fleste sige, og jeg har talt med Fremmede, som mene, at der maa ligge en Hemmelighed skjult etsteds, at naar vi Andre ikke ere tilstede, saa anvendes der paa en eller anden Maade en Slags Tortur. Mig synes det derimod underligt, at man ikke forstaaer denne Sags ganske ligefrem. Det er for Engelskmanden — som da i Grunden for alle andre Mennesker — den forfærdeligste Ulykke at komme i Fattighuset: Familien, der kommer, opløses i Individer, Husfaderen samler den ikke længer om nogen Arne; den Enkelte taber sin Personlighed, opgiver den selvstændige, individuelle Kamp, bliver en vegeerende Ting. Naar man er traadt indenfor, har man ikke længer nogen Ejendom; man ejer slet Intet — thi workhouse er ikke som en Lemmestiftelse i Kjøbenhavn, og det er aldeles imod den engelske Natur, at ty til det offentlige Fattighus, saalænge man ejer en Seng. (For mange Slags Syge er der private Stiftelser, eller der gives dem Hjælp i Hjemmet.) Desuden er det et nøgternt, ærbart Liv, som føres i workhouse; den vilde Ungdom betakker sig derfor; den strider sin Strid i denne Verden nok saa meget for Nydelse og Glæde, Uro, Afvexling, Lidenskab, som for Selvstændighed og Værdighed. Og de

Ældre — begjære de ingen Glæde, Morskab? Blot en enkelt Gang et lystigt Lag, en af de gamle Sange, selv om det skal betales med Sult! Livet er Intet, naar det kun bestaaer i, ikke at dø; Noget maa man have at leve for, tragte efter, glædes ved, som er over det Nødtørftige — — ja, det forstaaer sig, ogsaa herinde har man jo Evigheden at leve for, og der bliver ogsaa bedet endel; men det er en overordenlig vanskelig Ting at kunne nøjes med Evigheds-tanken som eneste jordisk Glæde. Derfor synes det mig tydeligt nok, at workhouse ikke kan lokke og friste synderlig. Og er der end mangfoldige Huse i London, navnlig hundrede common-lodging-houses, hvor Elendigheden skulde synes at maatte overvinde ethvert Hensyn, saa maa det erindres, at selv om der ikke undertiden var en dæmonisk Lyst i hine „Ulykkens Huler“, er der dog det sande Livskryderi, at man har Forventningen, hver Nat kan være den sidste Elendigheds Nat, en stor eller liden Lykke kan komme næste Morgen i det frie Liv. Desuden hører vistnok den største londonske Elendighed hjemme dels blandt Forbryderne, dels blandt de indvandrede Irlændere, og Sidstnævnte kunde hverken udholde det stille Liv i work-

house, ej heller have de her Forsørgelsesret, de vilde snart blive viste til deres Hjemstavn.

Mest Umage gjør man sig naturligvis med Børnene; men her er ogsaa Vanskeligheden størst. Der hører ikke saa stor Kunst til at lade de Ældre vegetere; men Børnene skal man forberede til en Fremtid, til Livet, til Lykken. Opgaven lettes endda betydelig, naar man kan sende Drengene til de store farm schools eller de andre Opdragelsesanstalter paa Landet; men i selve workhouse har man ingen fuldstændig Magt over Børnene, de gaa og komme, alt efter Ebbe og Flod i Forældrenes Skjæbne, de rekruterer fra det Ynkkeligste i London, og man har forholdsvis faa Kræfter til at undervise og opdrage dem.

I Bethnalgreen var der ud til en af Haverne en rummelig, luftig, lys Sal med Kaminild trods Sommerdagens Varme. Her vare de ganske smaa Børn: de laa i Vugger eller bleve diede, nogle af deres Mødre, andre af Ammer; næsten alle uægte. Endel Børn paa 2 à 4 Aar sad her i nogen Afstand fra hinanden paa Skamler, stille og alvorlige som gamle Folk. De vare opsamlende paa Gaden eller og bragte hid fra Huse, hvis Beboere vare arresterede. Men de vare

blevne vadskede og omklædte og saa ud som velhavende Borgerfolks Børn; maaske var det en medvirkende Grund til, at de i deres skrækelige Forladthed sad saa stille: for ikke ved at røre sig at miste den nye Tilværelse. — Noget ældre Pigebørn legede i Haven; paa Tærskelen ind til deres Klasse sad to Smaapiger paa omtrent sex Aar; den ene var blind, den anden blind og vanvittig; de krøb sammen i Solskinnet, og hun, som blot var blind, holdt den vanvittige i Haanden. Solskinnet blev blegt, hvor de sad. De ville saa nødig være oppe paa Hospitalet, sagde man; de høre gjerne Lyden af de Andres Leg. — Endel Piger fra 8—12 Aar „havde Uge“; de gik de ældre tilhaande i Kjøkken og Kjælder, ved Madlavning, Vadsk og Strygning og vare saa fornøjede over at lege Tjenestepiger eller Husmødre, gaa med stort, hvidt Forklæde og hvid Kappe og blive sete i al denne Herlighed af en Fremmed. En Klasse af Drengene marcherede op til Gymnastik, en anden Klasse arbejdede i Værkstederne, en tredje fik Skoleundervisning, efter den lankasterske Methode; ligesaa en Klasse Pigebørn.

Sovesalene ere høje og luftige; Sengene vidt adskilte; man ligger i en Slags Feltseng med en

Madrads paa Tremmer; rene Lagener hver fjortende Dag. — Sovesalene strengt adskilte; endog Gamle og Unge maa ikke ligge nær hinanden.

Hospitalet er aldeles afsondret fra de andre Bygninger. Ved Hjælp af den fortræffelige Ventilation, som man har i England, var Luften i dets Stuer saa frisk som i en Havestue. Der laa bl. A. en Kone, som havde kjendt lykkelige Dage; hun var endnu kjøn og fin af Ansigtstræk, var funden frygtelig forkommet, bedækket med Saar. Hun helbredes med Kjød og Porter.

Alt i Bethnalgreens workhouse var saa blankt og nyt, og Alt gik til, just ikke med Barskhed, men med streng mathematisk Nøjagtighed. I Marylebone syntes Livet gemytligere, men fattigere; der var baade Lapper og Pjalter paa Børnenes, idetmindste de ældre Drengbørns Klæder; men der gik ogsaa gamle Mænd og kogte selv deres Mad, „fordi det vilde de helst“. Der forandrede Læreren pludselig Undervisningen i Drengklassen (127 Dreng) for at vise mig, til hvilket Punkt han havde bragt det. Jeg kunde uden Smiger sige, at han forbavsede mig; thi ligesom Cæsar paa engang kunde diktere tre Breve, saaledes dikterede han paa engang tre forskjellige Regneopgaver. Drengene vare ind-

delte i tre Hold, og hvert Hold skrev hver tredje Sætning. For en almindelig Tilhører vare hans Ord meningsløse, paa Børnenes Tavler stode de i den yndeligste Mening, og Opgaverne bleve løste. Og det var vanskelige Ting, Renteberregning og deslige. Derpaa tilbød han mig, at jeg maatte holde Examination over de ældste Drengene i Historie, baade i Englands Historie og i Verdenshistorie. Jeg spurgte dem da, om de vidste, naar den vestfalske Fred blev sluttet — intet Svar; naar Luther levede — intet Svar; naar Henrik den Ottende regerede — intet Svar; om de kjendte en Mand ved Navn Wellington — jo. Men kun En vidste, at han foruden Slaget ved Waterloo havde vundet andre Slag. Men nu overtog Læreren selv Examinationen og spurgte: Hvilken Konge var det, som paalagde Engelskmændene en vis Skat? — Det Spørgsmaal syntes mig vanskeligt at besvare; thi hvilken engelsk Konge har ikke paalagt Engelskmændene en vis Skat? Men det vidste Børnene: det var Kong Alfred, som havde paalagt sine Undersaatter at bringe ham vilde Dyrs Skind. — Der er ikke ringe Sandsynlighed for, at Læreren selv ikke var stiv i Verdenshistorie og kun havde højst tarvelige Forestillinger om Englands Historie;

thi da jeg slog paa, at Engelskmændene havde betalt de Danske Skat, gjorde han en fiffig Mine; men den slog ikke til. Dog, det Fabrikmæssige og underlig Forcerede samt alt det Mangelfulde, der kommer af, at En skal lære Mange Alt, hører nu engang til Systemet i de offentlige engelske Skoler, der paavirkes af Højkirken, og Fattighusskolen kan naturligvis ikke gjøre en Undtagelse. Derimod gjorde jeg et andet Forsøg. Jeg undersøgte, hvad en af de flinkeste Dreng, tolv Aar gammel, kunde. Han skrev en læselig Haand, temmelig orthografisk, regnede ypperlig, tegnede slet, kunde noget Geografi, havde seet en uhyre Mængde naturhistoriske Billeder og faaet en Forestilling om Plante- og Dyreriget og kunde sy sine egne Sko. Det Utilfredsstillende, som kunde paavises i Enkeltheder, tabte sin Betydning ved den Virkning, som de fleste af Anstaltens Embedspersonale gjorde. Menneskene kunne hykle for at tage sig godt ud; de kunne forandre deres Fysiognomi, og Despoten kan faa Trællen til i Fremmedes Nærværelse at synes glad. Men Menneskene kunne ikke hykle med Øret; de kunne ikke med Glæde og Lethed opfatte Bemærkninger, naar de ikke have den Sympathi, hvorfra Bemærk-

ningen kommer, og de kunne ikke godt synes fornøjede med deres Stilling i en saadan Anstalt, naar der ikke er Kjærlighed i deres Sind.

I et afsides Værelse, en Slags Havestue, befandt sig henved 40 Smaapiger paa 5 à 6 Aar og fik Undervisning i Sang. To gamle, blinde Mænd vare deres Lærere; den ene spillede paa Fløjte, den anden var den egenlige Syngemester. Ved intet Juletræ kan herske en større barnlig Lyksalighed, end der fandt Sted i denne Stue. Børnene voterede paa engelsk Vis, hvad de vilde synge for den Fremmede, og da de fandt, at der var sunget nok, blev efter alle Regler sluttet med God save the queen. Da jeg ved denne Sangs Begyndelse tog Hatten af, behagede det Børnene saa vel, at de skjænkede mig en af de lykkeligste Timer, jeg har havt i mit Liv. En saadan Kjærlighed og Glæde herskede i denne Stue, at man ligesom inddrak den med hvert Aandedræt. Dog bidrog hertil ikke Børnene alene, men ogsaa de to store, gamle, blinde Mænd, der sad her som saa forunderlig Modsætning, kastede herind, Gud véd fra hvilke Storme og Rædsler, men ankrede op her i Fred, i fornøjelig Blidhed. Men fremfor Alt skyldtes Glæden Bestyrerinden; thi en saadan Scene er ikke Øjeblikkets Værk;

der maa i hele Maaden, hvorpaa Børnene behandles fra Morgen til Aften, være Noget, som saaledes fremlokke det Glade, det Kjærlige, det Harmoniske. Og hun saa ud som Kjærligheden og Harmonien selv. Hvilken Sundhed, Kraft og Sjælefred, hvilken Blidhed og Forstand lyste ud af Øjet, af hver Bevægelse, lød i Stemmen. Hun hører til samme Klasse Mennesker som Mr. Nash, Mr. Ellis, Rev. Sidney Turner: den engelske Frihed har frembragt dem — den engelske Frihed, som gennem utallige, utaalelige menneskelige Lidelser har ført til Agtelse for og Kjærlighed til den menneskelige Personlighed.

Netop i England gjør denne Agtelse for Personligheden et saa dybt Indtryk, fordi man ogsaa her mest har bevaret Feudaltidens Anskuelser: Agtelsen, Ærefrygten for Ejendom og Magt. Kun i England faaer man en Forestilling om, hvad Engelskmænd egenlig føle ved Ordet: en Mand af uafhængig Ejendom (a gentleman of independent property), og hvorfor en Mand med et saadant Tillæg altid spiller en vis Rolle og f. Ex. ved Retsforhandlinger, som Vidne, Fornærmet, Anklager, altid tillægges en særlig Vægt. En Mand af uafhængig Ejendom har sin Personlighed kompletteret, han er hævet over Alt und-

tagen Guds Tilskikkelser; Livets Nødtørftighed berører ham kun som Bølgerne Klippens Fod. Livet kan ikke friste ham til noget Uskjønt, ikke overrumple, bortskylle hans Vilje — hans Ejendom er hans faste Borg, han er normannisk Lehnsherre, saavidt man kan være det i Nutiden. Og ved Siden af denne Ærefrygt for Manden med Ejendomspersonligheden udvikler sig dog alt mer og mer Ærbødigheden for den menneskelige Personlighed uden Hensyn til Ejendom. Den laa ikke, som man saa ofte paastaaer, i den normanniske Æt. Normannen var hovmodig og grusom; en god Repræsentant for Racen er hin Islænder, Thorgeir Hávardson, der en Sommer-Eftermiddag red over Marken og saa en Træl staa med bøjet Hoved; Stillingen var saa ypperlig for et Øxehug, Islænderen lod sin Øxe falde over Trællens Nakke, og Hovedet føg af. Trælle og besiddesløse Folk havde for de normanniske Erobrere mindre Værd end Hjorten i Skoven. Men denne grumme Slægt har maattet gennemgaa en dygtig Skole, har stønnet under Industriens Kampe, har nedtraadt Menneskeliv, men ogsaa selv været i Vrimlen og nærved at blive nedtraadt. De have Alle faaet en Sans til: Sansen for menneskelig Lidelse; hos Nogle

er den stærkere, hos Nogle svagere; men den kjendes tydelig i det hele storbritaniske Folk.

Jeg finder ikke Fattighusinstitutionen skjøn i og for sig; jeg vil idetmindste saa sildig som mulig opgive Troen paa, at der istedenfor den tvungne Fattigforsørgelse kan træde en bedre, en frivillig, at Foreninger, Associationer, selv kunne sørge for deres Gamle og Svage, Umyndige og Forladte, i en Slags Familieliv — jeg troer virkelig, at Menneskene kunne blive modne nok til at danne, hvad de Franske have kaldt associations fraternelles. Men overfor den nuværende Virkelighed kan det ikke nægtes, at her er skeet noget Overordenligt, at Civilisationen har fuldendt et smukt Kredsløb. Thi den agerdyrkende protestantiske Stat begyndte Fattigforsørgelsen med den Hensigt at være lige-saa mild og velgjørende, som de ophævede Klostre havde været; men altsom Industrien udviklede sig og gjorde Fordring til strengt Arbejde og ringe Løn, blev man nødt til i Fattighusene at forøge Arbejdet og forringe Livsnydelsen. Mængden vilde flygte fra den industrielle Bataille: man opkjørte bag Linierne Skyts for at tvinge den tilbage i Kampen; Skytset var haardt Arbejde, Sult og Pidskeslag. Da brast

flere Hjerter af Kummer og Nød, end der plejer at dø Mennesker i Krig eller af Kolera; da lærte man at arbejde som Dyr og leve som Dyr; men da lærte man ogsaa lidt efter lidt at sætte selvstændigt Livserhverv, Arbejde for en uafhængig Stilling, som Livets højeste Gode — og da kunde man indrette Fattigvæsenet paa en ny Maade, være menneskelig og mild som i Klostrenes Tid. Man har tillige havt Held; thi man sejrede over Kejser Napoleon, man erobrede en hæderlig og fordelagtig Fred, man kunde gjøre en stor Del af Verden tributpligtig til den engelske Industri, og i den sidste Tid har Opdagelsen af Guldminerne i Kalifornien og Australien betydelig fortyndet Mængden udenfor Englands workhouses; rigelig Lykke har forenet sig med den kloge, dygtige, folkelige Politik. Men det være kommet paa hvilken som helst Maade, vist er det, at det er kommet saa vidt, at i disse Arbejdshuse faa de Ældre mere komfort og materiel Velvære end nogen jevn borgerlig Familie i Danmark; de unge Piger faa en anstændig Opdragelse, vænnes til Husflid, ere fjernede fra Fristelser og Synet af stygge Ting, og de Smaa ere Gjenstand for en Kjærlighed, der opløfter og vederkvæger Enhver, hvem det lykkes at blive Vidne dertil.

Men hvem er den lille blonde Pige, hvor hører hun hjemme? faldt det mig endelig ind at spørge Bestyrerinden, da jeg skulde til at gaa; jeg havde ganske glemt, at jeg var i et Fattighus. Den lille Blonde var fem eller sex Aar gammel og ikke smuk, idetmindste skjæmmedes hendes Ansigt ved sygelige Øjelaag, medens forresten Øjnene selv vare klare; men hun var overordenlig livlig og tillige af et mærkværdig blødt Gemyt; naar man i nogle Øjeblikke henvendte sig til Andre og syntes at glemme hende, fik hendes Ansigt et Udtryk af dyb Sorg, af en sand Sjælesmerte, uden Spor af Misundelse; vendte man sig saa til hende igjen, blot med et Blik, saa kom atter det livsalige Solskin paa hendes Ansigt og i hendes stakkels Øjne. Svaret paa mit Spørgsmaal var, at de havde hende fjerde Gang; de fik hende kun, naar Moderen blev arresteret. Mig syntes, Moderens Skjæbne stod at læse paa dette Barns Ansigt; ogsaa hun har været saa blid og livfuld, saa modtagelig, saa trængende til Kjærlighed, og er, omgiven af det Onde, bleven ledet til det Onde, i Fordærvelse. Men medens hun føres bort til sin Bod, træder Samfundet, der paa sin Maade er bodgjørende, til hendes Barn, omgiver det med Velvilje og

Kjærlighed, stræber at vende dets fra Moderen arvede Egenskaber til det Gode. Og dette er det Skjønne her! Her er en Menneskefabrik. De fleste andre Børns Familieforhold vare ikke synderlig forskellige fra den lille Blondes, i Hovedsagen samme Historie: Omplantning fra Smuds, Nød, Forbrydelse, i Renlighed, Velvære og Kjærlighed. Og hvor de trives, hvor Livet spiller i disse Børn, der her fødes anden Gang! Her udbedres den skadelidte londonske Menneskehed.

Og det er ikke et privat Asyl, det er et offentligt Fattighus. Man forlader det med en Følelse, som om man havde været i Kirke, ved en stor, stille Højtid — da jeg hjemme ifjor besøgte en Mand, der holdt sit Guldbryllup paa Almindeligt Hospital (som Lem), havde jeg nær faaet ondt af Stank.

Fra Paris.

1850.

En fransk Journalist, ansat ved et af de store Dagblade, født i Elsas, ivrig Ven af den danske Sag, dekoreret med Dannebrogssordenen, en livlig, godmodig, ung Mand, Monsieur R., kom en Formiddag op til mig og sagde fornøjet, at han havde en Dags Ferie, og nu vilde han være Vært for mig, nu vilde han vise mig Byen Paris, som faa Fremmede fik den at se. Vi skulde begynde med det Højeste og Trin for Trin stige ned til det Dybeste. „De vil faa Noget at beskrive!“ sagde han og smækkede med Fingrene i Luften.

Vi begyndte med et Besøg hos den danske Gesandt — thi som Ridder af Dannebrog betragtede R. det danske Gesandtskabs Hotel næsten som sin Souveræns Hjem —, derpaa hos

Auguste Chevalier, Broder til Statsøkonomen Michel Chevalier og Sekretær hos Prinspræsidenten (Louis Napoleon) og endelig hos Emile Girardin. Besøgene vare ikke uden Interesse; men noget Usædvanligt frembøde de ikke, saa lidt som det Næste, R. førte mig til: en Spadseretur i Champ Elysées og et Middagsmaaltid hos Trois frères Provençaux. Det var allerede mørkt, da vi kørte til Bal Mabile, hvor R. ventede at træffe en Veninde, Mademoiselle Amélie, og hvor han ogsaa traf hende. Nu skulde vi stige ned til et simplere Sted, Chateau Rouge, og vi kørte alle Tre derhen; men R. havde forregnet sig, der var lukket den Aften. R. saa paa sit Uhr. „Det er noget for tidligt at tage til Røverne“, sagde han; „men vi kunne fordrive Tiden der med at spise tilaften.“ — „Hvad er Røverne?“ spurgte jeg. — Han svarede: „De maa ikke spørge; De skal overraskes; jeg vil blot sige Dem, at jeg fører Dem til et Sted, hvor Politiet hver Time gjør Ronde for at søge efter Forbrydere.“ — Jeg mente, at et saadant Sted vilde Forbrydere nok holde sig fra. — „Man skulde tro det“, svarede R.

Mademoiselle Amélie — en Grisette af den bedre Slags, som det syntes, med store, alvor-

lige Øjne — sagde, at hun var glad ved engang at faa det Sted at se. Saa antog jeg ogsaa at kunne glæde mig dertil, og vi kørte.

Efter en halv Times Forløb holdt vi paa en mørk Plads udenfor et stort Hus. Det havde nogen Lighed med et Hotel eller en Restauration forenet med et eller andet Udsalg; thi i den brede, aabne Dør kom og gik Mange. En svær Mand stod midt i Døren, saa et Øjeblik forskende paa os og raabte, da R. havde sagt ham et Par Ord: Numer 16! En Opvarter førte os op til det betegnede Værelse paa anden Sal. Værelset var simpelt, og Møblementet bestod ikkun i et stort, langt Bord og nogle Rørstole; men Aftensmaaltidet, der blev sat for os, syntes mig ligesaa godt som paa de større Restaurationer.

Det vil være nødvendigt at sige, at vi ikke drak over Maade: en Flaske let Rødvin og en Flaske Champagne. Efter Bordet lod R. komme endnu en Flaske Champagne — til Cigarerne —; men den blev næsten ikke rørt. Vi vare muntre; R. fortalte godt, med en egen Blanding af Gemytlighed og esprit, og medens jeg morede mig over hans Smaahistorier og Anekdoter, glemte jeg ganske, hvor vi vare, indtil jeg blev

opmærksom paa, at underlige Ansigter undertiden viste sig udenfor Glasdøren, der førte til Trappegangen. Vel var Glasset dækket indenfor med hvid Gaze, men ikke fuldstændig, og Ansigterne, der nu og da viste sig paa de ubedækkede Steder, bleve vel end mere underlige derved, at de trykkedes tæt ind til Glasset. Jeg var den eneste, der sad saadan, at jeg kunde se dem, og jeg sagde Intet; men det var engang imellem for mig, som om jeg oplevede Sagnet om Troldmanden, der stod indenfor en Tryllekreds og manede Aander, hvilke da trængte lige hen til Kredsens Rand, men ikke kunde bryde ind derover.

Det fejler sjelden, at naar En i et lille Selskab kommer med sit Sind udenfor den herskende Stemning eller Fred, saa smitter han de Andre, uden at de kunne gjøre sig Regnskab derfor. Mademoiselle Amélie sprang pludselig op, gik til Vinduet og stirrede ud eller ned paa Pladsen. Der var bælgmørkt; men hun paastod, at hun kunde se Blomster. Jeg var nærved at tro, at hun talte i Vildelse; men R. erklærede, at det var meget muligt. Udenfor dette Sted — saaledes forklarede han det — samledes om Natten mange Bønder, der om Morgenens bringe

Grøntsager og Blomster til Paris. — „Jeg vil have en Buket!“ raabte Amélie.

R. sagde: „Lad være, Amélie! Her er ikke et Hotel af almindelig Art. Lad os ikke vise os. Der vil nok ske Noget ud paa Natten, og saa kunne vi være tilstede som Tilskuere; men lad os ikke drage Opmærksomheden hen paa os. Ingen véd, hvad der kan komme deraf. Jeg er Chef for denne Expedition, Amélie, og nu giver jeg den Ordre: Ingen ud af Geledet!“

„Jeg vil have en Buket!“ raabte Amélie og ilede ud af Døren.

„Alene maa hun ikke gaa“, sagde R. fortrædelig og rejste sig for at tage sin Hat.

Jeg var nærmere Døren, og dels uvilkaarlig, dels for at faa noget bedre Syn paa hine underlige Ansigter, sprang jeg efter. Der var ingen levende Sjæl paa Trappegangen; jeg saa nedenfor mig Amélies lyse Kjole fare hastig, spøgelseagtig afsted, og det bragte mig til at fare hastigere. Pludselig, da jeg i dette Løb kom ned til Vendingen, der førte til Husets Indgang, saa jeg ved Trappens Fod i stærkt Lys en tæt Masse af Folk i Bluse, raa, vilde Ansigter; de udstødte ligesom et Triumfraab, og en af dem løftede Armene som for at modtage Noget eller

Nogen i sin Favn. Det var Mademoiselle Amélie, de havde faaet Øje paa. Eftersom hun var ved Rækværket, kunde hun standse i Tide; men jeg fik ikke standset hastig nok og styrtede lige ned i de fremrakte Arme. En umaadelig Latter paafulgte; den gjaldt ham, som havde rakt efter en Kvinde og grebet et Mandfolk. Rimeligvis paa Grund af Øjeblikkets Munterhed slap jeg bedre, end jeg havde ventet; Manden, der havde grebet mig, mumlede endog en Undskyldning og gjorde Plads, saa at der blev Aabning ud til Torvet. Vi fik ved mat Lygteskin en Buket og kom uskadte tilbage til Nr. 16.

Jeg antager, at Klokken paa den Tid var henved 2. Vi satte os, fortalte og forklarede hinanden det Forefaldne; R. skjænkede igjen i Glassene. Da saa jeg igjen et Ansigt mod Døren's Rude; men dennegang kom det nærmere. Døren gik op, og ind traadte en høj, smækker, temmelig ung, skjægget Person, klædt i sort Frakke og hvide Benklæder. Uden at hilse satte han sig i Nærheden af mig. Imellem os stod en Stol, som jeg havde sat Foden paa — ikke op paa selve Sædet, men paa det nedre Tværstykke. Denne Stol tog den Fremmede fra mig og lagde sin Fod op derpaa. Jeg saa paa

R.; han var Vært, han hørte hjemme i Landet, han maatte vide, hvad Saadant skulde betyde paa et saadant Sted. Men R. sad ganske for-
 bavset. Saa tog jeg Stolen, rystede Mandens
 Ben af og indtog min forrige Stilling. Han
 gjorde en Mine, som om han vilde sige: Jeg er
 ikke stridbar, og tog en anden ledig Stol til sin
 Magelighed. Endelig sagde Amélie: Min Herre,
 dette Værelse er vort. — Manden kastede et
 kort Blik paa hende, svarede ikke, tog mit Glas
 og tømte det. Jeg tog en Kniv fra Bordet og
 spurgte ham, om han vilde ud ad Vinduet eller
 ud ad Døren. Han rejste sig og gik hastig, som
 om hans hele Opgave havde været at sætte sig
 i Besiddelse af et Glas Champagne. Jeg var
 mismodig over den Sindsbevægelse, hvori jeg var
 bleven bragt, og jeg lovede mig selv, at, hvad
 Natten end vilde bringe, vilde jeg være taal-
 modig, indtil man lagde Haand paa mig.

Imidlertid var R. øjensynlig ogsaa bleven
 nedstemt, og Amélie saa vred ud. Den ubehage-
 lige Tavshed imellem os afbrødes endelig ved,
 at hun sagde til R.: „Ikke engang han vilde
 svare mig! Har man seet Mage til Adfærd mod
 en Dame? Og hvorfor tav De?“ R. svarede:
 „Det have vi Altsammen af Buketten. Havde

Ingen her fra Stuen víst sig paa Trappen, vilde vi ikke have faaet det Besøg.“

„Det var da“, sagde Amélie, „ingen Grund til at sidde saa stille og stirre. De sad jo, ligesom De havde seet et Spøgelse!“

„Og om jeg havde?“ sagde R.

„Ba, ba, ba!“ sagde Amélie utaalmelig.

„Jeg skylder maaske at forklare min Adfærd“, vedblev R. „Han var mig paa en Maade et Spøgelse, et meget ubehageligt Syn. Jeg har gaaet i Skole med ham. — Han kom ud af Skolen paa Grund af Noget, hvori jeg havde ligesaa megen Skyld som han; men han fik Skylden og blev mishandlet . . . ikke egenlig vanæret, men næsten. Jeg vidste nok, at han var blevet en flygtig Person — det havde han altid Tilbøjelighed til —; men civilklædt i Politiets Tjeneste, Spion, det havde jeg ikke troet! Min Gud, min Gud!“

„Men“, sagde jeg, „det er jo ikke sikkert, at han er Spion. Paa mig gjorde han Indtryk af at være en halvgentil Roué, der vil mere sig med at fortælle sine Kammerater, hvorledes han brød ind til os og tog et Glas Champagne.“

„Nej, nej, nej, der er Andet i Vejen med ham! Lagde De ikke Mærke til, at han var som

husvant her? Og saa det, at han hverken vilde eller turde kjende mig! Og dog saa trodsig som den, der har valgt Sit! ... Jeg kunde ikke have jaget ham ud. Gud ske Lov, De gjorde det! De kunde ikke have gjort det i mit Sted. — Lad os drikke! Lad os blive i godt Humør igjen!“ — Da jeg undskyldte mig og ikke vilde drikke Mere, vendte han sig lystig til Amélie, drak et Glas med hende, skjænkede endnu et Glas og drak ogsaa dette. I samme Øjeblik, som han satte Glasset fra sig, aabnedes Døren, og vi saa Vaaben. Det var Ronden. En Politiofficer traadte ind, saa skarpt paa os, især paa R., men trak sig tilbage uden at sige et Ord.

Idet han mødte Politiofficerens Blik, havde R. rejst sig, ligesom i Bevidstheden om at være hævet over Politi-Forskning, og paa besynderlig, udfordrende Maade fulgte han efter Officeren midt ud i Værelset.

„Vær saa artig, kom kun nærmere“, sagde han.

„Vi have for Øjeblikket Intet her at gjøre“, svarede Officeren koldt.

„Jeg be'er, gener Dem ikke“, vedblev R. Han var ikke beruset; men Noget var over ham, som vi af Mangel paa andet Navn kalde det Dæmoniske: et vist Oprør i Blodet, maaske en

indre moralsk Uro, forenet med juridisk Selvtillid og Lyst til at vise den. Jeg kan ikke forklare det anderledes.

Politiofficeren svarede igjen, idet han gik ud: „Vi have Intet at gjøre her“, og lukkede Døren efter sig.

I underlig, kaad Triumf over at have trodset Politiet gjorde R. — der ellers viste sig korrekt og velopdragen — med Fingeren paa Næsen det Tegn, der etsteds i „Midshipman Easy“ anbefales som et Frimurertegn, men som i Reglen kun bruges af Børn for at gjøre Nar ad hinanden.

Han havde ikke gjort Regning paa, at han stod i fuldt Lys, og at han kunde sees gjennem Glasdøren og den tynde Gaze.

I samme Nu fór Døren op som for en Stormvind, Stuen fyldtes med Politi, Officeren greb R. i Kraven og raabte: „De har ikke villet modtage Politiets Høflighed, nu skal De føle, hvad Politiet er!“ I et Sekund var R. som hvirvlet ud af Stuen. Paa Gangen raabte han: Min Hat! — Officeren vendte sig med særegen, kold Høflighed til os og sagde: Pardon, monsieur et madame, le chapeau de cet homme. En Betjent eller Soldat tog Hatten, Døren lukkedes, og der sad vi, noget nær forstenede. Endelig

begyndte Amélie at græde, og jeg gik ud paa Gangen. Der var Intet at opdage; Alt dødsstille. Jeg gik tilbage i Stuen, til Vinduet og saa ud. Ved Skin af nogle Lygter, der bevægedes hid og did, kunde jeg skimte en Slags Vogn, der lignede den, hvori man hjemme i Kjøbenhavn ved Hundedagstid kaster (eller kastede) de tegnløse, fangne Hunde. Den satte sig i Bevægelse; men jeg tænkte ikke videre derved. Jeg havde den Forestilling, at R. var taget i Forhør, enten i selve Huset eller paa nærmeste Politistation, og at han efterat have opgivet Navn, Stand o. s. v. vilde af Republikens Politi faa Lov til at gaa igjen.

Snart blev jeg dog utaalmodig over den fuldstændige Stilhed, og Amélie, der vel ikke var mindre utaalmodig og videbegjærlig, foreslog, at jeg skulde spørge Opvarteren. Det vilde jeg nødig, men ringede dog. Opvarteren kom, og jeg spurgte ham, hvor min Ven var blevet af. — „O, det er her, de have nappet En!“ sagde han med en ubehagelig Mine. — „Men véd De ikke, hvad man har gjort ved ham?“ — „Kjært bort i Fangevognen, uden Tvivl, naturligvis!“ — „Fangevognen? Var det maaske den lukkede, hvælvede Vogn, som nys holdt udenfor?“ —

Ingen her fra Stuen víst sig paa Trappen, vilde vi ikke have faaet det Besøg.“

„Det var da“, sagde Amélie, „ingen Grund til at sidde saa stille og stirre. De sad jo, ligesom De havde seet et Spøgelse!“

„Og om jeg havde?“ sagde R.

„Ba, ba, ba!“ sagde Amélie utaalmelig.

„Jeg skylder maaske at forklare min Adfærd“, vedblev R. „Han var mig paa en Maade et Spøgelse, et meget ubehageligt Syn. Jeg har gaaet i Skole med ham. — Han kom ud af Skolen paa Grund af Noget, hvori jeg havde ligesaa megen Skyld som han; men han fik Skylden og blev mishandlet . . . ikke egenlig vanæret, men næsten. Jeg vidste nok, at han var blevet en flygtig Person — det havde han altid Tilbøjelighed til —; men civilklædt i Politiets Tjeneste, Spion, det havde jeg ikke troet! Min Gud, min Gud!“

„Men“, sagde jeg, „det er jo ikke sikkert, at han er Spion. Paa mig gjorde han Indtryk af at være en halvgentil Roué, der vil mere sig med at fortælle sine Kammerater, hvorledes han brød ind til os og tog et Glas Champagne.“

„Nej, nej, nej, der er Andet i Vejen med ham! Lagde De ikke Mærke til, at han var som

husvant her? Og saa det, at han hverken vilde eller turde kjende mig! Og dog saa trodsig som den, der har valgt Sit! . . . Jeg kunde ikke have jaget ham ud. Gud ske Lov, De gjorde det! De kunde ikke have gjort det i mit Sted. — Lad os drikke! Lad os blive i godt Humør igjen!“ — Da jeg undskyldte mig og ikke vilde drikke Mere, vendte han sig lystig til Amélie, drak et Glas med hende, skjænkede endnu et Glas og drak ogsaa dette. I samme Øjeblik, som han satte Glasset fra sig, aabnedes Døren, og vi saa Vaaben. Det var Ronden. En Politiofficer traadte ind, saa skarpt paa os, især paa R., men trak sig tilbage uden at sige et Ord.

Idet han mødte Politiofficerens Blik, havde R. rejst sig, ligesom i Bevidstheden om at være hævet over Politi-Forskning, og paa besynderlig, udfordrende Maade fulgte han efter Officeren midt ud i Værelset.

„Vær saa artig, kom kun nærmere“, sagde han.

„Vi have for Øjeblikket Intet her at gjøre“, svarede Officeren koldt.

„Jeg be'er, gener Dem ikke“, vedblev R. Han var ikke beruset; men Noget var over ham, som vi af Mangel paa andet Navn kalde det Dæmoniske: et vist Oprør i Blodet, maaske en

Ingen her fra Stuen víst sig paa Trappen, vilde vi ikke have faaet det Besøg.“

„Det var da“, sagde Amélie, „ingen Grund til at sidde saa stille og stirre. De sad jo, ligesom De havde seet et Spøgelse!“

„Og om jeg havde?“ sagde R.

„Ba, ba, ba!“ sagde Amélie utaalmelig.

„Jeg skylder maaske at forklare min Adfærd“, vedblev R. „Han var mig paa en Maade et Spøgelse, et meget ubehageligt Syn. Jeg har gaaet i Skole med ham. — Han kom ud af Skolen paa Grund af Noget, hvori jeg havde ligesaa megen Skyld som han; men han fik Skylden og blev mishandlet . . . ikke egenlig vanæret, men næsten. Jeg vidste nok, at han var blevet en flygtig Person — det havde han altid Tilbøjelighed til —; men civilklædt i Politiets Tjeneste, Spion, det havde jeg ikke troet! Min Gud, min Gud!“

„Men“, sagde jeg, „det er jo ikke sikkert, at han er Spion. Paa mig gjorde han Indtryk af at være en halvgentil Roué, der vil mere sig med at fortælle sine Kammerater, hvorledes han brød ind til os og tog et Glas Champagne.“

„Nej, nej, nej, der er Andet i Vejen med ham! Lagde De ikke Mærke til, at han var som

husvant her? Og saa det, at han hverken vilde eller turde kjende mig! Og dog saa trodsig som den, der har valgt Sit! . . . Jeg kunde ikke have jaget ham ud. Gud ske Lov, De gjorde det! De kunde ikke have gjort det i mit Sted. — Lad os drikke! Lad os blive i godt Humør igjen!“ — Da jeg undskyldte mig og ikke vilde drikke Mere, vendte han sig lystig til Amélie, drak et Glas med hende, skjænkede endnu et Glas og drak ogsaa dette. I samme Øjeblik, som han satte Glasset fra sig, aabnedes Døren, og vi saa Vaaben. Det var Ronden. En Politiofficer traadte ind, saa skarpt paa os, især paa R., men trak sig tilbage uden at sige et Ord.

Idet han mødte Politiofficerens Blik, havde R. rejst sig, ligesom i Bevidstheden om at være hævet over Politi-Forskning, og paa besynderlig, udfordrende Maade fulgte han efter Officeren midt ud i Værelset.

„Vær saa artig, kom kun nærmere“, sagde han.

„Vi have for Øjeblikket Intet her at gjøre“, svarede Officeren koldt.

„Jeg be'er, gener Dem ikke“, vedblev R. Han var ikke beruset; men Noget var over ham, som vi af Mangel paa andet Navn kalde det Dæmoniske: et vist Oprør i Blodet, maaske en

indre moralsk Uro, forenet med juridisk Selvtillid og Lyst til at vise den. Jeg kan ikke forklare det anderledes.

Politiofficeren svarede igjen, idet han gik ud: „Vi have Intet at gjøre her“, og lukkede Døren efter sig.

I underlig, kaad Triumf over at have trodset Politiet gjorde R. — der ellers viste sig korrekt og velopdragen — med Fingeren paa Næsen det Tegn, der etsteds i „Midshipman Easy“ anbefales som et Frimurertegn, men som i Reglen kun bruges af Børn for at gjøre Nar ad hinanden.

Han havde ikke gjort Regning paa, at han stod i fuldt Lys, og at han kunde sees gjennem Glasdøren og den tynde Gaze.

I samme Nu fór Døren op som for en Stormvind, Stuen fyldtes med Politi, Officeren greb R. i Kraven og raabte: „De har ikke villet modtage Politiets Høflighed, nu skal De føle, hvad Politiet er!“ I et Sekund var R. som hvirvlet ud af Stuen. Paa Gangen raabte han: Min Hat! — Officeren vendte sig med særegen, kold Høflighed til os og sagde: Pardon, monsieur et madame, le chapeau de cet homme. En Betjent eller Soldat tog Hatten, Døren lukkedes, og der sad vi, noget nær forstenede. Endelig

begyndte Amélie at græde, og jeg gik ud paa Gangen. Der var Intet at opdage; Alt dødsstille. Jeg gik tilbage i Stuen, til Vinduet og saa ud. Ved Skin af nogle Lygter, der bevægedes hid og did, kunde jeg skimte en Slags Vogn, der lignede den, hvori man hjemme i Kjøbenhavn ved Hundedagstid kaster (eller kastede) de tegnløse, fangne Hunde. Den satte sig i Bevægelse; men jeg tænkte ikke videre derved. Jeg havde den Forestilling, at R. var taget i Forhør, enten i selve Huset eller paa nærmeste Politistation, og at han efterat have opgivet Navn, Stand o. s. v. vilde af Republikens Politi faa Lov til at gaa igjen.

Snart blev jeg dog utaalmodig over den fuldstændige Stilhed, og Amélie, der vel ikke var mindre utaalmodig og videbegjærlig, foreslog, at jeg skulde spørge Opvarteren. Det vilde jeg nødig, men ringede dog. Opvarteren kom, og jeg spurgte ham, hvor min Ven var blevet af. — „O, det er her, de have nappet En!“ sagde han med en ubehagelig Mine. — „Men véd De ikke, hvad man har gjort ved ham?“ — „Kjært bort i Fangevognen, uden Tvivl, naturligvis!“ — „Fangevognen? Var det maaske den lukkede, hvælvede Vogn, som nys holdt udenfor?“ —

Opvarteren saa paa mig, som om han undrede sig over, at jeg vilde spille naiv, og svarede skjødesløst Ja. Jeg forlangte at faa Værten i Tale.

Værten — det var den svære Mand, der havde modtaget os ved Indgangen — hørte paa min Beretning om det Indtrufne, inderlig overbevist om, at der var noget ganske Andet i Vejen med „min Ven“. — „Hvad skal man sige?“ sagde han med et Skuldertræk; „Politiet er nu engang vilkaarligt. Man sætter Fingeren en Smule paa Næsen, saadan som De siger, at Deres Hr. Ven gjorde, og strax bliver Deres Hr. Ven arresteret!“ — Ironien skimtede stærkt igjennem, og jeg svarede: „Enten De nu troer mig eller ej, beder jeg Dem sige mig, hvad De mener, jeg skal gjøre.“ — Der var nu en Misforstaaelse. Værten antog, at det gjaldt Betalingen, at min arresterede Ven havde vor fælles Kasse; men da han var bleven beroliget i denne Henseende, sagde han: „Min Tro, jeg véd ikke Andet end, at De maa reklamere ham. Det kan jo være Politik lad os antage, at det er af politiske Grunde De forstaaer saa maa han for at komme hurtig ud, reklameres hos Politipræfekten.“ — „Men naar det ikke er af

politiske Grunde?“ — „Saa maa han alligevel reklameres hos Politipræfekten!“ svarede Værten og gik. — „Ja“, sagde Amélie, „De maa reklamere ham. Men De er fremmed; kan De legitimere Dem, har De Deres Pas?“ — „Det ligger hjemme i mit Logi, jeg vil hente det.“ — „Men De maa skaffe mig hjem først, De maa ikke lade mig sidde her.“ — „Nej, naturligvis.“

Klokken var 3. Der var ingen Vogn at faa, og jeg maatte altsaa følge hende hjem. Hun boede ikke langt borte; men jeg kjendte aldeles ikke den Del af Paris, og selv hvis jeg forhen havde været i disse Gader, vilde jeg havt Vanskelighed ved at finde mig tilrette i Mørket — thi i den tunge, lumre, skyede Luft og mellem de lukkede Huse og skaaddede Vinduer tjente de mat brændende Lygter kun til at „gøre Mørket synligt.“ Ved sin Port beskrev hun mig omhyggelig Vejen, jeg havde at følge; men Beskrivelsen var maaske altfor detailleret til at kunne blive husket, og jeg forvildede mig. Jeg kom ind i en fuldstændig mørk Gade. Da jeg var midt i den, paakom mig en bestemt Fornemmelse af, at jeg gik galt, og idet jeg vendte om og saa Mørke baade foran og bagved mig, blev jeg tilmode, som om jeg var i en Sæk og

ikke kunde faa Luft. Efter kort Tids Forløb hørte jeg langsomme, tunge Skridt; de kom aabenbart fra et ensomt Menneske med jernbeslagne Sko. Jeg ventede, til Lyden kom nær, og skimtede da en undersætsig Mand i Bluse. Det forekom mig, at han var rødskjægget; men jeg véd ikke, hvorfra jeg fik den Forestilling; thi skjelne Farve kunde jeg ikke. Jeg bød ham Godaften og bad ham sige mig, i hvad Retning Place de la Concorde laa. — „Hvad vil De paa Place de la Concorde?“ spurgte en raa Stemme. — „Saa kan jeg finde Vej hjem“, svarede jeg. — „Avancez“, sagde han. — Det var godt nok, at jeg skulde avancere; men det var ikke ganske vejledende og formedelst Tonen ikke meget beroligende, og istedenfor at gaa foran eller ved Siden af mig holdt Manden sig bagved mig. For at undgaa dette skraaede jeg over paa den modsatte Side af Gaden; han gjorde ligesaa, stadig bagved mig. Saadan gik vi et Par Minutter, bestandig i Zigzag, indtil jeg ved et Hjørne stødte paa en Afviser, der skilte Fortoget fra Gadens Kjørevej. Den satte jeg mig paa.

„Hvorfor sætter De Dem?“ spurgte Stemmen og kom ganske nær bagved mig.

Jeg svarede: „Jeg har ikke spist i fire og tyve Timer og kan ikke mere.“

Med en Forbandelse forlod han mig.

Jeg lyttede, indtil Lyden af hans Skridt tabte sig. I Glæden over at være blevet lykkelig af med ham, overvejede jeg, hvorledes jeg skulde bære mig ad, og en ganske simpel Tankegang kom mig til Hjælp. Paa Vejen til „Røverne“ vare vi komne over Seinen; det huskede jeg bestemt. Senere var jeg ikke kommen over nogen Bro, og jeg skulde altsaa over Seinen igjen. Hvis jeg vogtede mig for enhver Gade, der steg opad, og ligeledes for enhver Gade, der gik ganske jevn, men fulgte hvilkensomhelst nedstigende Gade, maatte jeg naa Floden. Efter en halv Snes Minutters Forløb saa jeg ogsaa Lygter spejle sig i Vand — Thalatta, Thalatta! Vel jublede jeg ikke som „de Titusinde“, da de gjensaa Havet; men det var mig en stor Lettelse, jeg følte mig som paa hjemlig Grund.

Det begyndte at dæmre og blev kjøligt eller rigtigere: der kom Bevægelse i Luften. Blide, tunge, næsten lunkne Strømninger afløstes nu og da af skarpe, kolde Pust. Jeg kom forbi Præsidentens Bopæl, Palais de l'Elysée, og saa et halvt Dusin Lansenerer ride der som Patrouille.

Hist og her paa Place de la Concorde og opad Rue Royale imod Madeleinekirken saa det ud, som om der henad Jorden svævede Lygtemænd. Det var chiffonniers, som jeg for første Gang saa i Arbejde. Synet af dem er over al Beskrivelse trist. Til deres pjaltede Dragt og sygelige Ansigter kommer endnu nogle korte, hastige, feberagtige Bevægelser, der høre til Haandværket, men fuldføre Indtrykket af, at de maa skynde sig bort, inden Solen lyser over lykkeligere Væsener — til hvilke de engang have hørt; thi man fødes og opdrages ikke til chiffonnier, og det er jo ingenlunde Roman, at mange af dem, Mænd og Kvinder, have kjørt i glimrende Ekvipage over den samme Plads, i hvis Skarndynger de nu søge deres Livsophold. Hver af dem havde en flad, aaben Kurv paa Ryggen, en Lygte i venstre Haand og i højre Haand en Kjæp med et spidst Søm nærved Enden. Øvelsen giver dette simple Redskab en utrolig Færdighed i at oprode Skarnet, udskille en Klud, der har Værdi, og bringe den op i Kurven. Det er, ligesom der var samme Intelligens ude i Kjæppen som i Næbet paa en Fugl. Hastigheden, hvormed en lille Klud bemærkes og føres op i Kurven paa Ryggen, er beundringsværdig og gjør ondt i

Hjertet paa den, der seer til; den er som symbolsk Fremstilling af Begjær og af Triumf over Begjærets Tilfredsstillelse — og hvilken Gjenstand for Begjæret! Stakkels R. havde sagt, at han vilde føre mig fra det Højeste til det Laveste i Paris; men hvilken større Afstand kunde han vel fundet end imellem Fortid og Nutid hos en af disse chiffonniers! Dog, nu laa han selv nedstyrtet fra sit Dagblads Højder i Dybet af et Fangehul, og Opgaven var at skaffe ham ud snarest mulig. Han havde villet vise mig en Slags Røverhule, hvor Politiet gjorde Jagt, og var, som det syntes, selv den eneste Jagne og Fangne.

Jeg var træt, da jeg naaede mit Hjem, men turde ikke sætte mig af Frygt for at falde i Søvn. Saasnart jeg havde forsynet mig med Pas og Penge, begav jeg mig igjen paa Vej, og eftersom endnu ingen Vogn var at se, tog det god Tid, inden jeg vandt fra Rue Richer, nord for Boulevarderne, til Rue Jerusalem i Nærheden af Palais de Justice og Notre Dame. Klokken var 6, da jeg naaede Politipræfekturet, og man sagde mig, at Præfekten, Hr. Carlier, ikke var at træffe før Kl. 9. Jeg gav mig da til at gaa op og ned langs Floden. Klokken 7 blev en Kafé aabnet

paa Quai'en, og jeg fik en Kop Kaffe og Bladet „le National“ saa frisk og fugtigt, som det kom fra Trykkeriet; men saasnart jeg vilde læse, løb Linierne i Et, og Øjenlaagene vilde uimodstaaelig lukke sig. Der var intet andet Middel mod Søvnigheden end at gaa, indtil jeg fik Øje paa den Svømmeanstalt, der i Skikkelse af et stort Skib — en Fregat, troer jeg — ligger paa Flo-den. Et Bad gjorde samme Virkning som flere Timers Søvn.

Endelig blev Klokken 9, og aldeles punktlig var Politipræfekten tilstede i sit Bureau. Hr. Carlier, en kraftig, bredskuldret, sortskjægget Mand, var i sort Kjole, „i Gala, saa tidlig alt paa Dagen“, eller maaske havde han ikke havt mere Nattero end jeg. Jeg forklarede saa kort og tydelig som mulig Anledningen til mit Komme. Jeg begyndte med, at en Ven af mig var bleven arresteret, og han lyttede meget opmærksomt; men da jeg fortalte Aarsagen, smilede han og sagde, at den Sag hørte ikke under ham, men under Politibureauet i det Arondissement, hvor Arrestationen var skeet. Han gav mig Adressen, og ligesom for at formilde min Skuffelse tilføjede han: Den Sag er ganske Intet; om en halv Time har De Deres Ven igjen.

Inden en halv Time var jeg ogsaa paa det betegnede Sted. Der gik det ikke, som Hr. Carlier havde sagt; men til Erstatning gjorde jeg i Løbet af et Par Minutter Bekjendtskab med et menneskeligt Væsen, der er mig nok saa uforglemmeligt som den hele gennemvaagede Nat. Det var intet behageligt Bekjendtskab, ej heller et gjensidigt eller et saadant, hvorved der udvexles Tanker. Jeg fik kun i Hast et yderst tydeligt Billede af ulykkeligt fransk Embedsmandsliv og en ulykkelig Individualitet. Det var Skriveren eller Fuldmægtigen paa Politikontoret. Selve Kontoret var et lyst, nymøbleret Værelse, hvortil der var Indgang lige fra Gaden som til en Butik. Der var noget Hyggeligt og Venligt ved Stuen, ganske svarende til de Forestillinger om Hjælp og Befrielse fra Vilkaarlighed, hvormed jeg kom. Ved den lave, nye, blanke Pult, der gik næsten tværs over Stuen som en Disk, sad en Person af Middelstørrelse, i de 40, i luvslidt, men omhyggelig børstet Frakke. Saasnart han løftede sit Ansigt og saa paa mig, gjorde det en Virkning paa mig som et Bid. Han var grønlig bleg, med blaa Øjne og blodløse Læber; aldrig havde jeg seet et Ansigt, der saa umis-

kjendelig og bestemt fremstillede sig som Udtryk af Had og Misundelse. En vis Undren maatte gribe En over, at han sad saa stille med sit bitre Had; han var som i en usynlig Spændetrøje. Men alligevel var der noget Fint i Trækene; han var øjensynlig „kommen af godt Folk“; det hele Udseende fortalte i rivende Hast en utydelig Historie om bedre Dage med Livslyst, Haab og Nydelse, med stor Skuffelse, med bitre Lidelser, imod hvilke et lille, usselt lønnet Embede havde ydet en sidste Tilflugt, et Fristed, hvorfra han i Kval saa tilbage paa Alt det, som Andre nød, og som var blevet ham nægtet. Enhver „Lykkelig“ var ham en Fjende, enhver Ulykkelig ingen Ven, men noget Ærgerligt, Arrighedsvækkende. Hans daglige Føde, Luften, han indaandede, var blevet til Gift. Alt det stod som skrevet paa ham. Han spurgte ikke, hvad jeg vilde, men saa paa mig med sit kolde, bidende, giftige Ansigt, og saa saa jeg igjen paa ham, sandelig ikke for at studere ham, men som man seer paa en Klapperslange.

Endelig sagde han: Eh? — Jeg svarede, at jeg kom for at reklamere en Ven, der var bleven arresteret.

Hans Mund aabnede og lukkede sig med et Udtryk af Tilfredsstillelse, som om det var ham selv, der havde slugt min Ven.

„Hans Navn?“

Jeg sagde det.

„Han er her. — Det er Deres Ven?“

„Ja.“

„Naa!“ sagde han med et mageløst Udtryk, som om der var begaaet den skammeligste Forbrydelse og jeg var Forbryderens Stalbroder og han selv var den slet lønnede Dyd. Men alligevel var dette et forholdsvis smukt Øjeblik for hans Vedkommende; thi der var Rets- og Sædelighedsfølelse deri.

„Hvem er De?“

Jeg sagde det.

„De er Fremmed. Har De Legitimation?“

Jeg gav ham mit Pas.

Han læste det og vedblev at læse eller lod saadan. Det varede en halv Time. Mit Hoved var nærvædet at springe. Engang imellem løb Alting rundt for mig. Det var, som om jeg skulde blive vanvittig i denne Tavshed og ved denne Stirren i mit Pas. Hvorledes jeg kunde holde ud saa længe og endelig sige rolig: „Kan jeg saa faa Hr. R. løsgivet?“, forstaaer jeg ikke nu.

Han svarede med yderste Ro, men med den Ro, der bider som Is: „En Fremmed kan ikke reklamere ham. Hans Vært maa komme.“

„Hvorfor har De da saa længe læst i mit Pas?“

„Hans Vært maa komme og reklamere ham.“

Jeg kjørte til Rue de Vannes, hvor R. boede, og spurgte Portnerfolkene om hans Vært. Det var dem selv. Sligt kan hyppig træffes i Paris. En forhenværende Soldat eller Sergeant, der er bleven vant til Orden, gifter sig med en flink Pige, der f. Ex. har tjent i et Hôtel. De leje et Hus, møblere det og gjøre det til et Hôtel garni; selv tage de Bolig i Kjælderen og ere Vært og Portner tillige. Man logerer maaske ingensteds bedre end hos saadanne Folk. Konen greb en stor Protokol, der saa ud som en Bankiers Hovedbog, og hvori hun havde Navnene paa alle sine Logerende. Hun sagde truende: „De har arresteret ham! De skal nok rykke ud med ham!“ og satte sig hos mig i Vognen med Bogen paa Skjødets.

Da vi kom tilbage til Politibureauet, var der Forhør. Synderen var en ynkelig udseende, pjal-tet, lille Mand med Halmstraa i det lange, uredte Haar, som om han lige var tagen ud af en Stak.

Jeg antager, at Forhøret blev ført med Spørgsmaal og Svar; men i de Øjeblikke, jeg overværede det, bestod det kun i, at den Bleggrønne saa med sit stikkende Blik, og at Arrestanten med Hovedet sænket stod saa ubevægelig som en Flue i Edderkoppens Væv. Jeg kunde ikke overvinde min Ulyst til at blive derinde og gik ud paa Gaden for at vente. Der laa Solskinnet saa stille og fredeligt som i en lille dansk Kjøbstad. En lille, bleg, blond Dreng, maaske af engelske Forældre, stod gravitetisk med en Medestang og fiskede i Rendestenen. I den ligesom tilslørede Tilstand, hvori jeg kom, saasnart jeg hvilede, blev jeg efterhaanden paavirket af Drengets forventningsfulde, troende Stilling og saa til, som om han virkelig kunde faa Bid, og i næste Øjeblik syntes mig, stadig halvdrømmende, det lille Barn at staa der som et Symbol og betyde mig at gaa ind: et blidt og kjærligt Ord kunde komme fra den Bleggrønne, naar jeg blot vilde tro som Barnet. Men jeg kunde ikke røre mig.

Klokken 12 præcis kom R. ud med sin Værtinde eller rettere: Værtinden med ham. Han saa noget forkrammet ud i Klæder; men saasnart han saa mig, raabte han næsten mun-

tert: „Tak! Nu vil vi spise Frokost sammen jeg vil hente Amélie — eller, hvis De foretrækker det, vil jeg blot skrive hende en Billet, for at hun kan vide, at jeg er udgravet, stakkels Pige.“

Han havde efter sin Beskrivelse tilbragt en skrækkelig Nat, i et mørkt, hedt, ildelugtende Fængsel, mellem de usleste Vagabonder. Manden med Halm i Haaret havde været en af hans Fæller. For at skaffe sig Lindring havde han trykket sig til den klamme Mur, og da det ikke slog til, havde han med Anstrengelse skaffet sig Plads ved Vinduet, hvor en Rude var istykker. Men ud paa Morgenens var der staaet en kold Luft ind, og nu følte han en Stikken i Brystet; men den vilde gaa over, mente han, naar han fik et godt Glas Bourgogne. „Det er ikke forbi endnu“, tilføjede han; „der bliver lagt Sag an imod mig, og jeg vil lægge Sag mod ham, der arresterede mig.“

Det var vort sidste Møde for dengang; min Afrejse var fastsat til næste Dag.

Da jeg igjen kom til Paris, var han en af de Første, jeg opsøgte. Han saa meget daarlig ud, bleg og med hule Kinder, men var næsten ligesaa livlig som forhen, og han sagde, at han

endda var glad ved, at jeg kunde gjenkjende ham. Jeg spurgte, om han havde været syg, og han svarede: „Jeg har ikke været rask, siden vi saaes; jeg fik en Lungebetændelse og har mistet den ene Lunge, foreløbig. De husker da nok den Nat! Jeg blev dømt i en Bøde af 100 Francs for Uartighed imod Politiet; men han, der arresterede mig, blev ogsaa for Overgreb dømt jeg fik Oprejsning men ikke et nyt Bryst.“ —

Nattens Begivenheder stillede sig med stor Tydelighed for min Erindring, og jeg kunde ikke undgaa en besynderlig Paavirkning af den Tanke, at saa Meget, et helt Livs Sundhed, var blevet afgjort ved noget, idetmindste tilsyneladende saa Ubetydeligt som hin Bevægelse af Fingrene paa Næsen.

„Men“, sagde jeg endelig, „fik De ikke at vide, hvorfor Politiofficeren havde det fjendtlige Sindelag imod Dem, som han viste ved at begaa Overgrebet?“

„Nej, det kan jeg kun gjette mig til. Det var sat i ham. Man vilde gribe Lejligheden til Hævn for Noget fra gammel Tid, og jeg er vis paa, at havde man ikke fundet Lejligheden, da jeg satte Fingeren paa Næsen, saa havde man fundet en anden, inden jeg var sluppet ud af Huset. —

Men de have ingen Hævn faaet!“ tilføjede R. med pludselig oprømt eller snarere inderlig Tone: „Jeg har aldrig været lykkeligere end nu. Jeg betragter det Hele som Betaling for Noget, der skulde betales, og nu har jeg ikke Lyst eller Fristelse til at gjøre synderlig ny Gjæld. Sommetider synes mig, at jeg er blevet svag, til andre Tider, at jeg er blevet mere Menneske. Hvergang jeg holder fast paa det Sidste, er jeg lykkelig.“

Fra Paris.

1868.

I.

En af mine Fornøjelser i Paris bestaaer i at lade mig tromme ud af Tuileriernes Have. Dette kan ske hver Aften ved Mørkets Frembrud, om Vinteren Kl. 5 eller 6, om Sommeren Kl. 9. Størst Virkning gjorde det unægtelig paa mig første Gang, da det skete ganske tilfældig, da jeg nemlig spadserede i Haven uden Anelse om, at jeg skulde blive trommet ud. Oppe ved Gitteret, der skiller Kejserens Blomsterhave fra den øvrige Have, samlede sig i den lette Skumring, uden at jeg saa, hvor de kom fra, nogle Folk i Uniform; de stode i smaa Grupper og i dæmpet Samtale og vakte den Forestilling hos mig, at de havde faaet Lov til at gaa ud fra Kasernen og beskedent nyde Aftenluften i Haven. Men

ved det sidste Slag fra Tuileriernes Uhr lød et dæmpet Kommandoord og et let Trommeslag, der pludselig samlede dem i to Rækker og satte dem i Bevægelse. Første Række dannedes af Trommeslagere: Zouaver og Turcos; den anden, talrigere Række, der fulgte i nogen Afstand, bestod af Soldater, ligeledes Zouaver og Turcos, der spændte over hele den brede Gang. Tamburerne sloge paa deres Trommer. Det var vel Appellen, den franske Tappenstreg; men den lød ganske anderledes krigersk end vor; selve Trommeskindene syntes spændte paa en anden Maade og gave en skarpere Lyd end vore Trommer. Mig behagede Lyden; der er vel faa af os, som ikke godt kunne lide Trommeslag og Lugt af Krudt. Uden ved altfor stor Nærhed, ved selve mine Skridt, at tilkjendegive, at jeg lyttende og i visse Maader lystrende bevægede mig efter deres Impuls, gik jeg i nogen Afstand foran dem. Andre Spadserende glede foran mig eller ad Havens Sidegange bort som Skygger, og ved deres Hengliden og Forsvinden mellem Træerne var det, som om Øjet kom Øret til Hjælp og opfangede den hele store Stilhed i Modsætning til de energiske, bydende, truende Trommeslag. Det var mig klart nok, hvad der skulde ske: Haven, der

til alle Sider er en Fæstning, forsynet med Volde og stærke Jerngittere, blev nu erklæret i Belejringstilstand, Imperatoren vilde have Plads og Ro omkring sig og sove i Sikkerhed. I Sikkerhed — der var altsaa Noget, som truede, Noget, han havde at frygte. De ustandselige Trommeslag talte om Stedets Historie, bleve som en Flok Fugle, der fløj over mit Hoved og med halvt tydelige Skrig mindede mig, snart om hint, snart om dette. Her havde Folket stormet, ad denne Vej vare de komne i store Kolonner fra Revolutionspladsen, og Ludvig d. 16de var flygtet for dem, ind i Nationalforsamlingen, og havde der mistet sin Krone, og al den gamle, nedarvede Ret var borte. Saa vare de frie, og saa bleve de strax Soldater og sloges indbyrdes og imod hele Europa og igjen indbyrdes, for at grundlægge en ny Ret istedenfor den nedarvede, indtil en lykkelig Soldat kom og gjorde sig og sit Geni og sin Egoisme til den nye Ret. Her havde han thronet, den lykkelige Soldat, den store Imperator! Her havde han ladet Folket tromme ud om Aftenen, fordi den nye Ret, han havde grundlagt, ikke var en saadan, at han med den til Hovedpude kunde sove i Sikkerhed altfor nær ved Folket. Men de, som havde trom-

met, vare Trommeslagerne fra Arcolebroen, fra Pyramiderne, fra Marengo, fra Austerlitz og Jena! Herre, Gud, hvo kunde staa for de Trommer! Hvad Ret har selve Retten overfor en saadan Vælde, saadanne Erindringer, saadanne Soldater! Jo, de frøs ihjel i Rusland, og Wellington og Blücher og Frederik Wilhelm d. 3dje og Alexander d. 1ste og Kejser Frantz, Svigerfaderen, lode Franskmændene tromme ud af Tuilerihaven. Det kunde Franskmændene ikke glemme, selve Trommerne, der nu lyde, synes at bevare en bitter Erindring derom indtil det Inderste af Kalveskindene, og det gav den gamle Ret, der blev gjenindsat paa Thronen, en uhelbredelig Revne. De rejste sig en Dag og trommede Karl d. 10de ud, og saa skulde Alt være godt under Louis Philippe, han skulde være den nye Ret og den gamle Ret forenede, en borgerlig Konge, der sov trygt i sit Folks Nærhed — og saa blev det en Dag eller en Aften klart, at dog ogsaa han maatte tromme Folk ud af Haven. Hvorfor, er langvarigt og vanskeligt at oplyse; men det var saa, og d. 24de Februar 1848 trommede de ham ud igjen, lige til England. De Trommeslag har hele den nulevende Slægt hørt. Det var blevet os fortalt, det gik som et Sagn, at naar Trom-

men rørtes i Paris, rystede Vinduerne i hele Verden; men det var som et Sagn. Nu oplevede vi det, og Rystelsen viste sig ogsaa oppe hos os, danske Batailloner traadte igjen op paa Valpladsen, danske Trommer svarede de franske og trommede Fjender bort fra Bau og fra Isted og fra Frederikstad. O, glørværdige Tid, o, Haabets Tid, bliv dog ikke til en blot Erindring! — Imidlertid havde Franskmændene begyndt ganske forfra. Den gamle Ret med usikker Tilsætning af Nyt var omstyrtet, de vare paany „frie“ og bleve igjen Soldater og sloges indbyrdes, medens de søgte efter den nye Ret. Da optraadte igjen, just ikke en lykkelig Soldat, men hans Arving. Han havde aflagt Ed paa, at han vilde beskytte den Tilstand, hvori man søgte efter den nye Ret; men under det Paaskud — som maaske var sandt —, at deres Søggen vilde være frugteløs, de kunde Intet finde, kom han en Nat over de Søgende, medens de laa i Sengen, lod dem fængsle og drog derpaa selv, som det rigtig Fundne, som den nye Ret, som Imperator, ind i Tuilerierne. Deraf kommer det, at han nu hver Aften, naar Mørket, der var Vidne til hans Gjerning, nærmer sig, maa lade Folk tromme ud af Haven.

At gjøre ham til absolut Skyldig eller til den ene Skyldige vilde være urigtigt. For at Saadant kan ske, maa der være Synd og Skyld ogsaa andensteds, ogsaa hos dem, det gaaer ud over, og derfor er det, at medens Trommerne slaa og Bajonnetterne undertiden blinke svagt bagved mig og de taktfaste Trin og de kriger-ske Lyd drive mig og alle Andre hen imod Havens Udgang, kan jeg ikke lade være i Sindet at fornemme et Symbol paa noget Mere, en fjern Minden om, at vore første Forældre af Keruber bleve jagte ud af Haven for Syns Skyld.

Skjønt der ikke er megen Pressefrihed i Frankrig og det altsaa ikke er raadeligt for Nogen at ytre Tvivl om, at L. Napoleon jo ved hin Lejlighed fandt ganske rigtig, idet han fandt sig selv, saa har man dog Tilladelse til at minde om selve Begivenheden, naar man blot kalder den *le coup d'état*, Statskupet af 2den Decbr. 1851. Hvis noget Lignende var skeet hjemme, vilde man hylle det i en Taage lig den, der før Tidens Morgen fyldte Ginnungagab. Navnlig Hofmændene vilde datere deres Tidsregning fra Dagen efter, at det var skeet. Kom man i Samtale med dem ved Tilfælde eller Uheld til at

berøre Dagen før, vilde de med pludselig adspredt Mine sige: Aa ... naa ... naa ... eller blive ganske tavse og fatte Nag. Men i Frankrig behandle selv de ivrigste af Imperatorens Tilhængere ikke Tingen, som om deri var Noget at dølge, endsige rødme over; den er en Kjendsgjerning, le coup d'état. Det kommer af, at medens den gamle Ret er omstyrtet og den nye ikke funden, saa er i Frankrig indtil videre et „coup“ Retten — hvis det blot lykkes. Deraf kommer det formodenlig ogsaa, at de Marcherende nu standse paa den store, aabne Plads ved Springvandet og slaa en Hvirvel. Højt over den store Straale, hvor høj den end er, hæver sig Hvirvelen — o, hvad vil den Sammenligning forslaa! — nej, Hvirvelen løfter sig op, synes at fylde Byen, ja hele Landets Luft med uendelig Udfordren eller truende Styrke-Erklæring, og de særegne, orientalske Uniformer, de halvvilde Ansigter, navnlig paa Turcos, tilføje en Fornemmelse af, at der til at hævde denne Udfordren er tilkaldt andre Magter af Menneskenaturen end de sædvanlige, at den saakaldte Civilisation beherskes af Noget, som enten endnu staaer udenfor og skal have Adgang eller er denne Civilisations Fjende og skal tage dens Plads.

Der blander sig i Styrke-Erklæringen en uforklarlig Bebudelse. Man kan lytte og lytte, Sindet følger den i næsten vellystig Bedøvelse, og man har Møje med at holde Hovedet op, endnu højere end Hvirvelen, og ikke i alle Maader give sig hen som betvungen.

Den første Napoleon sagde, idet han satte Kronen paa sit Hoved: Dieu me l'a donnée; gare à qui la touchera! Gud har givet mig den; vogte sig Enhver for at røre den! — Men Napoleon var, da han sagde disse Ord, i en Kirke. Nærværende Hvirvel, der lyder i en Have, synes ikke at ville blande Gud ind i Sagen; den forkynder i et eneste, langtlydende, vildt Skrig: Jeg har den!

Saa gaaer man ud, forbi Vagten, der er traadt i Gevær ved Porten, og imellem en Mængde væbnede Politibetjente, der allerede have lukket den store Gitterport og holde den lille paa Klem. Om jeg og kunde havt Lyst til som Fremmed at lade uvidende om, at jeg skulde ud, og prøve, hvad saa vilde ske, var jeg ikke naiv nok dertil; jeg havde fra en tidligere Tid i Paris en Erfaring. Jeg havde faaet Adgangskort til at bese Tuilerierne og vilde gaa ind i Slottet ad en Vej, der syntes mig Gjennemgang til Ca-

rousselplassen. Men ligesom jeg vilde gaa ind, sagde en Zouav, der stod ved et Skilderhus skjødesløst lænet til sit Gevær: On ne passe pas. — Nej, svarede jeg, men jeg har Adgangskort. — On ne passe pas. — Men jeg har Kort, her er det, sagde jeg og vilde ind, ligesom den Ridende gjør ved Indgangen til Langelinie: han viser sit Kort og rider til. — Zouaven løftede sit Gevær en lille Smule, satte Spidsen af den dejlig slebne Bajonnet imod mit Bryst og sagde med en vis Venskabelighed, men ogsaa meget alvorlig: Ne faites pas des bêtises.

II.

Ne faites pas des bêtises. Naar et saadant Ord bliver sagt med Styrkens Overlegenhed og Pligtens Selvfølelse, har det Noget ved sig, der efterlader et vist Behag tiltrods for den ubehagelige Virkning, det kan gjøre i Øjeblikket. Det er dog Udtryk af Noget, der véd, hvad det vil, og har en moralsk Holdning, og staaer der ved i Modsætning til hele det offentlige Liv, saaledes som det bølger henad Gaderne i Paris. Jeg véd godt, at der er meget Fortræffeligt i Paris, baade dygtige Mænd og rene, elskelige Kvinder; men de skjule sig, de ere ligesom land-

flygtige i den Del af Byen, hvor man i Almindelighed søger dens Liv. Jeg véd ogsaa, at der iblandt de arbejdende Klasser er noget særegt Kraftigt, Selvornægtende, Stolt og tillige en forunderlig universel Sans, der pludselig kan slaa op i Flamme som en Vulkan. Men Tegnene paa hin Selvornægtelse og indre Dygtighed skal man søge med Taalmodighed og Omhyggelighed, og den universelle eller ideale Sans har hos hine Klasser den Egenskab, at den i Perioder kan ligge ligesom i Vintersøvn. Der er en Ideals Vintersøvn over det gamle, berømte Paris, og det nye Paris, som man træffer paa Gaden og paa offentlige Steder, er ubehageligt; jeg véd ikke Andet at sammenligne det med end Vandet i Kjøbenhavns Stadsgrave: uden Friskhed, uden Strøm, tilsyneladende klart og blankt, men i Virkeligheden mudret, glider det frem og tilbage. Det mangler endog den Høflighed og ydre Elskværdighed, som under Louis Philippe gjorde, at man næsten med Fornøjelse lod sig træde paa Foden for at høre: Pardon, monsieur! Og selvfølgelig bliver paa et Sted, hvor man enten formedelst Tradition eller af tidligere Erfaring venter blide Former og for deres Skyld vilde tilgive Adskilligt, enhver Art Nonchalance eller Hensyns-

løshed, ethvert Syn af Egoismens Nøgenhed, dobbelt ubehageligt.

Nogle mene, at det kommer af de Fremmede, af Russere, Engelskmænd, Amerikanere, Tyske, Brasilianere o. s. v., som i større og større Antal bemægtige sig Plads i Paris, og nogen Virkning kunne de vel udøve. Men Pariseren selv har virkelig i de sidste tyve Aar oplevet Adskilligt, der har kunnet gjøre ham mindre behagelig. Hele Borgerklassen, der under Louis Philippe nød et blødt, sanseligt Velvære — som ikke var ganske uden idealt Sving, fordi man var fri og havde Ret til at tale med —, blev til Straf for sin kokette Opposition, der udgjorde en Del af dens Velvære, oversvømmet af Revolutionen, maatte saa mere eller mindre tvungen kaste sig i Armene paa Kejserdømmet og lever nu under et dobbelt Tryk: Frygt for Blusemændene og Nag til den, der holder Blusemændene i Ave, men ham selv, Pariseren, med. Man lever uden Haab, ikke engang med saa meget Haab som Mr. Micawbers om, at something may turn up; thi man er bange for det ubekjendte something. Det er et idéløst Liv; men Noget skal man leve for, og har man ikke Andet, bliver det Dagens eget Liv, Nydelse og

Erhverv, der ved de nye Opfindelser og under Videnskabens Navn faaer noget tilsyneladende Storartet, Noget, der seer ud som Idé, men kun er Skin: Hvor Friheden mangler, er den hele Glimmer kun Fernis paa Attraa og Nydelse, og en hemmelig Bevidsthed derom frembringer baade Gnavenhed og tilsidst ogsaa en stigende Mangel paa Blufærdighed eller, da jeg ikke mener noget blot Kvindeligt, vil jeg hellere sige: Ubluhed. Materialismen viser sig overalt, har gjennemtrængt hele Atmosfæren, smitter Livet om Dagen og viser sig i sin Fortsættelse om Aftenen, naar Livet i Forherligelse skal opstaa paa Skuepladsen, og hvis man senere tyer til Kritiken for der at finde Dommen og Domfældelsen udtalt, mærker man, at skjønt de Kritiserende have en Erindring om det Ideal, der skulde domfælde, saa er det hos de fleste blevet en svag og magtesløs Erindren, hin Atmosfære er trængt ind i dem og har taget Kraften fra dem. Under saadanne Omstændigheder tyer man tilbage til den Magt, der ved at tage Friheden bort ogsaa har bidraget til Ynkkeligheden, men som ogsaa endnu er det Sidste, der har Sammenhold og Myndighed: Soldatermagten, Zouaven, der gjør sin Pligt i Omkredsen af sit

Skilderhus og siger: Ne faites pas des bêtises.

Derfor standser jeg gjerne et Sted paa Boulevarden tæt ved Rue Vivienne, hvor der i en Kunsthandlers Vindue hænger et Kobberstik af Protée's Avant l'attaque. Jeg saa det i sin Tid paa Udstillingen; men da det er bedre tegnet end malet, gjør Stikket fuldkommen Fyldest. Det forestiller et Stykke af en Kampplads. Man venter Fjenden. Der er i Billedet ingen Bravade, ingen Leflen med fransk Selvfølelse; man staaer ikke her i Heltestilling, vis paa Sejren, men som Mennesker, der vide, at det er dødelig Alvor, og at al Opmærksomhed, Kløgt og Mandemod behøves. Den unge Officer, der staaer forrest, beredt paa at give eller modtage det første Stød, er bleg; men det er Resoluthedens Bleghed. En Soldat prøver Hanen paa sit Gevær, han er vant til Ilden, kan man se; men en yngre Soldat er aabenbart for første Gang i Ilden og studser, bliver lidt betænkelig ved at høre eller se Fjenden komme; ham holder kun Helheden fast. En tredje Soldat retter lidt paa sin Fodbedækning, og dette tilsyneladende Sorgløse, men i Virkelighed Betænksomme, i Forening med, at en fjerde Soldat afkaster sin Tor-

nyster, bidrager til at give Helheden noget Let, Expedit, ægte fransk Krigsforstandigt og Krigsberedt. I Midten af Gruppen holder Obersten tilhest; hans to Hornblæsere, der ved Øvelse have faaet Krigens Intelligens og kjende Signalet, som skal gives, ere lige ved at sætte Hornet til Munden; men med en Haandbevægelse siger Obersten: Vent! Det Hele er samlet til Et som en spændt Bue, som et Gevær med Hanen optrukken og med Fingeren paa Aftrækkeren.

Men foruden dette er der endnu Noget i Billedet. Den hele Gruppe synes at sige: Vi ville kæmpe, fordi vi nu engang ere Soldater; det er vort métier; vi have ingen egenlig, særlig Grund til at slaaes. Det er ingen Begejstring, der driver os; men Nogle af os lyde Kommandoen, Andre Ærgjerrigheden. Det er blevet sagt os, at de, som nu komme, ville faire des bêtises — velan, her staa vi for at dræbe dem eller give vort Liv. — Der er i Grunden, menneskelig taget, noget Trist herved; men det udøver dog en besynderlig Tiltrækning paa os Andre, der søge Livet ad fredelig, undertiden altfor fredelig Vej. Og naar saa tillige, medens man seer paa Billedet, et fransk Regiment drager op ad Boulevarden, med stærk Krigsmusik

og glimtende Bajonnetter, saa straalere Livet derfra tilbage paa Billedet og fra Billedet igjen tilbage paa Regimentet, Digt og Virkelighed forene sig paa hemmelighedsfuld Maade, Livet har Vingeslag i det Øjeblik. Det er, som om man hører den franske Folkeaaand sige ud i Verden: *Ne faites pas des bêtises*, gjør ingen Dumheder, gaa ikke over den dragne Streg — her ere vi!

Medens Tanken gaaer fra Billedet til Regimentet, kan det Spørgsmaal paatrænge sig mod Ens eget Ønske: Ville de ogsaa fremtidig have Held? Voxe ikke overlegne Modstandere op? Hvad var det Hele, hvis den Magt, der her behersker Alt, fik Bank f. Ex. af Preusserne!

III.

Fra saadanne pinlige Tanker, der ikke ere til nogen Nytte og allermindst passe, naar man vil fornøje sig i Paris, kan jeg tage mig fuldstændig bort ved at gaa ned ad Rue de la Paix og saa tilhøjre, ad Champs Elysées, lige ud. Saa møder jeg Kunsten, Poesien, Historien, Krigsaanden forenede paa ét Punkt i elyseisk Fred og dog med en gribende Magt, som, efter hvad jeg véd, intet andet Sted i Verden viser Mage til. Det er Basrelieffet paa den indre,

mod Byen vendte Side af Stjernetriumfbuen, det er Marseillaisen udført i Marmor af Billedhuggeren Rude.

Hvo kjender ikke Marseillaisen? Hvo har ikke hørt om de Vidundere, den har gjort, naar den blev spillet? Men mon man ogsaa har lagt Mærke til, ikke blot, hvorledes Ordene i 1ste Vers passe til Musiken, men hvilket forunderlig inspireret Maleri af Tiden de indeholde?

Allons, enfants de la patrie —

saaledes begynder den unge Officer sin Sang i 1792. Krigen med Europa er udbrudt; men endnu er intet Slag leveret, ingen Sejr vunden, det er et halvt Aar før Kanonaden ved Valmy. Man er i Revolutionens Begyndelse, endnu er den tilstede som ubesmittet Stræben, som lidenskabeligt Haab, energisk Beslutning; Tiden hviler over Frankrig som en Bryllupsmorgen; men Fjenden trænger frem. Saa er det, at den unge Officer i Inspiration udtaler Tidens nye Indhold i 1ste Strofe: Kommer hid, Fædrelandets Børn — thi Frankrig var netop ifærd at blive forvandlet fra et kongeligt, adeligt og kirkeligt Fideikommis til det franske Folks Ejendom, Borger- og Almuestand havde faaet et Fædreland. Altsaa: Allons, enfants de la patrie! — Folket studser ved

disse første Ord som over noget Nyt, men gjenkjender dem snart som en gammel, en evig Sandhed, der hidtil er bleven fornægtet.

Le jour de gloire est arrivé!

Dette er ligefrem en Spaadom. Han lover øjeblikkelig det Folk, der har gjenfundet sit Fædreland, at det i Kampen for dette Fædreland skal finde Hæderen. Og han lover det paa mageløs Maade, han siger ikke: vi skulle søge Hæderen, men: dens Dag er kommen. Den er tilstede i Luften som Nødvendighed, som uundgaaelig Følge af tre Faktorer: Frihed, Fædrelandskjærlighed og truende Fjender. Saa mange Aar bagefter, da vi Alle vide, hvorledes det gik i Opfyldelse, hvorledes det franske Folk i hele tyve Aar berusede sig i gloire, kan det synes ganske simpelt, at Ordet blev sagt; men i April 1792 var det en Spaadom, en Begejstringens og Viljens Spaadom.

*Contre nous de la tyrannie
L'étendard sanglant est levé.*

Han viser Fjenden, Kampens Betydning. Men i næste Øjeblik føres med simpel, mægtig Pathos Fjenden ganske nær: Han er allerede indenfor Grænserne, paa Bondens Mark; de vilde Hor-

ders Brøl høres, de ville mishandle Kvinder og Børn —

Entendez vous dans les campagnes
Mugir ces feroces soldats?
Ils viennent jusque dans vos bras
Egorger vos fils, vos compagnes —

De ville mishandle Eders Kvinder og Børn —
der er en kort Pause, saa lyder Ordet, Skriget,
langt og vældigt:

Aux armes, citoyens!

Til Vaaben, Borgere! Men i samme Øjeblik, som
franske Borgere ere blevne væbnede, ere de Sol-
dater, og Digteren kan strax tale ligefrem til
dem som Officer:

Formez vos bataillons!

Og saa er der kun et Sekund til det næste
Kommandoord:

Marchez!

Fremad, imod Fjenden! Og Svaret lyder fra Ba-
taillonerne: Ja, ja, fremad! med det truende Til-
læg: Fjendens Blod skal væde vore Marker!

Marchons!

Qu'un sang impur abreuve nos sillons!

Af dette Digt, der er et helligt Digt, fordi
det ikke er en Angrebs- eller Erobringssang,
men en Forsvarssang, har Kunstneren taget den
ene Strofe:

Aux armes, citoyens!

og udført den i Marmor. Det er saa sjældent, at en Kunstner blot kan antyde, endsige fuldstændig udføre, hvad en Digter har seet og sunget; men her er det skeet. Her gjælder imidlertid med Sandhed det Ord: Man maa selv se det; thi hvorledes skal man med Ord kunne beskrive det Egenlige og Væsenlige: Livet, Bevægelsen! Det er de Frivillige fra 1792, rigtig nok i antik Skikkelse, Unge og Gamle i sluttet Hob. En vinget Kvindeskikkelse, Frihedens, Krigens eller Sangens Genius, rager frem over dem, er Sjælen i dem, giver dem Impulsen og raaber med næsten vild Energi:

Aux armes, citoyens! marchez!

Og de svare Alle med Folkevredens krigerske Energi:

Aux armes! marchons!

Der er, som sagt, i Billedet en vis Vildhed, som ogsaa hører til, naar et Folk rejser sig i yderste Beslutning mod dødelig Fare; men der er fremfor Alt Alvor, hengivelsesfuld, fra Sjælens Dyb kommende, truende Begejstring, og medens der i Billedets samlede Bevægelse er hin kunstnerske Ro, som tillader den at vare evig, er Bevægelsen tillige saa vældig, at Hoben under

Beskuelsen voxer og bliver en Hær, og man føler, at det Stød, som i dette Øjeblik gives, kan naa til andre Folks Hovedstæder.

Jeg har staaet og seet derpaa, medens et Regiment marcherede forbi, og medens Slagene af et Dusin Trommer tørnede tilbage fra den taarnhøje Triumfbue. Men de tørnede kun tilbage; de fyldte ikke, hørte ikke engang rigtig til; Sangen deroppe paa Buen er for stor til noget Akkompagnement.

Et Regiment, der kom forbi, har ført mine Tanker ad en anden Vej, navnlig formedelst Cantinieren. Ordet cantinière oversætte vi sædvanlig paa Dansk ved det udanske og hæslige Ord Marketenterske. Det Billede, som Ordet Marketenterske maler for Øjet, er en undersætsig Kone, hverken ung eller smuk, med et gammelt Shawl over Skuldrene eller om Hovedet, ved en lille Fjælevogn eller ved en Bør med Brændevinsflasker og Hvedebrød, der slæbes bag efter Bataillonnen eller Kompagniet. Det kan være en meget brav Kone; der kan endog, naar Vorherre vil det, være Poesi i hende; men i det Øjeblik, vi sige Marketenterske, springer Poesien af. Det franske cantinière kommer af cantine, som er det Sted, hvor der i Lejr eller i Fæst-

ning sælges Vin til Soldaterne. En cantinière er altsaa, omhyggelig, prosaisk oversat: Soldater-Vinsælgerske eller Skjænkepige. Men naar Regimentet marcherer frem, følger Cantinieren lige efter Obersten, og hun seer altid, idetmindste i Afstand, smuk ud, fordi hun er i Uniform: mørk Vaabenfrakke eller Kjole med korte Skjorter og kantet med Rødt, en mørk Filthat med røde Baand fiffig sat paa Hovedet, og en lille Bimpel koket ved Hoften. Hun repræsenterer ikke Kvindelighedens Poesi; men hun virker paa Fantasien; det kaster et ejendommeligt Skjær over Regimentet, at det har en Kvinde med sig; der er i Synet, man har for sig, et Symbol paa noget fransk Nationalt. Det franske Sind helliger Kvinden en Kultus, der er noget forskjellig fra vort Sinds Forhold til Kvinden. Der vilde behøves mange Ord til at betegne hele Forskjellen; men naar man vil nøjes med noget Omtrentligt, kan siges, at vi drive Kultus med en Kvinde, Franskmændene med Kvinden. Medens det hos os nordligere Folk hører til god Opdragelse at være noget tilbageholden med Beundring for Kvinden, og medens vi helst synde i Retning enten af Kejtethed eller af Hykleri, er det derimod i Frankrig netop Pligt at vise

Beundringen, og Kvinden gjør Fordring derpaa som en Tribut. Deraf kommer „Galanteriet“, et fransk Ord og et fransk Væsen. Men Fransk-mændene se tillige i Kvinden en mere aktiv Personlighed end vi, og det hidrører vel fra selve Naturen, fra den Kjendsgjerning, at den franske Kvinde virkelig er meget aktiv, selvstændig, resolut. Noget egenligt System angaaende Kvinden og hendes Emancipation synes Fransk-mændene ikke at have; men de tilstede hende at forsøge sig i Alt — forudsat, at det lykkes. De behøve hende i høj Grad, ikke blot som Elskerinde, Hustru, Moder, men som Deltagerinde i Livet og dets Repræsentation, i Selskabet og i Raadslagninger, til at lege med og til at lade sig beherske af, saa at en Side af deres Natur synes at staa i Sammenhæng med de gamle Tider, da Folkeslagene af frankisk og germansk Blod lyttede til Kvinderne som Profetinder. Derfor have de ogsaa havt en Jeanne Darc — og jeg har Lov til at tænke paa Jeanne Darc, medens en Cantiniere drager forbi; thi vi staa endnu ved Triumfbuen, ved Marseillaisen i Marmor, hvor en kvindelig Genius kalder: Aux armes!

Jeanne Darc er det franske Kvindeligheds-Ideal ved sin Ynde, sin Uskyld, sin Aktivitet og Begejstringsevne, sit Liv og sin Død. Det historisk Visse om hende er noget nær et Vidunder: En Landsbypige bliver under Fædrelandets Fare grebet af den store Smertes Begejstring og faaer den Mission at gaa til sin Konge og gennem fjendtlige Hære føre ham til at blive salvet og kronet Herre i Landet. Hvad der tilføjes om, at hun blev fanget og brændt af Engelskmændene, har hidtil været anseet for historisk, men bliver nu betvivlet af Nogle, skjønt det synes logisk og psykologisk rigtigt. Endnu den Dag idag vilde en ung Pige, der alene begav sig midt ind i en Hær og til et fordærvet Hof, af det engelske Publikum blive lyst ned i Helvedes Luer. Deres Heroiner ere gifte Koner, der følge deres Mænd. Jeg holder derfor paa, at de ganske rigtig have brændt den begejstrede franske Jomfru. Om det er mere end Sagn eller Digt, at Lykken veg fra Jeanne, da hun fattede jordisk Kjærlighed, véd jeg ikke; men der er et stort Symbol deri.

Jeg har seet Jeanne Darc, om ikke i Portræt, saa dog i et herligt, ædelt, simpelt Billede, malet af Delacroix i Versailles. Saadan kunde

hun have seet ud, eller saadan siger en Slags Samvittighed os, at Kvindenaturen lyser, naar den greben i sin inderste Sjæl løfter sig til Pagt med Vidunderet.

Den Slags Kvindeskikkelser frembringer den franske Kunst for Tiden ingen af, og de, som paastaa, at der er moralsk Tilbagegang i det franske Samfund, kunne bl. A. støtte Paastanden paa, at den skabende franske Kunst synes at have tabt Magten til at frembringe skøn Kvindelighed. Der er Kvinder nok paa de franske Udstillinger; men de ere enten Odalisker, Piger paa et Slavemarked o. desl., eller de synes at ville lokke ved noget Nervøst-Pikant; de have allesammen Andet at gjøre end gribe efter en Idé eller løftes af en stor Passion. Dog skal man maaske ikke dømme enten dette eller den hele moralske Tilstand for hastig; der er maa-ske mindre en virkelig Tilbagegang end en Skiften, en Omglieden indenfor selve Samfundet. Det er nemlig ikke et stort Antal Mennesker, der behøves til at give en Tid eller et Samfund Præg, eller gennem hvem Tidens egenlige Indhold kommer tilsyne. Louis Philippes Tid var ingenlunde barnlig-uskyldig; men man kan se tilbage paa nogle af hans Regeringsaar med Beundring.

Der viste sig allerede dengang et Penge-Aristokrati; der var et Bourgeoisi, som hurtig blev sin Fortid utro og tabte Maadeholdet; der var ogsaa dengang Bankiers, som spillede en stor Rolle. Men en af disse Bankiers var Laffitte, der havde vovet sin Formue og mistet en stor Del af den for Julirevolutionens Skyld. Det var netop den Tid, da Ary Scheffer, Heyms, Delaroche malede, da Victor Hugo og Prosper Mérimée vare unge, og da Alexander Dumas endnu var Digter. Hvor Laffitte viste sig mellem Folket, sagde man: Det er Laffitte! og tog Hatten af. Lad en saadan Mand som denne Bankier forsvinde af Samfundet, og sæt i hans Sted en Bankier, der kun er Bankier, saa er der skeet en social Forandring. Gaa nu en Dag ud til Bois de Boulogne, hvor den officielle Klasse, le beau monde, viser sig Kl. 4—6. Det er i sin Mængde egentlig det samme Selskab som tidligere; der mangler kun i Mængden et Par fremragende, frie Borgere, for hvis Navn man vilde tage Hatten af. Der er Millionærer nok, men ingen, som har villet afse sine Millioner for en Idé, og derfor mangler Et-Tallet foran Nullerne. Der er Romantik nok; en hel Romanlitteratur glider forbi i de rige Ekvipager; det funkler og glimter

uafadelig; men det er Feuilletonromanens Glimt, Intriguer og spændende Begivenheder uden Poesi. Der er rigelig Personer nok til et stort Drama; kun Helten mangler. Tilsyneladende saa sorgløs, som om Intet fattedes, som om Socialismens Ulv ikke lurede rundt omkring, hvor der blot er Skygge, bevæger man sig forbi hinanden, maaler hinanden og har ingen anden Maalestok end det klingende Metal. „Der kommer en Ekvipage med sex Heste, lad os kjøre af Vejen, det er vist Kejseren!“ — „Kjender De ikke ham? Han ejer saa og saa mange Millioner; lad ham selv kjøre af Vejen; imorgen kan jeg være lige-saa rig.“ — Saa kommer maaske Kejseren selv kjørende. „Kejseren, ham kan jeg ikke naa“, siger den ærgjerrige Børsspekulant ærbødig og gjør Plads. „Ja, hvorfor ikke det?“ siger maaske et ungt Menneske, der staaer inde paa Fodstien og seer paa det Hele med luende Blik; „hvis jeg en Nat gjorde et Kup, ikke et egentlig uredeligt Kup, men et Statskup ...“

Altsaa, Kejseren er højt over det Hele; derefter følger Pengemanden. Men i Samfundet er Pengemanden, der kun er Pengemand, til stor Skade, forsaavidt han faaer Indflydelse, og naar ingen anden Borger stiller ham i Skygge, faaer

han jo Indflydelse blot ved at udstyre sit Hus, gjøre Selskaber, søge Fornøjelser. Fornøjelserne ere ikke ved streng Grænse skilte fra Kunst og Poesi, tvertimod: man gaaer i Theatret for at fornøje sig, man bygger et Hus, kjøber en Statue, et Maleri, en Bog for Glædes Skyld. Pengemanden, der blot er Pengemand, er blevet rig ved Kløgt, men er uden Dannelse, med en vis raa Livskraft, og i Overensstemmelse hermed søger han sine Fornøjelser, gjør sine Bestillinger, indbyder Digtere og Kunstnere til sig og forgifter dem i sin Atmosfære.

Hvis Jeanne Darc nu kom og henvendte sig til Pengemændene med Opfordring til at tro paa hende og frelse Frankrig — det vilde være det mest Komiske eller det mest Tragiske. Tro paa hende, paa hvad? Frelse Frankrig, fra hvad? Fra en indre Skade, som de ikke forstaa, fordi den er dem selv. De vilde være ude af Stand til at tro paa hvilkensomhelst Jomfruelighed — medmindre Forstaden St. Antoine løftede Jomfruen paa sine stærke Arme. Hvad vilde saa ske? Det vides med største Sikkerhed. De vilde, under Trommeslagene, som da fulgte med, blive yderst troende og kappes med selve Forstaden St. Antoine i Begejstring for Jomfruen, og de

vilde trofast blive ved dermed, indtil de havde faaet Forstaden St. Antôines Begejstring slukket, maaske i Blod, saa vilde de ansætte Jeanne Darc ved Balletten — —

Hvorledes skal jeg slippe fra denne hæslige Tanke?

IV.

Hvorledes forholder det sig egentlig med det katholske Frankrigs Kjærlighed? Den har ikke ganske et godt Lov paa sig ude i Verden. Fransk Kjærlighed har for Manges Forestilling en vis Lighed med „fransk Guld“: der menes et andet Metal end det ægte. Man troer, at franske Mænds og Kvinders Kjærlighed har noget Let og Flagrende ved sig, en Hurtighed til at opgive og til at trøste sig, en Mangel paa Evne til uendelig at agte en Andens Personlighed, fordi man ikke uendelig agter og troer paa sin egen. Det antages, eller det foresvæver Mange, at ligesom den katholske Kirke er et stort og imponerende System, hvis Anerkjendelse og Herredømme i Samfundet er eller synes at være af større Betydning end den Enkeltes Sjæl — eller ligesom det franske Folk mere energisk end andre kaster Batailloner ud i Verden og ikke

bryder sig om de enkelte Mænd, der falde, men om Bataillonens Fane, der plantes sejrrig paa det anviste Sted, saaledes skulde det franske Samfund, hvad Kjærlighed angaaer, ledes af en Følelse, der mindre vedkommer Individet end Befolkningen. Men naturligvis lider intet Kulturfolk i Virkelighed af en saadan sjælelig Mangel, som Sligt vilde være Bevis paa. Endog tilsyneladende meget slaaende Kjendsgjæringer vilde for opmærksom Iagttagelse vise sig som skuffende. Det kunde være, eller man kunde tænke sig, at en hel Bataillon bestod af Hittebørn, der hverken kjendte Forældre eller Arne. Men spørg saa om Hensigten, hvori den gaaer i Krig, om Aanden, der vifter i Fanen, om den Helhed af Vilje og Tanke, som staaer bagved, og se da, om Regnestykket kan løses uden under den Forudsætning, at der er et Arnested, hvor det Samme holdes helligt som hos Andre, og hvor der er Evne til Begejstring for Renhed og Uskyld.

Men alligevel er der en Nuance. Jeg troer ikke, at den unge Franskmand saadan som den nordiske Ungersvend ved at se paa sin Elskede troer at skue omtrent en englelig Skikkelse, der ikke ret hører Jorden til. Hvor mange nordiske

Ungersvende der virkelig gjøre det, turde rigtig nok være vanskeligt at sige; men det bliver gjort i Ideen, d. v. s. der er en almindelig nordisk Følelse for, at Ungersvendene kunne og bør gjøre det. Men en tilsvarende Følelse er der ikke i Frankrig. Maaden, hvorpaa man behandler unge Folk og navnlig Forlovede, viser det. Naar den unge Franskmand skal nævne den Kvinde, han bærer Ærefrygt for, nævner han Moderen. Vi heroppe agte ogsaa det 4de Bud og ære vor Moder; men det vil i franske Familier sees, at det er en fra vor forskjellig Maade, hvorpaa Sønnerne omtale og behandle Moderen, og man vil vistnok i den franske Literatur oftere have havt Anledning til at bemærke, hvilket besynderligt, dybt Indhold Ordet har: *Ma mère!*

Der er en anden Nuance. Rejs igjennem Frankrig, f. Ex. langs Loire eller i Egnene om Côte d'or eller i Savoyen ved Aix og Sœn Bourget, og se saa, om ikke selve Jordbunden og Vegetationen, Poplerne, Akkacierne, Vinrankerne i den fine Luft, paa dulgt, hemmelig Maade bringer Sindet Indtryk af Noget, der paa engang er gratiøst og energisk, og se, om Kvinderne, man kommer forbi, ikke høre til Land-

skabet, om de ikke have en Personlighed at hævde. Tvertimod; ingensteds i Verden synes Kvinden mere sikker paa sig selv, mere mysteriøst-aandfuldt vidende om sig selv som Kvinde. Man forstaaer, at Drengen, der opdrages mellem saadanne Piger, faaer en baade idealistisk og fint sanselig Attraa, og at han, naar Samfundslivet senere har hvirvlet ham afsted, naar han i Paris eller en anden af de større Byer har troet at møde Forjættelsernes Opfyldelse, men har grebet fejl, selv bliver grebet af den frygtelige Ironi, der saa tidt kan mærkes i den franske Ungdom. Den kommer fra et Nag til den Kvinde, som forhindrer dem fra at tro paa Kvindeligheden, som berøver dem Begejstringen, men dog drager til. Der er større Vaande, end man troer, især mere, end de tro, der dømme efter Dansen paa Bal Mabille. Paa den anden Side forstaaes det ogsaa, at naar en af hine Kvindenaturer er ført bort fra den friske Vegetation til den store Byes Atmosfære, kan hun udvikle sig paa en Maade, der gjør det Ord nogenlunde tydeligt, som en Portnerkone i Paris sagde til en Hertuginde: Dieu garde vos fils de nos filles!

Selv naar hin farlige Omflytning ikke finder Sted, kan Nuancen vise sig. For nogle Aar siden udkom en Bog, der endog hos strenge, franske Kritikere passerede Censuren som moralsk, uagtet den var af G. Sand, og den indeholder virkelig ogsaa et rent og yndefuldt Billede af varm Kjærlighed; det er Le Marquis de Villemer. I Scenen, efter at Karoline har fundet Marquis'en i Sneen, i Bogens egenlig store, bevægede Scene, siger hun, overvunden af hans Kjærlighed, nogle Ord, som jeg ikke véd, om en dansk Pige kunde sige; men jeg véd, at en dansk Romanforfatter ikke kunde lade hende sige dem: *Je vous aime plus que ma fierté et plus que mon honneur . . . je me sentais perdue, et je le suis . . . o. s. v.* Jeg har talt med Franskmænd, alvorlige Franskmænd derom, og de finde det efter Forholdene skjønt, næsten sublimt, og det er ogsaa sandt — paa Betingelse af Nuancen.

Der er altsaa unægtelig to Kjendsgjerninger: dels, at Floden er plumret ved den store By — hvoraf dog ikke følger, at den skal være plumret paa hele sit Løb — dels, at der i alt Fald er en Nuanceforskjel mellem Kjærligheden i den gothisk-germanske og Kjærligheden i den gallo-

frankisk-romanske Race, hvoraf dog heller ingen-
 lunde følger, at sidstnævnte ikke kan være stærk
 og dyb, afgjørende for Livet som et sandt Sjæle-
 anliggende — naturligvis ikke som Regel; men
 hvor er det Udmærkede Regelen? Behøves der
 ikke en særlig Begavelse til at elske stort og
 fuldstændig ligesom f. Ex. til at bygge et skjønt
 Slot?

Jeg véd ikke, om jeg nu har givet Anled-
 ning til den Tro, at jeg vilde fortælle franske
 Kjærlighedshistorier som en Art Bevis paa det
 Foranstaaende. Men dette har saa meget min-
 dre kunnet være min Hensigt, som jeg dels har
 seet altfor lidt af det franske Liv, dels ikke
 vilde kunne fortælle, uden at det ligesaa godt
 kunde tages for Digt som for Sandhed, altsaa
 Intet vilde bevise. Derimod tilbyder jeg at slutte
 denne lille Række Skizzer med nogle Historier,
 der ikke have nogen Tendens og i deres Ube-
 tydelighed dog have en Fortjeneste: at være
 franske og saa sande som mulig, idet de over-
 vejende ere tagne fra Krøniker og Optegnelser,
 hvis Formaal ikke var at frembringe en Stem-
 ning, men at fastholde noget Oplevet.

1.

Efterstaaende findes berettet af Krønikeskriveren Tallémant des Réaux, og han er som bekjendt slem, naar han taler om sin Tids Kvinder; man kan derfor være vis paa, at det ikke er værre, end han fortæller det.

Da Hertugen af Guise (f. 1571, d. 1640), Søn af den Skrammede, var Guvernør i Provence, blev han forelsket i en ung Pige ved Navn Marcelle, Datter af den smukke Chateaufort de Rieux, hvem Karl d. 9de havde elsket, hvem Henrik d. 3dje havde villet ægte, og som endelig havde giftet sig med Altoviti-Castellane, en Orlogskapitajn. Mdm. Altoviti-Castellane opholdt sig i Marseille, da hun fødte sin Datter, og eftersom hun var fjernet fra sine Venner og Slægtninge, lod hun Byen Marseille staa Fadder til Barnet. Derfor blev Barnet kaldt Marcelle, efter Byens fornemste Helgen, og da hun efter sine Forældres Død vedblev at bo i Marseille hos en Tante, vænnede Befolkningen sig efterhaanden til at kalde hende Mademoiselle de Marseille istedenfor Mademoiselle Marcelle. Hun var Gjenstand for hele Byens og Omegnens Hengivenhed. Man kunde vanskelig træffe en ynde-

fuldere Personlighed: hun havde lys Teint, kastaniebrunt Haar, en udmærket smuk Figur, dansede godt, sang, forstod Musik saa godt, at hun komponerede, havde megen esprit, var stolt, men høflig. Den foregaaende Guvernør, Storprioren, havde været forelsket i hende; mange Adelsmænd vilde have ægtet hende; hun afslog Alt for Hertugen af Guises Skyld.

Deres Kjærlighed varede et Par Aars Tid. Man troede, at Forholdet var blevet saa intimt som mulig; men hun vedblev at bære sit Hoved saa stolt, at man idetmindste antog, at han vilde ægte hende. Men endelig fik hun Mistanke om, at han ikke vilde holde et saadant Løfte, og saa var hun stolt nok til at komme ham i Forkjøbet og bryde først. Han rejste til Paris. Hun digtede følgende Vers og satte Musik til dem:

Il s'en va, ce cruel vainqueur,
 Il s'en va plein de gloire;
 Il s'en va méprisant mon coeur,
 Sa plus noble victoire;
 Et malgré toute sa rigueur
 J'en garde la mémoire.

Je m'imagine qu'il prendra
 Quelque nouvelle amante;
 Mais qu'il fasse ce qu'il voudra,
 Je suis la plus galante.

Le coeur me dit, qu'il reviendra,
C'est ce qui me contente.

Men han kom ikke tilbage. Græmmelsen gjorde hende syg; hun laa et Aar. Da hun ikke havde Formue, solgte hun sine Juveler for at bekoste Læge og Medicin. Hertugen af Guise fik Underretning om, at hun var fattig og skjulte sin Nød, og han sendte en Adelsmand til hende med 50,000 Frcs. Hun svarede, at hun takkede Hertugen, men hun vilde Intet modtage af Nogen og mindst af ham. Sindsbevægelsen, som dette Budskab foranledigede, paaskyndede hendes Død. Man fandt ikke mere end en Sou efter hende.

Byen Marseille lod hende begrave paa sin Bekostning i Abbediet S. Victor. Henved tredive Aar efter blev Graven aabnet, og man fandt Legemet ligesom nys begravet. Folket raabte, at det var et Mirakel, og vilde have hende erklæret for Helgen; en gammel Munk saa efter i Kirkebogen og fortalte Folket, at det var Hertugen af Guises Maitresse.

2.

Madame de Cavoye var Datter af Hr. de Sérignan, en Adelsmand fra Languedoc, der en

Tidlang gjorde Tjeneste i Katalonien som maréchal de camp. Hun blev først gift med en Adelsmand ved Navn de la Croix, der døde tidlig og efterlod hende som meget ung Enke og uden Børn. Hun var smuk, aandfuld og temmelig rig. En pikardisk Adelsmand ved Navn Cavoye, med ringe Formue, men en Mand af Hjerte, blev forelsket i hende, men gjorde sig kun lidet Haab om at vinde hende. En af hans Venner valgte ham til Sekundant i en Duel; i den Tid sloges Sekundanterne med. Cavoye gik til en Notarius og gjorde sit Testament, hvorved han indsatte Mme de la Croix til Arving af Alt, hvad han ejede, og begav sig derpaa til en Veninde af hende, hvem han sagde, hos hvilken Notarius hans Testament var nedlagt, og hvad det indeholdt, hvorfor han bad hende, i Tilfælde af, at han faldt, at sige Mme de la Croix, at han døde som hendes Tjener. Veninden ilede til Mme de la Croix og fortalte dette. Mme de la Croix fik strax sin Fader og hans Venner til at stige til hest og opsøge de Kæpende. Da de ankom, havde Cavoye sejret, og Mme de la Croix var saa rørt over det Tegn paa Hengivenhed, han havde givet hende, at hun ægtede ham. Richelieu gjorde ham til sin Gardekapitajn.

Ingensinde, tilføjer Krønikeskriveren, har en Kvinde elsket sin Mand højere. Naar Hoffet ikke var i Paris, havde hun bestandig et Brev i Lommen, og naar hun traf Nogen, der rejste til Hoffet, bad hun ham besørge Brevet til hendes Mand, og gik saa hjem for at skrive et nyt. Ofte fik han saaledes tre Breve om Dagen. Richelieu skjæmtede med hende i Anledning af hendes Kjærlighed og spurgte hende en Dag, hvem hun holdt mest af, ham eller hendes Mand. Hun svarede: „Deres Eminence maa ikke tage det fortrydelig; men jeg tilstaaer oprigtig, at jeg foretrækker min Mand. Deres Eminence gjør mig kun Uro, jeg er bestandig i Angst for Deres Sundhed, medens min Mand kun gjør mig Glæde.“ — „Men“, sagde Kardinalen, „hvem vilde De helst have skulde dø, Deres Mand eller al den øvrige Verden?“ — „Naar galt skulde være, maatte hellere den hele øvrige Verden dø“, svarede hun. — „Og hvad vilde I To saa tage Eder for ganske ene?“ — „Det Samme som Adam og Eva, tænker jeg.“

Hun havde den Sorg at miste ham ved Døden. Hun led meget. Hoffet besøgte hende, og en Dag kom ogsaa hendes Veninde Mme Bomelle for at trøste hende. O, sagde hun, hvor jeg

dog vilde være lykkelig, hvis jeg var saadan en Fugl som Du! Saa vilde jeg ikke føle! . . . Men saa vilde jeg være endnu mere ulykkelig.

3.

Hr. de Pontmartin fortæller omtrent Følgende i *Entre chien et loup* (I Tusmørke):

I et af de store Hoteller i Interlaken havde man sat sig til *Table d'hôte*, og kun en Plads stod endnu ledig. Det talrige Bordselskab bestod som sædvanlig mest af Engelskmænd og Tyske. Ved den ene Ende af Bordet sad en Dame, der øjensynlig var fransk, men ikke fra Paris. Saavel i Holdning som i Klædedragt kunde idetmindste et øvet Øje se noget Provinssielt, og der var heller ikke noget Udmærket ved hende undtagen i Øjnene. De havde, naar man kom til at se rigtig ind i dem, noget Dybt, Inderligt, Romantisk. Hun saa med et Udtryk, der var næsten for opmærksomt, næsten kompromitterende, hen paa en Mand, der sad ved den anden Ende af Bordet, men ikke gav Agt paa hende. Han havde en høj Pande, uregelmæssige Træk, Noget enten af Tanke eller Anstrengelse furet eller afmagret; men medens dette havde borttaget Ungdommen af hans Fysiognomi,

var der dog i Ansigtet en anden Slags Ungdom: et overordenligt Udtryk af Aand og Fantasi og noget Lidenskabeligt-Drømmende.

En Dame kom og indtog den ledige Plads. Hun syntes en fuldendt Dame, en fransk Dame, en Pariserinde, var temmelig ung og meget smuk. Fra det Øjeblik, Herren ved Bordenden saa hende, var han som paavirket af et elektrisk eller magnetisk Fluidum, havde kun Øje for hende, betragtede hende, saavidt det med nogenlunde Anstand kunde ske, med en Blanding af Forsken og Enthusiasme, næsten, kunde siges, som om han havde kjendt hende i en anden Verden og nu til sin Henrykkelse mødte hende igjen, men ikke var sikker paa, at ogsaa hun bevarede Erindringen fra en tidligere Tilværelse. Imidlertid vare Provinsdamens Øjne stadig fæstede paa ham med et lignende Udtryk, skjønt tillige ængsteligt og sørgmodigt.

Damen, der var kommet sidst, blev efterhånden paavirket af hint aandfulde, entusiastiske, magiske Blik. Scenen var hende aldeles usædvanlig, men havde en Poesi, som hun trængte til. Henimod Maaltidets Slutning gik den store Bog omkring, hvori man efter Hotellets Skik skulde skrive sit Navn. Den begyndte med

Herren ved Bordenden, og da den kom til Pariserdamen, saa hun hans Navn: Paul Elmer. Til sin Overtaskelse og Glæde kjendte hun Navnet, skjønt ikke Personen. Han var en fransk Forfatter, ikke af første Rang, men hans Værker udmærkede sig ved noget Kraftigt, Rent og Sympathetisk, som hun godt erindrede. Da hun skulde skrive sit Navn, nøjedes hun med at skrive sit Fornavn: Elisa.

Strax efter Maaltidet, medens Damen var ifærd med at forlade Salen, saa Paul Elmer efter i Bogen, og det var tydeligt, at han med Møje tilbageholdt et Udraab af glad Overtaskelse, da han saa Navnet Elisa. Men imidlertid var hun gaaet paa sit Værelse, og skjønt hun anede, at han spejdede efter en Lejlighed til at se hende, holdt hun sig inde.

Næste Morgen tidlig red hun ud med en Fører, og hvad hun omtrent havde ventet, skete: han fulgte efter hende. Men han kunde ikke komme hurtig nok afsted, og paa Bjergstierne tog han fejl af Vejen, hun havde taget, og tabte Sporet. For at skaffe sig Udsigt over Egnen og mulig opdage hende, besteg han tilfods en Klippe, og herfra saa han hende; men i Sindsbevægelsen og Skyndsomheden faldt han ned og blev liggende

blødende og bevidstløs. Hans Fører bragte ham med Møje til en Hytte, netop som hun kom forbi. Hun sprang af Hesten, forbandt hans Hoved, blev hos ham, sendte Bud til Interlaken efter sin Bagage, og otte Dage hengik, medens han langsomt kom til Bevidsthed og til Kræfter. Den første Brug, han gjorde af sin Bevidshed, var at kalde hende sin Elisa og henrykt udtale Haabet om, at eftersom det lykkelig var skeet, som skulde ske, skulde de snart giftes. Af det, han i sin fuldstændige Hengivelse og Lyksalighed omtalte, fattede hun lidt efter lidt Sagens Sammenhæng.

Blandt de Breve fra Damehaand, der kom til Paul ligesom rimeligvis til mange andre Digtere og Forfattere, havde der været et, som paa mere end sædvanlig Maade tiltalte den Længsel efter og Tro paa det Ubekjendte, som Digtere bære paa. Det var fra en Enke i Dauphiné. Hun havde øjensynlig forelsket sig i det Billede af Digteren, som hans Digtninge havde fremkaldt; hun lagde ikke Skjul paa sin Beundring; men hun udtalte den med en saadan Ærlighed og tillige med en saadan Ynde, at hendes Billede blev ham i højeste Grad elskeligt. Hun havde angivet det Postkontor, hvor hun under et op-

digtet Navn kunde faa hans Svar poste restante, og dette førte nu til en lang Korrespondance. Hendes Breve vare mærkværdige ved deres Blanding af Romantik og Retskaffenhed, ved deres Fuldstændighed i Tilstaaelsen af hendes Liden-skab, en Fuldstændighed, hvis Skjønhed kun fattes af en ærlig, poetisk Mand eller af en Kvinde, der selv har formaaet at føle saadan. Endelig var man kommet til Enighed om den romantiske Beslutning, at man vilde gifte sig, hvis de Begge ved at mødes i Interlaken paa en bestemt Dag gjenkjendte hinanden.

Det var altsaa en Anden, han havde skullet møde i Interlaken! Og der kunde for hende, som nu plejede ham, ikke være nogen Tvivl: det var hende, Provinsdamen, med de roman-tiske Øjne. Og nu troede han, at det var hende, Pariserdamen; paa hende havde han ved en Skuffelse overført al den Begejstring, som en Andens Breve havde vakt hos ham!

Hvem var da hun? — Datter af en Adels-mand og en Grisette, forladt af sin Fader og ved Døden berøvet sin Moder, af Naturen ud-rustet med store Gaver, bevarende en stor Skjøn-hedsfølelse og en dyb Længsel efter det Gode,

skjönt hun havde gennemgaaet et Kunstnerliv i Paris; naar Alt kom til Alt: bedre end sit Rygte.

Hvad skulde hun nu gjøre? Tilstaa ham Alt, ende de faa Dages Lykke, Poesi og Fred, hun havde nydt ved hans Side, med en Selvydmygelse? Medens hun tænkte over Maaden, hvorpaa det burde ske, paatog Tilfældet sig Afgjørelsen. Han fandt i hendes Album nogle Strofer af en af hans egne Sange, og han spurgte: Hvem har skrevet det? — Hun svarede: Det har jeg. — Men det er jo en anden Haand! raabte han forskrækket. — Ja, sagde hun, jeg er ikke Damen fra Dauphiné; men jeg er ikke Skyld i Fejltagelsen. — Hvor er da hun? raabte han. Men det er ligegyldigt jeg elsker kun Dig, Elisa! Du er blevet min rette Elisa men hun maaske venter, lider hun

Og det var aabenbart, at hvad der i hans Sjæl var blevet romantisk og mysteriøst paa-virket af hin Kvindes Breve, nu flagrede tilbage til hende, at han sønderreves af to stridende Magter.

Lad os tage tilbage til Interlaken, sagde hun.

Da de ankom, forefandt Paul et Brev. Der stod: „De har ikke gjenkjendt mig. Farvel.“

Men hvem er da Du? spurgte Paul, idet han vendte sig til Elisa.

I dette Øjeblik gik der paa Terrassen udenfor Vinduet en Herre, en Pariser, en ægte lion. Elisa aabnede Vinduet og hilste paa ham. Med den Koldblodighed, som udmærker en ægte lion, viste han ingen Overraskelse, aftog ikke Hatten som for en rigtig Dame, tog heller ikke Cigaren af Munden, men sagde:

Ej, Lodoïska, De her? Hvor er Emilien?

Jeg troer, han er paa en Rejse i Skotland, svarede hun, vendte sig, gik forbi Paul, der stod som lammet, og rejste uopholdelig tilbage til Paris.

Hun var, som sagt, bedre end sin Livsstilling og bedre end sit Rygte. Hun havde fattet Kjærlighed til Paul, den Slags Kjærlighed, som maaske i Guds Øjne, men i alt Fald ikke i Menneskenes Øjne, udsletter alt Foregaaende. Hun søgte at begynde et nyt Liv, at ernære sig ved Arbejde og Undervisning, og tiltrods for de utallige Vanskeligheder, som møde den, der vil tilbage paa den rette Vej, men lettelig opdages

at have været paa den urette, lykkedes det hende nogenlunde.

En Dag mødte hun Paul. Han vendte uvilkaarlig om og gik efter hende, blev staaende udenfor hendes Bopæl, kom hver Dag tilbage, gik op og ned udenfor, men, det var øjensynligt, kunde aldrig beslutte sig til at gaa over Tærskelen. Han saa daarlig ud, blev bestandig mere syg, og en Dag erfarede hun af Bladene, at han var bleven bragt til et maison de santé, privat Hospital. Næsten samtidig fik hun Bud fra Lægen, der bestyrede Hospitalet, med Bøn om at komme og pleje Paul. Blandt hans Papirer havde Lægen fundet Angivelser nok, der viste ham Sygdommens egenlige Art og nogenlunde angave Kurmethoden. Men hun kom alligevel for sildig; efter otte Dages Forløb døde Paul, med Velsignelser over hende.

Hun havde fundet sit Kald og blev i Hospitalet for at pleje de Syge. En Dag indbragtes ogsaa en gammel Adelsmand, der led af en Sygdom af lignende Art som Pauls. Han var ene i Verden; efter at have maattet tilbringe mange Aar i Udlandet var han vendt tilbage til Paris for at søge sine gamle Venner, sin Ungdoms Elskede og sit Barn, men Alt var forsvundet.

Han drømte om at gjenfinde sit Barn som voxen, dejlig Jomfru, Uskyldighedens Billede

Elisa opdagede, at det var hendes Fader. Hun søgte engang forsigtig at faa at vide, hvorledes han vilde tage det, hvis han gjenfandt sit Barn saadan, som det virkelig var blevet. Han sagde: Jeg vilde dræbe mig selv eller dø af Sorg.

Saa plejede hun ham til hans Død uden at give sig tilkjende.

Den sidste Fortælling vil vel synes Læserne at have ført os tilbage til Boulevarden og al dens Virkelighed, til Strømmen, der glider over mudret Bund. Det er ogsaa sandt; men vi ere komne tilbage dertil paa ny Maade: Vi have af Massen, der i Afstand er hæsleg, hentet en Individualitet frem, og det har vist sig, at den giver en Funke af ren Ild. Og saaledes vil det i Regelen være; hvorsomhelst man faaer et Menneske ud af Mængden og banker paa med de rette Ord, springer Gnisten frem. Saa meget mere ville vi derfor bevare Troen paa, at Samfundet, naar Timen slaaer, kan give den store Flamme.

Fra Paris.

1871.

Det Foranstaaende blev trykt i 1869, da Louis Napoleon var Kejser og boede i Tuilerierne.

Ethvert Barn véd, at han en Dag i Aaret 1870, midt i sin omringede Hær, lod det hvide Flag hejse paa Sédans Vold og selv begav sig til Bismarck og Kongen af Preussen som Krigsfange, og ligesaa uudslettelig er det gravet ind i Alles Minde, at snart efter blev Paris belejret, maatte tvunget af Hungersnød overgive sig i Begyndelsen af 1871, og at Staden kort derpaa, inden Tyskerne endnu havde forladt den nærmeste Omegn, blev paany belejret eller angrebet af en fransk Hær, fordi „Kommunarderne“ havde taget Magten i Byen og vilde gjøre Frankrig til en socialistisk-føderativ Republik.

Paa denne Tid, i Maj 1871, var jeg i London og havde som alle Andre Sind og Tanke fæstet paa Paris, ønskede at komme derover eller idetmindste komme nær, men blev holdt tilbage af, at jeg intet egenligt Ærinde havde, og at Forholdene vare altfor ugunstige for en blot Tilskuer. Man kunde forudse, at der snart maatte komme en Ende paa den frygtelige og uaturlige Tilstand, Borgerkrig under Fjendens Øjne; men hvo kunde undgaa at imødesee selve Afgjørelsen, om den end bragte Fred og „Orden“, med Angst?

Det havde nogen Lighed med 1848, da vi stirrede paa Junikampen i Paris. Dengang som nu havde de formuende Klassers Misfornøjelse fremkaldt en Omvæltning; det var de Dannede og Velhavende, der undergravede Louis Philippes Throne, det var Nationalgarden, der styrtede ham, og det var de samme Klasser, der med skjult, ubetvingelig Animositet mod Louis Napoleon, til Trods for, at hans Regering berigede dem, tvang ham fremad til Undergang. Og ved begge Lejligheder viste det sig, saasnart Samfundets Disciplin var bleven opløst, at dets Bestanddele fore mod hinanden i to Hære, den ene, der vilde gjenoprette Disciplinen ved Hjælp af

de tilvante Anskuelser, den anden, der vilde virkeliggjøre nye, dunkle Ideer uden Disciplin, forvandle Tilværelsen ved et coup.

Man kunde ved Hjælp af sin Hukommelse og forstandig Tænkning regne sig til at finde en saadan Lighed; men for den umiddelbare Sans stod det Nye alligevel aldeles særeget og sælsomt. Tre og tyve Aar tilbage havde der under fredelige ydre Forhold været Diskussion mellem de to Dele; der var blevet gjort Forsøg paa en Ordning; der havde fra den ene Side vist sig Overmod og Hjertenskulde, fra den anden Side en stigende Utaalmodighed, og man havde kunnet forudse det Øjeblik, da det maatte komme til en Styrkeprøve. Men nu havde Paris ligget tilsyneladende stille og udmattet under en Tilskikkelse, der var lige frygtelig for Alle. En Morgen havde man da fra Versailles sendt Bud efter nogle Kanoner paa Montmartre; kun Mangel paa tilstrækkeligt Forspand havde foranlediget, at man ikke strax fik dem, og de faa Timers Ophold havde medført først en lille Bevægelse, en lille Ild, der syntes at kunne været slukket med en Spand Vand, og saa en stigende Brand, en rasende Rejsning med Mord nok saa uhyggelige som mange af dem, der havde be-

sudlet Paris Bartholomæusnatten eller i Septemberdagene 1792.

Under de mange Samtaler, som bleve førte — og hvad kunde man tale om uden om dette? — ytrede sig sædvanligst en Blanding af ringeagtende Medynk med og Domfældelse af Frankrig: Folket havde ved sin Forfængelighed og Æresyge kastet sig letsindig ind i en Krig, og nu var det blevet saa forvildet, at indenfor Paris's Mure viste sig et dyrisk Raseri, og udenfor, i Versailles, havde man ikke Mod og Kraft til at vove en Storm; det sad Tyskerne i Forter omkring Byen og saa skadefro paa — saaledes havde Gud tugtet det letfærdige og usædelige Folk.

En aldrende Læge, som jeg traf sammen med, tog Sagen pathologisk. Det er en Art Af-sind, sagde han, Følgen af et altfor stærkt Stød paa Nervesystemet. Naar man tænker sig et saa stolt og indbildsk Folk blive saa fuldstændig slaaet, se hele sin berømte Armé i tysk Fangenskab, saa at man endog maa laane Krigsfanger for at danne en ny Hær, saa begriber man det. Var den første Napoleon, som han truede med, kommet herover og havde han taget London, saa vilde halve England være kommet i Bedlam.

Og saa en By paa to Millioner blive belejret et Fjerdingaarstid, lide Sult, æde Rotter, høre evindelig Kanontorden, evindelig se Blod, føle sig afmægtig, leve i det afmægtige, rasende Had og miste Troen paa alle sine Førere, føle Jorden vakle under sig og Himlen gyngesom som et Loft i Jordskjælv — de maa blive hjernesyge! Paa mit Ord, det er Afsind; men der er Methode deri, som Shakspeare siger.

En saadan Forklaring tiltalte et Øjeblik, fordi den beskæftigede, var interessant, men gjorde ikke Tingene hyggeligere, og ved at holde den fast og se ind i Sygdommen blev man selv næsten syg og foretrak at tage Begivenhederne uden Forklaring, i deres brutal-dramatiske Virkelighed.

Saa kom da Afgjørelsen. De londonske Blade meldte næsten Time for Time, hvorledes Versailles-Hæren var trængt ind fra Vest, i Nærheden af Stjerne-Triumfbuen, og hvorledes Kampen bølgede i langsomt fremskridende Strøm mod Øst. Den Kunst at give saadanne Beretninger have de Engelske udviklet med paa-faldende Dygtighed. Hvor der leveres et Slag, hvor en By stormes, hvor en Opstand betvinges, gaa deres reporters med i de forreste Rækker

og optegne i Kugleregnet, hvad de se og høre. Saaledes Korrespondenten til Daily News af 26de Maj. Han meldte Tirsdag den 23de om Eftermiddagen Kl. 5, at nu var han midt i Ilden ved det nye Operahus. Det trefarvede Flag blev plantet paa Taget ved den vestlige Side, medens det røde Flag endnu vajede paa den østlige Side, fæstet til en Apollostatue. En Mand steg opad en Stige for at tage det røde Flag bort, medens man sloges nedenfor. Kommunarderne strede „som vilde Katte“. Et Par Timer efter meldte han, at en af deres Afdelinger var taget i Flanken, var sammenpresset i Rue Royale, som brændte. Henad Morgenstunden, Onsdagen d. 24de, vedblev hans Melding: Tuilerierne brænde! Kommunarderne havde, da de paa dette Punkt maatte vige, stukket Slottet i Brand, sagde man. Skridt for Skridt veg de rasende Mennesker; Blodet, der strømmede hen ad Rendestenene, vidnede om, hvor de havde staaet. Gjennem Luer, der strakte sig fra Tuilerierne til Hôtel de Ville, trængtes de sammen paa den store Kirkegaard Père Lachaise, som da efterhaanden blev deres Grav.

Endelig, paa den fjerde Dag, d. 27de, var den egenlige Kamp tilende. Trods de mange

tusinde Lig, der bedækkede Gader og Kirkegaarde, vare endnu mange flere Tusinder overlevende, Mænd, Kvinder og Børn, som man gjorde til Fanger. Endnu strede Enkelte til deres sidste Aandedræt under Soldaternes Bajonetstik; men tilsidst var ogsaa dette forbi, og „Ordenen herskede i Paris“. Gjennem Tilfredsstillelsen, hvormed de engelske Korrespondenter meldte Ordenens Sejr, begyndte nu at vise sig en vis Sympathi for de Overvundne, dels formedelst den udviste rasende Tapperhed, dels formedelst det, de maatte lide. Det blev berettet med Ynk, at en stor Skare af Fangne førtes igjennem Gaderne under Hug af flade Klinger fra den ridende Eskorte, og paa begge Sider stode i lange Rækker de forbitrede Borgermænd med Hustruer og Døtre og spyttede paa dem; Fangerne sluttete sig tæt sammen, Arm i Arm, under denne Forsmædelse. Men værst var dog, hvad der meldtes til Daily Telegraph i Brev af 27de: at man havde stødt tre fangne Officerer ind i det brændende Hôtel de Ville. Jeg tog min Tilflugt til Doktorens Ord som til en Trøst og sagde: De ere syge Allesammen; de ere ikke helt tilregnelige.

Rejsende, som kom over, sagde, at skjønt der nu var Ro i Paris, burde man ikke rejse

dertil, fordi Ligene og Blodet i den varme Foraarssol truede med at frembringe Pest. Men snart kom Andre og erklærede, at Alt var ryddet og rent, der var ingen anden Ubehagelighed end Belejringsstilstand, og saa tog jeg derover.

Hvor det ved en saadan Lejlighed kan vise sig, at Forestillinger, man har efter Andres, om end nøjagtige Skildringer, ikke svare til Virkeligheden eller ikke forebygge, at man bliver overrasket af det, Ens egne Øjne se.

Det var naturligt at forestille sig, at naar man kom ind i et Land, hvor der nys var blevet holdt en Slags Hexesabbath, hvor Furier af al Art vare farne gjennem Luften og havde slaaet ned, vilde alle Folks Miner og Adfærd bære Præg deraf. Men paa dem, som ikke ere personlig ramte, er der efter faa Timers Forløb intet Mærke, Livets daglige Fornødenheder kræve den vante daglige Orden, og desuden følger efter Lidenskaben en Slaphed, der seer ud som Ro. Ved Landstigningen i Calais og paa Jernbanen, Time efter Time, var det, som om Historien havde slugt sig selv. Alle talte om Alt undtagen netop det, som var i Luften og i Sindene. Saaledes kom vi til Compiegne: der, ved Stationen, exercerede tyske Soldater; vi kjørte tæt

forbi en Linie, der præsenterede Gevær for Officeren. Jeg vidste jo, at Tyskerne havde sejret og endnu holdt en Del af Frankrig besat. Jeg vidste det, som man véd med Fantasien eller med simpel historisk Tro; men i dette Øjeblik, da jeg selv saa det, kom en Overraskelse, en Fornemmelse, der i Ord vilde lyde omtrentlig: Saa er det dog sandt! Den franske Jord, som Pikkelhue-Soldaterne traadte paa, syntes at vaande sig og meddelte Pinen til Sindet. I hele det skjønne Frankrig sad en blodig Klo — nu vidste jeg det, som man véd seende og følende.

Paa Stationen i Paris søgte Toldbetjentene i vore Kufferter efter Cigarer med en Omhu og Ro, som om det var et Oldtidssagn eller en onskabsfuld Digtning, at Soldater og Kommunarder havde spiddet hinanden ved disse Borde, og da jeg i Mørket kørte gennem Gaderne, brændte Lygterne saa rolig; og der var saa fredeligt, som om Kejser Louis Napoleon selv samme Dag havde holdt hin Tale, hvori han sagde til Senatet og Deputeretkamret: Sørg De for Lovene, jeg svarer for Ordenen!

Jeg boede i en af de nye Gader udenfor Stjerne-Triumfbuen, og da jeg tidlig næste Morgen gik til Byen, stod Buen for mig. Den var

altfor fast bygget, til at den kunde have faldet omkuld af Sorg og Skam, da Tyskerne droge forbi og igjennem den i Triumf. Men for Forestillingen var den blevet en pjudsket Fugl. Den havde været i Ilden; thi paa dens Tag havde Kommunarnerne anbragt Kanoner, og Versailles-Hæren havde besvaret Skudene. Alligevel var kun paa et eneste Sted et hvidt Mærke, en Splint sprængt ud ved en Kanonkugle — intet Hædersmærke, men et stygt Saar, en Rift af Familietvist. Havde Buen været levende, vilde den have grædt som en mishandlet Kvinde.

Udenfor strakte sig den brede, stolte Vej: Avenue de la grande armée, som Napoleon havde kaldt den — ad den var nu Tyskernes store Armé rykket frem. Indenfor skraanede den skjønné Allé i næsten uoverskuelig Længde gennem Champs Elysées ned mod Tuilerierne. Solen skinnede paa de frodige, foraarsgrønne Træer, Naturen smilede i Morgenstilheden; jeg var bange for det Øjeblik, da jeg skulde være nær nok og faa Syn paa Tuileriernes Grushob. Hvilken Overraskelse, da jeg endelig vovede Blikket: Slottet stod der, langt skjønnere end før. De hæsligé, bratte, høje Tage vare borte, bortbrændte, og Murenes fine Linier, Renaissancens

Mure, stode frigjorte. Maatte det være et Varsel! Maatte Frankrig, gennem Nederlag, gennem Vold, gennem Brodermord frigjort fra det højt ragende, rugende, tyngende Imperatorvæsen, gjenfinde sin Renaissance! Det være saa! Naturen, der svulmer i de herlige Træer og lyser over Vejen, forkynder det!

Fra de høje Kastanietræer i Champs-Élysées kom jeg ud paa Place de la Concorde. Ved første Øjekast laa den i al sin kokette Skjønhed. Obeliskens med de gyldne Hieroglyfer, Bronce-Lygtepælene, Statuerne, Fontainerne — hvor Vandet rigtignok ikke sprang — de skønne Bygninger, der fjernt omgive Pladsen, Alt frembragte paany Indtrykket af en stor, rig Nations Balsal eller Salon. Ved nøjere Eftersyn opdagedes Kuglemærker paa Obeliskens, et Par Lygtepæle vare knækkede, den store Bygning mod Nord, Garde-meuble, var bedækket med hvide Pletter som en Skive, og en af de store, kvindelige Statuer, der forestille franske Byer — Strasborg — havde faaet et Kanonskud. Men alligevel tindrede Helheden ligesom stille glad i den fine, klare Luft. Jeg havde endnu ikke mødt Mennesker. Med Et blev jeg opmærksom paa en lille Gruppe Blusemænd ikke langt fra Broen. Da jeg kom nær,

saa jeg, at de stirrede paa en svag Sænkning i Jorden. Hvad er det? spurgte jeg. Man svarede: Her ere Lig blevne nedkastede; nu synker Gruset ind.

Jeg gik hastig tilbage og skraaede over mod den store Jernport til Tuileriernes Have. Den var lukket og tildels spærret med svære Planke; indenfor skimtede jeg i Forbigaaende en Række Kanoner og Grupper af graa Heste, der bleve fodrede mellem Dynger af Halm. Jeg havde en Fornemmelse af, at hvis man blev staaende og kigede ind, kunde man let faa Noget i Øjet.

Oppe over Rue Royale hævede sig en hvid Røg eller Damp. Da jeg kom ind i Gaden, saa jeg Rækker af Skildvagter og paa Hjørnet af Faubourg St. Honoré en Mængde Brandfolk ved en stor Brandtomte. Derfra steg i Morgensolen Damp af Vandet, hvormed man havde slukket. En Gruppe Soldater med halv fældede Bajonetter kom mig i rask March imøde. Da de vare ganske nær, saa jeg i deres Midte en ung, høj, sortskjægget Mand, i fin, sort Kjole, men uden Halstørklæde og barhovedet, og den ene Side af hans sorte Benklæder var flænget. Dette pludselige Syn, dette Billede i dets Sammen-

sætning af skjærende Kontraster, fortalte i rivende Hast sin Historie: en af Kommunarernes Førere, nys opdaget og paa Vej til Standretten. Men hvem var det, og hvorfor netop i sort Kjole, som Franskmænd sjelden bære uden til Bal eller fint Salonselskab? Skjönt han hastig gled forbi, fæstede hans Skikkelse sig saadan i mig, at jeg vilde kunne kjende ham igjen nu. Med det svære, kulsorte Haar og Skjæg, de smækre Hfter og brede Skuldre, lignede han mere en Mand fra Syden end en Pariser. Næsen var temmelig lige, men styg, Ansigtet graat, Øjnene sløve, og det Stive, Stillestaaende i Fysiognomiet dannede den sælsomste Modsætning til den hurtige Gang. Han havde en Hast, som ikke var hans egen; han var blevet til en Mekanik, hvis Indre hvirvlede i Kreds om, at alt Haab var ude. Hvem kunde han dog være? Tilhørte han en i Øjeblikket uklar og miskjendt Idé, der skulde gjenopstaa i Fremtiden? Vilde han ligesom André Chenier før Henrettelsen kunne banke paa sin Pande og sige: Der var dog Noget herinde! — eller var han blot en af de Dannede, der fristede af selve Dannelsen og af det Begjær og den Misundelse, som Paris vækker, havde vendt sig til de Udannede, foregøglet dem et jordisk

Paradis og brugt dem som Middel til selv at nyde, og var hans fine, halvt sønderrevne Dragt Symbol paa, at han kom fra Fest og Nydelse, der havde kostet Blod og Brand? Jeg lagde ikke selv Mærke til, at jeg var vendt om og som trukken af en Magnet fulgte efter — da stod pludselig, som sprungen op af Jorden, en Politisergent foran mig og spærrede Vejen. — Deres Pas, sagde han. — I en By, der er erklæret i Belejringstilstand, gaaer fornuftigvis en Fremmed ikke omkring uden sit Pas, og jeg rakte ham mit. — Hvor boer De? — Der og der. — Naar kom De? — Iaftes. — Behag at skrive Deres Navn her. — Han rakte mig et Blyant og en Lommebog, sammenlignede mit Navn med min Underskrift paa Passet og gjorde Plads. — Kan man tale til Dem? spurgte jeg. — Hvordan mener De? — Kan man spørge Dem om Noget? — Hvorfor ikke? — Hvem var den Mand, Soldaterne gik med? — Med en utaalmodig Mine slog han med Haanden ud i Luften og forlod mig.

Jeg vendte om, gik forbi Brandtomterne, op til Madeleine-Kirken, hvor Arbejdsfolk begyndte at samle sig for at udslette de mange hvide Pletter, Kuglemærkerne. Derfra til Højre ad Boulevarden og saa igjen til Højre, ned ad

Rue de la Paix for at naa Vendôme-Pladsen. I gamle Dage sang vi hjemme:

Paa Vendôme, hvor Støtten knejser,
Knæle for den store Kejser!

Den knejsede ikke længer; det var ganske rigtigt, som der havde staaet i Bladene, at de havde taget Søjlen bort. Kommunens Minister for de offentlige Arbejder, Kunstneren Courbet, havde dekretet, at den skulde ødelægges, fordi ethvert triumferende Tegn paa, at det ene Folk havde i Krig sejret over det andet, skulde forsvinde fra Jorden; Folkefreden skulle afløse Folkekrigene og de herskesyge Erobrere overgives til Glemsel. Hvilken rigtig Tanke, men hvilket Øjeblik til at udføre den! Og saa havde man borttaget den skønne Søjle, men end ikke med et Rids beskadiget det svære, firkantede Fodstykke, hvis Ornamente i Basrelief vise en fantasifattig Dyng af Vaaben og af Harnisker, der se ud som halshuggede Kroppe. Ved en Skjæbnens Ironi var Brutaliteten bleven, Skjønheden forsvunden.

Jeg var efterhaanden blevet saa nedstemt, at jeg længtes efter lidt menneskelig Samtale; men jeg vidste, at ingen af mine nærmere Be-

kjendte var i Paris. Tanken faldt paa en Mand, jeg kun havde kjendt svagt. Han havde engang været Udgiver af et Blad for Ungdommen, havde giftet sig ind i en Chokoladefabrik, var blevet Rentier, en meget flink og artig Mand. Der viste sig en Fiacre, og jeg kjørte til ham. Hans Hus overraskede mig ved at staa endnu, og endnu mere behagelig overraskede han mig ved selv at komme ud og lukke op. Et Besøg, et Ansigt fra gamle Dage, syntes at være for ham en ligesaa behagelig Overraskelse, og snart sad vi sammen med livlige Spørgsmaal og Svar.

Naar er De kommet hjem igjen til Paris?

Men jeg har slet ikke været borte!

Har De været her hele Tiden, under begge Belejringer?

Ja, under begge!

Hvad De maa have oplevet! Har De lidt meget?

Comme ça, comme ça!

Jeg tog Maal af ham; han var hverken bleg eller mager, og jeg vovede Spørgsmaalet: Har De har De været nødt til at spise Rotter?

Ja, min Tro, har jeg, og været glad til, naar jeg kunde faa en!

Paany Virkeligheden! Det var ganske anderledes at høre en Mand selv sige det end læse derom i Aviserne.

Han vedblev: Eh, eh, min Kjære, Udenforstaaende gjøre sig ikke rigtig Forestilling om, hvad det er, naar man med Penge i Lommen kommer ned paa Torvet, og der er tomt, og man søger en Restauration, og den er lukket. Saa seer man underlig paa hinanden, og saa tænker man paa at overgive Byen.

Ja, ja. Men under Kommunen — led De megen Overlast?

Nej.

Plyndrede man Dem ikke? Truede man Dem ikke?

Man udskrev Skatter og Afgifter og Tvangslaan, og jeg betalte.

Men Skud og Skrig og Ildebrand!

Paris er en stor By, og her er afsides. Man hører Intet, naar man bliver hjemme.

Dette var mig det mest Paafaldende, men ikke det Hyggeligste af, hvad jeg endnu havde stødt paa i Paris. Her var Virkeligheden i ny Skikkelse, i Personliggjørelse af det Gaadefulde, der havde beskæftiget mig saa meget i denne Sag: Hvorledes var det gaaet til? Hvorledes

var det muligt, at i en By, der talte over en Million Indvaanere, nogle Faa havde samlet nogle Tusinde, maaske højst hundrede Tusinde, og havde behersket Alt? Hvorledes vare de Nihundredetusinde komne ud af det med de Hundredetusinde, som holdt dem omfattede og indespærrede og for Verden gjorde hele Paris til Et? Hvad betød dette Exempel paa, at man havde kunnet leve stille, fredelig og under en Slags Orden? — Jeg udtalte omtrentlig dette, hvortil Manden svarede i stigende Sindsbevægelse: Kalder De det Orden at leve i bestandig Angst? Kalder De det Orden, at man er som ude i en Skov og maa sidde oppe i et Træ for ikke at blive bidt af Ulve og Slinger? At De seer mig med Klæder paa Kroppen og med Mad i Huset, er jo det pureste Tilfælde

Der er dog en anden Person, en berømt Person, som ogsaa er bleven skaanet

Hvem er det?

Frankrigs Bank. Den kunde de jo have plyndret.

Min kjære Herre, sagde han med dæmpet Vrede, vil De forsvare Kommunen?

Nej; men jeg vilde gjerne vide, hvad den var, i det Værste og i det Bedste.

Det Bedste! Det skal jeg sige Dem: Raseri, som naar Hunde blive gale! Det Ynkkeligste, Skammeligste, mest Forvorpne, som Solen nogen sinde har skinnet paa! Ikke Mennesker, Umenesker — det var Kommunen!

Næste Dag var det Søndag og igjen meget smukt Vejr. Alle, som have været i Paris i den „gode“ Tid, ville erindre, hvorledes om Søndagen den hele Befolkning, Fornemme og Rige saavel som den store Mængde, var i Bevægelse, kørte eller gik, især i Retning af Champs Elysées og Boulogneskoven, hvor det larmede og klang, hvor der udenfor alle Caféer og Restaurationer sad fornøjede Mennesker. Dette var den første Søndag, Pariserne i mange Tider havde havt til at nyde i Fred, og da jeg henad Formiddagen kom ind ved Triumfbuen, saa jeg rigtignok Kjørevejen, der ellers var fyldt med Ekvipager, aldeles tom; men Sidegangene vare sorte af Mennesker. Langsomt arbejdede jeg mig op til Place de la Concorde, Rue Royale, Boulevarderne — Alt en mylrende Strøm. Jeg gik ned ad Rue Richelieu, gennem Palais Royal, ad Rue Rivoli tilbage til Place de la Concorde — hele Vejen samme Trængsel, en Strøm, der syntes at gaa i en umaadelig Kreds. Men Alle vare sortklædte, og der hørtes

ikke et Ord. Der var ingen Stole udenfor Caféer og Restaurants, og alle Butiker vare lukkede. Jeg saa ingen Børn, hørte intet Udraab — bogstavelig den dybeste Tavshed. Denne Stilhed virkede efterhaanden med en Blanding af Tryk og Højtidelighed. Folket var ude mellem Ulykkens Mindesmærker; men det standsede ingensteds. „Skjönt seende, de saa dog ej“, og der var i denne Ikke-Seen mere Bevidsthed om Ulykken, end nogetsomhelst Udtryk af Nysgjerrighed vilde have forraadt. Den uoverskuelige, tavse Mængde gled forbi som dunkelt vidende om, dunkelt betagen af en Skyld, som valfartende uden at have et Maal. Tavsheden voxede over mig, indhyllede mig, fyldte mig med en særegen Kjærlighed til Paris som den Stad, der paa sin Bekostning gaaer forrest med at gjøre vor hele Slægts Forsøg, vover Alt, fra det Latterlige til det Sublime, lider mere end vi Andre, men ogsaa lever mere end vi.

Staaer Indtrykket af denne Dag som noget af det Største og Dybeste, jeg nogensinde har modtaget ved Syn paa Omverdenen, saa blev det dog i visse Maader overtruffet af en ganske lille Scene, som jeg oplevede næste Dag. Det var igjen tidlig om Morgen, i Rue Rivoli, tæt

ved Finansministeriets store Brandtomt. Igjen kom en Gruppe Soldater med halvfældede Bajonnetter mig imøde; men dennegang havde de imellem sig en ganske ung Kvinde. Hun var temmelig høj, kraftig bygget, med stort og solbrændt, men behageligt, jomfrueligt Ansigt. Efter Skjøn, efter et vist Præg af Nethed eller Velhavenhed, maatte hun høre til den højere Arbejderstand. Hun var i højhalset, brun Kjole og havde i højre Haand et stort, hvidt Lommetørklæde. Det syntes at være al den jordiske Ejendom, hun havde kunnet medtage, da de greb hende og førte hende til Krigs- eller Standretten. Men hvad der aldrig lader sig beskrive, var denne unge Kvindes Gang mellem Soldaterne. Jeg kunde med fuldeste Sandhed sige, at hun gik som en Dronning; men det vilde være udsat for Misforstaaelse, som om der var noget Kunstlet, Theatralsk ved hende. Hun var hverken udfordrende eller skamfuld, men gik frem rank og fast, uden at se eller fornemme sig seet, hyllet i sig selv, løftet ud over den Verden, for hvem hun nu var et besejret Udskud, men overfor hvilken hun vidste at have villet og givet sig idealt hen. Charlotte Corday kunde gaaet mellem Jakobinerne, Jeanne Darc mellem engelske Soldater,

paa samme Maade. Hun gjenvakte hos mig i al dens Styrke Tanken om, at midt i Forvirringen, Vildheden og Rædselen havde der været et Ideal. Hendes Skyld laa paa den fine Grænse, hvor Kjærlighed og Had mødes. Thi det er naturligt, menneskeligt, at man i sin Kjærlighed til de Fattige og Lidende kan blive grebet af Had til de Rige, ligesom at de, der elske det borgerlige, velstaaende Samfunds Orden og Skjønhed, kunne gribes af Had til dem, der rokke ved det. Kommer det til den Afgjørelse, hvor det blotte Had staaer imod det blotte Had, saa skal hver følge sin Fane og vove det Yderste for den. Det havde hun gjort, antager jeg efter hendes Ansigt og hendes Gang. Nu gik hun forbi og efterlod en uforgængelig Uro i mig. Thi jeg hører til dem, der kunne tale mer eller mindre kjønne Ord om Ideen; men jeg har ikke vovet mig selv. Jeg véd, at jeg ikke har fuld Ret til at ligge i en god Seng og sidde ved et godt Bord, mens der sultes og fryses udenfor; men jeg har ikke kunnet gaa fra Bordet og fra Sengen. Det nytter ikke, at jeg siger til mig selv, at jeg hverken er Præst, Bisp eller Apostel og ikke har den hele Forpligtelse. Jeg

har den, men kan ikke løse den, ikke vinde Livet ved at hengive det. Paa sin Maade har hun betalt sin Gjæld, og hvad der saa gjøres ved hende, kan hun ikke være fortabt. Hvad skal der blive af mig?

Drømte Historier.

Drømmenes Port har en vid Udgang, men en snever Indgang, hvilket vil sige, at det er vanskeligt at følge den mylrende Mangfoldighed af Billeder tilbage til Oprindelsen, til de fysiske og psykiske Tilstande, der betinge Hjernenervernes Bevægelse, medens man sover.

Reglen er vistnok, at man drømmer uklart, usammenhængende; men det hænder undertiden, at man har en paafaldende klar Drøm. Der kan da være en Erindren af Ting, som man vaagen ikke husker, og det tager sig ud, som om man drømmende mere end vaagen var sig selv. Det kan ogsaa vise sig, at Drømmen var en Art Skuen fremad: Medens der er en Evolution i Hjernen, en Nerve-, Tanke- eller Stemningsbevægelse, under hvilken Ens egenlige Jeg ikke

har Opmærksomhed, Hensigt eller Vilje, kan Adskilligt komme frem i Sindet, som man i vaagen Tilstand holder nede eller skyder tilbage; man bliver derved ligesom mere umiddelbar, kan mere uhindret ane eller gjætte Tingenes Sammenhæng, og atter tager det sig da ud, som om man drømmende mere end vaagen var sit rette Selv.

Drømmen varer i Virkeligheden kun faa Sekunder; men den kan synes meget lang, en udstrakt Begivenhed, hvori mange Skikkelser optræde og Meget bliver afgjort. Naar man vaagner, er man derfor overbevist om at have brugt megen Tid, været længe borte. Man er skuffet af Hjernebevægelsens Hurtighed, der er meget større end i vaagen Tilstand, og vaagen maaler man uvilkaarlig Tiden efter de Forestillinger, som have udfyldt den. Som Dr. Richet har paavist, foregaaer noget Lignende, naar man har spist Hadchi; formedelst den rivende Hastighed, der opkommer i Hjernebevægelsen, troer man i faa Minutter at have oplevet mange Timer.

Paa Grund af disse Egenskaber have Drømme til alle Tider spillet en temmelig betydelig Rolle i det vaagne Liv: i Biblen som ogsaa i Sagaer, Legender, Romaner og overhoved i Historie og Poesi saavel som i Hverdagslivets Prosa. Sædvan-

ligvis træder da i Beretningen om Drømmen det Psykologiske tilbage eller er stærkt blandet med en vis Mystik; selve Drømmen er mindre opfattet som en naturlig, indre Bevægelse end som Paavirkning af en Magt udefra: Vedkommende har i Drømmens Øjeblik været Mere end sig selv, fordi Noget, en Aand eller Aander, tog sig af ham eller beskjæftigede sig med ham — som det hedder hos Chaucer:

Spirits have the might
To make folks dream o'night,
Or if the soul of proper kind
Be so perfect as men find,
That it wote, what is to come.

Det Følgende skal ikke søge nogen saadan Tydning, men er Meddelelse om nogle Drømme, som jeg antager at maatte kalde literære eller forfattende, digtende Drømme, saadanne, hvorunder Ens Opmærksomhed, Hensigt, Plan ikke er virkelig tilstede, og hvori der dog til Ens egen Overraskelse, naar man vaagnende formaaer at fastholde Drømmen, viser sig en Slags Plan, en ledende Tanke, en Komposition, som man ikke ret kjendes ved og dog ikke kan skyde fra sig. Selvfølgelig regner jeg ikke hid de usikre, henglidende Billeder, som man vaagen erindrer omtrentlig og da udformende beskjæftiger sig lidt

med, men kun saadanne, der endnu en Stund ind i den vaagne Tilstand have saa stor Magt over Sindet, at de ligesom diktere sig selv til Papiret.

De ere upaatvivlelig sjeldne. Fra den Tid, da jeg først blev opmærksom paa denne Art Drømme, er der gaaet mange Aar, og i alle de Aar har jeg kun havt tre, som jeg kan hidsætte i fuldstændig Tro paa, at jeg afgiver dem som ærligt Bidrag til en Drømmenes Psykologi, at jeg er nøjagtig og samvittighedsfuld i Beretningen, fortæller Sandheden, den hele Sandhed og Intet uden Sandheden, som det hedder i den engelske Edsformular.

1.

Der blev ringet stærkt paa min Dør tidlig om Morgen, endnu før Dag, og da jeg skyndsomt og halv paaklædt lukkede op, stod der en høj, bredskuldret Mand i ny, men grov, mørkeblaa Frakke. Jeg kjendte ham ikke, og der var en ubeskrivelig Disharmoni mellem hans Person og hans Dragt, ikke fordi han var finere end den, men alligevel, han syntes ikke at have klædt sig paa med samme Frihed som andre Mennesker. Jeg vilde af denne instinktmæssige Mis-

tillid eller Antipathi hastig lukke Døren med den Bemærkning: „De gaaer fejl“; men endnu hastigere var han indenfor, lukkede Døren efter sig og sagde, idet han lagde begge Hænder let paa mine Skuldre: „Naa, det var jo rart, at jeg traf Dem hjemme!“ — „Men jeg kjender Dem ikke, hvad vil De?“ sagde jeg. Uden at svare rakte han mig min Frakke og gik ind i det næste Værelse, hvor jeg naturligvis maatte følge ham. Jeg spurgte igjen: „Hvad vil De mig?“ Han betragtede sig aldeles som husvant og gik uden at svare til et følgende Værelse, hvor der stod et anrettet Frokostbord. „Det var jo prægtigt!“ sagde han og satte sig tilbords. Det forekommer mig, at jeg først ogsaa satte mig, men at saa Vreden over hans Paatrængenhed fik Overhaand. Jeg tog en tilspidset Jernalen for at jage ham ud. Han tog smilende en anden Alen og afparerede mine Stød saa overlegent og let, at jeg ikke kunde lade være at beundre hans Færdighed og tillige en vis Godmodighed hos ham, skjønt det Fremmede, Mistillidvækkende i hans Væsen samtidig virkede end stærkere paa mig end før. Om vi nu spiste Frokost sammen, kan jeg ikke sige; det Næste, jeg erindrer, er, at jeg var gaaet hen til et Vindue og følende

mig ligesom holdt i Fængsel ønskede mig ned i den Have, jeg saa. Jeg besluttede at hævde min Frihed og sagde: „Jeg gaaer ned i Haven.“ — Han kastede et hurtigt og skarpt Blik der- ned og svarede ufortrødent: „Ja, lad os gaa ned i Haven.“ Da vi kom ned, saa jeg langt borte, i den anden Ende af Haven, en venlig, aldrende Mand, der lignede afdøde Rosenkilde. Han sad i en Veranda med sin Kone og nogle Børn, men rejste sig og kom mig imøde. Den Fremmede gav mig ikke Tid til nogen Ytring eller Forkla- ring, men begyndte med stor Hurtighed at tale om Vejret, Haven o. s. v. Den aldrende Mand havde samme Følelse som jeg og gjorde mig min egen Følelse klarere, idet han udvexlede et hurtigt Blik med mig; hans Øjekast sagde: Der er Noget i Vejen; stol paa mig. Han gjorde Mine til at føre os hen i et Lysthus, men standsede og sagde: „Aa, jeg har glemt min Pibe — ryger De ikke en Cigar?“ Den Fremmede, til hvem Spørgsmaalet var vendt, svarede: „Aa, jo, Tak“, og vilde følge med ligesom for at passe paa ham; men jeg blev staaende og skulde altsaa ogsaa passes paa, og den Gamle saa desuden saa troskyldig ud. Den Fremmede blev altsaa hos mig, og den Gamle syntes virkelig ikke at

foretage sig Andet end i selve Verandaen tage Pibe og Cigarer; han vendte rigtignok et Øjeblik Ryggen til os, men syntes ikke at sige et Ord. Med Pibe i Munden og slaaende Ild paa gammeldags Maade kom han ogsaa strax tilbage til os, og vi gik til et Lysthus dannet af ung Lind, i en Krog ved Plankeværket, der skilte os fra Vejen. Den Fremmede stillede sig behændig mellem os og Plankeværket, saa at vi ikke kunde se ud eller give Tegn til Nogen, som mulig var derude, og da han fik os manøvrerede til at sidde i Lysthuset med ham mellem os og Plankeværket, kom der i hans Skikkelse et Øjebliks paafaldende Ro, en Hvile og Tryghed som efter stor Anstrængelse og Fare. Med Et kom et af Børnene løbende med det Raab: „Fader, vil Du se Kalven blive hejset op!“ — „Ja, det maa vi da endelig se!“ sagde den Gamle muntert, og vi gik nu ned mod Huset. Vi saa ogsaa gennem en Dør en Kalv hænge og sprælle; men Børnene raabte, at vi maatte komme nærmere. Døren, vi skulde gennem var lav, og den Gamle gik først, saa den Fremmede, og jeg vilde følge efter. Men idet den stærke, højtvoxne Fremmede bøjede sig for at komme ind ad Døren, faldt en Politibetjent ned og red paa hans

Skuldre, medens to andre Politibetjente fore til og grebe ham med Raabet: „Saa har vi Dig!“ Den Fremmede udstødte et Skrig, som jeg aldrig har hørt Mage til, et dæmpet og dog vældigt Udbrud af den dybeste, dødeligste Vrede og Fortvivlelse, en Lyd, der mindede om en tirret Ornes Skrig, men dog var forskjellig derfra, meget forfærdeligere. Det paavirkede mig med en saadan Blanding af Medlidenhed og Rædsel, at jeg vaagnede.

Dette drømte jeg i Efteraaret 1868 paa samme Tid, som jeg skrev Maser eller Simon Levi, og da Sindet alt-saa skulde synes sysselsat i helt anden Retning.

2.

Dette drømte jeg Natten mellem 29de og 30te Novbr. 1869, at jeg enten læste eller hørte oplæse eller var med i.

Et Selskab sad paa aaben Mark i Kalifornien. Man var truffet sammen paa Vejen uden at kjende hinanden, men taltes ved som Bekjendte, og man vilde holde Nattekvarter sammen. Hver af dem sad og pidskede Æg til en Æggesnaps, og man viste hinanden, hvor stive

man kunde faa Æggene. En sagde, at det var Altsammen Ingenting; hvis man vilde skaffe ham Æg til at fylde en ordenlig Spand, vilde han pidske Æggene saa stive, at en Stang skulde staa saa fast deri, at han kunde entre op ad den. En Anden tog imod Væddemaalet, og Prøven faldt virkelig ud som paastaaet. Men En havde opdaget, at den Vindende havde anvendt Svig: han havde brugt en Stang, i hvis Ende der ved en hemmelig Fjer fremskjød en Jernspids. Da dette blev oplyst, havde den Vindende naturligvis tabt. Han, som havde paavist Svigen, fandt det ikke raadeligt at sove i den Afdeling, hvortil den svigefulde Person hørte, og gik over til dem, hos hvem den Mand syntes at høre hjemme, hvem han havde hjulpet ved sin Opdagelse. Men ogsaaovre paa denne Side kunde man ikke være tjent med en Mand, som i paakommende Tilfælde vilde sige Sandheden, og man sendte derfor en gammel Kone ind for at tage Livet af ham. Konen var ganske lille, i grøn Kyse og havde intet Ansigt. Hun indgjød mig stor Angst, idet hun determineret gik eller gled hen til den Sovende. Jeg greb i hendes Skjørt og vaagnede.

3.

Vi vare Tre eller Fire, der en Vinter Eftermiddag, i Skumringen, gik langs et Vand, ad en smal Sti. Til Venstre var Vandet, til Højre nogle lave Bakker, der skilte os fra andet Vand. Hyppig var Vejen afbrudt af Oversvømmelse, og vi havde Møje med at komme frem, over spredte Isflader. En klam Taage laa over Eggen. Etsteds ud fra Taagen lød dæmpede Skrig. Vi spurgte hinanden, hvad det kunde betyde, lyttede et Øjeblik og gik videre, optagne af vort eget Ærinde, skjønt jeg ikke rigtig vidste, hvad dette var, og heller ikke rigtig kjendte mit Følgeskab. Endelig naaede vi ind i en By, og her kom en lille Dreng, fattig klædt, med besynderlig livlige, mørke Øjne, og spurgte os om sin Broder. Vi afviste ham, hvorpaa han med et spidst Søm gik imod mig og jeg maatte med min Stok slaa ham Sømmet af Haanden. Kort efter eller nogle Dage efter sad jeg paa en høj Kontorstol, beskæftiget med Regnskaber, der ikke egenlig syntes at være mine, saalidt som jeg vidste, hvorfor jeg sad som Kontormand. I Værelset udenfor vare mine Ledsagere fra den foregaaende Aften. Man kom ind og sagde mig, at i det andet Værelse var en Mand med nogle Dreng,

og de fremviste Smaasager af flettet Traad, Fuglebure, Musefælder o. desl. Saasnart jeg kom ud, kunde jeg paa Mandens og Børnenes Øjne kjende, at de Alle vare i Familie med den lille Dreng, der saa angst og paatrængende havde spurgt om sin Broder, og hvem jeg havde slaaet Sømmet af Haanden. Jeg var ogsaa overbevist om, at de kun vare komne for at opdage mig. Derfor paatog jeg mig en halv venlig, halv ligegyldig Mine, besaa deres Sager og lod dem gaa, idet jeg haabede, at de nu ikke havde kunnet kjende mig. De gik ogsaa. Men pludselig stod Manden inde hos mig, overordenlig stor og bydende, og spurgte mig om den lille Drengs Broder. Jeg svarede, at det dog var et urimeligt Spørgsmaal; hvordan kunde jeg vide det ringeste om en mig ubekjendt Drengs ligesaa ubekjendte Broder! — Svar nu selv! raabte Manden. — Saa svarede jeg: Jo, jeg skjuler blot for mig selv, at da vi forleden Aften hørte Skrig ved Vandet, saa troede vi nok, at En kunde være i Fare; men Andre kunde være nærmere; vi havde ikke Vilje og Tilskyndelse til at gaa ud af vor Vej og overbevise os. — Videre! bød Manden, og jeg vedblev: Jeg anede ogsaa, saasnart den lille Dreng spurgte om sin Broder, at det var

denne Broder, hvis Skrig vi havde hørt og ikke brudt os om, og jeg kunde forstaa, hvorfor de nu Alle havde søgt mig op. — Videre! Hvem var Broderen? spurgte Manden. — Hvem Broderen var? spurgte jeg. — Ja, svar nu! — I største Angst raabte jeg: Var det mig selv? — og vaagnede.

Dette drømte jeg for lidt siden, Nytaarsmorgen 1875.

Breve.

I.

Fra Nord-Italien, 1859.

Venedig, d. 5. Febr. 1859.

De Ord, som Kejser L. Napoleon d. 1ste Januar i Tuilerierne sagde til den østerrigske Gesandt, Baron Hübner, kom til Wien som en Torden eller et Jordskjælv, der stadig holder det hele østerrigske Monarki bævende. De vare ikke en egenlig Krigserklæring, men noget ubestemt Bebudende og for saa vidt værre end Krig. Hvad der forekom mig betegnende under de mange Samtaler, jeg havde med Wienere, var, at man uvilkaarlig indrømmede L. Napoleon en Ret til at tale et saadant Sprog; man var forfærdet, men ikke forbitret, vred, oprørt; af Instinkt eller Vane fandt man det i sin Orden, at Frankrig, naar det ifører sig en Personlighed, taler med

Myndighed ud over Verden og sørger for, at Retten skeer Fyldest under Himlen. Man vidste eller følte, at i dyb Forstand har Østerrig ikke Ret overfor Italien — og har dog Ret alligevel, hvis Traktater endnu skulle gjælde Noget i Verden. Dette er Stillingens Dobbeltthed. Man maa slaaes, skjønt man i sin Samvittighed og for Finansernes Skyld nødig vil, og man tør ikke slaa først, men maa vente, til det behager de Andre at vælge Øjeblikket.

Da jeg om Morgenens d. 25de Januar kom ned til Havnen ved Triest for at indskibe mig, stode Geværpyramider og Soldater opstillede, ligeledes til Indskibning. Solen stod op over Dalmatien og skinnede rødt paa Bajonnetterne. Soldaterne hørte til de ungarske Regimenter, i blaa Pantalons, saa tæt sluttende som Tricots, og som gik ned i Ankelskoene, undersætsige Folk med krigersk og ulykkeligt Ansigt, som Sagaen siger om Skarphedin, da han havde dræbt Høskuld. Disse Soldater bære ogsaa paa en Skyld, det hele Monarkies; det maa tynges og trykkes Nationaliteterne og føre den ene mod den anden for selv at bestaa, og hver enkelt Nationalitet har sit private Nag mod sin Side-mand. Men hvad have Ungarerne mod Ita-

lienerne? Intet! De gaa kun frem, fordi Trommen lyder og Kejseren byder. Men idet jeg seer paa dem, føler jeg, at Kejseren byder i Kraft af den Traktaternes Hellighed, der ogsaa skal sikre os Slesvig, og derfor ere mine Sympathier saa delte.

Da jeg for tolv Aar siden, 1847, stod paa samme Sted, var det, saa at sige, Helligaften før Revolutionen, Folkeslagene følte ved sig selv, at noget Stort nærmede sig; de vare tilmode omtrent som Børnene, naar de i det mørke Værelse vente paa, at der skal blive lukket op til Juletræet, og Paven var selv med om at tænde Lysene! Der blev lukket op, man styrtede ind — og kom ud med mere Alvor end nogensinde. Italienerne staa nu og vente, at Victor Emanuel og Louis Napoleon skulle føre dem ind til Lys og Festlighed. Hvilken ny Alvor vil komme deraf?

Her i Venedig skulde man egentlig have Lov til at lade Politiken hvile; men skulde kunne leve med Fred i dette af Marmor byggede, af Sol opvarmede, af Hav omfavnede Paradis. Men hvorledes kan man det, naar Spørgsmaalet netop er om Himmell eller Helvede, om at blive fri og leve med i et nationalt Enhedsliv eller leve

under fremmede Soldaters Herredømme! Og hvorledes kan Nogen gaa over Markuspladsen eller sejle i Gondol mellem de gamle Paladser uden at ønske, at Fortidens Herlighed maa blive forynget! Men saa kommer igjen Spørgsmaalet, om Venetianerne ere den venetianske Fortids Børn.

Jeg kan ikke lide deres „Demonstrationer“, skjønt de ofte udtænkes og udføres med en Fiffighed, der ligner Genialitet. En saadan fandt Sted i Theatro Fenice. Under Opførelsen af „Profeten“ er der et Øjeblik, da Theatret er mørkt for at forberede en stor Effektscene. En Aften, da dette Øjeblik var kommet, kastede pludselig de italienske Damer i Logerne en Masse hvide, røde og grønne confetti ned i Parterret og paa Scenen. Ved denne Raslen rejste alle østerrikske Officerer sig som én Mand, Gassen strømmede i Hast til igjen, Politiet trængte ind i Logerne og fandt — lutter Uskyldighed. Kun i Parterret og paa Scenen laa de italienske Farver.

En anden lille Historie er, at da Café Quadri, hvor de østerrikske Officerer plejede at søge, skulde repareres, tyede de over til Café Sutil, hvor de fornemme Venetianere havde Vane at komme. Øjeblikkelig udebleve alle Italienere,

og Værten havde den naive Uforskammethed at gaa til Erkehertugen og bede ham om at forbyde Officererne at komme i hans Kaffehus. Det var en Italiener, der fortalte mig dette med Stolthed over, hvad hans Landsmand havde udført, og jeg kom uvilkaarlig til at udbryde: Men I ere jo virkelig Østerrigs Slesvigholstenere! — Men der havde jeg gjort Regning uden Vært thi Manden havde altid i tyske Aviser seet Slesvigholstenerne omtalte som de ypperste af alle Mennesker, og svarede mig nu fornøjet: Det er sandt! Det er meget sandt!

En anden Italiener, en meget alvorlig og dannet Mand, talte med Tilfredstillelse om, hvorledes man raaber „Viva Verdi!“ med den Bitanke, at Komponisten Verdis Navn indeholder Begyndelsesbogstaverne til: Vittorio Emmanuele Re d'Italia. Jeg kunde ikke lade være at trække paa Skuldrene ad denne muldvarpagtige Demonstration, hvorpaa han sagde: „Hvorfor lader De haant derom? Det er for Lidt? Nu ja, vi tør ikke gjøre Stort! Men det giver Magthaverne et Tegn paa, i hvilket Sindelag vi opdrage vore Børn!“

Den Demonstration, som har været mig mest ubehagelig at høre om, er imidlertid den imod

Erkehertugen.* Hans Stilling er besynderlig og vanskelig. Man tænke sig, at en højtbegavet Prins af vort Kongehus paatog sig at regere Slesvig og Holsten med størst mulig Liberalitet og med det Formaal at forsone Partierne: han vilde da faa de Ivrige paa begge Sider lige fjendtlige imod sig. Den mest intelligente Del af Befolkningen, den, som mest bærer Uafhængighedstanken her, vil aldrig høre ham kaldt Andet end Erkehertugen, skjønt han er Vicekonge; thi ved Ordet Erkehertug er han betegnet som den Fremmede, Habsburgeren, hvorimod Folket eller Almuen bestandig foretrækker at sige „Vicekongen“ ligesom for at holde sig selv i Illusion om, at det besidder Noget, der er beslægtet med den rigtige Vicekonge, Eugen Beauharnais, den første Napoleons Stedsøn. Han er stadig den eneste Franskmand, der staaer i Folkets Erindring som Repræsentant for Højhed og krigersk Hæder uden Despotisme; om hans Navn hviler

* Den samme Erkehertug Maximilian, der kort efter Krigen, som Følge af det nye Venskab mellem Frankrig og Østerrig, blev gjort til Kejser i Mexico, efter Napoleons Ordre forladt af Bazaine, taget tilfange af Juarez, stillet for en Standret og skudt. — Hans Gemalinde blev som bekendt vanvittig.

en mærkværdig Glorie, hvorfra nu Vicekonge Maximilian faaer Skjær. Af den Grund er Maximilian en „farlig“ Person for Italienerne. Men ogsaa i Wien ansees han, efter Rygtet, for farlig, fordi man antager, at hans Velvilje mod Italienerne og hans Bestræbelse efter at vinde Popularitet skjuler et ærgjerrigt Haab om at blive uafhængig Konge af Lombardo-Venezia. — Erkehertuginde er den smukkeste og elskværdigste Kvindeskikkelse, som Østerrig har sendt hertil (hun er, hvis jeg ikke husker fejl, Datter af Belgiernes Konge). Hun skal have sat sig ind i den hele italienske Literatur og kunne Digterne af 1ste og 2den Rang udenad, saa at hun i Samtale kan citere dem. Et saadant Arbejde, mene Nogle, underkaster en fornem Dame sig ikke uden at have praktiske Hensigter: hun vil gjøre sig populær for at blive Dronning. Baade han og hun have søgt at vise Imødekommen ved at spadserere ude mellem Folket, i den fælles Salon, Markuspladsen; men saa kom den fornævnte Demonstration. Det var ifjor den 22de Marts, Aarsdagen for Revolutionens Udbrud i Venedig 1848. For at fejre den paa en Maade, som ikke kunde forbydes, var man kommen overens om at spadserere paa St. Markuspladsen. Erke-

hertugen, der fra sine Vinduer saa den store, pyntede Mængde, vilde være forekommende og befalede Regimentsmusiken, der ellers ikke spiller om Mandagen, at gjøre en Undtagelse. Men i samme Øjeblik, som man hørte den østerrigske Musik, forlod man Pladsen og gik ad Piazzetta ud til Kanalen. Erkehertugen saa fra sine Vinduer Spadseregangen blive saa livlig, tog sin Gemalinde under Armen og gik derned; men ligesom man saa ham, vendte man som paa Kommando om og lod Pladsen tom. En af de Første og Erkehertugen Nærmeste, der vendte om, var Grevinde Giustiniani. Hun fik Dagen efter Besøg af Politidirektøren, der forsikrede hende, at Erkehertugen lod haant om hendes Demonstration; men i Løbet af Samtalen tilføjede han, at hun dog skulde vogte sig. Hun rejste til Turin og blev der i sin Loge beæret med offentligt Besøg af Grev Cavour. Fra ganske ubetydelig Person blev hun Heltinde — ved at vende Ryggen.

Imidlertid voxer L. Napoleons Skikkelse bestandig i Storhed. Alperne synes den Balustrade, hvortil han læner sig og seer ned med sit gaadefulde Blik. Ved Boulogne bød han en Ørn blodigt Kjød i sin Hat; han har stadig den

Gjæld at gjøre Symbolet til Alvor og byde den franske Ørn Blod.

Det er sælsomt nok: Hver Aften, naar man her tænker tilbage paa Dagen, er den gledet hen saa stille som en Slæde uden Bjælder, og dog summer det i Sindet, som om man har været i stor Larm. Jeg troer, selve Luften, der farer forbi, hvisker: Sære Ting staa udenfor og banke paa.

Venedig, d. 14de Februar.

Af væsenlig Interesse bliver dog, trods al politisk Spænding, Folkets eget, daglige Liv, de sociale Forhold. Til at skaffe sig et detailleret, livligt Billede heraf vilde man for Venedigs Vedkommende behøve saavel Tid som Færdighed i den venetianske Dialekt. Jeg faaer næppe Tid til at komme vidt i denne Dialekt, som dog har Adskilligt forud for Italiens andre Provinssprog. I den bleve Talerne holdte i Senatet, idet Venedig ogsaa paa denne Maade søgte at hævde en særlig, uafhængig Nationalitet. I Dialekten har ogsaa Goldoni skrevet de Stykker, for hvilke han her holdes saa højt i Ære og uendelig langt foretrækkes for Gozzi. De literært dannede Venetianere le over den Beundring, Gozzi nyder

mod Nord, og kalde ham en Særling, hvis hele literære Virksomhed udgik fra et Væddemaal. Jeg slider endnu i Goldonis „*Avvocato veneziano*“.

Opfattet efter et almindeligt Overblik og enkelte Exemplarer er Massen af Befolkningen uvidende, kirkelig religiøs, høflig og behagelig, med utvetydige Præg af en gammel Civilisation, afglattet ligesom de smaa Stene paa Stranden, der i Aarhundreder ere blevne rullede af Bølgerne. Naar om Søndagen hele Riva er sort af Menneskemassen, der bølger frem og tilbage som Ebbe og Flod, hører man Udraabernes Skrig, Tamburiner, Guitarer, Trompeter o. s. v., men forresten intet højt Ord, kun en uhyre, fredelig Summen, og det Samme er Tilfældet om Aftenen paa Markuspladsen, naar Maskerne vise sig. Fremmede Damer, der opholde sig her, sige, at Venedig er den eneste By, hvor de ikke ere bange for at komme i Trængsel. Ja, Tavs-
hed, Lydighed og Anstand sænker sig fra alle Omgivelser ned paa denne Masse, hvis Forfædre vare vante til at tale med Sky om „dem deroppe“ (Timændsraadet, Statsinkquisitionen i Doge-
paladset), og som selv er vant til at hviske om „dem derhenne“ (den østerrigske Hovedvagt sammesteds).

Men det er en Ynk at se, hvor usselt denne Befolkning lever. Hovedmaaltidet bestaaer af et Stykke Polenta, en tyk Grød eller Kage af Maismel, og en Haandfuld ristede eller stegte Smaafiske, der se ud omtrent som vore Grundlinger, for ikke at sige Hundestejler. Istedенfor en af disse Retter træder ogsaa kogt eller stegt Græskar. I Reglen kan man sige, at de fattigere Klasser her aldrig faa Kjød. Kan man saa undre sig over, at de ere utilbøjelige til Arbejde og sædvanligvis savne Standhaftighed og Mod! Ty-skerne sige: Lad dem arbejde, saa faa de Kjød; lad dem have større Fornødenheder, det er det første Skridt til en større Kultur! De finde sig i Savn blot for at kunne dovnе og ligge i Solen! — O, ja; men Spørgsmaalet er: først Kjød eller først Arbejde? — Børnene dø; Venedig er en sund Stad og kjender i Reglen ingen Epidemier undtagen de heftige Børnesygdomme. De hidrøre fra den slette Næring og derfra, at Husene om Vinteren, hvor Solen ikke staaer paa, ere kolde og klamme, og Brændet er meget dyrt. Jeg maa endnu tilføje, at Vinen, der plejer at bøde paa de andre Levnetsmidlers Utilstrækkelighed, i flere Aar er slaaet fejl, og selv iaar er den dyr. Folket tyer til forfalskede Sager eller

til Brændevin, der er imod dets Natur. Uden den tyske Indvandring vilde Folketallet stadig gaa tilbage. Det var andre Tider, da Republiken alene i Arsenalet beskjæftigede sine 30,000 haandfaste Arsenalotti, da Skibsfarts- og Handelslovene fyldte Værfterne, da det utrættelige, allestedsnærværende Timændsraad sørgede for rig Tilførsel af alle Fornødenheder, da Studene fra Lombardiets Sletter bleve drevne hertil massevis, da Milano, Florens, Augsburg, London, Konstantinopel sendte sine Kjøbmænd hertil for at købe Klæde, Guldbrokade, Linned, Bomuldstøj, Silkevarer, Kryderier, Medicin, Glas, Spejle o. s. v., o. s. v. Det var andre Tider, da Tyskernes Handelskontor, Fondaco dei Tedeschi, under Republikens Beskyttelse blev saa rigt, at det kunde lade sine Fresker paa Ydermurene male af Titian, og da Fondaco dei Turchi, Tyrkernes Handelskontor, rejste sig med sine arabiske Buer og Søjler, hvorefter endnu et Par sees i Ruinen! Ja, det var andre Tider, da Legemet fik kraftig Føde og Aanden havde et Fædreland og en Fane; dengang fødte Kvinderne Børn, der „beherskede Havet og Fjerdedelen af den romerske Verden“.

Hvad man maa undre sig over, er, at Folket endda seer saa livligt ud, har saa megen Glød i Øjnene (skjønt de Gamle, man møder, frembyde et bedrøveligt Syn). Undertiden træffer man ogsaa inde i de fjerne Kvarterer ganske ideale Skikkelser. Jeg er et Par Gange bleven frapperet ved Synet af fuldstændig dejlige unge Piger, ideale Ansigter, overfor hvem man pludselig forstaaer, hvorfra Giovanni Bellini fik sine Madonnaer og Titian sin berømte „Model“ eller Elskerinde. Som Aanden jo tidt kan bøde paa det Legemlige, hjælper det vel ogsaa paa den venetianske Befolkning, at de unge Piger i Reglen ere strængt sædelige. Der er i alt Fald intet Lefleri og intet Flanevæsen. Men naar de have været gifte et halvt Aar, blive de i Reglen utro. Den kvindelige Natur har her ofte noget halvvildt Stolt og Selvbevidst, men falder i Mangel af mandig Støtte.

Den daarligste Del af Befolkningen er, ifølge herboende Tyskes Udsagn, en Klasse, der i visse Henseender kunde kaldes den uafhængige Borgerstand, endel Familier, som af tidligere Tiders Rigdom have beholdt omtrent det Nødtørftige i Arv. Jeg kjender Lidet eller Intet til denne Klasse og seer kun dens tilsyneladende elegante

Ungdom i Kaffehusene. Disse unge Mennesker lære Intet, bestille Intet, have ingen andre Interesser end Sangerinder og Danserinder. Med en aarlig Indtægt af 1000 Zwanziger (c. 300 Rdl.) anseer en saadan ung Person det for den største Daarskab at gjøre sig Livet surt med Arbejde. Hans Jevnlige ere fuldstændig af samme Mening, og hele Livets Kamp og Stræben gaaer ud paa at vise sig for Verden med et Skin af Elegance, hvilket kun bliver muligt ved det smaaligste Kniberi hjemme i Huset. At de spise og drikke med yderste Tarvelighed, bliver deres egen Sag og kunde endog regnes dem til Ære; men med deres Tjenestefolk ligge de i evig Krig om Skillingen og trække f. Ex. af paa deres Løn, hvad de kunne vinde ved at sælge Fejeskærnet. Naar det er koldt, lægge de ikke i Kakkelovnen, „fordi det er usundt“; Damerne sidde hjemme indhyllede i uldne Klæder og aande paa Fingerspidserne; Herrerne gaa i Kaffehusene; Besøg modtager man aldrig. Denne Klasse repræsenterer altsaa det Venedig, der er blevet fattigt og istedenfor Erhvervets Energi kun har Kniberiets. Imellem Herre og Tjener er ingen Forskjel uden Tilfældighedens, den lille Formue; blev Tjeneren vadsket og iført Herrens

Dragt, vilde han fuldstændig passe i Rollen, Dannelsen er den samme, Sproget lige blødt og klangfuldt hos Begge.

Eftersom det lombardo-venetianske Kongerige har en aldeles italiensk Embedsstand, kunne disse Mennesker ikke undskylde sig med, at Vejene ere lukkede af Regeringen, og da jeg gjorde den Bemærkning, at de maaske ligesom Magyarerne ikke ville tjene Østerrig, men blive deres Fortid tro, hvor hullet den end er blevet, svarede man bittert, at de ikke engang kjende Venedigs Historie. Det Sidste har jeg Møje med at tro; den skriger jo til dem ud af Fliserne, de træde paa, og i alt Fald har jeg selv været Vidne til, at Venedigs Historie ikke bliver glemt, men et Kapitel af den læst hver Søndag efter Højmesse.

Det er i Akademiet eller „Athenæum“. Den bekjendte eller her berømte Professor Romanin holder Foredrag. Publikum er ikke overordenlig talrigt, hine unge élégants ere unægtelig ikke tilstede. Her samler sig Restens Rest, hvad der er blevet tilbage af de store, adelige Slægter, der for sidste Gang glimrede 1848, især Damer. Der hviler en vis stille, elegisk Højtidelighed over de Forsamlede; man taler ikke højt, medens man

venter paa Professoren; Alt er præget af, at man skal til at løfte Ligklædet fra Venedigs Ansigt. Romanin, der udgiver „Istoria documentata di Venezia“, er ikke egenlig Historieskriver, hans Formaal er at samle og ordne de Dokumenter, hvorefter en paalidelig Historie kan skrives, og forsaavidt han lader en Anskuelse og Hensigt træde frem, gaaer den ud paa at vise, at Venedig i Fortiden har været vel regeret, at Tilmændsraadet havde en folkelig Tendens og navnlig søgte at beskytte de lavere Klasser mod Patricierne, at Statsstyrelsen var særdeles velordnet og human, hvorom da ogsaa den berømte Howard i sin Tid afgav Vidnesbyrd for Fængselsvæsnets Vedkommende. Naar man jevnlig fandt en Mand hængt med tildækket Ansigt udenpaa Dogepaladset eller halshugget mellem en af Piazzettas Søjler eller druknet i Canal Orfano, saa var det Tidens Aand, og det gik værre til andre Steder. Der viser sig en overvejende Tilbøjelighed til at se Fortidens Lyssider, og overhovedet er der i den elegisk stemte Dvælen ved Fortiden noget mere sentimentalt Romantisk end Sundt, Styrkende og Fremskyndende. Dette er imidlertid en naturlig Følge baade af de Tilstedeværendes Stilling og af denne forunderlige Stads

Natur, Forhold, Udseende. Man behøver blot at gaa faa Skridt og i en Gondol lade sig ro ned ad Canal grande, for at faa et levende Indtryk af, hvor frygtelig disse Familier, hvis Levningers Levning sad deroppe, ere medtagne. Der staa deres Paladser, disse paa engang saa mægtige og yndefulde Bygninger, disse stolte Udtryk af Styrke, Aand og Skjønhed; hvergang et af dem nævnes ved Navn, aabnes for Erindringen og Fantasien en Fortid, der blinker med Bedrifter, Eventyr, store Lidenskaber og store Skjæbner. Hist staaer et Hus, der har sat Paver paa Thronen, hist et, hvis Datter blev Dronning af Cypern og derefter paa et Vink af Republiken aflagde Diademmet, men paa Slottet Asolo begejstrede Kunstnere og Digtere; her staaer et, hvis Besidder ved Siden af den blinde Doge Dandolo stormede og indtog Konstantinopel; her et, der fører Tanken tilbage til Chioggia-Kampen, o. s. v., o. s. v. Men hvert andet af dem ejes nu af en Bankier, en Danserinde, en tysk Adelsmand eller en Hotelvært. Den Landflygtige er kommet og har taget Plads i den Landflygtiges eller den uddøde Slægts Hus; Greven af Chambord boer i Palazzo Cavalli. I Cyperdronningens Stamhus er det kejserlig-kongelig østerrigske Statholderi,

i Palazzo Grimani er Posthuset, og Palazzo Foscari, berømt af Besiddernes Storhed, Ærgjerrighed, Rigdom og tragiske Skjæbne, forherliget i Poesi og Kunst, er forvandlet til Kaserne. Paladset var hjemfaldet til Staden, og da Regeringen rekvirerede en Kaserne, anviste Stadens italienske Magistrat Foscariernes Hus til saadan Brug. Den sidste Efterkommer af Familien er Skuespiller eller rettere Sanger, og da han for ikke lang Tid siden optraadte i Vicenza og skulde have en Benefice, valgte han hertil „Gli due Foscari“, Operaen komponeret paa hans Slægts Ulykke. Man kunde deraf formode, at han ikke er ægte Descendent. En Efterkommer af Grimanierne børster Støvler paa Markuspladsen.

Der er her endnu en Klasse Borgere, aktive, fremstræbende Mænd, som med deres Familier ere paavirkede af tysk Videnskab og Literatur uden derfor at have opgivet det ringeste af deres Italianisme — tvertimod, kan man sige. De sige selv: Lad det være sandt, at vi skyldte den tyske Aand endel; men lad os da nyde Godt af den tyske Aand, lad os faa Lov til at læse, hvad vi ville, lad os kunne skaffe os selv og vore Børn kraftig aandig Næring. — Slaaer man herpaa til Østerrigerne, saa svare de, at her er

netop Ulykken, hvad Frihed, man giver dem, bruge de strax imod Regeringen, de lade sig aldrig forsone. En Nordtysker sagde: Man burde bortføre dem Allesammen og indføre en tysk Koloni. Han traf Sømmet paa Hovedet; thi da man ikke kan gjøre dette, maa man gjøre noget Andet og Fornuftigere.

Venedig, d. 7de Marts.

Karnevalet varer fra Helligtrekonger til Aske-
onsdag, altsaa iaar til Natten mellem 8de og 9de
Marts. Forhen begyndte det i Venedig allerede
i Oktober, ja i det 16de og 17de Aarhundrede
var her saagodtsom bestandig Karneval med
Undtagelse af Fastetiden; ingen Uge gik hen
uden en stor kirkelig Højtid eller en af de histo-
riske Fester, der af Republikens krigerske og
romantiske Fortid vare skudte ind i Almanakken,
og som fejredes med Optog paa Markuspladsen,
i Kanalerne og paa Lagunen. Ved saadanne
Lejligheder viste Damerne sig aldrig offentlig
uden med Maske. Nu er Maskering og For-
klædning tilligemed Baller kun Karnevalets Sær-
kjende; men iaar har Alt dette været meget
tarveligt. Thi ogsaa Karnevalet er Gjenstand
for eller Middel i den politisk-nationale Strid:

at vise Glæde er østerrigsk, at være stille og sørgmodig er italiensk. De rige eller fornemme italienske Familier have aldeles ikke gjort Bal. De folkelige Maske-Optog pleje at finde Sted paa de tre sidste Søndage i Karnevalet, den sidste Torsdag (giovedi grasso) og de to Slutningsdage. Den første af de tre Søndage syntes iaar lovende nok. Et af de fire Karnevals-selskaber, som bestaa her, i Napolitani, drog om Aftenen med Musik op paa den mageløst belyste Markusplads. De kom En for En i langt Tog, med rødt og grønt Fakkkelblus, dansende og syngende; Glæden, der hidtil havde været borte, syntes at komme med Toget og meddele sig til den umaadelige maskerede eller umaskerede Mængde, og Indtrykket var saa overordenligt, at jeg næste Dag havde Vanskelighed ved at finde mig tilrette i Virkeligheden og gaa og tale om L. Napoleon, Cavour, Fred, Krig o. desl.

Men Alt er forandret. I Torsdags var opslaaet anonyme Plakater, der truede Enhver, som gik maskeret, med Døden. Politiet rev Plakaterne ned og gjorde om Aftenen sit Bedste for at hævde Maskefriheden og lade Folket fornøje sig, sendte maaske endog Maskerede til

Pladsen; men de kunde ikke holde sig, Atmosfæren var dem giftig. Iaftes var Pladsen næsten fuld af Mennesker. Jeg gik med et Par Bekjendte op og ned i Samtale og blev pludselig opmærksom paa, at der var dødsstille. Vi saa os om, Menneskemassen var der stadig, men stod ubevægelig, uden en Lyd. Ved Buegangen under Procuratie nuove saa vi en Række Bajonnetter blinke og gik derhen. Jo nærmere vi kom, desto forfærdeligere føltes Stilheden; jeg troede, at der var begaaet et Mord. Menneskemassen gjorde ingen Modstand, man kunde med Lethed trænge sig igjennem, helt ind til Soldaterne: der var Intet, de gik op og ned i en smal Gade dannet af Mennesker. Jeg spurgte en Sergent: „Hvad er her paaferde? Hvad betyder denne Stilhed?“ — Han svarede: „Ja, det er netop det, vi ikke vide.“ Stilheden vedblev at ligge som paa en Kirkegaard eller som Forbud paa en uhyre Explosion; den gik saadan til Marv og Ben, at endog de tyske Officerer, der vare tilstede i Masse, hviskede og derpaa tav som alle de Andre og stode som Lig. Ja, det var Begivenheden: Italienerne havde stillet sig op som et dødt Folk overfor Østerrigerne, og de gjorde dermed en „Demonstration“. En Time

senere blev den mig omstændelig forklaret af en Italiener, som sagde: „Den tyske Presse fortæller, at vi holde Karneval, den siger, at vi ere glade, og at vi altsaa ere lykkelige; men vi ere ulykkelige, og Europa skal vide det. Imorgen staaer denne Demonstration i Piemonts og iovermorgen i Paris's Journaler!“

Hvor meget nu end Demonstrationen staaer som italiensk Komediespil, er det dog uafviseligt, at Østerrigerne ved en saadan Lejlighed ere stillede som den lavere Race, anklaget for kun at besidde raa Magt. De mangle Personligheder, som kunne virke paa Italienernes Sind og Fantasi. Selv den begavede Østerriger er uden Glorie, kan hverken imponere eller vække Sympathi i usædvanlig Grad. Man seer dem jo her paa Riva. Disse Mænd, der skulde være som romerske Prokonsuler og rage op over det beherskede Land, se ud, som de ikke ret menneskelig stolede paa sig selv og ved den mindste Bevægelse maatte kalde paa flere Bajonnetter — hvilket de da ogsaa gjøre. I ganske anden Grad har jo Frankrig den Evne at frembringe Personligheder, der interessere og tiltale og formaa at rive Folkene med, idetmindste en Stund. Histovre vækkes Opmærksomheden stadig for be-

stemte Personer, der træde dramatisk frem af Massen, her er det bestandig „Østerrig“, „Regeringen“, „Systemet“, det Abstrakte, den graa Overfrakke, der ligelig indhyller Alle, fra Generalen til Soldaten. Man kan sige, at dette er en Mangel ved den østerrigske og maaske overhovedet den tyske Race. Ja, vel; men hint Abstrakte, hint østerrigske System har dog med mærkelig Vælde og Kløgt gjort sig gjældende, gjort sig halvhundrede Nationaliteter underdanige og staaer i Europa som en Kolos, hvis Tilværelse synes stridende mod alle Regler, men dog er en urokkelig Kjendsgjerning. Kolossen har jo endog flere Gange kunnet gjøre det Kunststykke at blive kastet til Jorden, ligge adspredt i alle sine Stykker og rejse sig hel og større igjen.

Venedig, d. 15de Marts.

Iaftes var jeg sammen med endel af mine italienske Bekjendte, og de vare aldeles sikre paa, at Krigen vilde begynde om faa Dage, d. 20de Marts. Østerrig vil ikke give efter, er tirret af de piemontesiske Udfordringer, vil rykke mod Milano, slaa den italienske Armé, og saa komme Franskmændene!

Da jeg ved Midnatstid gik bort med en af Selskabet, mødte vi en Bekjendt, der hastig og dæmpet spurgte: „Har De hørt det? Kejseren er her.“

„Kejseren her? Hvorfor?“ udbrød jeg.

„For Guds Skyld“, sagde han, „tal sagte, vi kunne Begge blive arresterede.“

Det var atter Noget, jeg aldeles ikke kunde forstaa. Hvorfor skulde vi ikke have Lov til at tale om Kejseren? Hvad kunde det skade Kejseren, om Venetianerne vidste, at han var her? Kunde han riskere, at de vilde rejse sig, storme Fæstningerne og ombringe den Armé, der holder Byen besat? Man maatte have urimelig store Tanker om Venetianerne for at nære en saadan Frygt. Men det er ogsaa netop en saadan Frygt, som de ønske, at deres Fjender skulle have for dem, og som de digte, *faute de mieux*.

Et Par Skridt derfra mødte vi igjen en Bekjendt, som hemmelighedsfuldt sagde: „Kurieren er afgaaet.“

Nu begyndte det at blive romantisk-interessant for mig. Dette Budskab lød jo som noget Betydeligt, som Brudstykke af en Sammensværgelse. Jeg huskede pludselig, hvad man under de politiske Diskussioner let kan glemme,

at jeg var i det gamle Venedig, i de samme snevre Gader, hvor Sammensvorne hundrede Gange have listet sig om, hvor man har havt sine hemmelige Venner og sine endnu hemmeligere Fjender, hvor man med uendelig Forsigtighed og uendelig Ubetænksomhed vovede Livet for at udføre en Statsomvæltning. „Kurieren er afgaaet!“ Det var jo blot en Kurer, som Ossuna ventede paa for at lade en Flaade løbe ind i Lagunen. Endnu mindre end en Kurer, blot et Bud i rette Tid vilde have friet Tiepolo for at ligge under i de selvsamme Gader, som vi nu gik igjennem (og hvor han ingenlunde, som Blicher har digtet, blev slaaet ihjel af en nedstyrtende Urtepotte). Dog, jeg vil ikke længere holde Nysgjerrigheden spændt. Det havde samme Dag, d. 14de, været Victor Emanuels Navnedag. Den piemontesiske Konsul havde hele Dagen modtaget en stor Mængde Visitkort (ikke Visiter), og alle disse Kort bleve samme Aften med speciel Kurer sendte til Turin — for at Victor Emanuel, naar han drager herind, kan kjende sine Tro.

Før jeg rejser, har jeg endnu at berette om et Kunstnerbesøg, vi her have havt, nemlig Theophilus Hansens og Rahls. De vare fra Wien rejste til Baron Sina i Vevay og kom over Venedig for i Triest at indskibe sig til Athen, hvor vor fortræffelige Landsmand har faaet det Hverv af Sina at bygge et Bibliothek i Nærheden af Theseustemplet, og hvor Rahl — ligeledes for Sina — skal male Kongen og Dronningen. Derfra komme de over Neapel og Rom tilbage hertil; Hansen overtager formodenlig Fuldførelsen af Palazzo Grassi, som Sina har købt og lader pragtfuldt restaurere; Rahl skal male endel af Værelserne. Naar denne mærkelige og besynderlige Baron Sina, der siger til Kunstnerne: „Byg, mal, hug i Marmor, jeg betaler“, er som en af Middelalderens Fyrster — skjønt uden andet Fyrstendømme end en Kapital af 200 Millioner Gylden —, saa toge Hansen og Rahl her mellem Malerne og Arkitekterne sig ud, som om et Par af Middelalderens Kunstnere vare staaede op og gik henover Markuspladsen. Hvilket Liv og hvilken Kraft der var i disse to geniale Mænd, hvem Lykken sender til Virken i Hellas! Med hvilken Sikkerhed, Kunstglæde og Idealitetsfølelse de gik omkring, saa, bedømte,

opmuntrede, belærte og i sildige Aftensamtaler med Lovtale bekjendte, at de selv lærte hver Dag af det uudtømmelige Venedig! Hansen har det paa dansk Vis lidt mere med Stilhed; men i Rahl er der ved Siden af en vældig Naturkraft en overordenlig Belæsthed og en for os Andre særdeles behagelig Lyst til at udtale sig overfor Kunstværkerne, vise deres Ejendommelighed, deres Forhold til Kunsten som Helhed og deres relative Fortrin — thi, sagde han selv, ikke paa det, som han dadler, men paa det, som han roser, kjender jeg Kunstneren og den sande Kunstelsker. Hansen har bygget Vaabenmuseet i Wien (som jeg tidligere har beskrevet i „N. og S.“) og ønskede, at Rahl skulde male det. R. tegnede ogsaa Kompositionerne; men pludselig blev han sat tilside og dette betydelige Værk, en halv Snes Aars Arbejde, overgivet til en Genremaler, en ubetydelig Person ved Navn Blaas, der for Tiden er her i Venedig, og hvis fade Kompositioner til Museet jeg har havt den Ære at se. Det er en sand Vandalisme at lade Blaas komme til at sætte sine ubetydelige Sager i det store Museum, og der er ingen anden Grund dertil end, at han er mere national end Rahl. Men national betyder i dette Tilfælde — katholsk,

Tyroleren Blaas staaer i Gunst hos Præstepartiet. Dette er en af de Omstændigheder, der kunde friste mig til at bryde med Huset Habsburg.

Endnu en Kunstner, som jeg har truffet her, har jeg en vis Fornøjelse ved at omtale. Det er Richard Wagner, „Tannhäusers“ og „Lohengrins“ Komponist. Han boer i det mindre Palazzo Giustiniani ved Canal grande, og uden at føre stort Hus har han indrettet sig med Pragt. Den mægtige gamle Hal, hans Arbejdsværelse, er beklædt med røde Tapeter, som han har forskrevet, og selv gaaer han hjemme klædt i gammel-venetiansk Dragt, karmoisinrød Fløjls Talar, sorte Silkebenklæder o. s. v. Der er ikke egenlig Smagløshed deri, tvertimod tager det sig godt ud, eller rettere: man mærker en Kunstner, der gjør, hvad han kan, for hel og holden og paa elegant Maade at stige tilbage i Fortiden og maaske blive inspireret der. Han har næsten fuldført en ny Opera „Tristan und Isolde“ (baade Text og Musik af ham selv, som sædvanlig) og forbereder sig til at digte og komponere en Opera efter Nibelungenlied. Om hans Kompositioner skal jeg saa meget mindre ytre mig, som jeg kun kjender dem flygtig, tildels af hans egne Foredrag paa Klaveret; men det

Formaal, han stræber til, er unægtelig baade skjønt og stort. Han vil emancipere Musiken fra det Lefleri, hvori den er faldet, han vil gjenindsætte den i dens Ret som en Kunst, der ikke bortdrager Menneskenes Sind fra det Himmelske og Ideale ved at lulle for dem, men fører dem ind i store, lidenskabelige Stemninger, hvori det Evige mærkes, rystende og opløftende. Faaer han tilstrækkelig Magt — som det nu synes, at han vil faa, da hans Operaer „gaa“ i Tyskland — vil han forsøge at skaffe sig et nyt Theater med nye Sangere og Sangerinder; thi „alle de nuværende ere fordærvede af Theatret“. Det gjør godt at være sammen med et Menneske, der vil noget Betydeligt; men jeg vilde ønske, at jeg uden at krænke ham kunde sige ham, at jeg ikke er aldeles opbygget af hans „Tristan und Isolde“ (jeg taler her blot om Texten, der er trykt); thi det synes mig, at Middelalderens baade skønne og fine og store Digtning ikke er kommet ganske til sin Ret i Operaen. Ifølge Wagners egen Theori skulle Text og Musik udgjøre et fuldstændig harmonisk Hele, og følgelig maa, hvis jeg har Ret, Kompositionen i sin Helhed lade noget Væsenligt tilbage at ønske. Jeg

kan imidlertid godt forstaa, hvorfra Fejlen kommer. Wagner blev som bekendt politisk compromitteret 1848 formedelst den Enthusiasme, hvormed han tog Del i den sachsiske Revolution. For at redde sig fra Smerten over de skuffede Forhaabninger har han ikke fundet andet Middel end at kaste sig ud i Pessimisme. Han siger, at Menneskene i Almindelighed ikke ere skabte til Frihed og ideale Gjerninger; deres Bestemmelse er at spise, drikke, glæde sig, som de kunne bedst, og sætte Børn i Verden. Man maa ikke vente sig noget Godt eller Ophøjet af dem. Saasnart man gjør det, forbitrer man sig selv Livet; men naar man altid er forberedt paa det Slette, glædes man dog undertiden ved uventet at møde noget Godt og tage imod det uden at undersøge det nærmere. — En saadan Livsanskuelse kan føre til et ret betydeligt Liv i karmoisinrød Slobrok, men tjener ikke til at lade i Kunstnerens Sind fremblomstre store, varige, geniale Menneskeværker. En Poet og Kunstner maa være Optimist, Idealist, maa lide alle de Smerter, som i Virkeligheden følge deraf, maa kæmpe haardt for i Bevægelsen, der omtumler ham, at bevare Tro og Haab.

Milano, d. 20de Marts.

Jeg maatte hertil; jeg maatte benytte den lille Rest af min Ferie til at se Milano. Hvis jeg var gaaet tilbage over Triest, vilde jeg være kommet hjem med et for Andre usynligt, men mig bevidst Fejghedsmærke. Jeg længtes efter Landskab, Blomster og grønne Træer — thi Venedig byder i denne Henseende dog kun en Stad i Havet —; men, naar jeg talte om at rejse herind, sagde mine venetianske Bekjendte: Ja, De kan jo; men medens De er der, bryder det maaske løs, og saa skyde Østerrigerne Staden i Brand fra Kastellet; Staden er allerede i Belejningsstand. — Men det var netop tillige Belejningsstanden, jeg ønskede at se, og jeg troede desuden, ligefrem tilstaaet, ikke paa nogen egenlig Fare, og den Smule Uro eller Risiko, som der kunde være, syntes det mig en Skam at frygte. Og saa er jeg her da og er meget fornøjet derved. Selve Afrejsen fra Venedig havde noget Tiltrækkende. Det var Aften, og 2000 Mand stode opmarcherede for at afgaa til Milano. De vare netop ankomne fra Dalmatien og stode paa Quaien og sang. Nu har jeg siden min Afrejse fra Kjøbenhavn næsten uafbrudt paa alle Jernbaner og Dampskibe hørt Soldater-

sang: danske og holstenske Permitterede, Preussere, Bøhmere, Magyarer, Østerrigere, Kroater og Bersaglieri, og Alle have sunget ens, i Mol, monotont og skrigende. Men disse Soldater sang, hvorvel kunstløst, rigtig smukt, yndefulde, gyngende Melodier og med en Hjertensglæde, der var mig uforklarlig, indtil jeg erfarede, at de for Størstedelen vare Italienere. Hvorledes Østerrig kan sende dem hjem til at forsvare Lombardiet imod Piemont, forstaaer jeg rigtig nok ikke; men det lader jeg Østerrig om. Ved Padua maatte vort — jeg skulde sige: mit Tog; thi jeg var eneste Passager — standse næsten en Time og efter gjentagne Forespørgsler erfarede jeg, at ifølge en telegrafisk Ordre skulde vi lade de 2000 Soldater kjøre os forbi. En Time senere steg en Husarofficer ind i Vognen til mig, og da jeg fortalte ham dette, sagde han: „Dann wird in Mailand was los sein.“ Det var en prægtig Fyr, en ægte Soldat. Jeg førte Samtalen hen paa de nyeste Efterretninger i Aviserne. Han sagde: Jeg læser ingen Aviser; de snakke frem og tilbage, saa at man snart troer det, snart det; jeg vil ikke tro Noget, jeg venter paa min Ordre. — Den højeste Betegnelse, han kjendte, var „gentil“, i Betydningen gentle-

manly, og det Eneste, han havde imod Mailänderne, var, at de ikke ere gentile. „De se til en Side, vi til en anden; de surmule; det er ikke gentilt; man skal slaa løs og saa være gode Venner.“ — Jeg spurgte ham, om man kunde ryge Cigar paa Gaden. — „Ryge? Hvorfor ikke? Jeg ryger altid.“ — „Ja, De er Soldat og har Deres Sabel.“ — „Sabel? I Mailand gaaer jeg kun med Ridepidsk.“ — Dette Ord var mig egentlig ubehageligt formedelst dets dybe Haan mod Italienerne; men Mandens Liv staaer jo daglig som Indsats. Han begyndte igjen at spørge angaaende de 2000 Mand, og jeg gjorde den Bemærkning, at det var de smukkeste østerrikske Soldater, jeg endnu havde seet. „Alle vore Tropper ere smukke“, sagde han. — „Maa-ske“, svarede jeg; „men der er dog Grader; en Mængde af de Soldater, jeg saa i Venedig, toge sig mindre godt ud, de gik daarlig.“ — „Jeg skal sige Dem“, sagde han fortrolig, for at skuffe mig, for at hæve sin Kejserstat, „næsten alle de Tropper, vi endnu have her i Italien, ere unge Soldater, to eller tre Aars Tjeneste, ikke rigtig færdige; hjemme staaer den egenlige Armé, sex Aars Soldater; den er opstillet ligefra Wien til Grænsen og kan være her paa et Par Dage.

Gaa derop, saa skal De møde den.“ — Ja vist, gaa derop; nu kjørte vi jo med fuld Fart ad Milano til. — Det Eneste, denne Krigsmand var begejstret for i Italien, var Musiken. Han gjorde denne Rejse til Milano blot for at høre to Sangerinder, Søstrene Marchiosi. Især den ældste havde henrykt ham. Han sagde: Hun synger med en Lethed, De ikke kan begribe. Hun kaster sine Toner ud paa Dem som en Nattergal.

Vi faldt endelig Begge i Søvn, og da jeg vaagnede, kjørte Toget ind paa Milano-Stationen.

— Saa har jeg da nu seet Byen, der af Kejser Frederik Barbarossa blev ødelagt i Bund og Grund, men som hævnede sig og rejste sine kraftige, trodsige Stenhuse ligesaa kjækt som før. Jeg har seet Viscontiernes og Sforzaernes Palads, hvoraf endnu kun det smækre Taarn har bevaret den gamle Stil. Jeg har seet Porten, hvorigjennem Carl Albert drog ud under Folkets Velsignelser, og Stedet, hvor han under dets Forbandelser med Møje frelste Livet. Der hviler over Staden og dens Historie noget Haardt og Ubændigt, noget Energisk og tillige Fortvivlelsesfuldt, og det Hele faaer for Tanken Orden og Sammenhæng, naar man erindrer, at fra

denne Stad udgik i det 15de Aarhundrede Plannen til Italiens Enhed og Uafhængighed; men da var det for silde.

Den berømte Domkirke imponerede mig langt mindre, end jeg havde ventet, fordi den gothiske, strenge Tanke er bleven formildet og blødgjort ved Marmoret og Lyset. Interessantere var det mig imorges i den ældgamle Kirke S. Ambrogio, men rigtignok paa Grund af særlige Omstændigheder. Denne Kirke med dens Forgaard og Søjlegange er bygget for ca. 1000 Aar siden, og man seer i Søjlegangenes Mure besynderlige gamle Levninger: Fresker, Vaabenskjolde, brudte, halvt indmurede antike Søjler. Jeg fik ikke Lejlighed til at gaa omkring; thi saavel Kirken som Forgaarden var opfyldt af Soldater, der stode opmarcherede i tætte Rækker for at høre Messen. De kirkelige Signaler, der gives med en lille Klokke, bleve gjentagne af Trommer, og i Øjeblikket, da det Allerhelligste blev fremvist, faldt den hele, store Menighed under Trommeslag paa Knæ og rejste sig ligeledes under Trommeslag og satte Geværet ved Fod. Og medens jeg, den eneste Civile, overværede dette og maatte knæle med, havde jeg Hovedet fuldt af Beskrivelser over Kirken, som jeg nys

havde læst: hvorledes den hellige Ambrosius havde forment Kejser Theodosius Indgangen efter det grumme og forræderske Blodbad i Thessalonika, hvorledes de forskellige Erobrere vare komne hertil, Nogle for at bede, Andre for at blive begravne (blandt disse Stilico), Nogle for at sætte den gamle, berømte Jernkrone paa deres Hoved, Andre for ydmyg at gjøre Bod og pryde Sejrherrens stolte Kirkegang. Hvo skal komme efter dem, som nu knæle her? Kirken er jo som fuld af i Kampen faldne Mænds Aander — naar skulle de blege Skygger af de nu Forsamlede drage sukkende herigjennem og se deres Overvindere, endnu hede af Kampen og Blodbadet, staa i Række og Geled, falde paa Knæ under Trommeslag —?

Medens i Venedig Monumenterne ere omgivne af et elegisk Skjær, fordi de betegne en uigjenkaldelig tabt Fortid, er det derimod her i Milano, som om Jorden brænder om dem, og som om Stenene bævende af Utaalmodighed i næste Øjeblik kunde fare ud af Fugerne. Kastellet med de lave, tykke Taarne ligger paa en stor Plads i Byens nordvestlige Hjørne og vender sine svære Kanoner mod alle Sider. Gaaer man fra Kastellet videre mod Nordvest over

Allarmpladsen, træffer man en stor Triumfbue og seer igjennem denne en meget bred Vej. Da Napoleon efter at have overskredet St. Bernhard, sejret ved Marengo og erobret Norditalien lod en Chaussée anlægge over Simplon for fremtidig at have det lettere at gaa over Alperne, befalede han, at der, hvor Simplonvejen udmunder i Milano, skulde rejses en Triumfbue for at forherlige Værket. Buen blev ikke helt færdig inden hans Fald, og den østerrigske Kejser fuldførte den, men gav den Prydelser, der skulde forestille Napoleons Nederlag. Oppe paa Platformen kører Fredens Gudinde en Vogn med sex Heste; paa hvert Hjørne rider en Sejrgudinde. Nede staaer i Basrelief istedenfor Slaget ved Marengo Slaget ved Culm og istedenfor Mantuas Fald Slaget ved Dresden; istedenfor Napoleons Indtog i Milano seer man Kejser Frantz drage derind 1825. Det er Altsammen godt nok; men gjennem Portens Buer se Milaneseerne stadig Simplonvejen, der naaer lige til Frankrig, og — jeg kan ikke gjøre ved det —, idet jeg tænker paa den gamle Napoleon, synes mig, at Grundstenen, han har lagt, rører sig dernede, vil afkaste de østerrigske Basrelieffer og vil op for at se, om de franske Kolonner ikke ere paa

Vejen. Man kan ikke tænke sig noget mere talende Sindbillede paa Østerrigernes vanskelige Stilling her end denne mægtige Aabning, denne brede Vej, der stadig synes at hilse fra Erobreren: Jeg gaaer bort, men vender fyrgterlig tilbage.

Min Kuffert var gaaet itu, og jeg tænkte, det var bedst, selv at gaa med til Sadelmageren og faa en Passiar. Da jeg hørte ham fra en Bagstue sige med sin vældige Bas: „Giv mig min Hammer!“, kunde jeg troet, at Gud Thor vilde vise sig. Hvo véd? Han kunde jo i sin Tid være draget bort med Langbarderne og have skjult sig her, til Tidens Fylde kom, mellem de lombardiske Vaabensmede og andre haandfaste Mænd. Men da jeg saa Mandens runde Ansigt og lille, fyldige Krop, begreb jeg nok, at han ikke med sin Hammer vilde slaa Dale i Bjergene. Jeg begyndte at tale om det smukke, tidlige Foraar, og han sagde efter nogen Tilbageholdenhed: „Hvad nytter det? Her kommer jo ingen Fremmede! Alt ligger stille! Intet at fortjene!“ — Jeg svarede: „I har vel Grund til Klage, Mester; det er jo Eder selv, der jage de Fremmede bort ved at gjøre Uro.“ — Han saa vredt op og udbrød: „Mig? Os? Tal ikke saadan, min gode Herre! De, som gjøre Uro, ere

dem, der ere kjøbte til det!“ — „Hvorledes? Kjøbte? Hvo betaler dem?“ — „Ih, naturligvis de Udvandrede i Turin.“ — „Og I lade Eder Alle beherske af en saadan lille Hob Betalte? Hvordan er det muligt?“ — „Nu, der er jo ogsaa Andre, de Varme (i caldi o: Brushovederne).“ — „Saa er der altsaa mange af dem?“ — „Hvo véd det?“ — „I, Mester, hører altsaa ikke til de Varme?“ — „Nej, jeg er moderat.“ — „Det vil sige: I vil ikke have Krig?“ — „Nej.“ — „I vil have Fred og Østerrigerne.“ — „Jeg har ikke talt om Østerrigerne; jeg vil ikke have Krig men naar den kommer, græder jeg ikke.“

Staden er i Belejringsstand. Ingen kommer ind eller ud, før Passet er undersøgt paa det omhyggeligste. Jeg var iaftes i La Scala og hørte Rossinis „Semiramide“. Da jeg kom ud, mødte jeg overalt Patrouiller, der gik næsten som Jægere i en Skov. For Musikyndere vil jeg tilføje, at derinde sang de to unge Damer Marchiosi, der vist om et Par Aar ville have europæisk Berømthed — skjønt Wagner sikkert vilde forkaste dem.

Over Staden hviler Foraaret i mageløs, mild Glans. I den nærmeste Omegn grønnes Træerne,

og Blomster myldre frem; man søger Skyggen for at drikke sin Vin udenfor en Osteri. Fra Domkirkens Taarne og Spir sees Bjergene i det berømte blaa Skjær, og Alpernes Toppe tindresølvvidt derover. Nu vil jeg forsøge en Alpe-rejse i Marts.

Breve.

II.

Czaren i Paris og i Albert-Hall.

London, d. 19de Maj 1874.

Tre Gange før har jeg seet Kejser Alexander den 2den under Omstændigheder, der vare noget udenfor det Dagligdags, nemlig i Paris 1867, da han besøgte Kejser Napoleon den 3dje for at se Verdensudstillingen.

Den første Festlighed eller det første Skue, hvortil Louis Napoleon førte sin Gjæst, var Væddeløbene i Bois de Boulogne. I og for sig vare disse Væddeløb ikke af stor Betydning, hverken som Nyt for Selvherskeren eller som fransk Nationalfest; men de gave en Lejlighed til saa at sige at forestille den russiske Kejser for Publikum, for Paris, for den Verden, der var

samlet i Paris, og som nu skulde se det Særegne: hvorledes den Hersker, der var overvundet i Krimkrigen, ført af Omstændighederne, af den Napoleonske Stjerne, kom til Frankrigs Hovedstad og med politisk Venskabelighed bidrog til at kaste Glans over det nye Dynasti.

Vejret var saa gunstigt, som vel kunde ønskes. Julisolen straaledede paa de utallige Menneskemasser; men en lille Regn havde forfrisket Luften, og det var vanskeligt at sige, hvad der tog sig friskest ud, enten de grønne Træer, Skovgrupperne, der omgave det Hele, eller Toiletterne, der i Afstand vare som umaadelige Blomsterbede foran og paa begge Sider af den kejserlige Pavillon.

Alle Øjne vare fæstede paa Glasdørene, hvorfra Suverænerne skulde træde ud paa Estraden. Man ventede og ventede. Endelig aabnedes Dørene, de to Herskere traadte ud Side om Side og gik langsomt frem mod de to Lænestole paa Estradens Rand. Kejseren af Rusland var meget højere end Kejser Napoleon. Det første Syn af ham bragte mig til at tænke paa Baron Blixen-Finecke; men allerede ved næste Blik forsvandt Ligheden, fordi Kejseren ikke i Holdning, Væsen og Træk havde det ejen-

dommelig, næsten kvindelig Graciøse, der udmærkede hin nys afdøde danske Adelsmand. Kejseren var tung og havde i sit Væsen noget Tungsindigt, der hurtig og uvilkaarlig meddelte sig. Men medens jeg gjorde denne Iagttagelse, eller medens dette Indtryk kom til mit Sind, var der et Andet, som i langt højere Grad sysselsatte Fornemmelsen. Det var Publikums Tavs-
hed. Aldrig har jeg hørt en saadan Stilhed. Ordet at høre en Stilhed kan synes ufornuftigt; men jeg lyttede til den, jeg optog den i mig; dens politiske eller moralske Betydning var saa stor, Modsætningen mellem de Hundredetusinder og deres Lydløshed var saa sælsom, at Stilheden frembragte samme Virkning paa Sansen som en mægtig Larm: en Blanding af Beundring og Angst. Kejseren af Rusland var det synlige Tegn paa Stilhedens Virkning; thi efterat han havde gjort et Par Skridt ned imod denne uoverskuelige, forfærdelig tavse Mængde, kom der aabenbart Forvirring over ham, han gik i Bue istedenfor ligefrem og kom til at staa paa Estradens østlige Rand. Kejser Napoleon var ved at sætte sig, savnede sin Gjæst og maatte gaa hen at hente ham og bringe ham til hans Plads.

Hvad betød nu hin Tavshed? Hvad var der i den? Det er blevet gjentaget tidt nok siden Mirabeau, at Folkenes Tavshed er Kongernes Læremester; men hvad Lærdom indeholdt netop denne? Naar man dengang spurgte sig for hos stille, iagttagende Folk, var Svaret paa rede Haand. Det franske Publikum eller de dannede Klasser vilde med deres fine Instinkt ikke gjøre sig solidariske med Kejser Louis Napoleon. De indrømmede, at han var en Kjendsgjerning, en Magt, noget Betydeligt, ja Skjæbnsvangert; men de indrømmede ikke, at han var den lovlige Bærer af Nationens Fane, og de vilde ikke, ved begejstret at acceptere det Skuespil, han bød dem, og ved at lade ham tilflyde personlig Hyldest, sammenblande ham med Fanen. Der kunde indvendes: Men disse formuende eller rige, mere eller mindre dannede Klasser have høstet Nytte af hans Statskup og ere i bestandig stigende Velvære som Følge deraf. Og vi kjende deres Liv; det er egenlig ikke af den Art, at man kan tiltro dem synderlig ideal Sans og mene, at de nu staa der og tie og dømme fra et ophøjet Standpunkt. Maaske; men det er aldrig til at udregne, hvad ideal Magt til at dømme der kan være i Menneskesind, som ikke have samme Magt

til at handle, og desuden bevæger sig tidt gennem store Menneskesamlinger en Aand, som hver Enkelt i Mængden aldeles ikke er sig bevidst. Hertil kommer, at disse formuende, dannede, nette Mennesker, som vare samlede i Tusindvis, rigtignok aldrig selv gjøre en Revolution, men i deres inderste Væsen ere revolutionære. De have et Mundheld, som siger: *le mieux est l'ennemi du bien*, Bedre er Fjende af Godt; men de handle tvertimod det. Deres Sind er altid *à la recherche de l'absolu*. Det er altid Mode hos dem at være misfornøjet, frondere med, hvad der bestaaer og er nogenlunde godt; de berøve derved det Bestaaende dets Selvtillid og række Vaaben til dem, som ville levere det en Kamp i Gaderne, og hver Gang saa den første Krudtrøg kommer til dem, tro de i et kort Øjeblik Rus: Ah, der er det Forjættede, det Absolute! Det er saa; det er kommet over dem med Nødvendighed, som Følge af deres Historie. De ere en revolutionær Atmosfæres Børn, Børn af noget Løsrevet. De have noget forholdsvis Betydeligt i sig: noget Elektrisk, Længsel efter Begejstring. De længes efter en Mand, en Statue, et Billede, som de kunde knæle for og tilbede, som kunde sende dem til nye, store Gjerninger, men som

de ikke have Magt i dem selv til at frembringe. Men hvis det kom! Saa vilde vi for en Gangs Skyld tale Tysk og sige: Dann mögen die Dorias feste stehen!

Man kan spørge: Hvorfor mon Politiet ikke havde arrangeret Begejstring for Kejserne? Det kan jeg naturligtvis ikke sige; men der er Mulighed for, at man havde troet at kunne regne paa et frivilligt Udbrud denne Gang, ved denne store Lejlighed, hvor Tilskuerne efter Behag kunde hilse enten Autokratiet og de store Skjæbner eller den Liberalisme, der for Alvor førte Rusland ud af Trældommen. Men, som sagt, de havde ikke Sans derfor, eller de vilde ikke. For sin Person var jo iøvrigt Kejser Napoleon vant til Tavsheden. Det blev sagt mig, og selv saa jeg det f. Ex. i Rue de la Paix, da han kjørte til Jernbanestationen for at modtage Sultanen. Han kjørte i aaben Vogn, alene og uden Eskorte. Der var mange Folk paa Gaden; men ikke En hilste ham. Kun Politiofficianten, der i dette Øjeblik befandt sig i Gaden, gjorde Front og tog til sin trekantede Hat, og Kejseren afgav sin Hat saa alvorlig og høflig, som om et helt Folk havde hilst ham. Hver Gang han saaledes kjørte ud alene, erklærede Pariserne

med en vis Beundring, at han dog idetmindste havde Mod, siden han saadan vovede sig ud imellem dem. Hvilket Forhold imellem en Suveræn og hans Folk! . Det var jo i visse Maader korrekt, eftersom han var Imperator, eftersom han kun ved Hærens Hjælp var blevet den borgerlige Stats Herre. Men alligevel, hvor besynderligt eller hvor mærkeligt eller hvor naturligt, at han med alle sine Anstrengelser ikke kunde slette Mindet ud, men maatte møde det ved hvert Skridt endog i de Gader, hvorover han kastede baade gylden Glans og Guld! Hvis han i Fortrolighed havde kunnet tale til Kejseren af Rusland om dette Tavshedens Spøgelse, kunde Czaren med Føje have spurgt: Hvorfor skulde jeg da ud imellem disse Folk? Og saa kunde L. Napoleon, maaske med Sandhed, have svaret: Jeg spiller jevnlig Plat og Krone om det Hele, og det morer mig engang at have en russisk Selvhersker med.

Endnu kan spørges: Men efter Tavsheden, hvad skete saa? — Saa begyndte Væddeløbene.

Næste Gang, jeg saa Kejseren af Rusland, var ved det Bal, som Staden Paris eller maaske rettere Seinepræfekten, Baron Hausmann, gav Kejserens Gjæster i Hôtel de Ville.

Jeg vil ikke opholde mig ved den Pragt, Glans og Smag, hvormed man havde udstyret den berømte gamle Bygning — der nu ikke er stort Mere end en Brandtomt — og gjort den til et Fepalads. Hovedsagen for min Erindring er de høje Herskabers Procession gennem den store, gyldne Balsal. Efter Ceremonimesteren eller Hofmarchallen og hans Stab, der gjorde en bred Gade i Trængselen, gik først Kejser Alexander med Kejserinde Eugénie. Han var stadig tung og tungsindig at se til, og han og den smukke fine, lille Kejserinde gik ved Siden af hinanden som to Automater. Hvordan mon det har staaet for hendes Erindring, stakkels Kejserinde, da han nu i disse Dage høflig besøgte hende her i Chislehurst? Efter ham fulgte — ikke i Chislehurst, men i Hôtel de Ville — Kongen af Preussen med en Dame, maaske Prinsesse Mathilde, og saa Kejser Napoleon alene. Han standsede ved en Herre, der stod tæt op til mig, spurgte venlig til hans Befindende og gjorde derpaa et Spørgsmaal om en Person, hvis Navn var mig ubekjendt. Det tog kun faa Sekunder, men Tiden forslog til, at der inden i mig aftegnede sig et Fotografi af L. Napoleon. Det er bekjendt nok, at man ikke i hans Ud-

seende fandt det Ørneagtige, Heltemæssige, Geniale, som Navnet Napoleon vækker eller i forrige Tider vakte Forestilling om. Heller ikke tog han sig ud i Hofdragten, den store, sorte Kjole, Knæbenklæder og Silkestrømper. Mest betydende var han altid tilhest eller tilvogns, fordi han, skjønt lille, da gjorde Virkning ved den forholdsvis store Overkrop og det svære Hoved, hvorimod han her, tilfods, i Silkestrømperne, havde dels noget Spinkelt, dels noget Disharmonisk ved sig. Men som Helhed var der i hans Fysiognomi, i de graa Øjne, i Stemmen, i Gangen, noget paa-faldende Blødt, Kløgtigt, Indsmigrende — Fløjls-poter og det, disse skjule. Forøvrigt saa han anstrengt-fornøjet ud. Det forekom mig, at der i Øjeblikket var Noget over ham, som om han kæmpede med en fysisk Lidelse. Mulig havde jeg tildels denne Forestilling som Følge af Samtaler med en af hans Læger, Dr. Vernois ved Hôtel Dieu. Kejseren led allerede af den Sygdom, der blev hans Død; men man ansaa den endnu ikke for farlig. Den kan helbredes, sagde Dr. Vernois, og det er ikke den, vi frygte; hvad vi frygte for eller af ham, er et Coup de tête, d. v. s. en pludselig, urimelig Beslutning. Det sagde Lægen i 1867.

Der syntes at være sørget for, at Kejser Alexander skulde have Oprejsning for den Mangel paa Opmærksomhed, han havde mødt hos den store Mængde under aaben Himmel. Alt som han skred frem i Salen, blev han modtaget med et dæmpet og dog lydeligt, hyldende, beundrende: Vive l'Empereur! og den samme Hylding gjentoges for Kejser Napoleon. Imod Kong Vilhelm af Preussen var Alt tavst; det var, som om han ikke var tilstede, eller som om han ikke kunde tælles med mellem de „Allerhøjeste“. Hvor vanskeligt det end var at tro det, tog det sig ud som en bestemt Tilsidesættelse, og jeg maa tilstaa, at hvorledes jeg end var sindet mod Nord-slesvigs tyske Herre, saa syntes jeg ikke om denne Uhøflighed eller denne Demonstration mod en Gjest. Men det er ogsaa min Skyldighed at sige, at den preussiske Konge bar det godt. Der var et mærkelig smukt, overlegent Smil om hans Mund, medens han gik frem mellem denne Skare af Hofmænd — enten fordi han bar en kongelig Stolthed i sig, eller fordi han vidste, at alle Kjærtegn mod Kejser Alexander, alle Forsøg paa at fjerne ham fra Preussen, vilde være frugtesløse, eller fordi han tænkte paa sin Hærs Krigsberedthed, eller af alle disse Grunde tilsammen.

For mig staaer den Aften som den mærkeligste, mest uudslettelige af alle historiske, levende Billeder, som jeg har seet. Noget kom til. Idet jeg fulgte Processionen og søgte at holde mig i Linie med de Kejserlig-Kongelige, stødte jeg paa en Menneskestrøm, der trængte mig tilside og langt bort, og det varede en Stund, inden jeg igjen fik Øje paa Toget. Det var da ved at forlade Salen, Fyrsterne vare allerede borte. Men i den lange Suite saa jeg en høj, smækker Mand i hvid Uniform, og som bar sig ad paa en, som det syntes mig, kaad Maade. Han bøjede sig forover, som om han skød og trængte paa, uagtet selve Majestæterne vare foran, og samtidig vendte han Ansigtet til Siden eller lidt tilbage med et Udtryk, som om han gjorde en hensynsløs, lystig Bemærkning til En, der fulgte efter. Jeg sagde til mig selv: Det er vist en Officer, der kommer fra Middagsmaden og har gjenfundet sin Page- eller Kadet-Tid. Men i næste Øjeblik kom jeg til at se ind i hans blaa Øjne og blev saa frapperet af deres Intelligens og Energi, at jeg spurgte den Første den Bedste af de dekorerede og broderede Folk omkring mig: Hvem er Herren i den hvide Uniform? — Mais c'est Monsieur de Bismarck! — Ah!

Strax efter var det hele Tog ude af Døren. Tæppet faldt. Hvad Mening man end dengang havde om de franske Forhold, kunde det ikke falde nogen Dødelig ind, at Tæppet skulde gaa op for en følgende Akt, hvor han, som nu var Vært, med en hel fransk Hær var Fange ved Sédan. Og dog vare de paa Vejen dertil.

Tredje Gang saa jeg den russiske Kejser, eller fik et Glimt af ham, ved den store Revue i Boulogneskoven. Vi kom for sildig, kunde ikke finde nogen gunstig Plads og kjørte endelig hen bagved den kejserlige Loge, hvor vi hørte Musiken og engang imellem saa Bajonnetter og Sabler blinke. Til Gjengjæld droge Herskaberne og lidt efter Størstedelen af Tropperne tæt forbi os, da de forlode Revuen. Hvad der efterhaanden blev os Alle paafaldende, medens Regiment efter Regiment kom forbi, var, at næsten alle højere, beredne Officerer havde Mave. En i Selskabet gjorde den Bemærkning, at det egentlig var i sin Orden, eftersom Louis Napoleon som Præsident, da han forberedte sig til at blive Kejser, begyndte med at traktere Hæren paa Satory-Sletten. Men hvad enten man som Spøg eller for Alvor fandt god Grund for dette sælsomme Syn, saa stemte det ikke med den store Beundring og Re-

spekt, hvormed man ifølge Tradition mente at skulle se paa en fransk Hær. Jeg siger ingenlunde, at jeg deraf uddrog nogen Anelse eller Spaadom for en Fremtid; men jeg beholdt et ubehageligt Indtryk.

Endelig kunde vi kjøre videre, og vi naaede langsomt ned til en Plads, hvor en umaadelig Mængde Ekvipager vare kjørte sammen fra alle Sider og syntes at danne en uopløselig Knude. Med Et hørtes Trompetstød, og en Eskadron afrikanske Jægere kom ansættende paa deres prægtige graa Heste. I et Nu, og uden at jeg endnu i dette Øjeblik begriber, hvorledes det gik til, havde de sprængt Vognmassen til alle Sider og fore videre som besatte. Det Rygte spredtes da som Lueild fra Vogn til Vogn, at man havde skudt paa Kejseren, at Kejseren var skudt, at Eskadronen var farete afsted for at hævne ham og nedsable de Røde. Vi kjørte videre. Alle spurgte Alle, og Ingen gjemte noget Rygte for sig selv. Men inden vi naaede ud af Skoven, vidste vi dog med temmelig Sikkerhed, at Kejseren ikke var skudt. Det var ikke den franske, men den polske Tavshed, der havde givet Lyd: det var Polakken Berezowsky, der havde skudt paa Czaren.

Da vi naaede Arc de l'Étoile, kom vi paa Siden af en Vogn, hvor Bismarck sad, selvferde. Han saa ud, som han frøs. Og det var ingenlunde at undres over; thi ved det lille Pistol-skud var en ny, tung, bebudende Lydløshed kommen tilstede. Den elegante, skuelystne Verden var forsvundet til alle Sider, og istedenfor den var der etsteds, maaske fjernt, maaske ganske nær, Noget ligesom et vildt Dyr, og selve Jorden, man kjørte paa, syntes ikke at være fast, men at gynte som Havet.

Berezowsky blev, som man vel erindrer, stillet for Retten, og det hellige Rusland erfarede til sin Forbavselse, at dette Menneske, der havde villet myrde dets Czar, var blevet kjendt „skyldig med formildende Omstændigheder“ og dømt til nogle Aars Fængsel.

Nous sommes vengés, skal Kejseren af Rusland have sagt, da Telegrafien meldte ham Katastrofen ved Sedan, og dersom han har sagt det, har han rimeligvis ved dette Ord ligesaa meget tænkt paa Opholdet i Paris som paa Krimkrigen.

Og nu gjensaa jeg ham iaftes, da Dronning Victoria, vel ikke personlig, men ved sin danske Svigerdatter, indførte ham for et udvalgt engelsk

Publikum i Albert Hall, det store, skønne Amfiteater, en Efterligning af Roms Kolosseum, der er bygget til Erindring om Prins Albert og helliget de skønne Kunster, især Musik.

Kejser Alexander tager sig her, efter Alles Paastand, aldeles fortræffelig ud. Istedenfor det Tunge, jeg saa i Paris, er der, siger man, noget Mægtigt og usædvanlig Majestætisk over ham, og istedenfor tungsindig er han vemodig. Det er en Forskjel i Ord, der fører over fra Prosa til Poesi, og saavidt jeg i Afstand har kunnet se, er han idetmindste livligere, ja yngre end for syv Aar siden. Men hvorfor skulde der ikke være et ligesom indenfra kommende Skær over ham? Det er jo for hans eller Ruslands Vedkommende næsten som efter den første Napoleons Fald, da der blev sagt: „De gamle Tiders Orden er vendt tilbage“, og da Alexander den 1ste stod i Glorie. Han er „hævnet“ og har ikke blot faaet kastet sig i Skjødets en simpelt menneskelig Hævn over den ene af Vestmagterne, men har paa aktiv og værdig Maade hævnet sig paa den anden, har som den væbnede Civilisations Fører i Asien taget betydeligt af det engelske Navns Glans og sat England i den halvkommiske Situation, at det imod sin Vilje

maa være Barnepige eller Guvernante for det urolige Afghanistan. Og medens hans Diplomati og hans Hær indgyde Beundring, blandet med Angst, kastes der i Øjeblikket en besynderlig, halvmystisk Glans over ham derved, at Alle, der hade eller frygte Tyskland, se hen til ham som den eneste Magt, der direkte eller indirekte kan og vil lægge en Tømme paa den berlinske eller bismarkske Hensynsløshed. Han er baade en yderst farlig Mand, „hundrede Legioners Herre“, og en Velgjører, en Fredens Bærer. Han er Khivas Overvinder, Sønderriver af Parisetraktaten og Svigerfader til en engelsk Prins, der efter Omstændighederne ogsaa kan være blot Hertug af Koburg. Han er noget Kolossalt-Politisk med forunderlig stort Hjerte, den store, hellig Troende og den store Emancipator, den vældige Folkefader og en Husfader saa blød som nogen engelsk paterfamilias — de engelske Bladreferenter saa forleden med Undren og Ærefrygt, at dette umaadelige Styrkens Taarn havde Taarer i Øjnene, da det nærmede sig Landingsbroen ved Dover og gjensaa sin Datter. Og det Brædt, der blev kastet ud fra Broen, var vel et almindeligt Brædt, beklædt med Rødt, men det var tillige beklædt med den Erklæring, som det

engelske Folks store Organ, „Times“, havde afgivet et Par Dage i Forvejen: at England var blevet forledt og forlokket til Krimkrigen af Frankrig, den Don Juan.

Hvorfor skulde denne Mand ikke se frejdig og fornøjet ud her?

Man kan sige, at England ved denne Lejlighed ikke spiller den heldigste Rolle; man kan give det Gloser og pege hen paa, at det gaaer tilbage. Alligevel føler jeg en Tilfredsstillelse — og jeg troer en berettiget — ved at se hen, trods Alt, til dette Folk som stort og beundringsværdigt. Det ligner selve Livet deri, at man ikke kan bringe det i System. Man kan udpege en eller anden Egenskab som betegnende for det, og de fleste Fremmede forsøge Sligt; men altid er der en modsat Egenskab, der har lige saa megen Ret. Man kan sige, at det er et Kræmmerfolk, og det er sandt i den Grad, at dets Kjøbmænd sælge dets Fjender Vaaben og Munition; men det har samtidig et Aristokrati, som i Personlighed, Sundhed, Arbejdskraft og Fædrelandskjærlighed vanskelig finder sin Mage. Og naar man saa vender om og siger: Ja, det er dog egenlig et aristokratisk Folk, saa møder man den Kjendsgjerning, at der i intet andet

Land er et saa velorganiseret, fremskridende Demokrati. Man kan sige, at Folket ønsker Fred for enhver Pris, og det er ganske vist ikke krigersk; men det er mandigt og modigt, og skjønt det nu bærer sig ad som en Mand, der er mæt og ønsker Ro i sin Lænestol, véd dog Enhver, at det kan bryde frem „som en sulten Skotte og en tørstig Irlænder“. Man kan sige, at det ofte viser en Mangel paa Kløgt og Aand, der grænser til Stupiditet, og dog har det Tænkere, Forskere, Opfindere, der ikke staa tilbage for nogen anden Nations, og med alle sine Dumheder er det dog kommet ganske godt frem i Verden. Der er megen Nød, Smuds, Forbrydelse at paavise, og alligevel frembyder Jorden ikke paa lignende Udstrækning en saadan Sum af menneskeligt Velvære og menneskelig Værdighed som den, der findes paa denne Ø. Endelig kan man sige, at det er et hyklersk Folk, og skjønt det har frembragt de mest hensynsløse Fanatikere og de blødest troende og mest hengivelsesfulde Menneskevenner, er det sandt; overalt er her noget Hyklery i Luften. Men det staaer i Forbindelse med en værdifuld Egenskab: Disciplin. Der er en Tvang, som Alle underkaste sig, idetmindste i det Ydre, for at beholde deres

Plads i det givne, regulerede, sociale Liv, for at være anerkjendte Dele af et Hele, som de respektere. Vel frembringe Folk, der underkaste sig en saadan halv-frivillig Tvang, ikke megen Elektricitet i Luften omkring sig, snarere noget Kjedsommeligt; men kunde man i dette Øjeblik samle 10,000 dannede Franske, der saadan som disse Engelske vare disciplinerede under noget Fælles, som de bare i sig og følte udenfor sig, saa vilde der være et større og lysere Haab for Frankrig.

Der var i selve Hallen Tid nok til at anstille deslige Betragtninger; thi det store Rum fyldtes langsomt, og blandt de Kommende var der Mangfoldige, som ved deres Personlighed henledte Tanken paa et eller andet Betydeligt eller Særegent i det engelske Samfundsliv. Til de særlig behagelige Syn hørte naturligvis Damerne, om ikke alle ved Skjønhed eller Toiletets Rigdom og Smag, saa dog hyppig formedelst deres Gang — en Egenskab, der maaske især betegner en virkelig Dame. Noget Smukt at se til var ogsaa Koret, bestaaende af omtrent 1000 Personer, Damerne delte i to Partier, et i Hvidt og Blaåt, et andet i Hvidt og Rødt.

Punktlig Kl. 8, uden Hensyn til den mang-

lende Czar, begyndte Koncerten, og først Kl. 10 indfandt de store Gjæster sig.

De anmeldtes af en Larm, der udefra slog imod Bygningen: Mængdens Hurraraab. Der er ved saadanne Lejligheder noget Rørende ved den ubekjendte Mængdes Raab udenfor. Den ejer saa Lidt paa Jorden, men tager Del i Alt, er altid som det antike Kor tilstede med sine Sympathier, Instinkter, Anelser, men er rigtignok ogsaa tilbøjelig til, med samme Raab at hilse en Livingstone, en persisk Schah og den unge Nilhest i zoologisk Have.

Herinde rejste man sig, og det vilde rime-
ligvis være det Samme som at tale til en Blind om Farverne, hvis jeg for dem, der ikke have oplevet noget Lignende, vilde forsøge at skildre det Indtryk, som en saadan pludselig, tavs Rejsning af mange Tusinder gjør, denne Raslen, dette Bølgeslag, hvori der er Hjertebanken.

Kejseren, iført mørk Uniform med røde Rabatter, kom rask frem og indbød med en Haandbevægelse Prinsesse Alexandra til at tage Plads paa hans højre Side; men en lille Hindring indtraadte; thi hans Datter, Hertuginde af Edinburgh, med det lille, runde, mongolske, meget determinerte Ansigt, syntes at ville have denne

Udmærkelsesplads, og veg kun efter lidt Betænkning, hvori der syntes at være Elektricitet. Hun gik da om paa hans venstre Side. Hendes Ægtefælle, den meget blonde, kjønne, bredskuldrede Hertug af Edinburgh i Søofficersuniform, gik hen til hende med høflig Venlighed ligesom for at modtage en Befaling; men hun vendte ikke Øjnene fra Publikum, som hun syntes at ville beherske uden at kunne.

Trods Kejserens Haandbevægelse til Prinsesse Alexandra satte hun sig ikke, Alle bleve staaende, og nu indtraadte en dyb Tavshed, der kunde minde om Bois de Boulogne, men havde en ganske anden Grund: Orden, Disciplin. Alle vidste, at den russiske Nationalsang skulde synges, og da den var sunget, lød fra Orkestret en Stemme: Længe leve Czaren! — Da brød man ud i Hurraraab, i langsomme, vel afmaalte, mægtige Hurraer. Man gav af god Vilje tre; men nogle faa Ivrige fik endnu et fjerde revet med. Kejseren blev staaende, aabenbart i Forventning om flere Hurraer. Hvilken Mand har nogensinde faaet fire Hurraer? Men der var ikke Mere, og Hs. Majestæt satte sig med sin dansk-engelsk-russisk-tyske Familie.

Til trods for dette uventede Intermezzo kom der noget Højtideligt tilstede, navnlig fordi det Numer, der nu efter Programmet skulde synges, var overordenlig dejligt og betydeligt, en Bearbejdelse af russiske Kirkemelodier. Der var ligesom hellig Fred i Luften. Man kunde føle sig stemt til at sige, at den hele Scene og alle disse Dages Begivenheder betød en stor Alliance mellem Folk og Fyrster, en ny, bedre „hellig Alliance“, og i selve Sangen stod da ogsaa etsteds:

Mercy and Truth are met together;
Righteousness and Peace have kissed each other.

Udi denne Lignelse er vel Czaren Righteousness og England Peace, eller omvendt, eller Begge ere begge Dele og kunne ikke mere skilles.

Om nu dette var blot musikalsk eller tillige historisk, bar en Fremtid i sig? Vel, det er syv Aar siden jeg saa Scenerne i Paris; om syv Aar, hvis jeg lever, vil jeg fremtage disse Linier og sammenholde dem med Virkeligheden.

Breve.

III.

Hauchs Dødsleje.

Rom, d. 28de Februar 1872.

Jeg kommer nu fra Hauch. Allerede i Florens hørte jeg af Landsmænd, at han var meget syg, og da jeg nu, strax efter min Ankomst, aflagde et Besøg hos Familien, var det mere for at vise en skyldig Opmærksomhed og gjøre Forespørgsel end i Haab om at se ham, og egenlig heller ikke med Ønske om at se Digteren ligge paa et smerteligt Dødsleje, maaske med næsten udslukt Bevidsthed. Men det viste sig anderledes, end jeg havde antaget. Vel venter man fra Dag til Dag hans Død; men skjønt han har ligget tilsengs siden Begyndelsen af Februar, dør han ikke af nogen Sygdom, Livet forlader ham stille

og langsomt, og han véd det og ønsker kun Afgjørelsen. Fruen gik ind og spurgte, om han vilde se mig, og han tillod det. Han var blevet meget mager og havde temmelig langt Skjæg; men han var tillige blevet, om jeg saa tør sige, smuk. Hauch har aldrig, saa længe jeg har kjendt ham, været en smuk Mand; men nu er det, som om hans indre Væsen har faaet fuld Magt over de ydre Træk og har idealiseret dem, og næppe vilde Nogen ved at se ham falde paa, at han er en Olding paa over 80; han seer ud, som om han var 60. Der syntes mig endnu at være saa megen Livskraft i ham, at jeg ikke kan tro, at han vil faa sit Ønske opfyldt: at dø om en Dags Tid.

Han sagde: Jeg burde maaske ikke ladet Dem komme ind og se noget Afskrækkende.

Jeg kunde med Sandhed forsikre ham, at det ikke var Tilfældet, og han sagde: Det glæder mig. Jeg har altid troet, at det maatte være stygt at se et Menneske ligge og dø.

Men hvorfor saa bestemt tale om at dø? Der kan jo være Haab om lykkelige Aar endnu.

Skulde et Menneske, der lider som jeg og seer paa Livet som jeg, ikke ønske at dø?

Føler De Smerter?

Nej; men jeg overlever mig selv, og det er det, som altid har forfærdet mig. Legemet bliver mig en Byrde. Og det er meget lettere at dø, end saa Mange antage. Jeg véd, at jeg har Udødeligheden i mig og skal gaa ind til et andet Liv. Det véd jeg, det føler jeg med største Sikkerhed. Hils Alle hjemme i Danmark!

Jeg sad med hans Haand i min, og ved de sidste Ord trykkede han saa varmt og kraftig som en Mand, der skulde leve længe.

Fruen kom ind og antydede, det var bedst, at jeg gik, for at han ikke skulde overanstrenges sig med at tale.

Jeg rejste mig; men da vi atter vare ene, sagde han: De gaaer vel fra mig for sidste Gang, og da jeg allerede var i Døren, hørte jeg ham sige med ubeskrivelig blid, men fast, kraftig Stemme: Gud være med Dem! Hils hjemme!

Jeg gik tilbage til ham og sagde: Farvel saalænge, Hauch!

Han gav mig igjen Haanden og sagde: Jeg døer rolig. Jeg har faaet meget arbejdet, og alle Mine ere forsørgede. Man har været god imod mig. Jeg har Ingen at klage over. Jeg vil komme til at ligge ved Cestius's Pyramide. Jeg vilde maaske have foretrukket Bøgeskoven;

men det er jo aldeles ligegyldigt, hvor Legemet kastes hen. Gaa med Gud og hils Danmark!

Dette er saa nær som muligt, hvad der blev sagt. Men hvad jeg aldrig kan gjengive, er Indtrykket, som jeg modtog af Blik, Stemme og den hele Personlighed. Jeg var saa greben af det Simple, Alvorlige og Storslaaede, at, da jeg kom udenfor, syntes mig det hele store Rom lille i Sammenligning med denne Mand paa hans Dødsleje.

